

מעשרות

תוכן העניינים

מפתחות א

שיעורים

בדיני מחשבת זריעה לאדם..... ו
במעשרות פ"א מ"א כל שתחלתו אוכל כו'..... ח
בשיעור שלישי במעשרות, ובטעמא דבעינן זורע ומוצמיח..... ט
עוד בענין הנ"ל..... י
בסוגיא דר"ה י"ב ב' התבואה והזיתים משיביאו שלישי כו'..... י
בסוגיא דאתרוג הבוסר סוכה ל"ו א'..... יב
בפסחים נ"ג א' אלא ר' אילעאי בדניסחני קין..... יג
בברכות ל"ו א' על העלין ועל התמורות כו'..... טו
בירושלמי ערלה פ"א ה"א המשמר פירותיו לעצים כו'..... טז
בענין גמר מלאכה..... יז
בענין ראית פני הבית..... יח
בסוגיא דב"מ פ"ט א' בדברים הקובעים למעשר..... יט

סימן א בדיני מחשבת זריעה לאדם.....כב

סימן ב עונת המעשרות ובדין התוספת שלאחר שליש
ובדין זורע בתוך הבית בעלייה ובעציץ.....מב

סימן ג בדיני גמר מלאכה דגורן וראיית פני הבית.....פא

סימן ד בדיני קביעות מקח ודיני צירוף.....קיד

סימן ה בדיני קביעות חצר.....קלה

סימן ו בפטור לקוח.....קנא

סימן ז בגבולות ארץ ישראל.....קנט

מעשרות

מפתחות

סימן א

בדיני מוחשבת זריעה לאדם

א. נדה נ"א א' אמר רבא ומודה ר"י לענן מעשר כו' מה הסברא לחלק ביניהם, בזרע לבהמה ונמלך אחר עונת המעשרות.

ב. בדין זרע לאדם ונמלך לבהמה בשעת גמר מלאכה.

ג. שם אלא לאו דזרעינהו מתחלה לבהמה כו' בדעת הרמב"ן דנמלך אחר שליש חייב.

ד. שם וסתמן לאדם קיימי, מ"ש מעוף דלא מהני מחשבה מחיים.

ה. בדעת הרמב"ן אם צריך מחשבה בזמן עונת המעשרות או גמר מלאכה, בדעת תו' והרמב"ם בזה.

ו. יש לדקדק משמעתיך דגם מה שסתמא לאדם נפטר במחשבה לבהמה.

ז. בדין המיוחד לאדם שזרעו לבהמה.

ח. ירושלמי חלה פ"ד ה"ד אימתי גזרו על הכרשינין, ובתוספתא דעוקצין בדין טומאת אוכלין בכרשינין.

ט. הערות בספר מרן זללה"ה ס"א ס"ק כ"א.

י. נדה נ"א ב' אלא סתם שבת לכמך כו'.

יא. שם נקחין בכסף מעשר ואין מטמאין טומאת אוכלין כו', מהו הנדון בחיוב תבלין, בדין מלח לטומאת אוכלין.

יב. מעשרות פ"ה מ"ח זרע לפת וצנונות כו' בדין שמן צנונות וסויה.

סימן ב

בעונת המעשרות ובדין התוספת שלאחר שליש ובדין זרע בתוך הבית בעלייה ובעציץ

א. פ"א מ"ב ג' מאימתי הפירות חייבין כו' בשביעית סוף"ד מבואר שיש שראויין לאכילה קודם עונת המעשרות, בירושלמי דריש מזורע ומצמיח, ואם יש חילוק בין זרע הנאכל לבין גרעיני הפרי.

ב. ירושלמי ה"ב לוקח אחת ומניח אם בשלה כו' ביאור הדברים ואם יש ללמוד מכאן לדין מוכן במעל"ע לאחר תלישתו, ובדין בננו"ת, ובדין תורמוסין.

ג. שם מ"ד החייב בשקדים המרים כו' שני פירושים בראשונים בזה, ובירושלמי בדין קלפה ומגורה.

ד. בדין פירות שהיו פטורין בעונת המעשרות, אם התוספת שגדלה אח"כ חייבת, נחלקו בזה ר"ע ורבנן בירושלמי ובחולין קל"ו א', וברש"י שם ששליש כגמ"פ לענין זה, ולפ"ז בירק י"ל דלכו"ע חייב, בפלוגתא דרבי ורבנן פ"ה מ"ה אם היינו פלוגתא דר"ע ורבנן, בדין ירק שגדל בשביעית ונלקט בשמינית לענין מעשר.

ה. פ"ה מ"ה הלוקח שדה ירק בסוריא כו' ברש"י ורא"ש דהיינו פלוגתא דר"ע ורבנן, שם ולוקט כדרכו והולך כו' בפר"ש ושנות אליהו.

ו. שם ארשב"ג בד"א כו' בחילוק שבין הקדש לפטור נכרי שתלוי בקרקע ולא בבעלות של הפירות בעונת המעשרות.

ז. ירושלמי פ"ה ה"ב תני שדה שהביאה שליש לפני גוי ולקחה ישראל ממנו כו', פלוגתתם בלא עקרון

סימן ג

בדיני גמר מלאכה דגורן וראיית פני הבית

א. ב"מ פ"ח א' ורי"א חצר כו' במתני' קתני עד שמגיע לביתו, שם מתיב רח"ח כו' בתו' ורשב"א ובדברי הרמב"ן, שם א"ה בעה"ב נמי כו' בתו' ורמב"ן.

ב. דעת תו' דלכו"ע בעינן קביעות לאחר גמר מלאכה, ובדין אכילת פועל לאחר גמר מלאכה.

ג. שם תוד"ה בעה"ב, במתני' דעומדת בגינה ונוטה לחצר, הערות ע"ד התו'.

ד. שם ב' מאי לאו משיפקסו כו' בביאור לדעת תו', בקושית הר"ש מסיפא בד"א במוליך לשוק.

ה. שם מכי אתחולי פיקוסיהו כו' ביאור הענין ובתוספתא ורמב"ם.

ו. שם גורנו למעשר לחייב עליו משום טבל כו' מיירי בדגן, ומשמע שיש עוד גמר מלאכה לענין הפרשה.

ז. שם ואבע"א כי קאר"י בזיתים וענבים כו' בדין עשיית גורן ויקב בתוך הבית, ובדין זיתים וענבים לאכילה מתי הגמר מלאכה המחייב, בטעמא דמכניס במוץ פטור ממעשר, ואם יש חשיבות להעמדת ערימה בתוך הבית, בדין הכניס שבלים לתוך הבית למה אסורין באכילת קבע, בסתירה שברמב"ן ב"מ וע"ז בדין הכניס במוץ והוציא וזרה וחזר והכניס.

ח. דינים העולים לדעת הרמב"ן.

ט. ברכות ל"ה ב' דרך גגות כו' מהו הפטור בכל הני.

י. מנחות ס"ז ב' דאר"א מערים כו' לבהמה התיירו להערים בכך, בדין אכילת קבע אם הותרה עי"ז, בתו' ורמב"ן בזה.

יא. ביצה י"ג א' למוללן במלילות רבי מחייב כו' ביאור פלוגתתם, ברש"י ותו' בכל הסוגיא, שם גמ' לא טבל טבול כו', שם אמר רבא קנסא, שם מע"ר שהקדימו כו'.

ושתלן, ואם עקר ושתל הר"ז בנדון גידולין, למדנו מכאן שפקע קדו"ש בשליש בשמינית.

ת. שם מודה ר"ע לחכמים בחנט והשרשה.

ט. שם זרע בחורבה והביאה שליש כו', מ"ט שבק הקדש ונקט חורבה, ובדין בתוך הבית.

י. בדין זרע בעציץ נקוב ואחר שליש סתם הנקב, או איפכא.

יא. שם בירושלמי ואף בחלה כן כו' בדין גידול בחיוב לחלה, ובהמשך הירושלמי.

יב. ירושלמי ערלה פ"א ה"א נטעו שנה ראשונה לסייג ונמלך כו' שם נטעו ג"ש לסייג כו' והוסיף כו'.

יג. רמב"ם פ"א ממעשר ה"י בדין זרע בתוך הבית, בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד באיזה בית מיירי.

יד. מנחות פ"ד ב' ואין לי אלא בשדה מנין לרבות שבגג כו' מה החסרון בגג, ובדין גג מערה.

טו. מעשרות פ"ה מ"ב בצלים שהשרישו בעלי' כו', בשבת צ"ה ב' דהשרשה בעציץ שאינו נקוב אינה מטהרת, ואם עלייה כקרקע עולם.

טז. שם נפלה עליהם מפולת כו' והם מגולין כו' אם הכונה שאינם תחת בית, ומ"ש מטומן לפת וצנונות.

יז. בקושית תו' גיטין ז' ב' מ"ש עלייה מספינה.

יח. ערלה פ"א מ"ב והנוטע בספינה.

יט. בביאור דברי הרא"ש בתשובה שגג בית כמחובר, בדין עציץ נקוב שמונח על רצפת אבנים אם דומה לגג בית.

כ. ירושלמי ערלה פ"א ה"ב בתוך הבית חייב בערלה, בדין חדש וכלאים, שם שביעית צריכה, בדין עציץ שאינו נקוב של גוי בא"י.

מלאכה, ואפשר דחשיב כנוטל מן הסל, בדין לקט בעה"ב שמים ונתן לו אחת.

ו. יש להסתפק מאי קסבר ר"מ בפסק עמו על תאנה אחת בלבד, בירושלמי אמרין דר"מ ור"י פליגי אף בחצר.

ז. שם רי"א אוכל אחת אחת ופטור כו' אם בעינן אוכל דוקא.

ח. פ"ב מ"ו האומר לחבירו כו' בורר ואוכל כו' במתני' מודה ר"מ, ומה החידוש לר"י, בר"ש בשם ירושלמי דמגרגר אחת אחת.

ט. שם מפני שקנה במחובר לקרקע, בקושי מרן זללה"ה תיפו"ל שלא נגמרה מלאכתו, כפ"ה מ"א דהדר קתני לקח במחובר לקרקע פטור.

י. בדברי מרן זללה"ה דמקח קודם גמר מלאכה מהני להתחייב בגמר מלאכה, בדין ייחדן לשבת קודם גמר מלאכה ונגמרה מלאכתו בשבת, בקביעות דתרומה קודם גמר מלאכה.

יא. בדין נתינת דמים בלא משיכה אם קובעין כמקח, בירושלמי פ"ג ה"ג שדמים כמקח בדברי הגר"א בזה, ובהגרע"א ז"ל בגליון הרמב"ם פ"ה ה"א.

יב. רמב"ם פ"ה ה"ב האומר לחבירו צא ולקט לך כו' בדברי מרן זללה"ה בזה.

יג. פ"ב מ"ז ובנו אוכל וחייב, בדברי הראשונים כ"מ צ"ב א'.

יד. פ"ג מ"א הפועלים שעמו כו' בחידושא דמתני', ובדין פסק להם קטניות ונותן תאנים.

סימן ה

בדיני קביעות חצר

א. פ"ג מ"ה איזוהי חצר כו' בר"ש שלכו"ע חצר קובעת מדאורייתא או מדרבנן, בתוספתא שאוצרות שבשדה קובעין רק אם יש בהם בית.

יב. שם דתניא הכניס שבלין לעשות מהם עיסה כו' בתוספתא קתני פטור סתמא, בתו' מנחות ס"ז ב' דאיסור אכילת קבע נשאר, ויש לעי' למה נאסר באכילת עראי בנמלך, בדברי הרמב"ן ע"ז מ"א ב', ואיך מתיישבת הברייא לל"ק ב"מ פ"ח ב' יש לעי' מהי אכילת עראי במלילות, בדין עשיית מלילות אם זהו גמר מלאכה המחייב, בדין קילוף דשעורים וניפוח דחטים בביאור ענין מלילות.

יג. בר"ש סופ"ק דפאה דמתני' מיירי במירח בתוך הבית, ואיך מתפרש להרמב"ם, בדין גורן אם קובע מדרבנן לל"ק.

יד. כ"מ פ"ח ב' מאי לאו משיפסו כו', אם גורן קובע מדרבנן גם בשדה י"ל דלא פריך מערימה, שם תוד"ה מאי, שם תוד"ה לא.

טו. בשיעור כרי המחייב.

טז. הערות בדינים העולים שבספר אאמו"ר שליט"א.

סימן ד

בדיני קביעות מקח ודיני צירוף

א. פ"ב מ"ח המחליף עם חבירו כו' בביצה ל"ה ב' מפרשין דפליגי אם מקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ובירושלמי דמודה ר"מ בענבים לעשות יין, שם המחליף לאכול כו' משמע דדעתו של לוקח קובעת ומ"ש ממוליך לשוק, הא דתניא בביצה שם אוכל מהן עראי, מיירי בלקח לקציעות.

ב. פ"ג מ"א המעביר תאנים בחצרו כו' מ"ט בניו וב"ב רשאין לצרף מ"ש מלקמן משנה ח', שם הרי אלו לא יאכלו משמע אפי' אחת.

ג. בדין מקח אם קובע באחת.

ד. בענין ההיתר של אחת אחת, ומצינו כן במקח ובחצר וספיתא ומקלף שעורים.

ה. פ"ב מ"ה האומר לחבירו הילך איסר זה ותן לי בו כו' טעמיה דר"מ לאו משום מקח קודם גמר

ב. שם איזוהי חצר שהיא חייבת כו' משמע שאסור לאכול בה עראי, בירושלמי אם טובל לבעל הבורגנין, בגרסת הגר"א דלמסקנא אינו טובל, ובגרסת הרמב"ם והר"ש.

ג. ירושלמי פ"ב ה"א ר"י ור"נ שניהם אמרו דבר אחד כו' בדין חצר שבוש לאכול במקצתה, אם חייבת מדאורייתא.

ד. פ"ג מ"א המעביר תאנים כו' בביצה ל"ה ב' מייתי פלוגתא דתנאי בזה, בטעמא דלא מוקים לה גם כריבר"י.

ה. שם בירושלמי הביא תאנים מן השדה כו' רבי מחייב כו', שם בירושלמי היו לו שתי חצרות כו', בירושלמי ה"ד בנתגלגלה תאנה מראש האילן.

ו. ירושלמי פ"ג ה"ג בגג מבוצר לאויר חצר היא מתני' כו'.

ז. פ"ג מ"ה איזוהי חצר כו' בנדה מ"ז ב' אמרינן הלכה כדברי כולן להחמיר, ובפרש"י והרמב"ם שם, שם חצר הצורית כו' בביאור הגמ' בנדה שם, שם ר"א שתי חצרות כו', בירושלמי דר"י היינו ר"ע וברמב"ם בזה, שם מ"ו בית שער כו', שם בירושלמי בדין ד' דפנות.

ח. שם מ"ח תאנה שהיא עומדת בחצר כו' מה הדין מדאורייתא.

ט. שם רש"א אחת בימינו כו' בטעמא דר"ש, שם ואחת בפיו כו' איזו מהן חייבת לרבנן.

י. שם עלה לראשה כו' בטעמא דראשה פטור, ברמב"ם וירושלמי בזה, בדין אויר חצר למעלה מ' אם קובע.

יא. בביאור ענין צירוף.

סימן ז

בפטור לקוח

א. ב"מ פ"ח ב' עשר תעשר ואכלת ולא מוכר כו' תרי קראי ל"ל למוכר ולוקח, בדברי הרמב"ן במכר בעה"ב באמצע לקיטתו.

ב. בדעת ר"ת נראה דברשות מוכר חייב אפי' גמר ע"מ למכור, ובדברי הראשונים בשם הרמב"ם בזה, בדעת הריב"ם דרק לוקח קודם גמר מלאכה פטור.

ג. דינים העולים, בדין לוקח קודם מירוח אם יכול להפריש מיד, נסתפק בזה מרן זלה"ה ונראה דפליגי הראשונים ז"ל בזה.

ד. בדין לוקח ענבים לאכילה מגוי, והכניסן ישראל לביתו ולא ראו פני הבית ביד גוי.

סימן ז

בגבולות ארץ ישראל

א. שביעית פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית, מ"ט חשיב להו שלש ארצות, לכאורה נראה מזה דמאמנה ולחוץ ג"כ א"י בכיבוש יהושע, ואפ"ה נאכל ונעבד, ברמב"ם ורמב"ן בזה, שם כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב, עד היכן החזיקו עולי בבל בצד דרומי של א"י, בפלוגתת תו' והרמב"ם בזה, ובירושלמי בזה, ובתוספתא מבואר שיש שם רק שתי ארצות, ז' חילוקי דינים במקומות שסביב א"י חוץ מסוריא ובבל, בירושלמי אשקלון כלחוץ כו' ובתוספתא דאהלות בזה, שם בירושלמי בדין לצאת מעולי בבל לעולי מצרים לכבוד אמו, שם הקונה מעמון ומואב מהו.

ב. בביאור הגבולות של עולי בבל שמנו בירושלמי ותוספתא וספרי.

ג. בביאור המשנה לפי סדר.

ד. בדעת הרמב"ם והראב"ד שעבר הירדן לא קדשוה עולי בבל, ובתו' וסמ"ג דקדשוה וכו"מ בירושלמי.

ה. שם מ"ב עושין בתלוש בסוריא כו', בשל חשוד או בשל גוי, שם כלל אר"ע כו' בירושלמי מבואר דפליג, בתו' גיטין ס"ב א' דמותר לעבוד בשל גוי למ"ד יש קנין, בפ"י הרא"ש בשינוי הסדר במתני'.

מסכת

מפתחות

מעשרות

ה

- ו. בדין סוריא לקדושה שני' ואם יש קנין בסוריא, בדעת הרמב"ם בספיחי סוריא ובכל הדינים, ובדעת הר"ש והרא"ש ודעת הגר"א בכ"ז, גיטין ח' א' וכ"ש סוריא דמרחקא טובא, בדעת תו' והראשונים דסוריא עדיפא מעכו, בראית מרן ז"ל מהא דגזרו דמאי בסוריא, העולה לדינא.
- ז. בדין ביכורים מסוריא אם גם למ"ד לא שמיה כיבוש מקבלין, בדין לא תחנם מדאורייתא כשבטלה קדושת הארץ.
- ח. ירושלמי שביעית פ"א ה"ג דרי"ש אמר אין העומר בא מן הסוריא, שם ירושלמי פ"ו ה"א בעי מישרי הדן יבלונה כו' בפ"י הגר"א.
- ט. מסקנת הדברים בביאור המשנה בדין סוריא, בירושלמי ה"ב וה"ד.
- י. שם מ"א נאכל אבל לא נעבד, בפ"י הר"ש דנאכל לאחר הביעור, ובסוריא שנוהג ביעור הו"ל ד' ארצות לפר"ש.

שיעורי פתיחה

א. בדיני מחשבת זריעה לאדם

בעל נפש שמשמש ענין אחר, ומיתתו היא שינוי במהותו, משא"כ אוכל שאין חסרונו אלא בחיבורו בלבד, אבל במהותו הוא אוכל כתלוש, אך לפ"ז אין מובן מה סייע רבא למחשבת חיבור ממחשבת חיים, הרי מחיים גרע טפי, ואם היינו אומרים שהמחשבה על העתיד שתועיל לכשיתלשו ולכשימותו יש מקום יותר להשוותם, כיון שהמחשבה קודם הזמן, אבל א"כ ל"ק מ"ט בנתבלה חסר מחשבה, כי בהגיע העתיד של המיתה לא היתה ראויה לאכילה, ויש לדחות דבאמת ראויה לאכילה לנכרי אלא שצריכה מחשבה, ונתעוררתי לזה ועדיין צ"ע.

יש לעי' במה שאמר רבא מודה ר"י לענין מעשר, מ"ט לא מהני מחשבת מעשר לטו"א, הרי קבענו שמחשבת חיבור מועלת למעשר, וש"מ שיש כאן דעת גמורה אע"פ שעדיין אין כאן אוכל תלוש, וי"ל דלענין חיוב מעשר כיון שהחיוב נקבע במחבור ע"כ לקבוע ההלכה לפי מחשבתו, אבל לענין טו"א אין ראוי לקבוע דינם קודם הזמן, ואמנם באותה מדה שנעשה אוכל למעשר, כ"ש לטו"א, אבל מ"מ לענין טו"א אין לנו להכריע הדין כעת, עד שיתברר אם לא ישתנו הדברים אח"כ.

נ"א א' אמר רבא ומודה ר"י לענין מעשר כו' יש לעי' מה הסברא לחלק בין מעשר לטו"א, אם אמרינן דבזמן חיבור עדיין לא הגיע זמן להחליט על העתיד להיות בתלוש, א"כ גם לענין מעשר כן, ואפשר דבאמת מצד הסברא אין לחלק בין מעשר לטו"א, אלא דע"כ צריך לקבוע חיוב מעשר בשעת הגידול, וממילא על כרחינו להתחשב בדעתו בשעה זו, משא"כ לענין טו"א שאנו

נדה נ' א' ארבב"ח אר"י עולשין שזרען כו' סתם זריעה בגינה וסתם עולשין אינם עולשי שדה, מיהו אכתי י"ל דדוקא בעולשין מהניא מחשבתו, שאין סתמן לאכילה כ"כ.

ומבואר כאן שאם זרען לאדם א"צ מחשבה לכשיתלשו, ויש להסתפק האם הטעם מפני שהזריעה מועיל טפי ממחשבה, ואף במחבור אי משכח"ל מעשה כה"ג הי' מועיל, או דבזרען מתחלה לאדם הר"ז מציאות של אוכל אדם, וא"צ לכח המעשה שלו, והכי מסתברא דבמחבור אף מעשה לא מהני.

שם ב' קסבר מחשבת חיבור לא שמה מחשבה, יש להסתפק לצד דשמה מחשבה האם המחשבה מועילה מיד שיעשה אוכל, או שהמחשבה מועילה שכשיתלשו לא יצטרך מחשבה נוספת, ומהא דאמרינן מודה ר"י לענין מעשר משמע שהמחשבה קובעתו במחבור מיד, וכ"מ בתוד"ה מחשבת דאם הי' מועיל מחשבת חיים הי' בדין אוכל שלא פקע מיניה טומאה עד שיפסל מאוכל הכלב.

שם אלמא מחשבת חיים לא שמה מחשבה כו' יש לעי' מ"ט לא חשיבי סתמן לאכילה כמו זרען לאכילה, ומצינן למימר דמיירי שלא נולדו אצלו, אבל לפ"ז עופות שנולדו אצלו לקושטא דמילתא א"צ מחשבה, ואין נראה כן ברמב"ם פ"ג מטו"א ה"ג שסתם דכל נבלת העוף הטהור צריכה מחשבה, וגם בגמ' הו"ל לדיוקי במאי עסקינן אי בנולדו אצלו כו' ומשמע דלרבא ניחא בכולהו דצריכין מחשבה.

ואפשר לחלק דעוף מחיים לא חשיב אוכל כמו תבואה, כיון שכשהוא חי הוא

כיון שלא בא לדחות ראיתו של רבא, אלא לפרש האמת.

שם וה"ק אם החצר משמרת כו' נראה דלפ"ז ה"ק הסיאה כו' שבחצר חייבין, אלא שהתנא לא רצה לשנות חייבין במוחלט כיון שבחצר שהרכיב נכנסין בתוכה סתמא הבעלים מתייאשין מהן והו"ל כהפקר, לכן הזכיר אם היו נשמרין, אבל עיקרו לומר דסתמן לאדם וחייבין, אלא שברוב המקומות אין בנ"א מקפידין על האיזוב אשר בקיר שעולה מאליו, לכן אם החצר אינה משמרת פירותיה הבעלים מתייאשין מהן בעל כרחם.

שם מתיב רב אשי כו' אמר רבא ה"ק כו' רבא ודאי אמר כן מדנפשיה שלא ראה את רב אשי, וכן לא אמרו איתיביה, ולפ"ז אמרו בגמ' הקושיא בשם רב אשי לומר דרב אשי ס"ל לפרש מתני' כפשטה בכל שחייבין ממש, וכן רבינא דחיק לאוקומה כר"ש כדי שתתקיים כפשטה.

ויש לעי' מה משיב רב אשי על ראי' דרשב"א, ומצינו למימר דהדר ביה לבתר דשמע ראי' זו, מיהו בסברא יש לחלק דהתם במצב של הפקר פטור אף מפאה, אלא שחיוב פאה חל בומן הקצירה ואז אינה הפקר, משא"כ במעשר שכבר נפטר ואין החיוב חוזר ומתחדש, אבל במצב זה הי' חל גם חיוב מעשר, ול"ד למחשבת חיבור דחשיב אוכל למעשר ולא לטו"א, ומ"מ לסתמא דגמ' דכיון שנשבר הכלל, אף בכה"ג יש לנקוט דמין קאמר.

לענין פאה לרב אשי ג"כ לא היא מחשבה ופטור, ולרובא מסתברא דכמעשר דמי, מיהו יתכן דרב אשי חזר בו לבתר דשמע דרשב"א, ולכן סידר הגמ' כך.

בפברא נראה דמחשבת תלוש לא מהניא לחייב במעשר, אבל יש מקום לומר שאם חשב במחובר ונשאר בדעתו זו גם

יכולים להמתין מלהכריע עד שיתלשו, מיהו לפ"ז הדין נותן שאם כשנשלשו חזר בו וייחדן לבהמה פטורין ממעשר, שהרי מעיקרא החזקנו הדבר כספק, ואמנם לענין חיוב סגי במחשבתו בשעת החיבור לקבוע החיוב, אם לא חזר בו, אבל אכתי אין זו מחשבה החלטית, ואפשר לומר דאה"נ שרבא לא אמר אלא שאפשר לשנות מבהמה לאדם לחיוב, אבל יכול לחזור בו עד שיתלשו, ואפשר שאין עולין מידי חיובן משנקבע דינם כמו בטו"א דתו לא פקע.

שם אמר רבא מנא אמינא לה כו' נראה דרבא פשיטא ליה שבחצר אינם הפקר, ועוד דלא הוצרך התנא להשמיענו כאן דין נשמר שכבר שנינו בתחלת המסכת, ולכן הכונה נשמרים לאכילת אדם, והיינו שאוכלי בהמה אין אדם נזהר מלדרוך עליהם ולטנפם, אבל אם חושב לאוכל אדם משמרם לכך, וקמ"ל תנא דאזלינן בתר שימור בשעת הגידול, וזה כולל אפי' אם מתחלה חשב לבהמה.

שם ה"ד אילימא דזרעינהו מתחלה לאדם צריכה למימר, יש לעי' דעדיפא מינה הו"ל לאקשוויי אי לימא דזרעינהו מתחלה לאדם, אמאי בעינן נשמרים הרי אפי' אינם נשמרים לאדם תו לא מפני מחשבתו להפקיעם מידי מעשר, דמחשבה אינה מוציאה מיד מעשה, וי"ל דכיון שלא הוזכר במשנה למה זרעם א"כ מתפרש דזרעינהו לאדם ומשמרן לכך, א"כ לא צריכא למימר דחייבין, ואמנם אם הי' שונה בהדיא שזרען לאדם הי' מקום להקשות א"כ למה לי נשמרין, אבל השתא שבנשמרים השמיענו שזרעו יש לשאול דלא צריכא למימר.

שם אמר רב אשי הכא בחצר כו' אם הגרסא נכונה אמר רב אשי צ"ל דרב אשי אמר כן לקושטא דמילתא שאף אם האמת דמחשבת חיבור היא מחשבה מ"מ הפירוש במשנה בעלו מאליהן, ולכן לא אמרו רב אשי אמר

כשנחשבים אמרינן דאיגלאי מילתא שכבר נתחייב במחומר, אלא שמחשבת מחומר לא הועילה לו להחליט חיבור.

במש"כ שהנדון במחשבת חיבור לענין מעשר הוא בגלל שכעת הוא הזמן להחליט חיוב המעשר, ובכל דבר שאין זמן אחר קובעין הדברים מיד, אע"פ שעדיין לא הגיע זמנו, וביארנו שכל דבר שלא הגיע זמנו חסר בגמירות דעתו כיון שהדבר אינו נוגע עדיין למעשה, וא"כ במעשר שכבר נוגע להחליט בהכרח לקבוע הדברים אע"פ שזה נוגע לעתיד ואינו חל כעת, הערוני בזה דאפשר שאין הטעם מפני שצריך להחליט כעת על העתיד, אלא אף אם א"א להחליט בתלוש, מ"מ י"ל דלא תהני מחשבת חיבור וישארו פטורין ממעשר, שלא אמרו שמחשבה מועלת אלא כשהיא עושה חלות מיד בהחלטה זו, אבל במעשר שאינו חל במחומר אין המחשבה פועלת, ולעומת זה בשביעית וביכורים וערלה המחשבה פועלת במחומר כיון שהיא קובעת דינים מיד ולא רק נפ"מ לעתיד, דלעולם מחשבה היא פעולה חלשה ואינה מועלת אלא כשהדבר נחלט מיד.

ולפי מה שפרשנו הזמן הראוי לקבוע מחשבה בכולם הוא בתלוש כשראוי לאכלו מיד, ומחשבת חיבור הוא על העתיד, ולפי הפירוש

השני כל מחשבה היא על העתיד בין בתלוש מה יהא בסופו ובין במחומר מה יהא בסופו, שבשניהם אפשר לשנות דעתו אח"כ, ואין חילוק בין תלוש למחומר לענין להחליט דינים במחשבתו כעת, אע"פ שהעתיד של המחומר רחוק יותר, מ"מ לא בגלל זה נקבע החילוק, דמשכח"ל תלוש שחושב לאכלו לאחר שנה, ומשכח"ל מחומר שחושב לאכלו למחר, והכל תלוי אם חלים דינים מיד מכח מחשבתו שבוזה נתחדש דמחשבה מועלת, ואם לא חלים דינים מיד כמו לענין טו"א במחומר שאינו מק"ט לא מהני, ולענין שביעית וביכורים מהני, ולענין מעשר הנדון אם חיוב מעשר שנקבע במחומר חשיב חלות מיד, או"ד כיון שלא חל דין טבל כעת לא חיילא מחשבתו וישאר פטור מן המעשר, ולפ"ז אם חל מחשבת חיבור למעשר לא שייך שתשתנה אח"כ, כמו כשחל לענין ביכורים, ולא מפני שבהכרח צריך להחליט כעת על העתיד אלא מפני שהדין חל על ההוה שנקבע כחייב במעשר, ואם לא הי' אפשר לעשר קודם גמ"מ כלל כמו במחומר, לא הי' מועיל מחשבה קודם גמ"מ, למ"ד דלא מהני במחומר ומהני בתלוש, והדברים נשמעים יפה ועדיין צריך להתיישב אם בעומק הדברים אין הכל יסוד אחד, או שהראשון עיקר, ולע"כ כה"צ.

ב. במעשרות פ"א מ"א כל שתחלתו אוכל כו'

בגמ' אמרינן דכלל דמעשר גדול מדפאה, ולכאורה מדאורייתא דפאה גדול, שנוהג בכל הנקצרין כאחת, ומעשר רק בדגן תירוש ויצהר, מיהו לחד תירוצא בר"ש פאה מדאורייתא רק בדגן תירוש ויצהר.

שם ועוד כלל אחר אמרו כל שתחלתו אוכל כו' יש לעי' מה נתחדש בכלל הזה, הרי אין כאן אלא הלכה אחת שאוכל חייב ושאינו אוכל פטור, וגם מה יש להזכיר חייב קטן וגדול הול"ל חייב אפי' קטן.

פ"א מ"א כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל, בגמ' אמרינן למעוטי ספיחי סטים וקוצה, ויש לעי' אמאי לא אמרו למעוטי מאכל בהמה, וכן תבלין יש שפטורין, ואפשר דספיחי סטים וקוצה אית בהו תרתי מן הצובעים וגם מאכל בהמה, אלא שבשביעית אזלינן בתר עיקר שימושם.

שם וגידולו מן הארץ, יש לעי' מה דין כמהין ופטירות לענין שביעית, ונראה שצריך ראייה לאיסור.

שם וסופו אוכל, בזה מפורש בתוספתא לאפוקי המקיים רק לזרע שאינו נאכל דפטור בסופו.

שם אע"פ שהוא שומרו להוסיף אוכל, פי' שזהו דרך בנ"א שלא לקצור בקטן, (וחתני רח"ש נ"י העיר דקמ"ל מתני' שאפי' באותם תפוחים שהוא מניחן על העץ להוסיף אוכל, מהני הא דחייבין בקטן לקבוע שנות המעשר ופטור הקדש ונכרי').

ואפשר שמבחינת דרך בנ"א, הרי ירק ותפוחים קטנים הם כמו קודם הבאת שלישי, שאין דרך לקצורם בקטן הן מפני טיב הפרי והן מפני קטנו בכמות, והי' מקום לפטרם אע"פ שהם ראויין לאכילה, דאכתי אין זה כדרך הנקצרים, וקמ"ל מתני' שהם חייבין קטן וגדול, לומר שמעשרין מקטן על גדול וחיובן שוה.

שו"ר דבסוכה ל"ו א' מבואר דבקטן הם בוסר ואפ"ה חייבין.

ג. בשיעור שלישי במעשרות, ובטעמא דבעינן זורע ומצמיח

דאביי סוכה ל"ו א', ותבואת זרעך ג"כ משמע שהתבואה עצמה נזרעת, [שו"ר בתוספתא תרומות סופ"ב ששיעור שלישי נקבע כשמצמיח] ומיושב בזה מה שפסק הרמב"ם טעמא דראוי לזריעה ופסק כרבנן דר"ש, ובאמת הרמב"ם הביא מקור מפרי העץ וכיון דקרינן ביה פרי עץ הדר קרינן ביה נמי מפרי העץ.

וראיתי בפי' ר"ח בסוכה שם שהעתיק כדרכה דר"ע ור"ש אמרו דבר אחד, ומשמע דנקט דאביי דילמא קאמר, אבל לקושטא דמילתא לא מחדשינן דחשיב פרי למצות פרי על הדר ולא למעשר, [אבל הדברים מחודשים דודאי פשטות הברייתא דפליגי רק למצוה, וסגי בדילמא להכריח כן] וגם בסברא נראה דתפוחים קטנים כאתרוג קטן לענין זורע ומצמיח, והצד השוה שבכל הני דמתני' דחייבין גדולים וקטנים הוא מפני שגופן סוג בשר שוה, כמו תפוחין ואתרוגין, ולכן אין השינוי בין קטן לגדול מהותי כ"כ כמו בשאר המינין שהם נהפכין מקשה לרך, ונראה מזה דעיקר האוכל הוא הלבן שבאתרוג כמו בתפוח, וכ"מ בתרומות בתוספתא דמע' אתרוג אינו עיקר האוכל.

ולרבה נראה דפחות מבוסר לרבנן פטור ממעשר, וקטן דקתני לאו מתחלת

בירושלמי אמרו דשיעור שלישי מפני שזורע ומצמיח, וכן הביאו בגמ' סוכה ל"ו א' לר"ש, ונראה דבירקות שצומח בהם זרעים בפ"ע, לא אזלינן בתר כלל זה שהרי הזרעים אינם חלק מהפרי, ואדרבה לאחר שהפרי מתקשה הוא מגדל זרעים, כדתנן פ"ה מ"ב העוקר לפת וצנונות כו' לזרע חייב כו' עיי"ש, וכן שנינו בשביעית סופ"ב הדלועין שקיימן לזרע אם הוקשו לפני ר"ה ונפסלו מאוכל אדם, וחזינן דאף בדלועין שהזרע בתוכן, הוא מתבשל רק משהוקשו.

ענין זורע ומצמיח אינו סיבה אלא סימן, דכיון שהפירות ראויין קצת גם קודם שלישי, כדתנן סופ"ד דשביעית דלא חשיבא אכילתן הפסד בשביעית, למדו מתבואת זרעך שגדר בישול פרי שזורע ומצמיח זהו המחייב במעשר, וזוהי שלימות מסוימת בפרי, שו"ר בסנהדרין ס"ט א' שאמרו הביאה שלישי דהיינו שיש זרעונים אלא שאינם מצמיחין וה"נ בן ט' בשפחה חרופה, ולמדנו מזה כמש"כ שזה ענין בשלות, וגמר הפרי, כמו בגדול לענין ביאה.

במברא יש לחלק בין תבואה וקטנית שזורעין את האוכל עצמו לבין פירות וירקות שיש להם גרעינים לזריעה, דבהני שזורעין הגרעינים אין הוצאתם לזריעה מוכיחה על גמר פרי, ואפשר דבהא פליגי ר"ש ורבנן לדיחויא

שם אינו חייב עד שיעשה אוכל, בשביעית פ"ד מ"ז-ט' מבואר שהפירות המנויים שם ראויין לאכילה קודם עוה"מ, וכן מצינו בתבואה שלא הביאה שליש שחייבת בחלה, וש"מ דעד שיעשה אוכל גמור כדרכו קאמר, [ובהכי מיירי בהני שתחלתן אוכל], ולפ"ז לא השמיענו התנא לשער הדבר בדעתנו לפי הנאכל, אלא גדר הדין קאמר, והדר מפרש מה קבעו חז"ל מה נקרא אוכל לענין זה, - מחיוב חלה אין אין ראי' למעשר כיון שהנדון לאחר שעשה מהן עיסה, וחייב מעשר נקבע לפי הדרך בחטים.

התהוות הפרי אלא בוסר, דאם לרבנן אף פחות מזה חייב במעשר ופסול לאתרוג הרי חזינן שאינן שוין, וכן נראה דתחלתו אוכל היינו אוכל גמור, דהא הני שאין תחלתן אוכל ג"כ נאכלין בשביעית.

לכאורה יש להוכיח כדרכה מהא דלא התירו לר"ש לאכול אתרוג קטן בשביעית קודם שבא לעוה"מ, כמו שהתירו פגין ובוסר וזיתים, אלמא דס"ל שאינן ראויין בקטנן, ויש לדחות שלא התירו אלא אלו שדרך לאכלן מעט בשדה, אבל אתרוג אינו נאכל בשדה כלל.

ד. עוד בענין הנ"ל

ג' לוגין לסאה משהכניסו לוג כותש בשדה וכוונס לתוך ביתו וכן כיו"ב בשאר שני שבוע חייב במעשר, ולפ"ז ראוי לפרש גם בתבואה דהיינו בכמות הקמח שיצא מהחטה, ולא בגודל החטה, והיינו שכשהחטה לחה הרי התוך שבה חלב, ואם תתייבש יתאדו המים וישאר מעט, אבל בגמ"פ החטה יבשה ומלאה קמח, וצ"ע ובידור, - בענבים קתני בשביעית פ"ד מ"ח הבוסר משהביא מים ומשמע שאין במשקה הזה תכונת יין כלל, כ"כ תו' ע"ז כ"ט ב' ד"ה אי, ורק משהבאיש מקבל תכונת יין, וניחא בזה שלא ניתן השיעור לפי יין, מיהו צ"ע בר"ש סוף מ"ג מירושלמי, עמשנ"ת בכ"ז בספר אאמו"ר שליט"א שביעית פ"ד מ"ט.

שם מ"ב מאימתי הפירות חייבין במעשר, מדאורייתא אין לנו אלא דגן תירוש ויצהר, אבל נפ"מ לענין שביעית בכל הפירות איזו היא שנתן, ולדעת הרמב"ם עוה"מ קובעת גם לשנת השביעית.

שם התלתן משתצמח, אפי"ו אם נימא דבכל הפירות השיעור משתצמיח בזריעתן, אין קושיא למה לא נקט התנא שיעור זה, לפי שאין האדם יכול לעמוד על בירור ד"ז, ורק בתלתן שאפשר לבחון הדבר ע"י ששוקעת במים לכן שנה התנא שיעור זה.

שם התבואה והזיתים משיכניסו שליש, בזיתים היינו שליש השמן שיעשו בגמר פריין, כדתניא בתו"כ פ' בהר דזיתים שעושין

ה. בסוגיא דר"ה י"ב ב' התבואה והזיתים משיביאו שליש כו'

והא דנתנו רק בתלתן שיעור שתצמח, אע"פ שבכולן השיעור שזורע ומצמיח כמ"ש בירושלמי שהובא בר"ש מעשרות פ"ק, וכ"מ בסוכה ל"ו א', וכ"מ בתוספתא תרומות סוף"ב, היינו מפני שאין סימן בגוף הפרי לבדוק אם מצמיח, ורק בתלתן אפשר לבדוק

ר"ה י"ב ב' תנן התם התלתן משתצמח כו' משתצמח לזרעים, בתלתן זורעים את הפרי עצמו כמ"ש בירושלמי שע"י שהתלתן שוקע ידוע שהוא מצמיח, ועוד דתלתן הזרעים מובלעין בעץ כדתנן תרומות פ"י, ואין בהם זרעים נוספים, ולשון רש"י צע"ק.

נראה דבכל הפירות מעוה"מ עד גמר בישולו לא נתחדש בפרי דבר חדש, אלא הנוסף הוא השלמה לפרי שהי' בעוה"מ, (כמו שליש בישול במאב"ד שהגמר בישול הוא השלמה למאב"ד), ולכן נקבעין השנים בעוה"מ, כאילו כבר נשלם הפרי, אבל מה שצמח קודם שליש אע"פ שראוי לאכילה קצת, מ"מ אין זה גמר צמיחתו ולא הפרי בשלימותו.

אבל בירק ואתרוג, הנוסף אחר שליש הוא כפרי נוסף, שהוא נוסף בכמות נפרדת כשני פירות זה בצד זה, כמו שרואים אתרוגים גדולים ביותר, בלי יחס לפרי הקטן, [אבל בשאר פירות אין לנו אלא הפרי שהביא שליש שהוא נשלם בגמר הפרי ולכן בירק ואתרוג אזלינן בתר לקיטה שאז יש את כל הפרי.

י"ג א' ודילמא לא עייל כלל כו' פי' דלא משום שליש אמרה תורה להמשיך השמטה, אלא שכל מה שהתחיל לצמוח בשביעית או אפי' נזרע לחור, יש לשמרו בקדו"ש עד חג הסוכות.

שם וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, שהרי הגדון הי' מנה"מ להמתין לשליש, הרי גם קודם שליש ראוי לאכילה כדתנן בזיתים שביעית פ"ד מ"ט ובתבואה פ"ק דחלה.

שם כל מדות חכמים כן כו' פי' שכשראו חכמים שהשיעור הוא קרוב למ' סאה, יכולים לקבוע מ' סאה בדקדוק, ואחר שקבעו כך נקבע הדאורייתא במ' סאה בצמצום, דמסתבר שכונת התורה לשיעור מוגדר בסאין או במדת שליש וכיו"ב.

שם אלא מנלן כדתניא ריב"ז אומר ועשת כו' נראה דקים להו לחז"ל, שדבר שלא יכול אדם להכריע שיעורו מסברא, הרי התורה תרמוז שיעורו, ולכן סומכין על רמז כזה אע"פ שאינו מענין הפרשה [וכך מתפרשים

ע"י ששוקע כמ"ש בירושלמי הובא בפי' ר"ח כאן, ומ"ש בתוספתא שם לבדוק ע"י שמצמיח היינו שישער הגודל של שליש לפי הנסיון שזרע כיו"ב והצמיח.

שם התבואה והזיתים משיביאו שליש מנה"מ כו' מהא דשבקן בגמ' תחלת המשנה מאימתי הפירות חייבין במעשרות כו' מבואר דע"ז ל"ק מנה"מ, והטעם משום דמפורש במתני' שיש שינוי במהות הפרי, ושפיר קים להו לחז"ל שזהו השיעור הראוי לאכילה כדרך בנ"א, אבל בתבואה וזיתים שהשיעור הוא לפי הכמות ולא לפי האיכות, בזה קשיא לן מנלן לקבוע ששליש הוי שיעור חשוב, [ומ"ש רש"י דפירות אילן דרבנן, אכתי אין זה מיישב מ"ט לא בעי אענבים דרישא מנלן, וכולהו נמי כעין דאורייתא], ומהא דנתנו תבואה וזיתים שיעור שליש בכמות ולא בתכונתם, למדנו שאין שינוי מהותי בהם בין פחות משליש ליותר על שליש, ואמנם ודאי שיש שינוי מסוים כמ"ש בירושלמי ששמן היוצא מפחות משליש אינו מכשיר, [וזה מסייע גרסת הספרים מנחות פ"ה ב' שהוא פסול למנחות], וכן לענין חלה נראה שהקמח גרוע ועשוי לעמילן של טבחים, וכן לענין זורע ומצמיח, מ"מ אין השינוי גדול כ"כ, אלא אותו טיב משתפר והולך, ובצורת הפרי לא מינכר, ולכן קבעו לפי שליש ואם לא הי' שליש זמן חשיבות, לא הי' מקום ללמוד זיתים מתבואה וכן קטניות מתבואה.

ולדעת הרמב"ם דחנטה היינו עוה"מ, הרי מבואר בגמ' י"ג ב' דבזיתים לא מיקריא חנטה, כיון שאין השליש קובע את תחלת התהוות הפרי כמו בשאר פירות, ואמנם גם פגין ובוטר ראויין לאכילה קצת קודם שליש כדתנן שביעית פ"ד מ"ז ח', מ"מ קבעו חז"ל ששיעור משהבאישו ומשיבחילו זהו גמר השלב של הצמיחה, ובתבואה וזיתים קבעה תורה ששליש הוא הקובע, ולמדו זיתים מתבואה ששליש קובע בפירות שאין ניכר חילוק כ"כ.

הדרשות דלעיל מקץ שבע שנים וגו', וביאור הדרשא י"ל דהול"ל לשלשת השנים [צ"ע ובירור בלשון זו"נ בזה], או דהול"ל ועשת תבואה ולא את התבואה דמשמע ששיעור תבואה הוא בשליש, ועוד דתבואה שהביאה שליש בששית אין בה קדו"ש, והיא תקצר בשביעית ותספיק לכמה שנים, ונמצא שגדר זה מסייע לעשיית התבואה לשלש שנים, (שאם נלך בתר לקיטה לא תועיל תבואה זו לבעליה).

פ' בהר וכי תאמר מה נאכל וגו' וצויתי את ברכתי וגו' יש לעי' למה הקדים וכי תאמרו וגו' הרי בפסוק וצויתי את ברכתי סגי, וי"ל דבשעה שיהיו בארץ ישראל לא ישאלו כלל שהרי יראו הברכה בחוש, ולכן לא הי' צריך לומר וצויתי את ברכתי, אלא לפי שכעת במדבר יאמרו איך אפשר לשמור שביעית, וכלפי זה מספר להם וצויתי את ברכתי, ונמצא שכל הביאור הזה נצרך רק כדי ליישב תמיהתם כעת.

ו. בסוגיא דאתרוג הבוסר סוכה ל"ו א'

סוכה ל"ו א' אתרוג הבוסר ר"ע פוסל וחכמים מכשירין, נראה דבוסר דאתרוג דינו כפרי לענין ערלה ושביעית, דהא כו"ע מודו בכל האילנות שמשויצאו חשיבי פרי לשביעית וה"ה לערלה כמבואר ברכות ל"ו ב' פסחים נ"ב ב', ומסתברא דקודם לכן אינו פרי כלל, ואמנם בענבים מצינו שיעור סמדר ושיעור בוסר, וכו"ע מודו דבוסר הוי פרי, אבל מסתברא דבשאר פירות משויצאו היינו בוסר ולא סמדר, שהמציאות שלהם היא מיד כבוסר דענבים, ולא נצטרך לחדש דרבנן מודו שיש פרי שחייב בערלה ופסול למצות אתרוג, אלא יש לפרש דלרבנן סגי בשיעור פרי לערלה ולר"ע בעינן שיעור פרי למעשר, לצד דכו"ע כר"ש ס"ל כדאב"י, מיהו אם לכו"ע חייב במעשר י"ל דאתרוג סמדר אסור בערלה ופטור ממעשר ופסול למצוה, ופליגי בהדר.

ואם נימא דפחות מכאגוז או מכביצה או ירוק ככרתי חייב במעשר ופסול למצוה, נחא דאיצטריך לאשמוענין לרבנן דבוסר כשר, ור"ע הוצרך לחלוק ע"ז ולומר דבוסר פסול ומה"ט פוטרו ממעשר.

יש לעי' בעיקר הא דפשיטא לן דאתרוג הבוסר זהו אתרוג החייב בקטנו מנלן, הרי שנינו שתחלתו אוכל ששומרו להוסיף אוכל, ואם בוסר לאו אוכל מקרי, א"כ אין ללמוד מתני' אלא שאפי' בפחות משליש חייב, אבל דוקא כשאינו בוסר.

ונראה דקטנן דתפוחים ואתרוגים היינו קודם שליש, ופשיטא לן דקודם שליש הם עדיין בוסר, וע"כ דקטנן דמתני' היינו בוסר, ובאתרוגים מבואר בשמעתין דכשזורעין ומצמיחין זהו שיעור כל הפירות, וש"מ שיש בהם שינוי מהותי בשליש, והיינו משום דנפקי מבוסר לפרי הראוי וה"ה בתפוחים.

בשמעתין מבואר דבוסר כשר אע"ג דלא נגמר פריו כ"כ, ולעיל ל"א ב' נקטינן דפחות מכאגוז לר"מ או מכביצה לר"י לאו גמר פריו הוא, ולכאורה מוכח מזה דגם לענין מעשר פטור, ואמנם הדבר מחודש לומר דבעינן שיעור כביצה בקטן, אבל ע"כ ר"מ ור"י הם התנאים דסתם מתני' דמעשרות

שם אמר רבה ר"ע ור"ש אמרו דבר אחד כו' יש לעי' א"כ הו"ל לאיפלוגי במעשר, דהא לכו"ע למצוה ולמעשר שוין, ולא פליגי בגדר הנצרך למצוה כלל, ואמנם נראה דהיינו דקאמר אב"י דילמא לא היא כו' ותו לא מידי, דכיון שיש אפשרות לומר דפליגי במצות לולב דוקא, ודאי ראוי לפרש כן, אבל טעמיה דרבה צ"ב.

וכן יש ללמוד מהירושלמי שהביאו על מתני' דכאגוז וכביצה פלוגתא דר"ע ורבנן, ומייתו דפסול אתרוג אינו תלוי במעשר כמו מנומר וגידלו בדפוס, ובפשוטו היינו משום הדר, אבל אפשר לקיים כן גם לר"י דלית ליה הדר, כיון שניכר שלא נגמר פריו והו"ל כחסר, וכמחוסר זמן בבהמה, אבל בוסר לר"ע החסרון רק בהדר כיון שלא ניכר עליו מבחוח כ"כ, - ובזה מיושב פסק הרמב"ם דחייבינן משיתעגלו ופחות מכביצה פסול למצוה.

שם כדרך שבנ"א מוציאין לזריעה כו' לשון זה אמרו חולין קי"ח לענין שומר שמוציאין חטה בקליפתה, וכאן כונת אביי כדרך שבנ"א רגילין לקצור, ועדיין אין זה מיישב מ"ט לא פליג ר"ש בתפוחים, וע"כ צ"ל דתפוחים נזרעים ומצמיחין קודם לכן, והדברים מחודשים, ויתכן דבתפוחים דרך לקצרים גם כשאנים נזרעים ומצמיחין שהם כתכונת ירקות, אבל אתרוגים שיכולין לגדול הרבה מאד, אין דרך בנ"א להשחית ולקצרים בקטנותם כ"כ.

העולה מהאמור דאתרוגים חייבין במעשר בקטנותן אפי' פחות מכביצה ואפי' ירוק ככרתי ואפי' בוסר, וכתב הרמב"ם השיעור משיתעגלו, ולמצוה פחות מכביצה פסול כיון שניכר חסרונו אע"פ שחייב במעשר, אבל בוסר שאין ניכר חסרונו אלא בטעמו כשר, ולענין ערלה ושביעית חשיבי פרי משיציאו, ומסתברא שזה קודם זמן חיוב מעשר.

דאתרוגים חייבין בקטנן, וכיון דתליין בגמר פרי ולא בהדר, ע"כ ששיעור זה הוא פחות מבוסר ולכן פסול וממילא גם פטור ממעשר.

מיהו לענין ערלה ושביעית לא יתכן ליתן שיעור זה דודאי פרי גמור הוא קודם לכן, ולפ"ז יש כמה חילוקים באתרוג, א' מיוציא שדינו כפרי לערלה ושביעית, ב' כאגוז וכביצה שדינו כפרי למעשר ולמצוה ועדיין הוא בוסר, ג' בוסר אפי' כביצה דפסול לר"ע, ד' משהביא שליש דנפיק מתורת בוסר.

אבל הדברים מחודשים וסתומים דודאי יש לנקוט דאתרוגין החייבין בקטנן הם אפי' פחות מכביצה, וגם אין הכרח שפחות מכביצה הוא עדיין בוסר, וכן בירוק ככרתי קשה לומר שיש בו כביצה ופטור מן המעשר.

ולכן נראה שזוהי סברא מיוחדת במצות אתרוג שהוא נראה כאתרוג החסר, [ואין כונתנו פסול חסר, אלא כששואלים איזה אתרוג הכי קטן שאפשר להביא, אמרו ע"ז דפחות מכביצה ניכר שהביא וזהו קודם גמרו] וכן מוכיח הענין שדנו באתרוג קטן דומיא דגדול שהוא נראה קטן מדאי, וכן ירוק ככרתי ניכר עליו שלא נגמר בישולו, וקרוב לומר שזה פסול דרבנן, כמו אתרוג הגדול, [ולפ"ז יש לדון שנצטמק ג"כ פסול לפי שהוא נראה כלא נגמר פריו, ואין הכל בקיין לעמוד על ההיכר אם הי' כך מעיקרא או נצטמק], אבל אין ללמוד מזה למעשר כלל, ועדיין אפשר להכשיר בוסר הגדול כביצה, כיון שאין ניכר עליו חסרונו.

ז. בפסחים נ"ג א' אלא ר' אילעאי בדניסחני קץ

רק כפניות, ואמנם אפשר שאח"כ גם ליקט הכפניות מן העץ ושמרן שיתבשלו לאכילה, ועכ"פ הקציצה של העץ לא היתה הפסד.

פסחים נ"ג א' אלא ר' אילעאי בדניסחני קץ, ראוהו שקצץ העצים עם הכפניות וחשבוהו למפסיד, אבל האמת שהי' דקל שמגדל

חיוב מעשר כשנעשו ירק, אבל כשליקט חזיו לאכילה ליכא למימר בטלה דעתו שהרי ליקטן ועתיד לאכלן, וי"ל דמ"מ כיון דלאו אוכל נינהו לא מהני דעתו לאכילה אם רובא דעלמא לא אכלי ליה, דכללא הוא כל שאינו אוכל לכר"ע אינו אוכל למיעוטא דעלמא.

שם לפיכך זרען חייב וירקן פטור, פי' אפי' אם לקטן לירק ואוכל הכל ביחד, אפ"ה ירקן פטור, וזרען חייב, ולא אמרינן דכיון שאוכלן אכילת ירק אע"פ שהביאו שליש פטורין, שהרי אוכלם כמו שאוכלין קודם שליש אלא שנתאחרו מעט, אפ"ה זרען חייב וירקן פטור, וזה מוכח מדאיצטריך לאשמועינן שירקן פטור ש"מ שאוכלן כשהם ירק, ובזה מיושב משה"ק תו' מאי קמ"ל דמרישא שמעינן שירקן פטור קודם שליש ואחר שליש, ומסיפא שמעינן דאף בכה"ג שאוכלן ירק, זרען חייב.

שם השחלים והגרגיר שזרען לירק כו' נראה דכשזרען לירק מלקטן כשהם קטנים ורכים ואז אוכלים גם הזרעים ברכותן, וכשזרען לזרע מלקטן כשהגרגינים מבושלים והירק מתייבש קצת, ואעפ"כ לא נפטר ירקן מן המעשר, שעדיין ראוי הוא קצת, מ"מ עיקר הפרי נקבע לפי הזרע כיון שמאחר לקיטתו מהזמן הראוי לירק ואוכל הירק שהוקשה קצת, וכן בזריעה לירק אוכל הזרע קודם שנשלם ביכולו ואוכלו בתכונת ירק, ולכן נקבע עונת המעשרות לפי מחשבתו וכמ"ש תו'.

ובן מה ששינו מעשרות פ"ד מ"ה כוסבר שזרעה לזרע ירקה פטור זרעה לירק מתעשרת זרע וירק, מתפרש בכה"ג שכשזרעה לזרע הלקיטה מתאחרת והירק מתקשה ואינו ראוי כ"כ ולכן פטור מן המעשרות, אבל בזרעה לירק לוקטה ברכותה עם הזרעים ולכן שניהם חייבין, זרעה לזרע ולבסוף לקטה כלקיטה לירק יש להסתפק אם מהני נמלך, ומסתברא דפטור כיון שיש לו עיקר חשוב.

הא דתנן סופ"ק דערלה ואין מרכיבין בכפניות של ערלה, אתיא ככו"ע, כיון דמודים חכמים לר"י בשאר אילנות, והיינו שהכפניות הם כבר בגדר פרי, ולא מיירי בדניסחני, אלא אפי' בהני שעתידין לגדול מ"מ הם כבר פרי כשהם כפניות, אבל בירושלמי שם נקטו שזהו סיומא דמלתיה דר"י.

בפשוטו ההרכבה בכפניות היינו בפרי עצמו כענין שאמרו לקמן נ"ו א' מנחי כופרא דיכרא לנוקבתא, וכופרא היינו כפניות לפי' הערוך.

ח. בסוגיא דעירובין כ"ח א' כשות וחזיו מערבין בהם

עירובין כ"ח א' והאר"י א"ר כשות וחזיו מערבין בהם, פרש"י שחת של תבואה שלא הביאה שליש, לכאורה עיקר האוכל הם הגרגרים של החטים אלא שאפשר שנאכלין עם הקליפות הרכות, ויש לעי' איך יתכן שחטים שהביאו שליש אין מערבין בהם ושלם הביאו שליש מערבין, ולקמן כ"ט א' אמרינן דחטים ושעורים לאו בני אכילה נינהו, ועוד דבקרא כתיב וקטפת מלילות בידך וש"מ שאוכלין חטים חזין, וי"ל דאמנם אדם אוכל חטים באופן עראי, אבל אין סתמן לאכילה חיים, משא"כ חזיו שאין לו תיקון נוסף וסתמא נאכל כך, אם ייחדו לאדם.

שם ל"ק הא מקמי כו' לא קאמר הא בבבל הא בשאר מקומות, וא"כ מתפרש דממנהג בבל ראה שטעה ודרך בנ"א לאכלו, וא"כ ל"ק דבטלה דעתו, וע"כ צ"ל דפשיטא לן דלא הדר ביה רב שהרי ר"י גופיה אמר שתי המימרות בשם רב, ואמנם מימרא דר"י בתרייתא רק לבני בבל נאמרה, ולכן הקשו דבני בבל לנפשיהו לא קבעי דבטלה דעתם.

שם ובבל הוא רובא דעלמא והתניא כו' לכאורה אין רא' מבטלה דעתו דזריעה דאמרינן שיחזור בו וישאירן לזרע, ולא חל

בתכונה אחרת, מלבד רכותו של ריבוי ההשקאה בגינה, ולכן מערבין בו, וניחא שנתחדש לו שם חזיו ולא סתם שחת או תבואה שלא הביאה שלישי, כיון שיש סוג כזה שעיקרו לאכילת ירק ואינו עשוי להשלים גידול תבואה, וכמ"ש הריטב"א, וכ"נ בתוד"ה והאי.

שם ב' זרע גרגיר למאי חזי, נראה שהשאלה למה זורעין אותו לזרע, אבל הא דחזי כמו הירק נחא, אלא דקשיא לן למה מניחין אותו להתקשות הזרע, והיינו דמשני שראשונים היו צריכין לזה כדבר עיקרי, ולכן היו זורעים רק לזרע, ולכן הוצרך להביא הראשונים, ולא קאמר דחזי להטביל בו את הצלי, כיון שבזמן שיש פלפלים לא הי' זורע עיקרו לכך.

שם א"ל אדרבה איפכא מסתברא כו' לכאורה אין קשר בין שני הדברים, אא"כ סבר ר"ז שהמלמד טעה והחליף זה בזה, ולכן אע"פ שיניקתו מן הקרקע מ"מ אינו פרי הראוי.

שם והאי לאו גמר פירי, משמע דלאו בדגנוניתא מיירי, וכמ"ש תו', וא"כ בדגנוניתא עיקרו לאכילת ירק, ולכן מיקרי נמי גמר פרי.

ט. בברכות ל"ו א' על העלין ועל התמרות כו'

צמיחתן כעין תמרה פטור, וברש"י משמע שתמרה היינו בליטה בעלין כעין תמרה, וצ"ע.

שם נטעי אינשי אדעתא כו', אין הנדון בדעת בנ"א אלא במציאות שבקור אם יתכנו יפסד האילן, ובהני אין הפסד אם יטלום לאכילה, ויעוי' בתו' בלולבי גפנים ואפשר דחייסי עלייהו טפי משותא, לפי שעי"ז נפסק הענף מלצמוח.

שם הנ"מ גבי מעשר אילן כו', היינו בעמון ומואב וכיו"ב שחייבו מדרבנן.

מהא דאמרין בטלה דעתו כשזורע שעורים לירק, אין להוכיח מזה שהזורע שעורים לסוסים ולחמורים כדאמר פסחים ג' ב' בטלה דעתו, דכשזורעם לירק מקלקל עיקר הגידול ותולשו קודם שיצמחו עיקר השעורים, ואע"פ שאוכל הגרגרים הרכים שהם בתכונת ירק, זוהי אכילת הפסד, אבל המאכיל שעורים לסוסים לחזקם כדאמר שבת, לא שיין לומר בטלה דעתו, שהרי משתמש בפרי בחשיבותו אלא ששזה לו להאכילם לבהמתו.

שו"ר בירושלמי בנמלך במחובר דמהני והיינו כששינה המציאות שמנע מהם מים ג' עונות ואז הירק מתייבש ונשלם לזרע, ול"ד מבהמה לאדם שזה שינוי צעיר באותו פרי, אבל כאן השינוי בגידול אם ילקטנו רק לירק או ביבש לזרע.

שם כי קאמר רב בדגנוניתא, משמע שהם שני מינין, ואע"פ ששניהם נזרעים ע"י האדם, [ואינם כירקות שדה שהם עולים מאליהם והם סוג גרוע שאינם עומדים לאכילה כ"כ] שהרי גם תבואה מטופלת ע"י האדם, ולא מסתבר שריבוי ההשקאה ישנה את מהות התבואה, דחזיו שאינו של גינה עקרו לחטים ואינו ראוי כ"כ לאכילת ירק, אבל חזיו של גינה הוא

ברכות ל"ו א' על העלין ועל התמרות אומר בופה"א, יש לעי' דלענין מעשר לא מצינו אלא תמרות לר"א, אבל בעלין כו"ע ל"פ דפטורין ממעשר, וא"כ מ"ט חשיב פרי האדמה לענין ברכה, ואפשר דהעלין מרובין ואינם נשמרין, אלא שיכול לאכלן, ולכן לענין מעשר לא חשיב גידולו לעלין, מיהו בפשוטו נראה שהתמרות הם גופא העלין בתחלת צמיחתן כמו נקטם ראשו ועלתה בו תמרה בהדס סוכה ל"ג א', וא"כ כשמלקטן עלים פקע כבר חיוב מעשר, ורק כשמלקטן בתחלת

שלב"ה נאכל רק לאחר ג"ש, לב"ש נקרא שפיר ירק, ואף אם נסתפקו ב"ש לאו מה"ט מספק"ל.

שם ב"ש ספוקי מספק"ל, מבואר כאן דאע"פ שהאילן עומד הרבה יותר מג' שנים יתכן שיהא דינו כירק, דהא צלף

י. בירושלמי ערלה פ"א ה"א המשמר פירותיו לעצים כו'

שהזרע עיקר אצלו הרי הירק פטור, אע"פ שליקטו קודם שנתייבש, וה"נ במשמרן לעצים, ודחי שאני כוסבר שיש לו גורן אחרת, היינו שהצורך בזרע חשוב לו יותר, ומניח הירק להתייבש לצורך שלימות הזרע, אבל כאן מבטל חשיבות הפרי בלא שום צורך, ומה"ט לא דמי לנוטע מאכל אדם לבהמה דפטור, דהתם יש לו צורך חשוב באכילת הפרי, וניחא ליה להאכיל שעורים לבהמתו, אבל הכא אין לפירות שום חשיבות בשימושן לעצים, וכיון שחסר בחשיבות השימוש בפרי, אין הזנחתו מפקיעתן מידי מעשר.

שם והיירא אמר דא המקיים מליאה של כרוב לזרע בטלה דעתו קלחין יחידין לא בטלה דעתו, בפשוטו נראה דזרע כרוב אינו חייב במעשר, ולכן בטלה דעתו כשמיחד כל הערוגות לזרע, אבל קלחים יחידים נצרכים לו לזרוע מהן, והיינו דמייתנין מינה שאפי' אין לו גורן אחר, כל שלא בטלה דעתו אף הפרי עצמו פטור, וא"ת אמאי לא חשיב כנמלך לאכילה כשתלש הכרוב קודם שנתקשה לזרע, ואפשר דלא מהני נמלך אלא כשחזר בו ממחשבתו לזרע או לבהמה, אבל אם ליקט כמה קלחים לאכילה דלא שייך לומר דמעיקרא הואי לאדם, אין הליקוט הזה מחייבו.

נראה דלענין טו"א הנוטע לסייג מטמאין הפירות טו"א כיון שהם מאכל אדם, וכמו פירות הצומחים בשל הפקר, ול"ד לנטען לבהמה שיש בהם מחשבה חיובית שלא לאכילה, והגדון לפטרם מן המעשר אינו מחוסר חשיבות הפרי, אלא שחסר בחשיבות תבואת זרען היוצא השדה שאינם חשובין

ירושלמי ערלה פ"א ה"א המשמר פירותיו לעצים כו', הנוטע לסייג ולקורות אין לו תועלת בפירות כלל, ומדמדינן להו למשמר פירותיו לעצים משמע דה"ק המשמר פירותיו מפני ששומר האילנות לעצים, ולא מיירי בנותן דעתו גם להשתמש בפירות לעצים, דסתמא דמילתא אין בהם תועלת להסקה, אבל ממה דפריך בסמוך וכי עצים אינם אסורין משום גזל ומשני כגון אילין תותיאי דלא אית בהון ממש, משמע דדוקא תותים שמתייבשין ולא נשאר בהם תועלת לעצים, וכן לקמן אמרינן כשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצו, ומשמע שמשמר גם הפירות להסקה, מיהו נראה דלענין מעשר אין נפ"מ בזה, שאין חשיבות לעצים של הפירות, ובין מחשבין להסקה בין אינו מחשבין הדין שוה.

שם רבב"מ אמר חייב מן הדא ובא הלוי כו', פי' דלפטור ממעשר בעינן שיהיו הפקר, וכיון שמשמרן נמצא שאין ידך וידו שוין ושוב אין בהם פטור הפקר, ולא גריעי פירות אלו מהפקר לענין זה שאינו מחשיבן לאכילה, ואפ"ה לא היו פטורין אי לאו דידך וידו שוין, שגם פירות אלו דלסייג מתייחס להם כהפקר אלא שמשמרן מפני העצים.

ויש לעי' א"כ מאי מספק"ל בסמוך אם אסורין משום גזל הרי כל שאינם אסורין משום גזל פטורין מן המעשרות דידן וידו שוין, ונראה דבאמת באילין תותיאי אם מותרין משום גזל פטורין ממעשרות לכו"ע, ואינם בכלל הני דמשמרן לעצים.

שם ר"ה בשר"י אמר פטור מן הדא כוסבר שזרעה לזרע ירקה פטור, וחזינן דכיון

לענין מעשר ותליא בפלוגתא דר"מ ור"ש, ואם מהני היכר לערלה מהני נמי למעשר דההיכר מועיל שלא בטלה דעתו כיון דאיכא מעשה.

תבואת ארצו אלא כדבר נוסף שעלה ממילא בשדהו, (ויש בזה קצת חסרון בנשמר לאוכל) – בכל הני שבטלה דעתו בנוטע לסייג ה"ה

יא. בענין גמר מלאכה

לשוק, ובמקו"א הארכנו בזה ביישוב קושיית הר"ש מסוגיא דב"מ.

שם אבטיח מישילק כו' משיעשה מוקצה, אבטיח וקשואין שוין, אלא שבאבטיחין אין עושין ערימה מפני שמסדרין שם קציעות, או מלשון מקצה מקום שמיוחד מום לשטוח שם פירות.

שם ירק הנאגד משיאגד, הדרך ללקוט כל צרכו ואח"כ לאגוד כמו ששנינו בשביעות פ"ח את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק, ולכן האגידה זהו גמר מלאכתו, ובסברא נראה שכל אגודה נטבלה אע"פ שלא גמר לאגוד כולן, ול"ד למילאוי כלי וכלכלה שנראה בירושלמי שימלא את הכלים, לפי שהאגד מחליטו לעצמו וצריך מעשה להתיר איגודו.

שם עד שילקט כל צרכו, בפשוטו משמע שאם דעתו למלאה שני כלים ומילא רק אחד הרי הראשון נטבל, והיינו דקמ"ל במילוי הכלי שטובל אע"פ שעדיין לא ליקט כל צרכו, אבל בירושלמי מבואר דבדעתו ללקט כמה כלים לא נטבלו עד האחרון, והובא ברא"ש, ולפ"ז צ"ע א"כ מה נתחדש במלוי הכלי, הול"ל בירק עד שילקט כל צרכו, ואפשר דס"ד דכ"ז שאין הכלי מלא לא הוי גמר הליקוט, ואע"פ שילקט כל צרכו, דדרך להוסיף עליו כשיש לו מקום בכלי, ולפ"ז לשון המשנה מתפרש משילקט כל צרכו אע"פ שאין הכלי מלא, ולכן הקדים תחלה מילוי הכלי.

שם כלכלה עד שיחפה, יש לעי' מה החילוק בין כלכלה לכלי אחר, ואפשר דכלכלה

מעשרות פ"א מ"ה הקשואים והדלועים משיפסקו, [אפשר דפתח בהני משום דסליק מינייהו במשנה הקודמת], פשטות הדברים שהפיקוס לאחר העמדת ערימה כדמשמע כל הני דמתני' (אם אינו אוגד אם אינו ממלא) אם אינו ממרח אם אינו כובר, וקמ"ל תנא דאע"פ שהפיקוס אינו חסרון בשלימות כ"כ, תדע שלפני התגר מניחין הקישואין עם הכשות, ויש שאינם מפקסין כלל, ומה"ט תנא בתוספתא פ"א ה"ה תורמין קשואין ודלועין אע"פ שלא פיקס, דאע"פ שאין תורמין מדבר שלא נגמ"מ, אבל חסרון פיקוס אינו חסרון בגמר הפרי, והיינו דקמ"ל דמ"מ לענין גורן שטובל, אם דעתו לפקס חשיב קודם גמ"מ, כמו מירוח הכרי שאינו חסרון בגמר התבואה, מ"מ לא נגמרה מלאכת האסיפה עד שמרח, אם דעתו למרח.

ולפ"ז נראה שנוטלין הפיקס כשבאין להוליכין לבית, דהיינו שעם פינוי הערימה לכוון הבית, מפקסין רובן הנראין מבחוץ, ואפשר שגם בשדה חייב משיתחיל לפקס, כמו בבית שאמרו בגמ' דחייבין משיתחיל בפיקוס, ויש לפרש שכל דלעת כשנוטלה בידו מפקסה ומניחה על החמור להוליכה לעיר, ואין מתחילין בפיקוס אלא כשכבר גמר לקיטתו לגמרי, ואינו עתיד להוסיף בערימה זו.

שם משיעמיד ערימה, הערימה ככרי בתבואה, ונראה מזה דלא מיירי דוקא במוליך לשוק, דהא ערימה גדולה היא וקבועה במקומה, ולא אמרו הא גדולה היא וקבועה במקומה, ולא אמרו הא דבד"א במוליך לשוק אלא על אגודות וכלכלה שדרך להוליכין כך

ר"ל של תאנים ודרך לחפותן בעלים לשמור, ויש להסתפק אם חיפוי בעלין כאגד שמתחייב מיד אע"פ שדעתו להוסיף, לפי מה שצדדנו לעיל.

שם ואם אינו ממלא את הכלי, פי' אם אינו לוקט כלכלה מלאה, אבל לא מיירי בלוקט בידו דהא בכלכלה מיירי, ולא מתפרש ואם אינו לוקט בכלכלה, וגם בירק דרישא מתפרש כן, אלא שכאן מפורש יותר דהא לא קתני תאנים אלא כלכלה, ובלא"ה אין דרך ללקט תאנים בלא כלי, ובפ"ק דשביעית תנן כמלא האורה וסלו, משמע שלוקטין בסל ואפשר שלוקטין בסל ואח"כ נותנין בכלכלה.

שם בד"א במוליך לשוק פי' שאין עוד גמר חשוב של ראית פני הבית, ומדאורייתא פטורין כיון שלא הי' גורן ולא ראית פה"ב, אלא שנטבלין מדין מקח, ומבואר בירושלמי דחשיב כעומדין מיד למקח וזה טובל אף קודם המכירה, ונראה דהיינו בכלי שמוליכו לשוק ולא בערימה שעומדת בשדה, ומזה מוכח דלא קאי הסד"א אלא על הכלי והכלכלה.

ונראה דירק ותאנים מיוחדים שאין לקיטתן כאחת כדאמרו לענין פאה דתאנים אינם נגמרין יחד וכן ירק אינו מתקיים ולוקטין אותו מעט מעט, [מיהו לענין פאה אף קשואין ודלועין בכלל ירק כיון שאין מכניסין אותן לקיום], ולכן אין להם גורן של העמדת ערימה, אלא כל פעם לפי מילוי הכלי של אותו יום,

ובזה מחלקינן בין מוליך לשוק שכל הכמות הולכת לשוק לבין מוליך לביתו, דכמות כזו לא חשיבא גמר לעצמה, ולכן תלוי בהבאה לבית או בקביעות של מקח.

ענין גורן וראית פה"ב הוא בחשיבות שיש לבעלים אוצר פירות, ומן הראוי שיתן גם ללוי ולגר, אבל כ"ז שהוא עסוק בהשלמת מלאכתו, אין לחייבו ליתן כעת ללוי ולגר, וכ"ז שאינו מחויב ליתן מותר לו לאכול בלא הפרשה, ומדאורייתא מותר אף באכילת קבע, וזהו גם ענין ראית פה"ב, שכבר יש לו פירות באוצר ואינו עסוק בהבאתם, והם אצלו בחשיבות בעלות, ורק אז חייבתו תורה ליתן ללוי ולגר, כי אין לו חלק ונחלה כמותך, אבל כ"ז שחסר בשלימות שלך עדיין אין חיוב לתת, ואמנם בדרך הרגיל קודם שהכניס לאוצר הר"ז כעראי בדרך כלל, שאם לוקח הרבה בדרך קבע הרי אלו נקבעו בהכנסה לבית.

ולמדנו שני זמנים מדכתיב כדגן מן הגורן, והיינו שיש גמ"מ נוסף לגמר תיקון הפרי, ובאמת יש ג' זמנים, א' משנתלשו שחל עליהם מעשר ואסור להפריש קודם גמ"מ לכתחלה מדאורייתא כדרשנין בספרי הובא ברמב"ם פ"ה מתרומות ה"ד שנאמר כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מן הגמור על הגמור, ב' משנגמ"מ ועדיין לא מירח שמותר לכתחלה להפריש ועדיין אינו טבל מדאורייתא, ג' משמירח או שאינו עתיד למרח דנעשה טבל בגמ"מ, או בראית פה"ב, וזה תלוי בתרי לישני בב"מ פ"ח ב'.

יב. בענין ראית פני הבית

שלא לחייב קודם גמר הכנסתו שזה כעראי ואין מחויב ליתן עדיין, שפיר דרשנין מיתורא דמן הבית לומר שאין מצות מעשר אלא בבית, כאילו נאמר דשלא מן הבית א"צ לבער הקדש.

ב"מ פ"ח א' שנאמר בערתי הקדש מן הבית, ענין ראית פה"ב הוא בחשיבות שיש לו פירותיו באופן המושלם, וכעת הזמן ליתן ללוי ולגר, וכלשון הגמ' לקמן ב' גמר מלאכתך מלאכת הכנסתן לבית, וכיון שיש בזה סברא

וענין הכנסה דרך גגות הוא ג"כ הכנסת עראי, וזה ששינה והכניס כל תבואתו באופן עראי, לא נשתנה הדין, אבל עיקרו נלמד משום דדרך גגות זהו מאורע, ואע"פ שהערים לא נשתנה דינו.

ובמברא נראה דבית האוצרות ודאי זה גמר הכנסתן לבית, ואין ענין בבית דירה כלל, ולא אמרו באוצרות שבשדה דבעינן בית דירה אלא מפני שלא זהו גמר הכנסתן, וההידוש שבית דירה עראי שבשדה ג"כ קובע, אבל העיקר תלוי בבית אוצר הקבוע שהוא גמר הכנסתן, ואפשר שאוצרות שבעיר מיקרו תמיד סמוכות לבית דירה, תדע דלר"מ אוסרין בטלטול בחצר בשבת, והיינו דוקא כשהוא בעיר, עי' עירובין ע"ב ב', וש"מ דכל שהם בעיר חשיבי כדירתו במקצתו.

שם ורי"א אפי' חצר קובעת, אפשר דלא סגי במשתמרת אלא בעינן שתהא ראויה קצת לדירה, כגון חצר הסמוכה לבית, אבל לא קרפף אע"פ שמשתמר.

שם ב' משיפקסו בבית, במתני' קתני ואם אינו מפקס משיעמיד ערימה, ויש לעי' מה ענין לערימה בתוך הבית, הרי בבית מסדרין אותן במגורות ואיצטבאות, ואין דרך להעמיד ערימה בבית, ועוד דכיון שכבר

נגמרה מלאכתן ואינו מפקס, מן הראוי שמיד שנכנסין לבית יתחייבו, כמו בפיקס ואח"כ הכניס לבית, ועוד צ"ע דתנן באבטיח ואם אינו משלק משיעשה מוקצה, ומה שייך עשיית מוקצה בתוך הבית, וצ"ל דכיון שחסרין פיקוס ושילוק, בעינן מעשה חשוב לגמר מלאכה בתוך הבית, שהחלטה שלא לפקס אינו מושלמת עד שנראה פעולת גמ"מ אחרת, וצ"ע.

הא דקתני בסיפא בד"א במוליד לשוק כו' לפמשנ"ת לעיל לא קאי אלא אירק וכלכלה שדרך ללקטן מעט מעט, ולכן אם מוליד לשוק הרי הכלי המלא כמוליכו מיד חשיב, ואיכא גמ"מ דמקח, וכמוליד לביתו חסר בגמ"מ שהרי לא ליקט אלא כלי וכלכלה, אבל בקשואין ודלועין ואבטיחים שהם ירקות המתקיימין יותר ודרך ללקטן הרבה כאחת, אפי' אם דעתו להוליכן לשוק לא חשיבא כל הערימה בקביעות דמקח, כיון שאין לזקחן ערימה שלימה לשוק, ובזה מיושב שלא אמרו בגמ' דמשום קביעות דמקח אתינן עלה.

ענין אתחולי פיקוסייהו בשדה מובן שזהו סימן שנגמרה האסיפה ומתחילין בפיקוס, ואמנם אין המעלה מפני הפיקוס אלא מפני גמר האסיפה, אבל בתוך הבית צ"ב מה ענין יש בתחלת פיקוס.

יג. בסוגיא דב"מ פ"ט א' בדברים הקובעים למעשר

מיותר דהול"ל ואכלת כנפשך וממילא מובן שבכרם אוכלין ענבים, ונראה דמותר לפתוח בצלים שיצא חריפותם ולאכלם, דזה ודאי בכלל ענבים דקרא, והיינו יפריך ע"ג הסלע דלקמן ב', אלא דדחו בגמ' דמתמתק נמי פורתא, וחשיב שינוי בענבים כמות שהן.

שם ת"ש רשאי בעה"ב להשקות פועלים יין כו' נראה דלא מיירי במכריחם לכך, ומ"מ הם שותים מפני שלא נעים להם לסרב.

ב"מ פ"ט א' איבעיא להו פועל מהו שיהבהב באור ויאכל, ג' חילוקים יש בדבר אחר, א' אכילה עם פת וזה עיקר המיעוט, ב' סופת במלח שיש כאן דבר אחר ומ"מ שייך לקראו בכלל ענבים דקרא כיון שאין כאן דבר אחר אלא תיקון לענבים, ואמרינן בגמ' דמלח ודאי חשיב כדבר אחר, ג' להבהב באור שאין כאן דבר אחר כלל, ומ"מ אינם ענבים כמות שהן, ושייך לומר שג"ז נתמעט מקרא, דענבים

שם רשאיין פועלים לטבל פיתם בציר כו' נראה שאם אוכלין פת בין כל אשכול, מיקרי ענבים ודבר אחר, וא"צ שיאכלו דוקא בלעיסה אחת, אלא כל שאוכלין הענבים עם הפת בדרך סעודה מיקרי ענבים ודבר אחר, ולא התירו כאן אלא להקדים ולאכול פתם בציר קודם העבודה.

שם ב' ת"ש פועלים אוכלין ענבים בראשי אומניות שלהם ובלבד שלא יהבהבו באור, יש לעיי' מה החידוש בראשי אומניות טפי ממונע את עצמו עד שיגיע למקום היפות ואוכל, ואפשר לומר דהיינו הך, א"נ התם בחלק היפות מיהא אוכלן כדרכו אבל כאן מונעין עצמן בכל אומן עד שמגיעין לראשו.

שם התם משום ביטול מלאכה, יש לעי' א"כ פשיטא, גם צ"ב למה לא אמרו דילמא התם משום ביטול מלאכה, ואמנם בפשוטו איכא נמי ביטול מלאכה, אבל ודאי פשטא דמילתא דאשמועינן שאפי' ישרימו לו הפסד הזמן אסור, או באשתו ובניו, ועוד דטפי הול"ל מותרין פועלים להבהב באור ובלבד שלא יבטלו ממלאכתן, ואפשר שדחקו בגמ' לדחות בכה"ג כיון דקשיא לן מבריייתא דבסמוך, וכן מדקתני ולא יספות במלח משמע דוקא מלח אסור, אבל לקושטא דמילתא יש לפשוט מכאן לאיסור, כיון דאיסור ספיתא במלח משום מעשר קתני, ואי אפשר דלא ממתיק פורתא, בפריכה ע"ג הסלע, וכ"ה ברי"ף ורא"ש ורמב"ם וטוש"ע, אלא שהם הכריעו לאיסור מכח ספק, וכמ"ש הראב"ד בהשגות (ונראה כונת הראב"ד לפי שבחידושו כתב דאיפשיטא להתירא, ובחידושים ע"ש ריטב"א הביא המשך לשון הראב"ד שחזר בו ונקט כהרי"ף, ולפמ"ש"כ ראוי לנקוט לעיקר דאסור למסקנא, וצ"ע בזה).

שם ת"ש לא יהבהב כו' יש לעי' בשלמא אם החידוש באיסור הבהב יש מקום להזכיר דמתוקי פורתא ג"כ אסור, אבל אם האיסור

משום ביטול מלאכה מה חידוש יש בכל האופנים.

שם ת"ש פועלים שהיו אורין בתאנים, כ"ה בחי' ע"ש ריטב"א, כדתנן פ"ק דשביעית מלא האורה וסלו, שו"ר שכ"כ הראב"ד בשטמ"ק והביא הפסוק אריתי מורי.

שם בפיתם לא יאכלו אא"כ נטלו רשות מבעה"ב ולא יספות במלח ויאכל, לאכול בפיתם חמור טפי מספיתא במלח, ואם מהני רשות מבעה"ב לפת כ"ש דמהני למלח, [אף שיש לדחות דאכילה בפת דרך אכילה חשיבא, וספיתא במלח היא רק כדי לאכול יותר, משא"כ בפת שראוי להתיר להם לאכול סעודתם כדרכם, ויש תועלת לבעה"ב שישבעו בפת, ולא חשיבא פעולה ניכרת להרבות באכילת ענבים, מ"מ העיקר דבפת פשוט טפי לאיסור ואפ"ה מהני רשות מבעה"ב וכ"ש במלח], ומזה מוכח שאיסור הספיתא משום מעשר נאמר, ולכן לא מהני רשות מבעה"ב, שו"ר שכ"כ במלחמות, - נראה דנטילת רשות מבעה"ב לא משוי ליה כמקח, כיון שמותר בעיקרו לאכול מן התורה, וכ"מ בגמ' בדברא דשתים לא יאכל משום ספיתא עי"ש, שו"ר ברמב"ן שכתב שאין זו קציצה אלא בשקצץ בשעת שכירות דדמי לוקח.

שם קצץ אחת אחת יאכל כו' כיון שקצץ ואוכל מכח הקציצה ממילא מובן שהנדון משום מעשר, שהרי אוכל מכח קציצתו עם בעה"ב, ולפי' ר"ח מיירי שקצץ שיאכל עשר או עשרים, ועוד שאם מותרין לו מן התורה צ"ע למה חייב במעשר, ולפרש"י שקצץ לאכול במקום שאינו אוכל מן התורה, הקשו בתו' א"כ מנין פשיטא לן שיכול לאכול במלח כמה שירצה, וי"ל בזה דה"ק אם קצץ הכל לפי קציצתו, ומה יש לנו לקבוע הלכות בזה, ונראה לגמ' דוחק לומר שקצץ לאכול כפי מה שמותר לפועל לאכול מן התורה בלא דבר

ורבא חידש שאף ספיתא כמקח דדוקא בשתים נעשה כגורן וחייב במעשר, ולכן בקצץ שבלא"ה אינו אוכל אלא אחת אחת מותר ג"כ לספות במלח, אבל בלא קצץ קתני שלא יספות במלח מפני שאוכל שתיים שתיים, ואה"נ דאחת אחת אף במלח מותר, וכ"ז בנטל רשות מבעה"ב, דאל"ה אסור משום ענבים וד"א.

במעשרות פ"ד מ"א תנן המולח בשדה חייב המטבל בשדה פטור, ובמ"ג תנן הנוטל זיתים מן המעטן טובל אחד אחד במלח ואוכל אם מלח ונתן לפניו חייב, ומשמע דהמליחה ג"כ רק כעין טיבול, ואפ"ה חייב כיון שהוי דרך קבע, ול"ד למטבל בשדה, שכאן מחליט זיתים אלו לאכילה, ומיושב בזה דברי אביי דספיתא אפי' באחת חייב, דמה שהצריכו במתני' נתן לפניו היינו במטבל במלח כדתנן טובל אחד אחד במלח ולא קתני מולח אחד אחד, ואם מלח היינו בצורת טיבול אלא שהכין כמה ביחד, ובביצה גרסינן טבל ונתן לפניו, והמטבל בשדה אף במלח פטור כמ"ש הרע"ב ולע"כ שם, ולרבא בכולהו בעינן צירוף.

שם אמר רב מתנא כו' אפשר דאביי סבר דרב מתנא אמר כן רק לענין מקח דבעינן צירוף, אבל ספיתא בחדא נמי קבעה.

אחר, דסתם קצץ מותר לו לאכול ענבים עם פת, וממילא כ"ש שמותר לספות במלח, - הא דקתני שתיים לא יאכל הדבר מובן דמשום מעשר קאמר שהרי אין לבעה"ב נפ"מ אין הוא אוכלן, ולכן שפיר סתם לא יאכל, כיון דעצה טובה קמ"ל שלא יצטרך לעשר, אלא יאכל אחת אחת.

שם אמר אביי לא קשיא כאן בארץ כו' יש לדקדק למה לא אמר אביי לעולם אסיפא כו' ומשום מעשר קתני, ונראה דאביי הוה פשיטא ליה שגם ברייתא קמייתא משום מעשר קאמרה שלא יספות במלח, דהא משמע שאפי' עם רשות מבעה"ב לא יספות, ולכן הקושיא לאביי בדין מעשר מ"ט קתני בברייתא קמייתא שלא יספות במלח משום מעשר והכא קתני שסופת במלח ואוכל, ולכן תירץ סתמא בארץ וחור"ל, ובזה ניחא נמי משה"ק בתוד"ה בארץ.

ומשמע דאביי סבר שספיתא קובעת אף באחת, ורק מקח צריך שתיים כדקתני קצץ שתיים שתיים לא יאכל, אבל ספיתה מותר אף בשתיים והיינו בחור"ל, ואילו בארץ ישראל כל ספיתה אסורה אפי' באחת, דחשיב דבר שנגמרה מלאכתו, כיון שאין חסר שום תיקון בגופו, וא"צ גורן דשתיים אלא במקח דבעינן דבר חשוב, אבל ספיתה דחד נמי חשיבא.

סימן א

בדיני מחשבת זריעה לאדם

לכאורה סברא בדרבנן, דאם זו סברא דאורייתא ראוי לומר שיטמאו טומאת אוכלין כ"ז שראוין לאדם. (ועוז"א עוקצין ס"ה סק"ב).

ונראה דהיינו טעמי' דר"א דפליג דס"ל דאם הוחלט דינו כאוכל למעשר, מטמא נמי טומאת אוכלין, דסגי בחשיבות אוכל לענין מעשר כדי שיטמא טומאת אוכלין, ונראין הדברים דלא ס"ל דיחויא דרשב"א מהמפקיר כרמו, דהתם אינו תלוי בחשיבות הפרי, אלא זהו מהלכות מעשר ופאה, וע"ז שפיר שייך לומר דמין קאמר, אבל הכא דאינו מטמא טומאת אוכלין מפני שלא הוחלט כאוכל, הרי הוא מתמעט מכללא דמתני' דכ"ש שאינו חייב במעשר, וכן רבינא אמר דבריו בזה בלשון מוחלט דמתני' ר"ש היא, משום דס"ל דטריפה כמין דמי, וזוהי דעת הרמב"ם בפ"ב מהת' ה"ב שפסק דמחשבת חיבור לא שמה מחשבה, מיהו סתמא דגמ' מסיק דאין ראיא ממתני', דחיובו במעשר שהוחלט בזמן החיבור זהו מהלכות מעשר, דכל אחד נקבע דינו כפי המחשבה בזמן חלות חיובו, ובזמן חלות דין טומאת אוכלין ג"כ סגי במחשבתו לאדם, (וער"ן פ' ראשית הגז שכ' דמסקנא דשמעתין דלא כרבינא, ולכן פסק הרמב"ם כרבנן דר"ש), לפמש"כ נראה דאף לענין ביכורים שנקנין במחשבתו ס"ל לר"א דלא מהניא מחשבתו דכיון דמחשבת חיבור לא שמה מחשבה הו"ל אוכל בהמה ופטור מביכורים שהדין נקבע קודם קריאת שם ביכורים. [משכח"ל אם נימא דשעורים לבהמה פטורים מן המעשר].

בסברת החילוק במחשבה במחבור בין טומאת אוכלין למעשר

א. נדה נ"א א' אמר רבא ומודה ר"י לענין מעשר דמחשבת חיבור שמה מחשבה, יש לעי' מ"ש מעשר מטומאת אוכלין הרי הסברא דמחשבת חיבור אינה מחשבה מוחלטת, וכמחשבה על דשלב"ל דמי, ואין מחשבה כזו עוקרת המצב המוחלט של הזריעה, ואם נימא דכיון דדיני מעשר נקבעין במחבור בזמן הבאת שליש, חשיבא לענין זה המחשבה מוחלטת יותר, הדין נותן דמגו דמהני לענין מעשר מהני נמי לענין טומאת אוכלין, וצ"ל דלענין חיוב מעשר סגי במחשבה שאינה מוחלטת דכיון שגידולו מחייבו במעשר, נקבע הדין כפי המצב בשעה זו אע"פ שעלול להשתנות, ולפ"ז נראה דהיינו מדרבנן, אבל מדאורייתא כיון שאין במחשבת חיבור לשנות המעשה שנטען מתחלה לבהמה, לא מיחייב במעשר עד שיתלשו ותגמר מלאכה לאדם.

ואפשר עוד דלענין מעשר סגי במחשבת חיבור מפני שאין מחשבתו קובעתו אלא כ"ז שראוי לאדם, דמשנפסל לאדם פטור מן המעשר כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מה' מע"ש הי"א לענין מע"ש, וכ"ה בתוספתא תרומות פ"ט י' לענין תרומה וטבל, אבל מחשבת טומאת אוכלין שקובעתו עד שיפסל לכלב כמ"ש תו' לעיל נ' ב' בעינן מחשבה מוחלטת יותר, [שו"ר ברמב"ם פ"ב מטומאת אוכלין הי"ד שלא כ"כ והראב"ד פליג ולע"כ, ובפסחים מ"ה ב' פליגי תנאי בד"ז] מיהו ג"ז

שליש לבהמה, מי אמרי' כיון שנטען הוי מעשה ולא מהניא מחשבה להוציא מיד מעשה, או"ד בעינן דעתו בשעת הבאת שליש, ומסתברא דלא מהני דעתו לפטור, דאם איתא דבעינן דעתו בשעת שליש, הדין נותן דאף אי מחשבת חיבור לא שמה מחשבה לקבוע חיוב עי"ז, אל אכתי א"א לחייב כשעתה מחשבתו לבהמה, [נדחי דאינה מחשבה מוחלטת, אבל א"א להחליט איפכא], וא"כ אף לרב אשי אם נטען לאדם ונמלך לבהמה בשעת שליש פטורה, ול"מ כן, דבפטור משמע דמחשבת חיבור לא מהניא מידי, [ועוד דא"כ משכח"ל פטור ממעשר וחייב בפאה, עי' להלן], או לא מהני מחשבה לאפוקי מתורת אוכל.

מיהו אם נמלך לאדם קודם הבאת שליש וחזר ונמלך לבהמה קודם שליש אינו חייב במעשר לרבא, דמעשר ל"ד לטומאת אוכלין דכל שעתא זימני' הוא.

והנה אף שהדברים מטין כן עדיין אינו מוכרע דיתכן דסגי לחייבו במעשר במחשבה לאדם כמו לטומאת אוכלין, וכיון שחל עליהם שם אוכל במחבור או בתלוש חל נמי זיקת תרו"מ, ותו לא פקע מתורת אוכל דלכאורה הדין נותן שאם הפריש בשעה שחושב לאדם מהו, [ואפשר דיש כע"ז בפירות שגדלו ברשות עכו"ם דלכאורה אין נאסרין באכילת קבע ברשות עכו"ם, ואם גדלו ברשות ישראל ולקחן עכו"ם קודם גמר מלאכה נראה דאסורין, אבל אם לקחן ישראל אחר שליש מעכו"ם וחזר ומכרן לעכו"ם י"ל דלא מיתסרי ברשות עכו"ם דאין שעה אחת קובעת הלכות, אלא בשעת שליש או גמר מלאכה, מיהו ל"ד דהתם ברשות ישראל אסורין דבעינן מעשה שיחזור לעכו"ם, וכאן אם באנו לאסור בשעה שחושב לאדם, אפשר דתו לא משתרי במחשבה לבהמה].

בנידון זרען לבהמה ואחר שתלשן חשב לאדם יש להסתפק בזרען לבהמה ואחר שתלשן חשב עליהן לאדם אם מתחייבין במעשר, מי אמרי' כיון שבמחבור היו פטורין תו לא מיחייבי משנתלשו, או"ד פטור דלבהמה אינו פטור חיובי ואם ימלך יחזור לחיובו כ"ז שלא נגמרה מלאכתו, ולכאורה נראה דברשות עכו"ם דמי דקיי"ל שאין נקבע בפטור בהבאת שליש ברשות עכו"ם, וה"ע בזרע לבהמה מיתלא תלי בדעתו בשעת גמר מלאכה, [ורשות הקדש שאני דפוטרי אף בהבאת שליש, כמ"ש בירושלמי חלה פ"ג ה"ג וכו"ה ברמב"ם פ"ב מה' מעשר ה"ח, וצ"ל הטעם דבעלות הקדש זהו פטור חיובי דקדש דמו, ולא רק שלא הגיעו לחיוב, (מיהו שמעתי להעיר דרק ברמב"ם הוזכר ד"ז ומסתמות הראשונים ז"ל בסוגיא דאין קנין לעכו"ם משמע דמשו גוי והקדש דאין שליש פטור, ול"ע בפנים, ונפ"מ לדברי הרמב"ן דבסמוך)], ולפ"ז דמי מעשר לטומאת אוכלין דיוחלט חיובו משיתלשו, וכ"מ ברמב"ן ע"ז מ"א ב' דאם נמלך חוזרין לחיובן והיינו אף שנמלך אחר הבאת שליש, (דאל"כ לא משני מידי), [מיהו עי' לעיל דשמא ס"ל דאין פטור של שעת שליש כלל אפי' בהקדש].

ולכאורה נראה דהא דמהניא מחשבה לרבא היינו בשעת הבאת שליש, דזוהי השעה שקודם החיוב, ואפי' ימלך אח"כ לבהמה, [אפשר דלא מהני, ואפשר דבגמר מלאכה לבהמה פטור, אבל מ"מ] אסור באכילת קבע לאדם קודם גמר מלאכה, אבל מחשבה שאחר הבאת שליש אינה קובעת דינים, דרק שני זמנים קובעין למעשר גמר מלאכה והבאת שליש, ואף בתלוש אינו מתחייב במחשבה אלא בגמר מלאכה.

בדין מחשבה קודם הבאת שליש

ויש להסתפק אי מהניא מחשבה לקולא לרבא, כגון שנטען לאדם ונמלך קודם הבאת

מה הדין מחשבה בשעת גמר מלאכה, אחר שזרען במחשבת חיוב

ב. יש לעי' זרען לאדם ובשעת גמר מלאכה חשב לבהמה מהו, מי אמרי' בשעת חובתה היתה פטורה, או"ד כיון שחל עליהם שם אוכל, שוב אין מחשבת בהמה פוטרות, ולכאורה נראה ללמוד מחלה דעיסת הכלבים פטורה וכתב הר"ש פ"ק דחלה מ"ח דבספ"ז ממעטינן מעריסותיכם של כלבים, וה"ה דאיכא למעוטי מדגנך, אבל לפ"ז הדין נותן דאף במאכל אדם שגמרו לבהמה פטור, כדפטרין בחלה אפי' גלוסקין, עיי"ש בירושלמי, ואם נימא דבמירוח באוכל אדם חייב, ע"כ דשאני חלה דבעינן חשיבות לחם, וכדקתני נמי שאין מברכין עליו כו' אבל בדיגון סגי בהשלמת המלאכה בבעלותו, וא"כ אין ראייה לנד"ד מחלה, ומ"מ מסתברא דפטור, וכמ"ש מרן זללה"ה מעשרות סי"ח סק"י, דלא עדיף ממוכר וזורע.

ולפ"ז לענין פאה דשעת חובתה היינו הקצירה, אם נמלך לבהמה פטור, וא"כ מצינו לכו"ע מחשבת חיבור המועלת, מיהו היינו דוקא לפטור, כיון דבעינן חשיבות גמר מלאכה או הקצירה לאדם, מיהו צ"ע אם בקוצר ע"מ למכור פטור מפאה, דאפשר דקצירך קרינן ביה, וחשיב נמי חייב במעשר בשעה זו אע"פ שגמר מלאכה לבהמה ולמכירה פטור, ועי' מנחות ע"א ב' בקוצר לשחת, ולע"כ.

ולכאורה לרבא משכח"ל חייב בפאה ופטור מן המעשרות כגון שנמלך אחר הבאת שליש, לפי מה שצדדנו לעיל סק"א דמחשבה לענין מעשר מהניא רק בשעת גמר מלאכה או שליש, ודכוותה בפאה בשעת קצירה מיחייב, אבל אם מתחייב במעשר בכל שעה, ה"נ מתחייב בשעת קצירה גם במעשר, מיהו אפשר דבכל ענין אין הקצירה שעת חובתה לקבוע כגמר מלאכה למעשר.

אבל לרבא אשי מסתברא דאין מחשבת חיבור מחשבה כלל, ואף לענין פאה לא מהני מחשבתו בשעת קצירה, דבעינן מחשבה מוחלטת, וכיון דבמחבור אינה מחשבה לטומאת אוכלין ה"ה לפאה ולמעשר, ואמנם מה"ט יפטר לגמרי, ול"ד למעשר שמבורא ברמב"ן דשפיר מתחייב בתלוש כשנמלך וכמש"כ סק"א, (מיהו יתכן דסגי בתלוש חלק לאדם לקבוע דין כל השדה אף לטומאת אוכלין, וצ"ע בזה במנא אמינא לה דרבא), אבל מאמור"ר שליט"א שמעתי דלכאורה היה נראה דמודה ר"א בפאה שהמחשבה שבשעת קצירה היא מחשבה, דכיון שזוהי שעת חובתה א"א לפוטרו כשמחשבתו מחשבת חיוב, והק' א"כ משכח"ל לרבא אשי חייב בפאה ופטור מן המעשרות, וליפרוך ר"א לנפשי' כדפריך לרבא.

בדין מתי מהניא מחשבה לאדם לענין מעשר בשליש ובגמר מלאכה, ובדעת הרמב"ן בזה

ג. שם אלא לאו דזרעינהו מתחלה לבהמה וקתני כו' לכאורה מוכח מכאן דאי מחשבת חיבור לא שמה מחשבה תו לא מיחייבי במעשר, דכיון שבשעה שבאו לעונת המעשרות לא חל עליהו חיוב, לא מהני מה שלוקטם עתה לאכילה, דאל"כ מאי ראייה מהא דחייבין שכבר נתחייבו במחבור דילמא עתה בתלישתו מתחייבין מפני שנגמרה מלאכתו לאדם, וצ"ע איך מפרש הרמב"ן ראייה דרבא, לפמ"ש בע"ז מ"א ב' דאם נמלך וגמר מלאכה לאדם חייב, וכמש"כ סק"א.

ואפשר דמתני' מתפרשת דחייבין אפי' במקרטם עלה עלה או בצירף וכמ"ש תו', ואין זה גמר מלאכה שיגרום חיוב מעשר, אלא דחשיבא כאכילת קבע, נכ"נ לפו"ר אבל לשון התו' משמע גמר מלאכה, וצל"ע בסוגיות בזה, ולכן אי לאו דאהני מחשבת חיבור בשעת הבאת שליש, לא היו נאסרין באכילת קבע, ולפ"ז יש ללמוד מכאן דלא מהניא לענין

במשה"ק תו' לרבא ל"ל למיתני בחצר, לכאורה י"ל כמ"ש בירושלמי דמאי פ"א ה"א דשבגינה סתמן הפקר, ועוד נראה דלשון המשנה מתפרש דאותן שגדילין בחצר סתם ואינם נשמרין לאדם אם שומרין לאדם חייבין, ומתפרש שעלו מאליהן סתמן לבהמה או שזרען לבהמה ולכך אינם נשמרין, מיהו יותר מסתבר דלשון חצר למעליותא נאמר ככולה מתני'.

ומדקתני אם היו נשמרין משמע מתחלתן, והיינו לרבא משבאו לעונת המעשרות, וכן לרבא אשי שלא היתה שעה אחת שאינן נשמרין.

בחילוק שיש בין זרעים לעוף, דבזרעים מהניא מחשבת חיבור ובעוף לא מהני, אע"ג דסתמיהו לאדם

ד. **שם** אמר רב אשי הכא בחצר שעלו מאליהן עסקינן וסתמא לאדם קיימי, יש לעי' מ"ש מעוף דלעיל דג"כ סתמיה לאדם ומ"מ לא מהני מחשבת חיים, וה"נ מחשבת חיבור הוא דאיכא, ולכאורה נראה בסוגיא דלעיל דר"ז ור"פ לא קיבלו ראייה דרבא, וס"ל דמחשבת חיים מהני בגזול, ולא משמע דפלגי אר"י במחשבת חיבור, אלא טעמייהו משום דסתמיה לאדם ובזה סגי במחשבת חיבור, ורק בזרען לבהמה לא מהני מחשבת חיבור, ולפ"ז אתיא דרב אשי כותיהו, ורבא לטעמי' לא מצי לפרושי מתני' כרב אשי, דע"כ מיירי מתני' במחשבת חיבור.

ולפ"ז לרב אשי נמי אתיא מתני' לאשמועינן דין מחשבת חיבור, דבחצר איכא מחשבת בעלים ומהני היכא דסתמא לאדם, וממילא מטמאה נמי טומאת אוכלין, דלר"א כל שחייב במעשרות מטמא טומאת אוכלין, וא"כ מבואר במתני' דלא כרבא, מדנקט דוקא בדסתמא לאדם, ולא קאמר בחיוב עליו לאדם, מיהו י"ל דעיקר רבותא דמתני' דבחצר מהני שמירה לחיבתם במעשר, דבירושלמי

מעשר מחשבה לאדם אלא בשליש או בגמר מלאכה, וגם אם יפריש קודם גמר מלאכה בשעה שדעתו לאדם לא מהני, [או דמהני אף כשדעתו לבהמה להפריש לענין אם ימלך].

ולכאורה ע"כ צ"ל כן לדעת הרמב"ן דמהני נמלך לחייבו במעשר, א"כ באיזה אופן פטור מן המעשר, הרי בשעה שבא לאכלן הו"ל נמלך, ובפשוטו משמע דאוכלי בהמה פטורין מן המעשר לאדם, ואם נאסר באכילת קבע א"כ אין חילוק בין אם חשבן לבהמה או לאדם לענין אכילת האדם, א"ו אף לדעת הרמב"ן אין מתחייבין לא בהבאת שלישי או בגמר מלאכה לאדם, מיהו י"ל דנפ"מ לאחר גמר מלאכה דפטור, שו"ר בספר מרן זללה"ה מעשרות ס"א סק"י שכ' דלא מהני מחשבה אחר עונת המעשרות אפי' גמר מלאכה לאדם, ותיקן לשון הרמב"ן ע"ש.

ולדעת הרמב"ן נחא הא דקתני שבחצר דהחידוש דוקא באכילת קבע דאסור, אבל הא דחייבין כשיגמור מלאכתן לאדם אין בזה חידוש דלאו מחשבת חיבור היא, ולפ"ז יש לדקדק מקור' תו' דלא ס"ל כהרמב"ן, וכ"ה פשטות הגמ' דעיקר החיוב איצטריך לאשמועינן, ולרב אשי לא משכח"ל חיוב אלא בסתמן לאדם, ועוד דלשון התו' דהצירוף זהו גמר מלאכה ולא רק אכילת קבע, שו"ר בתו' ב"מ פ"ח א' ג"כ הזכירו בזה גמר מלאכה, ובשם הראב"ד שם ראיתי שכ' לשון קבע, וצ"ע בסוגיא שם.

לשון הרמב"ם בפ"ב מה"ת ה"ב משמע דאי מחשבת חיבור אינה מחשבה, מכיון שזרען לבהמה תו לא מיחייבי לעולם כיון שרק המחשבה בשעת גידול מועלת ואז הוא מחובר, וכדעת מרן זללה"ה שקבע הדין בעיקר חיובן לתרומה דבעינן זרען לאדם, שוב שמעתי מאמור"ר שליט"א איפכא בדעת הרמב"ם דרק משום מחובר לא מהני אבל בתלוש תועיל מחשבתו.

ואי בגמר מלאכה לבהמה אפי' חשב מתחלה לאדם פטור, כמ"ש מן זללה"ה מעשרות ס"א סק"י דלא עדיף גמר מלאכה לבהמה מגמר מלאכה לזרוע ולמכור דכולהו מימעטי מואכלת, וגם עיקר מיעוטא דלבהמה ממעשר אפשר דנלמד מקרא דואכלת [עפיה"מ ריש מעשרות ופי' ר"נ גאון ריש כלל גדול], ולכן פירשנו לעיל דגם לדעת הרמב"ן היינו דוקא בגמר מלאכה לאדם, אבל בנמלך אחר הבאת שליש אינו מתחייב אלא בגמר מלאכה, והיינו דקתני מתני' דאם היו נשמרין חייבין שאסור לו לאכלן בחצר אכילת קבע, דומיא דתאנה וגפן וכוסבר השנויים שם במשנה, ואם לא היו נשמרין בשעת הבאת שליש היו מותרין אע"פ שחושב עתה לאכילה.

אבל אאמור' שליט"א פי' דלדעת הרמב"ן בכל שעה שנמלך מתחייב, ונפ"מ במחשבת מחובר כשחזר ונמלך לבהמה, ונראה דל"ק משה"ק לעיל, דנהי דגמר מלאכה לבהמה פוטר מ"מ שייך לומר שהפירות חייבין, דהפטור של גמר מלאכה לבהמה אינו כפטור של זריעה וגידול לבהמה, אלא כגמר מלאכה ע"מ למכור ולזרוע דחסר בחשיבות של הגמר מלאכה, ולא בחשיבות הפירות לענין מעשר, וכמו שפירות שדעתו לגמר מלאכה למכור שייך לשנות שהם חייבין במוחלט לכל דיניהם, ה"ה פירות שהיתה בהם מחשבה לאדם אע"פ שחזר ונמלך לבהמה.

ולפ"ז הדברים מיושבין בפשיטות דמחשבת אוכל מחייבת במעשר כמו בטומאת אוכלין, ואין הגידול קובען בפטור לשום דבר, דאם מודה הרמב"ן דבעינן מחשבה בגידול או בגמר מלאכה, א"כ כבר נקבע דינם בזמן גידול ומנ"ל דמהני נמלך בזמן גמר מלאכה, ולשון הרמב"ן מוכיח כן שכ' וזה כיון שמירחן לאדם נמלך, ואם איתא דרק במירוח מתחייב לא הול"ל הכי, וא"ל דס"ל להרמב"ן דכל שדעתו לבהמה כעשב בעלמא חשיב וכאילו עדיין לא באו לעונת המעשרות,

דמאי פ"א ה"א מבואר דבגנה אפי' נשמרין פטורין, דהבעלים מתיאשין מהן כיון דסתמן הפקר לפי שעולין מאיליהן בכל מקום, ויודעים שילקטום בנ"א מפני שסתמן הפקר.

אבל הרמב"ם פסק מתני' דנבלת העוף צריכה מחשבה בסתמא כמ"ש בפ"ג מטומאת אוכלין ה"ג, ולא פי' בגזול שנפל מן הרום, וש"מ דמחשבת חיים לא מהני, וכאן פסק כר"א דכיון דסתמן לאדם חייבין במעשר, אע"פ שמחשבת חיבור אינה מחשבה, וא"כ מטמאין נמי טומאת אוכלין דהא ס"ל שלענין מחשבת חיבור שניהם שוין.

ונראה דלא דמי, דגזול מחיים אינו אוכל, אבל מאכל אדם במחובר אוכל גמור הוא, ורק בזרעו לבהמה דהשתא אינו אוכל, דמי לגזול מחיים, כיון שמחשבתו בדבר שאינו אוכל עתה, תדע דאוכל אדם גמור אף בנפל מן הרום, כגון תבואה שגדלה במדבר מטמאה טומאת אוכלין, [כ"נ בסברא וכ"מ דערלה וכה"כ מטמאין טומאת אוכלין], ורק בגזול בעינן מחשבה, [מיהו אכתי י"ל דר"ז ור"פ ס"ל דבגזול מהני מחשבה, כיון דסתמיה לאדם, אבל דעת הרמב"ם דרק דיתויא הוא לראיה דרבא ודלא כר' יוחנן], שו"ר בחזו"א עוקצין ס"ה סק"ב ולע"כ.

עוד בדין מחשבת חיבור לענין מעשר, ומה הדין בנמלך

ה. **עוד** אני חוזר לדין מחשבת חיבור לענין מעשר, והנה מדברי הרמב"ן משמע דמחשבת אוכל לענין מעשר כמחשבה לטומאת אוכלין, ובכל שעה שנמלך לאדם מתחייב במעשר, ולכאורה קשה א"כ למאי צריכין שהיו נשמרים במחובר, בלא"ה יתחייבו במחשבתו בתלוש כשבא לאוכלן, [שו"ר בתו' רי"ד שהק' כן, ומשמע דכונתו לפרש בנמלך כדלהלן], ואי בחזר ונמלך לבהמה נמי קשה היכי דמי, אי בלא נגמרה מלאכתו לבהמה מתחייב במחשבתו השתא,

למפרע אבל אם הפטור רק באינן ראויין כ"כ, כסיאה ועלשין, א"כ אין לחוש לנמלך והפטור מוחלט, ואשכחן כה"ג לענין חלה דיש פטורין מוחלטין דלא חיישינן לנמלך ונקבעין בפטור אפי' חזר ונמלך, ובאופן שחיישינן שימלך אם נמלך נתחייבו למפרע כמש"פ אאמור"ר שליט"א חלה ס"ה מ"ט ולפ"ז יש פטור גמור בלבהמה אלא דבנמלך איגלאי מילתא דמעיקרא נתחייב, [ועי' לק' סק"ז מש"כ לבאר בפטורא דלבהמה], ולפ"ז י"ל דמסברא קים ל' להרמב"ן הכי, וסוגיא דגמ' תתפרש במידי דאפי' ימלך לא יתחייב וכמש"פ לפי' תו'.

דעת תו' נראה דלא מהני נמלך, והכל נקבע בעונת המעשרות

ודעת תו' נראה דאי לאו דחשב במחומר היה מותר לו לאכול בחצר אפי' בצירף דהוי גמר מלאכה, ומוכח מזה דאע"פ שלקטן לאכילה פטור, דכיון שלא חשב במחומר בעונת המעשרות לאדם, כבר נקבעו בפטור, דהמשנה מתפרשת כך, הסיאה והאיזוב והקורנית שבחצר ורוצה לצרף שנים ולאכלן [כמו ברישא בתאנה וכוסבר] אם היו נשמרין לאדם חייב ואם לאו פטור, ואם איתא דבנמלך חייב א"כ אפי' לא היו נשמרים חייב, ורק כשחזר ונמלך לבהמה שייך לדון בזה, א"ו פשיטא לה להתו' דאין חל חיוב בתלוש, וע"כ כונתם דמיירי בחשב בשעת הבאת שליש או שאר עונת המעשרות.

ואפשר דלדעת תו' אף לרבא לא מהני מחשבה שקודם עונת המעשרות, והא דמהני מחשבת חיבור לרבא לענין מעשר היינו המחשבה שבזמן שנקבע חיוב מעשר, ונפ"מ אם חשב לאדם קודם עונת המעשרות וחזר וחשב לבהמה בזמן עונת המעשרות, [עי' לעיל סק"א בטעמא דמהני מחשבה למעשר], וכן לדעת הרמב"ן דמהני מחשבה כל שעה מסתברא דהיינו דוקא מזמן עונת המעשרות, קודם לכן לא היה הפרי בעולם, ולא מהני

דמשחשב עליהם בתלוש ע"כ שעת חיובן במחומר בזמן עונת המעשרות ומתעשרין כפי שנת גידולן, וצ"ל דלבהמה אינו פטור חיובי ומיתלא תלי אם יהא דעתו לאדם, [ועי' להלן ראייה מחלה דאף בפטור גמור שייך לומר דבנמלך אגלאי מילתא וחייב מדאוריתא].

מיהו ק"ק דלפ"ז נמצא דלא הועיל לן במינים אלו פטורא דלבהמה לענין מעשר, דגמר מלאכה לבהמה פטור אף בנתכוין לאדם ונמלך וכמש"כ לעיל, וקודם גמר מלאכה אם מתכוין לאדם הו"ל נמלך, ואי מיירי באוכל מהם אחר שאינו בעלים, סתמא דמילתא אכילת עראי היא, ואף באוכל אדם שריא, מיהו נפ"מ מדאורייתא דלא חל המעשר כשדעתו לבהמה, ומדרבנן י"ל דבגמר מלאכה לבהמה חייב כגמר מלאכה למכור ולזרוע, וכן צידד מרן זללה"ה שם, ובמאכל בהמה פטור אף מדרבנן. [שו"ר בתו' רי"ד שג"כ פי' הנפ"מ לענין אכילת בהמה אחר מירוח או למכור, וכ"ז מדרבנן]

הוכחה מדברי הירושלמי שביעית דמהני נמלך אחר לקיטה לעצים

ומצאתי בירושלמי שביעית פ"ז מ"א דאם לקטן לעצים ונמלך לאכילה חיילא עליהו קדושת שביעית, והובא ברש"י שם, ובחזו"א שביעית סי"ג ס"ק כ"א, וכ"כ בפי' הר"י במ"צ בפ"ח מ"א בשם ירושלמי. ויש בזה סייעתא להרמב"ן, ונראה דלענין טומאת אוכלין לא מהני נמלך לטומאת למפרע, וק"ק דא"כ מצינו לר"א חייב במעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין, כיון שהחיוב מעשר חל למפרע, וי"ל דמ"מ כיון שלא הוכרע חיוב מעשר אינו מטמא טומאת אוכלין עד שיהא אוכל ודאי.

ואפשר דהרמב"ן לטעמי' שכ' פטור דלבהמה בכל הפירות לפ"ז ראוי לחוש לנמלך, ולכן מיתלא תלי הפטור ואם ימלך חייב

מחשבה בזה, ונפ"מ בחזר ונמלך לבהמה קודם עונת המעשרות דמהני,

אם כבר חשב לאכילת אדם, ל"מ נמלך לבהמה בדין זרע לאדם [או נמלך בזמן שמועיל], וחזר ונמלך לבהמה נראה דבזה מעשר כטומאת אוכלין דלא פקע מיני' שם אוכל במחשבה, ואע"פ שנמלך קודם עונת המעשרות, דמחשבת בהמה אינה קובעת דבר חיובי, אלא דכ"ז שלא חשב לאדם אין ע"ז שם אוכל, ומכיון שחל שם אוכל תו לא פקע במחשבה, [ולדעת הרמב"ן מוכח כן וכמשנ"ת לעיל], וכע"ז בירושלמי פ"ק דערלה דנטע לסייג וחשב לאכילה מתחייב במחשבה, ואיפכא אינו נפטר במחשבה, מיהו בזרע לבהמה ונמלך קודם עונת המעשרות לאדם וחזר ונמלך לבהמה אפשר דלכו"ע מחשבת חיבור זו אינה כלום וכמש"כ, [ונוטע לסייג ונמלך לאדם אפשר דמהני בכל שעה, כיון שהמחשבה על האילן ולא בעינן מחשבה על הפרי],

ובדעת הרמב"ם כתב אאמו"ר שליט"א דממ"ש אע"פ שנמלך וחשב עליהם לאדם כשהם מחוברין פטורין שמחשבת חיבור אינה כלום, משמע שאם חשב משתלשו חייבין, ולפ"ז מתפרשים הדברים כגון שחזר ונמלך לבהמה, ואין זה במשמעות הלשון, אלא די"ל שהרמב"ם לא נחית לזה, וכונתו רק שלא הועילה מחשבתו במחבור, מיהו אפשר דפשיטא לי' להרמב"ם דלענין מעשר לא מהני מחשבה שאחר שליש ומתפרשים דבריו אע"פ שנמלך בזמן שמחשבה לאדם קובעת מ"מ הכא פטור דמחשבת חיבור אינה כלום, ומחשבת תלוש אמנם מחשבה היא אבל אינה מועלת לענין מעשר, וניחא בזה סתמות הדברים דמשמע שנשארי' בפטורן לעולם.

ואפשר דבזרע לבהמה ונמלך אפי' לאחר שליש מתחייב התוספת במעשר לרבא, כדין בריכה שנפסקה והיא מלאה פירות

דהתוספת ערלה כדתנן בהק' דערלה, ולא נאמר פטור עונת המעשרות אלא כשהפרי בחשיבותו ובשעת חובתו היה פטור, כגון ברשות הקדש או גוי, מיהו הגדל בפטור פטור, ולפ"ז ניחא דברי הרמב"ם דבכל מחשבה כשהן מחוברין הוצרך להשמיענו דפטורין, ולא רק בזמן עונת המעשרות, [וערמב"ם פ"א הי"ב שכ' בלוקח מן הגוי אחר שליש שהתוספת חייב, ועי"ש בט"ז, ובחזו"א שביעית ס"א ס"ק כ"ב, ולע"כ], אבל יותר נראה דאם העיקר אינו חוזר ומתחייב בנמלך, יש בזה פטור של שעת חובתה כהקדש וגוי.

בהא דמהני זריעת אוכל אדם, לבהמה לפטורו ממעשר.

ו. שם גמ' וסתמא לאדם קיימי, נראה דמכאן למד הרמב"ן ע"ז מ"א ב' דאוכל אדם שזרעו לבהמה פטור מן המעשר, דלא ס"ל לחלק בין זרוע בחצר לגינה לענין הסתמא לאדם, וראיה לזה מרבא דס"ל דאף בחצר מהני זרען לבהמה, ואין הכרח דרבא ור"א פליגי בדין עלו מאליהן, וכ"ע דעת הרמב"ם בפ"ב מה"ת ה"ב דסתמן לאדם ואפ"ה מהני זרען לבהמה, ובתו' הקשו אי סתמן לאדם היכי מהני מחשבה לעצים, ותירצו דהכא בחצר ובזה באמת לא מהני מחשבה לעצים, מיהו בזריעה לעצים מודו התו' דמהני, ורק בלקיטה שכבר הוכרע דינם בסתמא קשיא להו דהא פשיטא דאף בזרען בחצר לעצים מהני מחשבתו, אבל אכתי י"ל דהיינו דוקא הני שבגינה אין סתמן לאדם, ולעיל נ' א' גבי עולשין כתבו דאפי' סתמן לאדם מהני זריעה לבהמה או דסתמן להכי ולהכי, ושם לא הוזכר חילוק בין גינה לחצר, נמצא לפ"ד דבדבר שסתמו לאדם לא מהני ליקט לבהמה, וזריעה י"ל דמהני.

בדין סתמו להכי ולהכי

ובתו' הרא"ש תירץ עוד די"ל דסתמו להכי ולהכי, ובזה מהניא מחשבתו לבהמה

אוכל אדם מסיאה ואיזוב וקורנית, שהרי אינם צריכין מחשבה בשביעית דמשמע דמתני' דפ"ח מ"א אף לאחר שהתיר רבי היא.

מיהו עדיין ק"ק למה אמר ר"א דסתמן לאדם קיימי, אם האמת דה"ה בסתמן להכי ולהכי, ואפשר דלאפוקי סתמן לבהמה קאמר, ושיעור הלשון דהכא א"צ מחשבה גמורה דסתמן להכי קיימי, ואפשר דמתני' דייק שלא הוזכרה מחשבתו לאדם, וא"כ מתני' מתפרשת בסתמן לאדם, דאל"כ היה צריך להזכיר מחשבתו דנהי דמהני מחשבת חיבור בכה"ג אבל צריך מחשבה, ולפ"ז נראה דלא נחית התנא לדין מחשבת חיבור ושנה משנתינו באופן שסתמן לאדם וא"צ מחשבה, ואפשר דבחצר הכי הוא כמ"ש תו', אבל אין מזה ראיה דבסתמן להכי ולהכי לא מהני מחשבה, דלא ניחא לי' לתנא למיחת לדיני מחשבה,

בדין עלו מאליהן בדבר שסתמי להכי ולהכי

ויש להסתפק עלו מאליהן בדברים שסתמן להכי ולהכי ולא הכריע דעתו בזמן עונת המעשרות מה דינם לענין מעשר, ולכאורה נראה דדינם נקבע בשעת לקיטה, ואם לקטן לבהמה פטור, ולפ"ז מצינו לכו"ע ענין מיתלא תלי בחיוב מעשרות, ולדעת הרמב"ן וכ"ד הראב"ד אם נמלך חשבינן לי' כקאי להכי ולהכי, אע"פ שהיתה דעתו מוחלטת מעיקרא, מיהו לכאורה הדין נותן דאף לענין טומאת אוכלין יהא הדבר ספק עד שיכריע דעתו, דאל"כ מצינו לר"א חייב במעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין, וי"ל דכיון שחיוב המעשר לא הוכרע ל"ק אם אינו מטמא טומאת אוכלין עד שיהא אוכל ודאי, וכמש"כ לעיל סק"ה לדעת הרמב"ן.

בדין אוכל אדם שזרעו לבהמה אם מטמא טומאת אוכלין

ז. **ברמב"ן** ע"ז מ"א ב' וכן בראב"ד הנדמ"ח שם מבואר דפירות ותבואה שזרען לבהמה פטורין מן המעשר, וכבר כתבנו

ולעצים, ונראה דאף לתירוצו זה י"ל דזריעה מהניא אף בסתמו לאדם, וכמ"ש נ' א' גבי עולשין, [ונכדמתפרש לתירוצו קמא שהוא כתירוצו תו', דבחצר סתמו לאדם ומ"מ זריעה מהני וכמש"כ לעיל בדעת תו'], ובתירוצו זה נתחדש דבדבר דסתמיה להכי ולהכי מהני מחשבת חיבור אף לטומאת אוכלין, ומתפרשים דברי ר"א כך וסתמא לאדם נמי קיימי ולכן מהני מחשבתו ואם היו נשמרין חייבין.

ונראה שזוהי דעת הרמב"ם דאע"ג דסתמא לאדם קיימי מ"מ אם ליקטן לעצים ולבהמה פטור, כי היכי דמהניא זריעה לפטור, ה"ה דלקיטה קובעת, ולא אמרו סתמא לאדם אלא דמהניא מחשבת חיבור בזה, וזהו שכ' בה' תרומות עלו מאליהן בחצר הרי אלו חייבין שסתמן לאדם, ובפ"ה משמיטה ויובל הי"א העתיק המשנה שתלוי במחשבתו עי"ש, וראיתי שכבר דקדק בזה מרן זללה"ה במעשרות ס"א ס"ק כ"ג וכתב דשמא כונתו בה' תרומות דוקא בחצר וכתירוצו תו', ולפמש"כ י"ל דרק לענין שמחשבת חיבור מועלת כתב כן, אבל אם חשב לבהמה פטורין ומחשבתו בלקיטה קובעת, [מיהו בנמלך אחר לקיטה ג"כ מתחייב בשביעית כמש"כ לעיל סק"ה מירושלמי פ"ז ה"א],

ול"שון הגמ' חולין קכ"ח א' עולשין שלקטן והדיחן לבהמה ונמלך עליהן לאדם, נמי משמע דנקבע דינם בלקיטה, [ומשמע כתירוצו קמא דתו', דליקטן לאדם והדיחן לבהמה א"צ הכשר שני], ומסתברא נמי דמהני מחשבה במחומר כשעלו מאליהן, [כשעלו ברשותו], ואמנם אין להוכיח כן מדר"י דנקט שזרען מתחלה לבהמה, דנקט אורחא דמילתא אבל מ"מ אין לנו מדר"י אלא בזרען לבהמה, דמחשבת חיבור אינה מחשבה לעקור מחשבת זריעה או אפי' סתמן לבהמה, אבל כל שסתמו להכי ולהכי מהני שפיר מחשבה, ובירושלמי שביעית פ"ז ה"א מוכח דעולשין הוו טפי

בדין אוכל אדם מתי מהני מחשבה לבהמה ומתי לא מהני, מסקנת הדברים

ולפ"ז נמצא כלל דמילתא דאוכל אדם מטמא טומאת אוכלין וחייב במעשר בכל ענין, ולא נאמר פטור במחשבה לבהמה שאינה מחשבה חיובית שגורמת פטור, אלא בדבר שצריך מחשבה לחשבו אוכל, אין אכילת בהמה חשובה והו"ל כעצים, ובעוקצין פ"ג נראה דהיינו רק ירקות שדה, ובסברא לכאורה הדבר פשוט כן דלא בעינן מחשבה לענין טומאת אוכלין בדבר שהוא אוכל גמור, דמה בכך שאין דעתו של אדם זה לאכלו, סו"ס אוכל גמור הוא, ולא נאמר דין מחשבה אלא כשבלא מחשבה אינו אוכל ברור, וה"ה לענין מעשר,

(ובירושלמי שביעית פ"ז ה"א אמרו דלולי זרדין ושל עדל ועלי הלוף השוטה דתנן שאינן מטמאין טומאת אוכלין עד שימתקו הטעם מפני שהם מרים, והקשו ותורמוסין לאו מרין הן, שאני תורמוסין שעיקרו אוכל אדם, ומשמע דכל עניני תיקון לא הוצרכנו אלא בשאינן מיוחדין לאדם, וכ"ש מחשבה, ושם מבואר דקדושת שביעית חיילא משימתוקו, ופריך הרי בשביעית סתמן לאדם כמו בעולשין, וא"כ הו"ל כתורמוסין, ומשני דאחר שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל צריכות מחשבה אף בשביעית, ונכ"ה בתלמודן לענין נדר נדרים נ"ג ב' ע"ש], ופריך היכן מצינו שבתחלה אין קדו"ש ולבסוף חלה קדו"ש, ומשני מצינו בסיאה ואזוב וקורנית שלקטן לעצים ונמלך לאכילה דקדושין בקדו"ש, ודחי שאני התם שאם לקטן לאכילה קדושין מיד בלא מעשה, ונמצא שיש בהן זיקת שביעית במחובר, תאמר בהני שאין ראוי ליקדש עד שימתקו, ואפשר דלפ"ז המסקנא שאסורין מיד, דבשביעית סתמן לאדם והו"ל כתורמוסין, או דמתני' קודם שהתיר רבי,

דמקור דבריהם מדאמרי' בשמעתין סתמן לאדם קיימי ואפ"ה מהני זרען לבהמה לפטור, והנה בשמעתין נראה דכל שנפטר מן המעשר משום דהוי מאכל בהמה, ה"ה דאינו מטמא טומאת אוכלין, ולפ"ד ה"ה דהזורע תבואה לבהמה אינה מטמאה טומאת אוכלין, וקשה דבעוקצין פ"ג מ"א תנן דכל האוכלין המיוחדין לאדם א"צ מחשבה, וממעט התם רק ירקות שדה (חוץ משמרקעין ופטירות) שהם צריכין מחשבה, ומבואר מזה דכל פירות וירקות א"צ מחשבה כלל, וממילא גם חייבין במעשרות, וי"ל דה"מ בסתמא, אבל בזרען לבהמה פטורין מן המעשרות ואינן מטמאין טומאת אוכלין.

ברם לפ"ז אודא לה הראיה מדאמרו בגמרא סתמן לאדם קיימי, דע"כ אינם בכלל המיוחדין לאדם שהרי הם צריכין מחשבה לכל הפחות בגינה, ויש ללמוד מזה דשאר מינין שא"צ מחשבה בסתמא, ומטמאין טומאת אוכלין בכל ענין, ה"ה דחייבין במעשר, ומנ"ל לחדש דמחשבה מפורשת בזריעה מהני לפטור ממעשר ומטומאת אוכלין, הרי גם אותן שאמרו בגמרא דסתמן לאדם אינם כאוכלין המיוחדין לאדם דא"צ מחשבה, דבהדיא תנן בהני שהם צריכין מחשבה ואם לקטן לעצים אינן מטמאין כדתנן שביעית פ"ח מ"א פרה פ מ ועוד נראה דכל הני הם בכלל ירקות שדה ששנינו דצריכין מחשבה, ולפמשנ"ת לעיל אף בסתמן צריכין מחשבה אלא שמחשבת חיבור מועלת בהן, וכ"מ בירושלמי שביעית פ"ז ה"א דעולשין מטמאין טומאת אוכלין בשביעית, וכן לענין נדרים, וכדאמרו בתלמודן נדרים נ"ג א' דהא דתנן הנודר מן הירק מותר בירקות שדה היינו בשאר שני שבוע, אבל בשביעית איפכא, וש"מ דעולשין בכלל ירקות שדה הן, ונמה"ט נקבע דינן בלקיטה היכא דלוקטן מהפקר].

וְלִפְיֵי נראה דזהו החילוק בין כלים לאוכלין לענין טומאה דכלים המיוחדין לבהמה האדם מסיח דעתו מהן לגמרי, אבל אוכלין לא בטלו מאוכל אדם ע"י דעתו לבהמה, ורק בהני שאינם מיוחדין לאדם צריכין מחשבה לאדם, ולע"כ בדיני כלים, ועי' לק' סק"ח סברא זו לענין כרשינין,

- נמצאו בזה עוד דברים -

ויש להוסיף דההיא דמכניס במוץ מיירי לפי הרמב"ן בהכניס לבהמה דאל"כ אסור להערים כמ"ש בע"ז שם, וא"כ אין זה כ"כ דוחק להק' מ"ט לא אוקמוה בזרען לבהמה.

האם כרשינין סתמן לאדם או דסתמן לבהמה וצריך מחשבה לאדם

ח. **ירושלמי** חלה פ"ד ה"ד אימתי גזרו על הכרשינין כו', יש לעי' האם גזרו בזרען לבהמה שחייב, או דהזרען לאדם לא בטלה דעתו, ולכאורה נראה דקודם שגזרו עליהם לא היה דין מעשר בכרשינין כלל, דגריעי מירקות שדה דמהניא בהו מחשבה לאדם, ולפ"ז אין לחדש שהחמירו בגזירתם שאפי"ז זרען לבהמה חייבין, דהא כרשינין גריעי מעולשין, ועוד דלדעת הרמב"ן כל אוכל שזרעו לבהמה פטור מן המעשרות,

אבל סתמות הדברים משמע דכרשינין חייבין במעשרות בסתמא, ואע"פ שסתמן לבהמה דאם בזרען לאדם הר"ז מאורע רחוק, ובכל דוכתא משמע שכרשיני תרומה זהו דבר המצוי לבהמת כהן, וכ"מ ברמב"ם פ"ב מתרומות ה"ב שכ' הכרשינין אע"פ שאינן מאכל אדם הואיל ואוכלין אותן בשני רעבון חייבין בתרו"מ, ואח"כ כ' דין זרען לאדם בשאר מילי, ויש להבין מ"ש כרשינין מעולשין הרי עולשין אף בשביעית נעשין אוכלי אדם, ואילו כרשינין רק בשני רעבון, ומ"ט גזרו בכרשינין שאפי"ז לבהמה חייבין.

ונראה דכרשינין מתקיימין זמן מרובה ויש מהם הרבה באוצרות, ובשני רעבון

מיהו אפשר דהא דאוכלין המיוחדין לאדם א"צ מחשבה, הטעם מפני שאין היסח הדעת מלאכלן לאדם, והזורע לבהמה אין מחשבה זו חיובית לבהמה דוקא, דלמה יקבע בדעתו שלא יאכל מפירות אלו אף אם יהא לו צורך, הרי אין בהם שום פגם, אלא שעתה צריך להם לבהמתו, והענין כמו שביאר אאמו"ר שליט"א לענין חלה [בס"ה סק"ט], דעיסה שיש לחוש שמא ימלך מתחייבת מדאורייתא למפרע, וכן אם דעתו להשתמש ממנה מעט לעצמו או לרועים, דשפיר קרינן בה עריסותיכם כיון שאין מסיח דעתו ממנה גם לצרכו, וזה שיש לו צורך אחר הר"ז כנוטל עריסתו לצורך אחר, וה"נ באוכלי אדם לבהמה, אבל אם היה מסיח דעתו לגמרי, י"ל דתו לא קרינן ביה האוכל אשר יאכל, ודכוותה אשכחן לענין חלה בעיסת הכלבים דאימעטא מעריסותיכם והיינו מפני שמסיח דעתו ממנה לגמרי, דנקבע בדעתו מיאוס וריחוק לגבי עיסה זו, ואמנם אפשר לומר דרק מדרגת חשיבות לחם אימאס בעיניו, אבל לא נתבטל מתורת אוכל אצלו אף לאדם, אבל הר"מ והרא"ש בחלה פ"ק מ"ח פ"י מפני שאוכל אדם מטמא עד שיפסל לכלב, ומשמע קצת דמתחלה במצב זה לא היה מטמא טומאת אוכלין, ולפמש"כ הטעם מפני שנמאס בעיניו מלאכול עיסת הכלבים, ובכה"ג לאו אוכל אדם מיקריא, משא"כ בפירות הגדילין שאין מקום להיסח הדעת גמור,

וְלִפְיֵי מיושב נמי דברי הראב"ד והרמב"ן דבעיקר הדין שייך פטור לבהמה אף באוכלי אדם אלא שהמציאות אינה קיימת אלא בצד רחוק ביותר, וזהו שכ' הרמב"ן דמילתא דלא שכיחא היא, ואמנם לפמש"כ שהדבר כמעט לא שייך, אין התחלה לקושייתם, אבל מ"מ אין קושיא אם דעתם ז"ל שאינו רחוק כ"כ, ודומיא דעיסת הכלבים דאפי"ז גלוסקין פטורה, ולא ס"ל דהתם רק מפני חשיבות לחם נתמעטה.

אוכלין אף בזרען לבהמה, וכ"נ סתמות הדברים דבכל כרשינין פליגי, והרי סתם כרשינין לבהמה, ובזה נחא דאף לר"ש משכח"ל טומאת אוכלין בכרשינין כדתנן פ"ב דמע"ש, אלא דמוקים לה בייחדן לאדם, ועי' להלן בדברי הרמב"ם בזה.

ברם קשה דאם איתא דנחלקו ר"י ור"ש בעיקר גזירת כרשינין אם גזרו אף בסתמן למה הזכרה מחלקותן רק לענין טומאת אוכלין, וגם לשון הברייתא משמע דר"י היה פשוט לו שחייבין במעשרות אף לר"ש דאינן מטמאין טומאת אוכלין, וכשא"ל כפרת בהלכה לא השיבו דאיהו מוקים לה בייחדן לאדם, ואפשר לפרש דר"י ור"ש נחלקו אם בכלל הגזירה דמעשר היה גם שיטמאו טומאת אוכלין, משום דכללא הוא שאוכל שחייב במעשר מטמא טומאת אוכלין, או דגזרו רק על מעשר, דהדין נקבע בזמן הגידול, ודין טומאת אוכלין יחול כשימלך לאכלן, וא"ל ר"י לר"ש דלית לן לחדש שתיקנו אוכל למעשר ולא לטומאת אוכלין, וא"ל ר"ש דמעיקר הדין אף במעשר פטור כמו שאינו מטמא טומאת אוכלין, וכיון דחיובן לאו מעיקר הדין אין קושיא אם תיקנו הגזירה רק למעשר דע"כ לקבעה בשעת גידול, ולא הוצרכו לחדש טומאת אוכלין בדבר שאינו עומד לאדם.

ולפ"ז מודה ר"ש דכשיחדו לאדם מטמא טומאת אוכלין, וכן בשני רעבון דנמלך אחר הזריעה, ומיושב בזה דמודה ר"ש שהתרומה עצמה מטמאה טומאת אוכלין, דע"כ חיובה רק מדין אוכל אדם, וא"א לקבוע התקנה בתרתי דסתרי לחיובה מדין אוכל אדם ושלא תטמא טומאת אוכלין, ושפיר קבעו שהתרומה כיחדה לאוכל אדם דמי, ותדע דהמע"ש ודאי מיוחד לאוכל אדם שלא הותר לבהמה כלל, [מיהו בדרך כלל פודה אותן, ועי' במשנה שם בנטמאו רט"א יתחלקו לעיסות].

שכלתה התבואה וגם אינה מתקיימת כ"כ באוצרות, שמכו רוב בנ"א על הכרשינין לאכילה, וזהו הצורך שראו לגזור עליהן כשראו שכולן אוכלין אותן ולא עישרום, ומה"ט גזרו עליהם אף כשזרען לבהמה דאין מחשבה זו מפקיעתן מאכילת אדם, שאם תהא שנת רעבון יאכל כרשינין אלו, משא"כ עולשין ואינן שאם זרען לבהמה אינם עומדין לאדם כלל, ובזה נחא אף לדעת הרמב"ן דכל אוכל שזרעו לבהמה פטור, דכרשינין גזרו עליהם מפני שהחשיבום כזורע אף לאדם לשני רעבון, [מיהו לדעת הרמב"ן דמתחייב כשנמלך, הוה סגי לחייבן כשנמלך לאכלן, ואפשר דבאמת הכי ס"ל להרמב"ן, א"נ עשאו כודאי עומדין לשנת רעבון לאדם].

בפלוגתא דר"י ור"ש [בתוספתא פ"ג דעוקצין] לענין אם כרשינין מיטמאין טומאת אוכלין

ובתוספתא פ"ג דעוקצין תניא כרשינין מטמאין טומאת אוכלין דברי ר"י, רש"א אין מיטמאין טומאת אוכלין, א"ל ר"י יש לך דבר שהוא חייב במעשרות ואינו מטמא טומאת אוכלין, א"ל ר"ש יש לך דבר שאינו מטמא טומאת אוכלין וחייב במעשרות, א"ל ר"י אף אתה כפרת בהלכה, ופר"ש שם בדברי ר"ש כלומר והכרשינים אינם חייבות במעשרות, והנה ודאי מודה ר"ש דכרשינין חייבין במעשרות כדתנן בדוכתי טובא כרשיני תרומה בסוף חלה פלוגתא דר"ע ורבנן ובסוף מע"ש ובפ"ב דמע"ש מייתי ר"ש גופי' מכרשיני תרומה ומע"ש עי"ש, ולפר"ש י"ל דר"ש ס"ל דרק בזרען לאדם חייבין, דנתחדש בגזירה רק שלא בטלה דעתו בזרען לאדם, ומודה ר"ש דמטמאין טומאת אוכלין בחשב לאדם, ור"י סבר דבכל ענין גזרו וכמשנ"ת לעיל וכיון דגזרו עליהם מעשרות מפני שהחשיבום כעומדין לאדם ממילא גם גזרו טומאת אוכלין, דכל שהוא אוכל לענין מעשר מטמא טומאת אוכלין, ולפ"ז למאי דקיי"ל הלכה כר"י הדין נותן שמיטמאין טומאת

דעת הרמב"ם בדין כרשנין

אבל הרמב"ם בפ"א מטומאת אוכלין ה"ט כ' הכרשנין אם ייחדן למאכל אדם מתטמאין טומאת אוכלין, וכתב הכ"מ ופסק כר"י ומשמע לרבינו דדוקא אם ייחדן למאכל אדם והטעם מפני שהם מאכל בהמה כו', ולפמשנ"ת מלשונו ז"ל בפ"ב ה"ב דסתמן חייבין במעשר תיקשי לר"י גופי' אם סתמן חייבין במעשר, למה אין מטמאין טומאת אוכלין, ועוד הק' מרן זללה"ה כמעשרות ס"א ס"ק כ"ב דהא ר"ש גופי' מיייתי שהקלו בטומאת כרשנין בתרומה טפי מבמעשר וש"מ דמטמאין טומאת אוכלין, [ובשלמא לפמש"כ דבייחדן נמי מטמאין, ל"ק אם תיקנו שהתרומה והמעשר כייחדן, אבל להרמב"ם דפלוגתתן בייחדן לאדם קשה], ועי"ש שביאר פלוגתא דר"י ור"ש וכתב דלד"ד הרמב"ם היה נראה דלר"י אף בסתמא מטמא טומאת אוכלין, ובדעת הרמב"ם כתב דצ"ל דמודה ר"ש דהתרומה מטמאה טומאת אוכלין.

בדברי מרן זללה"ה בדין סתמו לאדם וחיטב עליו לבהמה, ובדין סתמו לבהמה וחיטב עליו לאדם

מ. בספר מרן זללה"ה ס"א ס"ק כ"א יש דבר שסתמו לאדם ואף אם חשב עליו לבהמה בטלה דעתו כו' וחייב במעשר ומטמא טומאת אוכלין, ולפמשנ"ת לעיל סק"ז אף בזורע שעורים לבהמה דלא בטלה דעתו הדין כן, דאין מחשבה קובעת אלא בדבר שבלא מחשבה אין עליו תורת אוכל, א"נ מפני שמחשבת הבהמה אינה מפקעת השימוש לאדם וכמשנ"ת שם.

שם ויש דבר שסתמו לבהמה ואם חשב עליו לאדם מטמא טומאת אוכלין כגון שאר ירקות שדה כו' ויש דבר שסתמו לאדם ואם חשב בשעת זריעה לבהמה אינו מטמא טומאת אוכלין כגון עולשין כו' לכאורה נראה דענין סתמא נאמר בעלו מאליהן, [אבל כשזורע

בעצמו יודע דעתו ואם אינו מכריע סגי בדעתו לכך ולכך כדי לחייבון], ובזה נראה דבעינן מחשבה לאדם, אלא דמחשבת חיבור מהני לזה, ואם אינו שלו נקבע דינם בלקיטה מיהו אין זה מוכרע וי"ל דלא בעינן מחשבה כלל, כגון בסיאה ואיזוב שבחצר, ותלוי בפ"י תו' והרמב"ם, וכמשנ"ת לעיל סק"ו עי"ש. — מיהו מרן זללה"ה הזכיר לשון סתם גם בזורע, ואפשר כונתו כמש"כ סק"ז דאינו מייחד לצד אחד בדוקא.

שם דבר שסתמו לאדם כו' וחזר וחשב לבהמה כו' ואפשר דעד שהשריש יכול לחזור ממחשבתו, לכאורה נראה דדעת הזורע קובעת במעשה הזריעה, ולא מפני שחשב קודם שבא הפרי לעולם ואם ראה שנפלו זרעים אפשר שאין דעתו קובעת בהן, ועכ"פ כשעושה מעשה הזריעה בכונה הר"ז קובע שמו במוחלט, שהרי כל מציאות ד"ז קיימת למטרת אוכל, ותו לא מהני מחשבתו לבטל, דכבר נקבעה מציאותן במעשה הזריעה, ואחר שהדבר מוחלט י"ל דמחשבה שקודם גידול חשיבא טפי דשלב"ל, ואף רבא לא אמר אלא כשבא לעולם אלא שהוא מחובר, כך צדדנו לעיל סק"ה עי"ש.

בדיני שבת בסתמא לכמך ובסתמא לקדירה

י. נדה נ"א ב' אלא סתם שבת לכמך עשוי' דתנן השבת כו' ואי ס"ד סתמא לקדירה כו' פרש"י דסתם שבת משמע, ויש לבאר דאם סתם שבת לקדירה, א"כ במתני' דקתני שרק משנתנה טעם בקדירה אינה מטמאה, מיירי בחשב עלי' לכמך ונמלך לקדירה, ואין זה במשמעות המשנה דמשמע סתם שבת ולא שבת שחיטב וחזר ונמלך לקדירה.

ויש להסתפק בחשב עלי' לקדירה בשעת זריעה אם חייבת במעשר ומטמאה טומאת אוכלין, דאפשר דכיון דמיוחד לאוכל אדם, אין מחשבת קדירה מפקעת ממחשבת

אופן אלא נותנין טעמם בקדירה ואח"כ משליכין אותן כשבת משנתנה עם בקדירה, [משא"כ חרדל וכיו"ב שאין טעמם ניתן אלא בתערובת גופן], ולכן אף אם אירע שאוכלין אותן לא חשיבא אכילה דרק לטעמו הוא צריך ולא לגופו, או"ד אע"פ שאוכלין אותן אין התועלת בגופן אלא בטעמם, דגופן כעץ בעלמא, והרמב"ם בפ"א מטומאת אוכלין ה"ו כתב בהני דמתני' דאע"פ שבנ"א אוכלין אותן אינן מטמאין טומאת אוכלין לפי שאינן נאכלין להנאת גופן אלא מפני שנותנין טעם במאכלות או מפני הריח או המראה, ולכאורה משמע מזה דתלוי בתכונת הפרי, דאם הוא כעץ בעלמא לא חשיב אוכל, אבל אם הוא בתכונת אוכלין אע"פ שאוכלין אותו מפני טעמו חשיב אוכל גמור, כגון חרדל וכיו"ב.

ובגמרא נמי משמע דהי' מקום לומר שמשמאין טומאת אוכלין, ואם אין אוכלין אותן בעצמן, א"כ אינם עתידין להיות אוכל, ולישני' דריב"נ ולישנא דנמנו וגמרו משמע שהי' מקום להכריע שנקחין בכסף מעשר ומטמאין טומאת אוכלין, וכ"מ מהא דמטבילין הצלי בפלפלין ובפשוטו נאכלין הפלפלין עמו כמו זרע הגרגיר, דדוחק לומר שמדיחין הפלפלין מהכלי שהרי דרכן לדוך הפלפלין ושוב א"צ להסירן, ועי' להלן.

ולפ"ז כללא דמילתא דהיכא דאחר שנתנו טעם אין לו תועלת בגופן, ואי לא דטריחא לי' מילתא היה מלקטן ומשליכין לא חשיבי אוכל, אבל אם לאחר שנתמזג טעמן ניחא לי' גם בתבלין עצמן, אלא דמעיקרא היו חריפין ביותר, חשיבי שפיר אוכל, הלכך פלפלין דמשנתנו טעם בקדירה משליכין אותן, אף אם מטביל בהן הצלי ואוכלן, לא חשיב גופן אוכל, אבל שבת העשוי' לכמך ניחא לי' בגוף השבת, אע"פ שמשנתנה טעם כקדירה לא ניחא לי' ליתנה בכמך, אבל השתא בצירוף טעמו ניחא לי' גם בגופו לטיבול, וכן חרדל ושום ניחא לי' גם בגופן.

כמך, ול"ד לבהמה דמחשבה לבהמה היא היסח הדעת מאוכל אדם, [עכ"פ בהני שהם צריכין מחשבה], וכיון דסתמן לכמך וגם קדירה כלאכילה בדעת בנ"א הו"ל כאוכל בכל גונא, והרמב"ם בה' תרומות פ"ב ה"ה שנה חיוב מעשרות בשבת בורעה לזרע או אף לירק ולא חילק בדעתו, ואמנם סתמא חייב, אבל בסיאה ואזוב וקורנית נמי אמרי' דסתמא לאדם, ומ"מ שנה החילוקים בין זרען לאדם לזרען לבהמה, ואם נימא דבכל ענין חייב ניחא, אבל בה' טומאת אוכלין פ"א ה"ז כתב השבת סתמו לאכילת גופו כו' ואם חשב עליו לקדירה אינו מתטמא טומאת אוכלין, ומבואר דמהני מחשבה, [וע"כ היינו מחשבת זריעה, דאל"כ אינן עולין מטומאתן במחשבה כיון דסתמן לאדם כמו שהשיג הראב"ד], וכל שאינו מטמא טומאת אוכלין אינו חייב במעשר, ופשטות הגמ' נראה דמהני מחשבה אלא דסתמן לכמך.

בדין פלפלין, לענין ליקח בכסף מעשר, ולענין טומאת אוכלין

יא. שם נקחין בכסף מעשר ואין מטמאין טומאת אוכלין דר"ע א"ל ריב"נ כו', ור"ע סבר כיון דכל הכסף שמוציא בהן בא לידי אכילה, כמו שמותר לקנות ביוקר בכסף מעשר בשר מחובל בפלפלין השתא נמי כסופן לאכילה דמו, ואע"פ שאינן מטמאין טומאת אוכלין עד שיתבלו, הר"ז כקור שאינו מטמא טומאת אוכלין עד שיתקנו [ועי' להלן דמלח הדין נותן שניקה בכסף מעשר], וריב"נ סבר דכל שעיקרו לאוכל אדם הרי הוא מטמא מיד, כדאמרי' גבי תורמוסין דאע"פ שהם מרים מטמאין מיד וביארו בירושלמי שביעית פ"ז ה"א מפני שעיקרן לאוכל אדם ומדלא מטמא ש"מ דאין גופו אוכל, וממילא אינו ניקח בכסף מעשר.

ויש לעי' הא דתבלין אינן מטמאין טומאת אוכלין האם הטעם מפני שאין אוכלין

בדין מלח אם מטמא טומאת אוכלין

ובב"ב כ' א' מבואר דמלח אינו מטמא טומאת אוכלין, ופרש"י דלאו אוכל הוא באנפי נפשי, ולכאורה הדין נותן שיהא ניקח בכסף מעשר, [אי לאו דאימעיט כמים משום דבעינן פרי מפרי, עירובין כ"ז ב'], כיון שכולו נאכל, וי"ל דמ"מ לענין טומאת אוכלין כיון שבשעה שראוי לאכילה בטל ממשו, לא חל עלי' שם אוכל לקבל טומאה בפ"ע, ויש להסתפק אם פרי הדומה למלח היה חייב במעשר, מי אמרי' לאו אוכל הוא כמו שאינו מטמא טומאת אוכלין, או"ד סו"ס כולו נאכל, ואם נימא דחייב במעשרות צ"ל דטעמא דאינו מטמא טומאת אוכלין מפני שאינו מיוחד לאכילה בלבד, ויותר נראה דפטור מן המעשר, (דחשיב שחסר תיקון טפי משקדים המרים), דלא חל שם האכילה על המלח אף בתערובתו.

בדברי המנחת ברוך דסתם פלפלין אין גופן נאכל, אבל בעשוין לטבל מטמא טומאת אוכלין

ובמנחת ברוך סי' ל"ח פ"י דסתם פלפלין לקדירה עבידי ואין גופן נאכל כלל, והו"ל כשבת העשוי לקדירה, אבל אם היו עשוין לטיבול הו"ל כשבת העשוי לכמך, ואף שמטבלין הצלי בפלפלין, אינו מטמא מכח זה, כיון שסתמו לקדירה, ויישב בזה ההיא דגרגר שהק' תו' לעיל נ' א' ובשאר דוכתי, דהגרגר עשוי רק לטיבול, וטיבול ככמך דמי, והדברים צ"ע דלפ"ז הדין נותן דפלפלין שייחדן לטיבול מטמאין טומאת אוכלין ואף נקחין בכסף מעשר, ופשטות הסוגיא ל"מ כן, ועוד דמסתברא דיכול ליתן שבת של מע"ש בקדירה כמו בתרומה, וא"כ גם יכול ליקח כל שבת במעות מע"ש, אפי' אותו שייחדו לקדירה, כיון דחל עליו שם אוכל לענין מע"ש בכמך, ואם איתא דפלפלין לטיבול מותר ליקח בכסף מעשר, יש להתיר כל פלפלין, מיהו האי לאו קו' דנהי דיכול

לבשל שבת של מע"ש, מ"מ י"ל דאסור ליקח בדמי מע"ש שבת שעומד לקדירה [א"כ דעתו של לוקח לכמך דבזה י"ל שחל שם אוכל עם המקח בב"א שו"ר בירושלמי שביעית פ"ח ה"א לענין דמי שביעית כשהלוקח דעתו לאכילה והמוכר לעצים עי"ש], והכי מסתברא מ"מ קושיא הראשונה צ"ע דכיון דמשמע בגמרא שדרך לטבל צלי בפלפלין, היה ראוי לבאר דלצלי ניקח בכסף מעשר וגם מטמא עי"ז.

והא דגרגר שמטבילין בו מיקרי אוכל לפמ"ש"כ יש לפרש מפני שע"י הטיבול ניחא לי' באכילת הגרגיר גופי', כענין לישנא בחרדלא, ובדורות האמוראים לא טיבולו בגרגיר מפני שהפלפל מצוי ועדיף טפי, ואין הגרגיר ראוי לאכילה בפ"ע שהוא חריף ואר"י שהוא ראוי לטיבול כמו שנהגו הראשונים, ואפשר דהא דבעי בגמרא למאי חזי היינו מאי חשיבותי' דאמרו רבנן שאין מתעשר זרע וירק אלא השחלים והגרגר בלבד, ומשני דעשוי לטיבול, ואמנם שימוש זה אינו גורם חיוב מעשר אבל זה מחשיב הזריעה גם לזרע, ולפ"ז חיוב המעשר שבו בזרע כמו בירק שנאכל או נכבש, מיהו פשטות לשון למאי חזי ל"מ כן, [ונעחו"א ס"א ס"ק כ"ט דרובו לזריעה ומיעוטו לטיבול או שאם בא לאכלן חייב].

נמצא לפ"ז דתבלין שנאכלין בתערובת אע"פ שאינן ראויין בפ"ע אפי' ע"י תיקון, חשובין אוכל לענין טומאת אוכלין ומעשר, ופלפלין ואינך אף בתערובת אין חפץ באכילתן וכמשנ"ת, וכ"כ במ"ב שם בדעת הרמב"ם, ולפ"ז אפשר דקימ"ל שבלחם חייב במעשרות כיון שנאכל בתערובת, ואם אמת הוא שזה הנקרא קצח יש לפרש טעמיהו דב"ש מפני שא"צ לגוף הקצח כדאמר ברכות מ' א' דמדבקא לי' ומקלפא לי', וב"ה סברי דמ"מ גופו נאכל עם הפת.

חייבין, ולפי ההוה סתם התנא דזרעונים פטורין, אבל בפשוטו אלכסנדראי של מצרים היא וחייבת במעשרות מדרבנן, כדתנן ידים פ"ד, ואפשר דכיון שהזרעונים עצמן אינם נאכלין, אינם מתחייבין במעשר מכח היוצא מהן לחוד, דמשקין היוצאין משאר פירות חוץ מזו"ע חשיבי זיעה בעלמא, ואף דמשקין היוצאין מן הטבל אסורין, אבל לא חל ע"ז שם אוכל מכח המשקין לחוד, וכשדנים על טומאת אוכלין מסתבר טפי דלא מקבלי טומאה דאינם דומין לאוכל הצריך תיקון שלבסוף פרי זה בעצמו יהא ראוי, משא"כ בזרעונים שרק השמן יהא ראוי, והפרי כשומר יחשב, וזה לא מסתבר כ"כ וכל שאינו מטמא טומאת אוכלין אינו חייב במעשר, ועי' ירושלמי תרומות פ"א ה"ב ובחזו"א מעשרות ס"ז סק"א ובספר אאמו"ר שליט"א ביכורים ס"ד ס"ק ו' ז', ולע"כ, ודברינו הם אף לר"א דאפשר דמודה דבעינן פרי כמו לענין ביכורים, אבל אם הוא עצמו אינו פרי לא קרינן ביה מזרע הארץ מפרי העץ משום משקה לחוד, ואף אם לר"א חייב אכתי י"ל דלר"י לא חייבו מדרבנן בכה"ג, וכמו שתבלין פטורין ואילו טעם מפירות אחרים אסור, ונפ"מ בזרעוני כותנה וסוי' וכיו"ב שעומדין לשמן, ולא חשיבי אוכל מצד עצמן, אם חייבין במעשר, [ואם מטמאין טומאת אוכלין], (וכהיום שמביאין הזרעונים מחו"ל וגמר מלאכה בארץ דהיינו עשיית השמן [דל"ד לשומשמן שהם ראויין לאכילה וכאגוזים דמו], שמעתי מאאמו"ר שליט"א דאפשר שלא גזרו על גמר מלאכה בארץ אלא בדברים שהגמר מלאכה הוא השלמת הדבר מגידולו, דבזה שיך לראות את הגמר מלאכה בארץ כחלק המחייב, כגון זיתים וענבים שאם בא לעשותן יין ושמן צריך לעשותן מיד אחר לקיטתן וחשיבא סחיטתן כגמר הדבר, אבל בדבר שסחיטתו אינו המשך הגידול והאסיפה, דאחר האסיפה מניחין אותן באוצרות ימים רבים בזה לא

אבל דעת תו' דכל שאינו נאכל אלא בתערובת פטור מן המעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין, וגרגיר ששוחקין אותו נאכל גם בפ"ע, אלא דלטיבול חזי טפי, וק"ק דמהא דבעי למאי חזי משמע דאינו ראוי בפ"ע, ור"י נמי לא קאמר דראוי בפ"ע.

ובתו' הרא"ש עירובין כ"ח ב' נראה דפלפלין יבשין אין ראויין לטיבול מפני חריפותן והם עשויין רק לקדירה, והא דמשמע שמטבילין בפלפלין היינו בלחין, וזרע גרגיר אינו חריף כ"כ וראוי לטיבול וכ"מ בריטב"א שם, ולפ"ז כל שראוי לטיבול חייב במעשר, ועתו' יומא פ' ב' ובתו"י שם, ודעת התו"י כדעת תו' עירובין שם ונדה נ' א' דפלפלין אף יבשין ראויין לטיבול.

ולענין הלכה אין לנו שריותא דתבלין אלא כעין עלי תה שאין גופן נאכל.

בדין שמן היוצא מן הזרעונים, אי חייב במעשרות ואם הוצאת השמן חשיב גמור מלאכה בדברים כאלו שאין סחיטתן עיקר שימוש הפרי יב. מעשרות פ"ה מ"ח זרע לפת וצנונית ושאר זרעוני גינה שאינם נאכלין פטורין כו' בשבת כ"ו א' אמרי' דאנשי אלכסנדראי אין להם אלא שמן צנונות ופי' הרע"ב דהינו מהזרעונים [וכ"נ דעת רש"י והרמב"ם והזכיר גם לפת], ומסתברא דכיון דעיקר שמנן מזרעונים אלו נטעי נמי אדעתא דשמן, [שו"ר בתוספתא שביעית פ"ב ה"ז כל ירקות שזרען לזרע בטלה דעתו] ואפשר גם דהצנון עצמו נפסל כענין ששנינו שביעית פ"ב מ"י בדלועין שקיימן לזרע הדלועין עצמן נפסלין מאוכל אדם, [והזרעים אמרו שם בירושלמי דנעשין כזרעוני גנה שאינם נאכלין, וברש"י פי' שמן פקועות דלעת מדברית], שו"ר שכ"מ בר"ש פ"א מ"א מהתוספתא, וא"כ עיקר נטיעתן לכך, ויש לעי' א"כ אמאי לא מיחייבי במעשר מפני השמן, ואפשר לומר דאה"נ אם היה בא"י כמו באלכסנדראי היו

באסיפתו], וצ"ע בכ"ז. – יש לחקור פירות שאין כיו"ב בא"י נשמר או שפטורין מן המעשר מפני שאינן לאכילה כזרעוני גינה, אם פירות חו"ל שהגיעו ממקום שעומדין לאכילה ונגמרה מלאכתו בארץ חייבין במעשר, מי אמרי' כיון דגזירה אטו א"י היא פטורין, או"ד אילו גדלו כך בא"י היו חייבין בתר דעת מקום גידולן אזלינן, וכע"ז הבאנו בדמאי לחקור לפר"ש דפירות חו"ל שבאו לארץ חייבין משום איחלופי, האם גם בגדלו ונגמרה מלאכתו ביד גוי הדין כן, כיון דבחור"ל לא חל ע"ז שם פטור ועיקר חיובן חל בארץ חייבין, או"ד לא עדיפא מבארץ, ולפוט"ר נראה באחרונים לפטור ובראשונה לחיוב כיון דכוותה בארץ חייב, ולע"כ.

חשיבא הסחיטה גמר הדבר ואין לחייב כה"ג בפירות חו"ל שנגמרה מלאכתו בארץ, ולא שמעתי אם כונתו דמה"ט גם בארץ כה"ג חשיבא הגמר מלאכה קודם השמן, והכי מסתברא, [ודכוותה חזינן בחטים שאין הגמר מלאכה שלהם עשיית הקמח, (מיהו י"ל דגם קמח אינו ראוי לאכילה) דגמר הדבר נשלם באסיפתו], ולכאורה נראה דגם מזה יש להוכיח דזרעונים אלו פטורין מן המעשר, דבפירות כיו"ב כגון אגוזים ושומשומין חשיב הגמר מלאכה בלקיטתן כשאר פירות, אע"פ שמלקטן לשמן, ויש לפרש הטעם מפני שהשמן אינו השלמתו, ואף באנשי בבל ומדי שיש להם רק שמן שומשומין ואגוזים, ולא מצינו דבר שיתחייב מפני שמנו, והגמר מלאכה תהא

סימן א

בדיני מחשבת זריעה לאדם

(תמצית הדברים בקיצור)

א. נדה נ"א א' אמר רבא ומודה ר"י לענין מעשר כו', יש לעי' איך אפשר לחלק ביניהם, דאם נקטינן שמחשבתו מוחלטת אף במחובר מפני שזה נוגע לחיוב מעשר בזמן עונת המעשרות, הדין נותן דיטמא נמי טומאת אוכלין, דהא טעמא דמחובר לא מהני מפני שזוהי כמחשבה על דשב"ל, שאין דעתו מוחלטת כשחושב על דבר שאינו ראוי עתה, ואם איתא דמשום מעשר מחשבתו מוחלטת, ה"ה לענין טומאת אוכלין, וע"כ דלענין מעשר סגי במחשבה פחותה מטומאת אוכלין, ואפשר דמדרבנן חייבוהו ע"פ מחשבתו כיון שעונת המעשרות קובעת ואינו בדין לקובעו בפטור מפני שמחשבתו אינה מוחלטת, דסו"ס דעתו לאדם, א"נ כיון דחיובו במעשר הוא רק כשראוי לאדם ואם יפסל יפטר סגי במחשבה פחותה מטומאת אוכלין שקובעת עד שיפסל לכלב, וג"ז סברא מדרבנן, ונראה דהיינו טעמי' דר"א דפליג דס"ל דסגי בחשיבות אוכל לענין מעשר שיטמא טומאת אוכלין, ומשמע בגמרא דר"א ורבינא ס"ל דל"ד להמפקיר כרמו, דהתם אין חסרון בחשיבות הפרי, משא"כ במחשבה לאדם דפטורו מפני שאינו אוכל אדם במוחלט ודמי למין, וכן בטריפה לרבינא.

ויש להסתפק זרען לבהמה ונמלך לאדם אחר שבאו לעונת המעשרות אם מתחייב, מי אמרי' כהקדש דמי שנקבע בפטור כשהביא שליש ביד הקדש, או"ד מחשבה לבהמה הר"ז חסרון בחשיבות, וכעושה עיסתו קבין דלא חשיבא שעת חובתה, וברמב"ן מבואר דאם נמלך חייב ומוכח דכונתו אף לאחר עונת המעשרות ואף בתלוש, וכ"ה בראב"ד ע"ז שם, ולכאורה נראה דמ"מ בעינן גמר מלאכה בכונה לאדם,

אבל מחשבה אחר עונת המעשרות אין בה לקבוע חיוב מעשר דלא מצינו חיוב מעשר אלא בעונת המעשרות או בגמר מלאכה, ויש להסתפק אם מהני מחשבה לקולא לרבא כגון שזרען לאדם ונמלך לבהמה קודם שלישי, ומסתברא דלא פקע שם אוכל מיני' במחשבה, מיהו קודם שלישי י"ל דלאו מחשבה היא כגון שזרע לבהמה ונמלך לאדם וחזר בו קודם שלישי, ועיקר הדבר שכתבנו דמחשבה אחר שלישי לא מהני יש לדון בזה, ונתבאר להלן סק"ג ה' עוד בכ"ז.

ב. יש לעי' זרען לאדם ונמלך לבהמה בשעת גמר מלאכה אי מיפטר, ובחלה מצינו שעיסת הכלבים פטורה דמימעטא מעריסותיכם, אבל אפשר דחשיבות לחם שאני, כדחזינן דאין מברכין עלי' המוציא, ומרן זללה"ה כתב דפטורה דלא גרע מלמכור ולזרוע, ולפ"ז אם נמלך לבהמה בשעת קצירה פטורה מפאה שזוהי שעת חובתה, וא"כ מצינו מחשבת חיבור שמועלת, מיהו לפטור א"צ שתקבע מחשבתו במוחלט, (ועדיין צ"ע בפטור זה בפאה), ואם נימא דמחשבה מחייבת רק בגמר מלאכה או שלישי משכח"ל לרבא חייב בפאה ופטור מן המעשרות אם נימא דשעת חובתה של פאה מחייבת, אבל לרבא אשי נראה דאף בנמלך לאדם בשעת קצירה פטור מפאה דמחשבת חיבור אינה כלום, ואף אם קרא שם ביכורים במחבור כתבנו בסק"א דלא חל, ועמש"כ בזה אאמו"ר שליט"א.

ג. שם אלא לאו דזרעינהו מתחלה לבהמה כו', יש לעי' לדעת הרמב"ן דנמלך אחר שלישי חייב א"כ אפי' לא נתחייבו במחבור מ"מ חייב עתה כשנוטלן לאכילה, ומנ"ל דחייב דמתני' משום מחשבת חיבור היא, ובאמת בתו' נראה דאי לאו דחשב במחבור לא היה חייב אע"פ שגמר מלאכה לאכילה שכתבו דצירוף דחצר היינו גמר מלאכה, וצ"ל לדעת הרמב"ן דצירוף לאו גמר מלאכה היא, ומדאסרה מתני' אכילת קבע ש"מ שכבר נתחייב במעשר בעונת המעשרות במחבור, דאם נימא שרק ע"י הגמר מלאכה מתחייב, אין לאסור עתה קבע, ולפ"ז מוכח דמחשבה בין עונת המעשרות לגמר מלאכה לא מהניא, ועמש"כ בזה לק' סק"ה יישוב אחר, מיהו פשוט המשנה והגמ' דאי לאו מחשבת חיבור היו פטורין לגמרי, ומרן זללה"ה כתב לתקן בלשון הרמב"ן ודעתו דבשעת עונת המעשרות נקבע בפטור, וכ"נ לכאורה דעת הרמב"ם ועמש"כ סק"ה, ולשון אם היו נשמרין מתפרש אף לדעת הרמב"ן בשעת עונת המעשרות וכמש"כ בקו' תו' מ"ט קתני חצר י"ל כמ"ש בירושלמי דבגינה סתמן הפקר, - הנדון אם צירוף שתיים כגמר מלאכה או רק אכילת קבע, בתו' כתבו גמר מלאכה, ובשם הראב"ד ראינו לי' קבע.

ד. שם וסתמן לאדם קיימי, יש לעי' מ"ש מעוף דסתמיה לאדם, ואפ"ה לא מהני מחשבת חיים והרי לר"א טומאת אוכלין ומעשר שוין, והיכי מהני הכא לטומאת אוכלין, ולכאורה נראה דר"ז ור"פ לא ס"ל כרב דמדמי עוף לעולשין מה"ט, וא"כ י"ל דר"א כותיהו ס"ל ורבא לטעמי, ולפ"ז י"ל דלר"א מוכחא מתני' דלא כרבא דנחית תנא לאשמועינן דין מחשבת חיבור לענין מעשר ונקטה רק בסתמיה לאדם, מיהו עיקר חידושו דמתני' בדין נשמרין כדמפרש בירושלמי דבגינה פטורין, אבל הרמב"ם פסק כרבא דבעוף לא מהי מחשבת חיים, וכאן פסק כר"א, ונראה דלא דמי דעוף מחיים לאו אוכל הוא, אבל אוכל שסתמו לאדם אוכל הוא, ולא אמרו מחשבת חיבור אלא באוכלי בהמה, ועי' לק' סק"ו.

ה. בדעת הרמב"ן נקטנו לעיל דרך מחשבה בעונת המעשרות או בגמר מלאכה מהניא לענין מעשר, דאל"כ למאי איצטריך במתני' נשמרין במחבור, ואאמו"ר שליט"א תירץ דנפ"מ כשחזר ונמלך לבהמה, וקשיא לן עלה אי בחזר ונמלך א"כ יפטור בגמר מלאכה לבהמה דפטור אף באוכל אדם, והיכי משכח"ל נפ"מ בחיובא דמחשבת חיבור הרי אם בא לאכלן כבר נמלך, ואם לבהמה בלא"ה יפטור לבסוף, ונראה דל"ק דנהי דמירוח לבהמה פוטר שייך שפיר למיתני דהפירות כבר נתחייב, דאע"פ שדעתו למרח לבהמה אין ע"ז שם פטור, כמו שדעתו למכור ולזרוע או לאכול הכל עראי דמ"מ חיוב הפירות גמור הוא, וה"נ שפיר קתני שהם חייבין, ולשון הרמב"ן מוכיח כן שכ' וזה כיון שמירח לאדם נמלך, ואם איתא כמש"כ דרך ע"י המירוח נתחייב, א"א לומר בלשון זה דהול"ל וזה כשמירח לאדם נתחייב בגמר מלאכה לאדם, מיהו ק"ק דלפ"ז אין לנו נפ"מ בפטור זריעה לבהמה שהרי לעולם כשבא לאכלן מתחייב, ובאכילת עראי בלא"ה פטור, ומ"מ נפ"מ דאוכל אדם שמירחו לבהמה יש לחייב מדרבנן כמירח למכור, ומדאורייתא נפ"מ אם חל המעשר קודם שנמלך ומצינו בירושלמי לענין שביעית דסיאה ואיזוב וקורנית שלקטן לעצים ונמלך לאדם חל עליהם קדו"ש, וזה כסברת הרמב"ן, (ועסק"ז דברי הירושלמי), ואין

להקשות להרמב"ן דנמלך מתחייב למפרע א"כ יטמא טומאת אוכלין למפרע, די"ל דטומאה חיילא רק כשבשעה שנטמא הוחלט כבר כאוכל ודאי.

ואפשר דהרמב"ן לשיטתו דמהני זריעה לבהמה אף באוכל אדם גמור, וא"כ החשש שמא ימלך קרוב הוא ואמרי' איגלאי מילתא דמעיכרא להכי קאי, ואשכחן כה"ג לענין חלה דבאותן שאין לחוש שמא ימלך אפי' נמלך אמרי' בשעת חובתה היתה פטורה, ובאופן שיש לחוש אמרי' דאיגלאי מילתא ונתחייב למפרע, כמו שביאר אאמו"ר שליט"א בספר חלה ס"ה סק"ט, ולפ"ז כ"ז שלא נמלך פטור במוחלט, ולפ"ז י"ל דמודה הרמב"ן בסוגיין דאפי' נמלך פטור ורק באוכל אדם גמור ס"ל דמהני נמלך כדאשכחן חילוק זה בחלה, ועסק"ז עוד בזה.

דעת תו' כבר תבאר לעיל דאחר עונת המעשרות אינו מתחייב במעשר, ואפשר דקודם עונת המעשרות אם נמלך לאדם וחזר ונמלך לבהמה אינה מחשבה, דבעינן מחשבה כשהפרי בעולם, וכן לדעת הרמב"ן, ובזרע לאדם נראה דאינו מועיל נמלך אפי' קודם שלישי.

דעת הרמב"ם אינה מבוארת בהדיא שהעתיק דיני' דר"א וביאר הטעם שמחשבת חיבור אינה מחשבה, ומתפרש דתלוש מחשבה היא, אבל י"ל דפשיטא לי' דמשום מעשר אין תועלת במחשבת תלוש, ולכן בהלכות טומאת אוכלין סיים עד שיחשוב עליהן אחר שיתלוש, ועוד דאין במשמעות הדברים שחזר ונמלך לבהמה, וא"כ מתפרש סתמות הדברים שסיים פטורין אף כשיתלוש, וכ"מ מדבא להשמיענו האופנים שחייבין בסיאה ואינך, כדמשמע סדר הדברים, והו"ל לסיומי דבתלוש חייבין, אבל אאמו"ר שליטא נקט בדעת הרמב"ם דמחשבת תלוש מהניא, ויתכן גם דס"ל להרמב"ם דאחר עונת המעשרות התוספת מתחייבת, כדס"ל בלוקח מגוי, אבל ל"מ כן.

ו. שם וסתמא לאדם קיימי, מכאן יש לדקדק דאף אוכלי אדם נפטורין בזריעה לבהמה, וכמ"ש הראב"ד והרמב"ן ע"ז מ"א ב', ובתו' הקשו כן ותירצו דבחקר באמת לא תועיל מחשבה, מיהו זריעה לבהמה ודאי מהני, ובעולשין לא הכריעו תו' לעיל נ' א' אם סתמן לאדם בכל מקום ואעפ"כ מהני זריעה לבהמה לפטור, או דסתמן להכי ולהכי אבל בסתמן לאדם לא מהני מחשבה לבהמה, ובתו' הרא"ש תירץ עוד דאף בסתמן להכי ולהכי מהני מחשבת חיבור לרב אשי, וזו נראה דעת הרמב"ם דמ"ש סתמן לאדם היינו דא"צ כאן מחשבה אלימתא לשוויה אוכל, דסתמיה לאדם נמי קאי, אבל אין ללמוד מזה לשאר אוכלי אדם, ולכן שפיר סתם בה' שמו"י דליקטן לעצים ה"ה כעצים דגם כאן בעינן מחשבה אלא דסגי במחשבת חיבור לזה, והתם בשביעית שאינו בעלים ע"כ הלקיטה קובעתן, מיהו ק"ק למה נקט ר"א סתמן לאדם אם גם בסתמן להכי ולהכי מהני מחשבת חיבור, ואפשר דלאפוקי בהמה קאמר, ור"ל סתמן לאדם נמי, א"נ משמע לי' דמתני' בלא מחשבה כלל מיירי, אבל אה"נ דמהני מחשבה אף בסתמיה להכי ולהכי, וכ"נ דבעולשין מהני מחשבה אף בסתמא, אבל בלא מחשבה אינם מטמאין טומאת אוכלין, כדמשמע בחולין דבליקטה נקבע דינם, ויש להסתפק סתמיה להכי ולהכי ובשעת עונת המעשרות לא קבע דעתו, אם מתחייב בודאי, או דהלקיטה תקבע למפרע, והכי מסתברא, מיהו לענין טומאת אוכלין י"ל דלא מהני למפרע כיון שבזמן הטומאה לא היה ודאי אוכל.

ז. בדין אוכל המיוחד לאדם שזרעו לבהמה שכי' הרמב"ן דפטור ממעשר, וכתבנו דמקורו מדקאמר דסתמן לאדם קיימי, יש להוכיח דלאו ראייה היא, שהרי מבואר בשמעתין דמעשר וטומאת אוכלין שוין בזרען לבהמה, ותנן בעוקצין דאוכל המיוחד לאדם א"צ מחשבה, והיינו אף בעלו מאליהן עכ"פ, וא"כ ה"ה לענין מעשר, וע"כ דהני דשמעתין דתנן שהם צריכין מחשבה בליקטתן, וכן בעולשין מתפרש כן בחולין קכ"ח א', אינם בכלל המיוחדין לאדם וסתמן לאדם לאו מיוחדין קאמר, אלא שא"צ מחשבה גמורה וסגי במחשבת חיבור, ואמנם אפשר לומר דמ"מ בכל הפירות בזרען בפירוש לבהמה פטורין, אבל אין לזה מקור בשמעתין, ועוד דכל הני דשמעתין בכלל ירקות שדה דאימעטו בהדיא במתני' דעוקצין שם.

ולהאמור נמצא דאוכל המיוחד לאדם שא"צ מחשבה לטומאת אוכלין חייב במעשר אפי' זרעו לבהמה, ולא יצאו מן הכלל הזה אלא ירקות שדה, ולפ"ז אין פטור דלבהמה פטור חיובי ממחשבה זו, אלא דאותן שצריכין מחשבה לאדם, לא נתחייבו במאכל בהמה.

מיהו אפשר דהא דא"צ מחשבה באוכל המיוחד לאדם, היינו משום דהמחשבה לבהמה אינה מפקיעתו מאוכל אדם, דאמנם צריך הוא עתה אוכל לבהמתו אבל אם יצטרך לאדם יקחם, וסגי במצב זה לחשוב אוכל אדם, אבל אי משכח"ל זריעה לבהמה שמסיח דעתו מאכילת אדם י"ל דאינו מטמא טומאת אוכלין, ומצינו ענין זה גבי חלה דעיסת הכלבים פטורה מחלה ומטמאה טומאת אוכלין, ובר"מ ורא"ש פ"י מפני שטומאת אוכלין עד לכלב, ומשמע דמצב זה מפקיעו מלאדם, והטעם דנמאסת בעיניו ע"י הייחוד לכלבים, וכדאשכחן דאין ברכתו המוציא, אבל באוכל הנזרע אינו נפגם ע"י מחשבתו לבהמה ולכן חשיב מיוחד לאדם ג"כ, וכשדעתו גם לאדם אם יצטרך לא מימעיט מדגנן ועריסותיכם, וכמו שביאר אאמו"ר שליט"א בספר חלה דע"ז חשיבא עריסותיכם במוחלט אלא שלפי הצורך משתמש בעריסתו לבהמתו, ומיושב בזה כדברי הרמב"ן, אלא דכמעט לא משכח"ל פטור כזה במציאות, וגם הרמב"ן כתב דלא שכיחא, אלא דלמש"כ ל"ש כלל, ואפשר לבאר בזה הא דכלי בהמה הראוין לאדם אינן מקבלים טומאה דייחוד לבהמה בכלים מוחלט כעיסת הכלבים, - עיקר קו' הראב"ד והרמב"ן בע"ז לשיטתם דהחבר הכניס במוך לבהמה, וא"כ י"ל נמי שזרען לבהמה.

ת. ירושלמי חלה פ"ד ה"ד אימתי גזרו על הכרשנין כו', סתם כרשנין נזרעין לבהמה, ויש להסתפק אם גזרו שאף הנזרעין לבהמה חייבין במעשר, או דהזרע לאדם לא בטלה דעתו, ולכאורה אין להחמיר בהם טפי מעולשין ואינן שהם אוכל אדם אפי' בשאר שני שבוע, ובשביעית סתמן לאדם, ולא דוקא בשני רעבון, אבל פשטות הדברים שגזרו על כל כרשנין, וכ"מ ברמב"ם, ונראה הטעם דכרשנין מתקיימין זמן מרובה ואם תבא שנת רעבון יאכלו הכרשנין האלו, ונמצא שבכל הכרשנין יש גם צד לאדם, משא"כ באינן שהנזרעין לבהמה לא יגיעו לאוכל אדם כלל.

ובתוספתא עוקצין נחלקו ר"י ור"ש אם כרשנין מטמאין טומאת אוכלין, ור"י סבר דכיון שחייבין במעשר מטמאין טומאת אוכלין, והיינו דכשגזרו לחייבן במעשר גזרו גם לטמאן, ובר"ש פ"י דר"ש סבר דכרשנין פטורין מן המעשר ויש לפרש דהיינו בלא זרען לאדם, ומיושב בזה הא דאשכחן דמורה ר"ש דחייבין במעשר, וכן מורה דתרומתן נטמאת, אבל קשה דלא אשכחן דפליגי לענין מעשר, ואפשר לפרש דר"ש סבר שלא הוצרכו לגזור בשעת גידול אלא על המעשר, וטומאת אוכלין יטמאו כשימלך לאכלן, ומיושב בזה דתרומתן דינה כנמלך לאכלה, אבל הרמב"ם בה' טומאת אוכלין כתב דמטמאין בייחוד לאדם, ומשמע דר"ש פליג גם בזה, וכבר הק' מרן זללה"ה א"כ מ"ט התרומה נטמאת, ותיירך דתרומה שאני, וגם קשה דא"כ גם לר"י מצינו שחייב במעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין בסתמן.

ט. הערות בספר מרן זללה"ה ס"א ס"ק כ"א.

י. נדה נ"א ב' אלא סתם שבת לכמך דתנן כו', הראיה היא דאי סתם שבת לקדירה צריך לאוקומי מתני' בחשב לכמך וחזר ונמלך לקדירה, וזה אינו במשמעות הלשון, יש להסתפק אם מחשבה לקדירה פוטרתו מן המעשר דאפשר דכיון דסתמו לכמך אין מחשבת קדירה מפקיעתו מחשיבות אוכל, כיון דגם קדירה לאוכל אדם היא, ואין במחשבה כזו היסח הדעת מוחלט משאר צרכי האדם, ול"ד לחישוב לבהמה דאוכלי בהמה מקצה להו מדעתו דמימאס בעיניו, מיהו ברמב"ם נראה דמהני, וכ"ה פשטות הגמ'.

יא. שם נקחין בכסף מעשר ואין מטמאין טומאת אוכלין דברי ר"ע כו', ר"ע סבר דכמו שאפשר לקנות בשר מתובל ביוקר מכסף מעשר ה"ה דיכול לקנות התבלין בפ"ע, וריב"נ סבר דלא חלה קדושת מע"ש על דבר שאינו נעשה אוכל לעולם, אבל דבר שלבסוף נעשה אוכל אע"פ שאינו ראוי עתה, כגון תורמוסין שצריכין שליקה שבע פעמים מטמאין טומאת אוכלין מיד.

יש לעי' מהו הנדון בתבלין, האם הטעם מפני שאין גופן נאכל, ועיקרן עשוי ליתן טעם ולהשליך גופן כשבת שבקדירה, אבל אם היו עשויין לטיבול חייבין, או"ד אע"פ שגופן נאכל, מ"מ כיון שאין לו תועלת באכילת גופן שהם כעץ בעלמא, והי' רוצה להוציא טעמן ולהשליך גופן אלא דטריחיא לי' מילתא, נמי פטורין, כגון פלפלין שגופן נאכל בטיבול, אבל אין רצונו אלא בטעמן, משא"כ חרדל שניחא לי' בגופו אלא שאינו נאכל בפ"ע, וכן שבת בכמך ניחא לי' בגופו, ולשון הרמב"ם בזה לפי שאינן נאכלין להנאת גופן, וכן משמע מדיש מקום שיטמאו טומאת אוכלין, ואם אינן נאכלין למה

יטמאו, וסתמא דמילתא פלפלין שעשוין לטיבול נאכלין עם הצלי, ובמנחת ברוך פי' דפטור פלפלין מפני שעיקרן לקדירה, אבל אם היה עיקרן לטיבול היו חייבין כדאשכחן בגרר דחיובו מפני שמטבילין בו, וצ"ע דא"כ פלפלין שייחדן לטיבול ילקחו בכסף מעשר ול"מ כן, ועוד דשבת של מע"ש יכול ליתנו בקדירה אע"פ שעיקרו לכמך, ואם פלפלין לטיבול נקחין בכסף מעשר א"כ גם לקדירה מותרין, מיהו הא ל"ק דמ"מ אסור ללקחן כשדעתו לקדירה, ובגרר י"ל דניחא ל' נמי בגופו אלא שהוא חריף ואינו נאכל בפ"ע, ולהאמור י"ל דקימ"ל חייב במעשרות כיון שגופו נאכל בתערובת וניחא ל' באכילתו, ואם היינו קצח דמתני' י"ל דטעמייהו דב"ש משום דא"צ אלא לטעמו כמ"ש ברכות מ' א', מיהו דעת תו' דכל שאינו נאכל בפ"ע פטור מן המעשרות, וגרר שנשחק ראוי גם בפ"ע, ובתו' הרא"ש וריטב"א ערובין כ"ח ב' כתבו דפלפלין יבשין אינן ראויין כ"כ לטיבול, אלא לקדירה, והטיבול רק בלחין.

ולהאמור אין לנו קולא דתבלין אלא בדבר שאין גופו נאכל כלל כגון עלי תה וכיו"ב, אבל כל שגופו נאכל לדעת המנחת ברוך חייב במעשרות.

מלח מבואר ב"ב כ' א' שאינו מטמא טומאת אוכלין, ויש לעי' הרי נאכל כולו בתערובת, ומשמע נמי שברין הוא שילקח בכסף מעשר אי לאו דבעינן פרי מפרי, וי"ל דכיון שכשנאכל כשבטל ממשו לא חשיב גופו אוכל לטמא טומאת אוכלין.

יב. מעשרות פ"ה מ"ח זרע לפת וצנונות כו' פטורין מן המעשרות כו', בשבת כ"ו א' תניא דאנשי אלכסנדריא אין להם אלא שמן צנונות, והיינו מהזרעונים כמ"ש הרע"ב, ומסתמא נטעי אדעתא דהכי כיון שזוהו השמן שיש להם, ומבואר בתוספתא דכשקיימן לזרע האוכל נפסל, ויש לעי' א"כ מ"ט אינן חייבין במעשר, והרי אלכסנדריא של מצרים היא וחייבת במעשר מדרבנן, ולכאורה נראה מזה דכיון שאין גופן נאכל פטורין מן המעשר, דשמן של שאר פירות זיעה בעלמא הוא, והדין נותן שפרי כזה לא יטמא טומאת אוכלין כיון שלא יהא ראוי לאכילה לעולם, והשמן שבו לא מחשיב ל' אוכל מעתה, וממילא פטור מן המעשר ג"כ דכל שחייב במעשר מטמא טומאת אוכלין.

ולהאמור יש לדון בשמן כותנה וסוי' שהם פטורין מן המעשר, וכהיום שמביאין מחו"ל גרעיני הסויה ועושין השמן בארץ יש מקום לדמותן פירות חו"ל שנגמרה מלאכתו בארץ, דלא דמו לשמן שומשומין ואגוזים שהם ראויין לאכילה ג"כ ולכן חשיב הגמר מלאכה באסיפת הפרי, דהני אינן ראויין לאכילה כמעט, מיהו שמעתי מאמור"ר שליט"א די"ל דלא מיקרי עשיית יין ושמן גמר מלאכה אלא בדברים שאם רוצה לעשות מהן שמן צריך לעשותו מיד בזמן אסיפת הפירות, דבזה חשיב השמן כהשלמת הדבר וזוהי גמר מלאכת האסיפה ותיקון הפרי, אבל דבר שמניחו באוצר כמה שנים אע"פ שעומד לשמן כבר נגמרה מלאכת האסיפה, והו"ל כחטים שעומדין לקמח, דמ"מ גמר מלאכה בעשיית הכרי, וכמדומה דר"ל דמה"ט אף בא"י כה"ג הגמר מלאכה באסיפת הפירות, וכן באנשי בבבל ומדי שיש להם רק שמן שומשומין ואגוזים, ונראה דמזה ג"כ יש להוכיח שגרעיני הסוי' פטורין מן המעשרות דלא מצינו דבר שבגמר מלאכה אינו אוכל כלל, ויהא חיובו מפני השמן שעתידי לעשות, ויש לחקור זרע צנונות דבא"י פטור אם נימא דבאלכסנדריא לא בטלה דעתו וחייבין, אם גזרו בזה כשנכנסו לא"י ונגמרה מלאכתו שם, בתר גידולן אולינן או בתר א"י אזלינן.

סימן ב

בעונת המעשרות ובדין התוספת שלאחר שליש ובדין זורע בתוך הבית בעלייה ובעצין.

בענבים נמי שיעורן שליש, [ומ"ש מהירושלמי לענין תלתן, לכאורה הירושלמי קאי על תבואה, וכן העתיקו הר"ש], שו"ר שכ"ה בר"ש שביעית פ"ב מ"ז וברא"ש כאן, ואפשר דבכל הפירות שיש שינוי ניכר בגמר פרי קים להו לחז"ל מסברא שזהו השיעור, ורק בתבואה וזיתים שאין שינוי ניכר הוצרכו לדרשא דשליש קובע, אבל עכ"פ הכל נלמד מענין שליש שבתורה דבעין אוכל חשוב, ובקטניות נמי אזלינן בתר שליש כדתניא בתוספתא שביעית פ"ב ה"י התבואה והקטניות שהביאו שליש לפני ר"ה כו' והרמב"ם פ"ד משמיטה ויובל הי"ג כתב דשיעורן בעונת המעשרות.

בדברי הירושלמי בטעם הפטור בפחות משליש משום שאינו נזרע ומצמיח

בירושלמי מייתי מקרא תבואת זרעך דבר שהוא נזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח, [וכ"מ סנהדרין ס"ט א', וכן בתוספתא תרומות פ"ב הי"ד דזהו סימן של הבאת שליש], וזה קאי על הזרעים שהם עצמן האוכל, דשיעור זה מוכיח על גמ"פ, אבל בפירות שגרעניהן נזרעים אין להוכיח משיעור זה לגמ"פ, מיהו בסוכה ל"ו א' מפרש אביי טעמי דר"ש דפטר אתרוגין בקטנן דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך כדרך שבנ"א מוציאין לזריעה, ופרש"י דאתרוגין קטנים שנוטעם אינם צומחין, ויש ללמוד מזה דשאר מילי זורעין ומצמיחין בעונת המעשרות, [ומ"ש רש"י דפליגי בתפוחין בקטני קטנים צ"ע מנ"ל, דילמא רבנן נמי מודו בשיעור זה ולא אוכל מיקרו, ועי'

מהו מקור הדין בתבואה וזיתים ותאנים וענבים שאין חייבין עד שיביאו שליש אע"ג דראויין קודם לכן

א. פ"א מ"ב ג' מאימתי הפירות חייבין במעשר כו' התבואה והזיתים משיכניסו שליש בתבואה וזיתים וענבים ותאנים מצינו שהם ראויין לאכילה קודם עונת המעשרות, כדתנן חלה פ"א מ"ג דתבואה שלא הביאה שליש חייבת בחלה, ובזיתים אמרו מנחות פ"ו א' דרשב"ר מטביל ביה, ועי"ש עוד, וכן ענבים ותאנים תנן פ"ד דשביעית שמותרין לאכלן קודם עונת המעשרות, ובעוקצין פ"ג אר"ע שהם מטמאין טומאת אוכלין קודם עונת המעשרות, וקמ"ל מתני' דלהתחייב במעשר בעין אוכל חשוב וקודם עונת המעשרות אינן מושלמין בטעם חשוב, כדחזינן בזיתים דר"ח זריק ל"י, ובתבואה סבר ר"א בירושלמי שאין יוצאין בו ידי מצה עי"ש בחלה, וכן בפגין ובוסר סבר ריב"ג שאינן מטמאין טומאת אוכלין.

ובר"ה י"ב ב' בעו בגמרא מה"מ, והיינו מפני שהם ראויין קודם שליש, כמ"ש תו' שם, ובמסקנא מייתי קרא דלשלש השנים דבשליש מיקריא תבואה, ובפשוטו מינה ילפינן לכולהו דבעינן אוכל חשוב, ושיערו חכמים בכל הפירות כפי חשיבותן, דענבים שהביאשו חשיבי מושלמין כתבואה בשליש, ובתו' שם תירצו דכל השיעורים שבמשנה היינו שליש, אלא שבהני יכלו ליתן סימן בפרי מתי הוא שליש, והביאו ראיה מירושלמי כאן ה"ב שאמרו זיתים וענבים שלא הביאו שליש משקין היוצאין מהן אינן מכשירין, אלמא

ירושלמי ה"ג בדין תפוחי מילי מילה], ואפשר דהא דהוצרכו בתלמודן דרשא אחרת לשיעור שלישי היינו משום זיתים ואינך, דאם השיעור היה נלמד מהא דנזרע ומצמיח, הו' מודו רבנן לר"ש [וגם לר"ש אפשר דשאר פירות מצמיחין קודם עונת המעשרות, וצ"ע בזה], א"נ י"ל דלא הוה ילפינן שביעית מעונת המעשרות, וכ"נ עיקר.

מ"ש תו' שם והר"ש והרא"ש שם דרק תבואה וזיתים חזו קודם עונת המעשרות צ"ע ממתיני' דשביעית ועוקצין שכתבנו לעיל וי"ל דתבואה וזיתים עדיפי מיניהו.

רמב"ם בפ"ב ממעשר ה"ה איזוהי עונת המעשרות משיגיעו הפירות להזרע ולצמוח כו' צ"ע שהעתיק אח"כ דין אתרוגין כרבנן, וצ"ל דכונתו על אלו שהאוכל נזרע, [שו"ר במל"מ שפי' דבכולהו דהו השיעור], ומהא דלא פליג ר"ש בקשואין ואינך משמע שמצמיחין אף בקטנן, מיהו שאר ירקות אין הזרעים צומחין עם האוכל, ואפשר דמודה ר"ש שחייבו כל הירקות בשעה שהם ראויין לאכילה, ולא חילקו באותן שהזרעים גדילין עם הפרי כקשואין ואינך.

בביאור דברי הירושלמי דלוקח אחת ומניח היינ ועל העץ ולא בתלוש

ב. ירושלמי ה"ב משיבחילו [מהו] בחילו רחב"ו אמר חיתה כו' נראה שהוא מלשון נפשם קצה דבירושלמי קאמר בזה לשון חתה [עי' תרומות פ"ו ה'], ואפשר דהיינו משילבינו פניהם כרוצה להקיא, או כרוצה להתבקע.

שם לוקח אחת ומניח אם בשלה בתוך כדי מעל"ע חייבות ואם לאו פטורות בריק"ו הגירסא לוקט, ונראין הדברים דצ"ל לוקט ומניח אחת [וכע"ז בירושלמי ערלה פ"א סוף ה"ג לוקט אחד ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף], והכונה שמניח אחת על העץ, ואם

אותה שעל העץ נתבשלה כ"צ, הני נמי חייבות, דמעל"ע קודם גמר בישולן הרי הם ראויין לאכילה, אבל אם הכונה באותן שלוקט הול"ל מניח מעל"ע אם נעשו ראויין חייבין, [שו"ר דאפשר דקמ"ל דסגי בבדיקת אחת מהן לעשר על כולן, כענין דבסמוך בגרגיר ופרידה אחת, אבל ק"ק למה יועיל בדיקת אחת להחליט דפטורין], ועוד דלא מצינו שמתבשלין בתלוש, ואמנם מצינו בושלי כומרא שהביא הר"ש בדמאי פ"ק מ"א י"מ שאין מתבשלין באילן אלא תולשן ועושה אותן כומר בארץ ומתבשלין, וע"ע ב"מ פ"ט א' בתוחלני ושם ב' מתוקי פירא, אבל סתם בישול [ובתוך מעל"ע שהוא זמן מועט] לא מתפרש בתלוש, וגם הול"ל שמניחן בחמה וכיו"ב.

האם פירות שנעשו ראויין רק בתלוש בלא תיקון פטורין ממעשרות

ובזה נחא דא"צ לחדש שפירות שנעשין ראויין בתלוש בלא תיקון פטורין מן המעשרות, דעד כאן ל"פ בחולין כ"ה ב' אלא בשקדים המרים שצריכין מיתוק ע"י האור, וגם בזה איכא תנא דמחייב, אבל בנעשין ראויין מעצמן מסתברא דלכו"ע חייבין, ועוד דבשקדים משמע שאינם עומדין לכך, אבל הכא שעומדין לכך חייבין, [מיהו י"ל דבמאורע שנלקטו קודם זמנם פטורין], כ"מ ברש"י ב"מ פ"ט א' בתוחלני דנעשין ראויין אח"ז מרובה וחייבין במעשר והתם קתני גם גרוגרות וראיה לזה מריב"ז דס"ל דתאנים אינן מטמאין טומאת אוכלין אלא בעונת המעשרות, כדתנן עוקצין פ"ג, ואם איתא דאחר מעל"ע נעשין ראויין, לא גריעי מתורמוסין דצריכין מיתוק ע"י האור ומטמאין מיד, [כדתניא בתוספתא שם ובירושלמי שביעית פ"ו ה"א], דהני נמי להכי קיימי, א"ו אותם שנתלשו פגין לעולם לא יהיו ראויין כתאנים מבושלין כ"צ, ואפשר לדחות דתורמוסין ראויין למיתוק מיד ע"י האור, אבל נראה דלענין טומאת אוכלין האי עדיפא שנעשין ראויין מעצמן, (וגם אפשר

דהני נמי אפשר למתקן ע"י האור, כמעל"ע בלא אור).

הטעם דתורמוסין חייבין במעשרות, אע"ג דניתקנים בתלוש

ויש כאן לבאר מ"ש תורמוסין דחייבין לכו"ע אע"פ שאינן ראויין אלא ע"י מיתוק בהרבה בישולים [ע"י שבת ע"ד ב'] ואילו שקדים המרים פטורין אע"פ שיכול למתקן ע"י האור, ולכאורה נראה דשאני שקדים המרים שעיקרן לאכלן כשהם קטנים, ולכן אם אירע שנשארו עד שגדלו לא חשיבי אוכל, דאין דרך לטרוח במיתוקם, וגם מסתברא דגם לאחר המיתוק אינם משובחים כ"כ, אבל תורמוסין שעיקר גידולן לכך, הר"ז כחטים שצריכין אפי"י או קלי"י בתנור, ולפ"ז מבואר דפירות שאחר גמר בישולן על העץ צריכין אפי"י או תיקון אחר ודאי חייבין, וכל הנדון בפירות שדרכן ליגמר באילן ונטלן קודם זמנם, וגם בזה מסתברא דאם נעשין ראוין כנתבשלו כ"צ חייבין, דאין הבישול הזה תוספת בגידול אלא תיקון, ולכל הפחות כאפי"י ובשול דמי, ועדיף מיני'.

בביאור דברי הרמב"ם איך פירש על הך דינא דמעל"ע

ברם צ"ע בלשון הרמב"ם פ"ב ממעשר ה"ה שכ' התאנים משיעשו רכים כדי שיהיו ראויין לאכילה אחר כ"ד שעות משעת אסיפתן, ומשמע דר"ל שהתלושין נעשין ראוין ע"י ששוהים בתלוש, ואמנם נראה דכ"ש שעל האילן היו נגמרין, אבל משמע שאף אם נגמרין בתלוש בעינן דוקא תוך מעל"ע, וצ"ל דאף אחר כ"ד שעות אינן משובחין כתאנה שנתבשלה כ"צ, אלא שיצאו מכלל פגין, ומ"מ הדברים צ"ע ועי' להלן, ולענין בננו"ת כבר כתב אאמו"ר שליט"א בורעים ס"ב ס"ק י"ב דכיון שזהו סדר לקיטתן חשיב שהגיעו לעונת המעשרות אע"פ שצריכין לשהות יותר מכ"ד שעות, ויכול לעשרן מיד בלקיטתן, ואף אם

הדבר ספק אם חייבין, מ"מ אהני המעשר ממ"נ, דאם הם פטורין לא יחול חיוב כשנגמר בישולן בתלוש, מיהו אחי הר"נ נ"י העיר בזה מדברי רש"י ב"מ פ"ט א' בתוחלני וז"ל תמרים רעים שאין מתבשלין באילן ומכניסין לקיום בכלי של כפות תמרים ושמן חותלות ומתחממות ומתבשלות, וקודם שנתבשלו קאמר כו' דלא נגמרה מלאכתו למעשר, ולפ"ז יש מקום לאסור להפריש מבננו"ת קודם שנתבשלו כדין קודם גמר מלאכה, ואמנם בדיעבד חל, אבל אין תורמין מדבר שלא נגמרה מלאכתו, מיהו לענין מעשה נראה דהיינו דוקא כשלוקטים הבננו"ת קודם שכומרין אותן בתנור, אבל אלו שבשוק, שנעשין מוכנין מאליהן חשיבי לאחר גמר מלאכה, גם בעיקר הדברים צ"ע אם הא דלא נגמרה מלאכתו היינו מפני שאינם מבושלין, או דבהני הדרך לבדלם קודם גמר מלאכה, עמו"ק י' ב' ובר"ח שם, ולפ"ז בבננו"ת הגמר מלאכה כשגמר לאספן.

ולפ"משי"כ דאף לפי הרמב"ם הא דתאנים שראויין אחר כ"ד שעות פטורין היינו מפני שאינם ראויין יפה וכמש"כ לעיל, נראה דהיינו דוקא בתאנים דכללא הוא שהנגמרין תוך כ"ד נגמר בישולן על העץ, אבל בתלוש לעולם אינם מתבשלים יפה, ואין לנו ענין במעל"ע כלל שאינו אלא סימן שנתבשלו באילן, דהריכוך שנעשו בתלוש אינו משלים גמר בישולו, ולפ"ז בבננו"ת שנשלם בישולן בתלוש יפה חייבין אף לאחר מעל"ע, ונפ"מ אם האמת כפי ששמעתי שבננו"ת ג"כ נגמרין במחובר אם ירצו להניחם זמן מרובה שיתבשלו מן החמה, אלא שנוח להם לבעלי הגינות ללקטם ירוקים כדי שיתקיימו יפה, דאם יניחום במחובר הרבה ירקבו, ולפ"ז הם דומין לתאנה, אלא דכיון שנגמר בישולן יפה חשיב גמ"פ וכמש"כ, והכי משמע מסתמות הדברים שלא הוזכר שיעור זה אלא בתאנים.

ס"א ס"ק כ"ח דמעשרין ממרים על מתוקין והיינו מפני שאוכלין הגרעינין, אבל אם אוכלין הקליפה לא, ואף בגרעינין נראה דחשיב מן הרע על היפה מדפטר ריבר"י.

בביעור הג' זמנים שנאמרו בעונת המעשרות של השקדים

וג' זמנים נאמרו בעונת המעשרות של השקדים, א' משיעשו מגורה ב' משיעשו קליפה ג' משתפרוש קליפתן החיצונה, [לפנינו במשנה קתני בדברי ת"ק רק אגוזים, אבל בתוספתא ובגמרא בירושלמי קתני גם שקדים, ואפשר דרבי השמיט שקדים מפני ריבר"י משום אביו דשיעורן משתפרוש קליפתן החיצונה והיינו אחר זמנו של ר"י, ועי' להלן]. ונראה דקליפה הסמוכה לאוכל היינו הקליפה שהיא כעץ ולא הקליפה הנאכלת, ולאפוקי קליפה הירוקה קאמר, ומשיעשו מגורה זהו זמן הראשון, שעדיין הקליפה אינה כעץ ומחוברת לקליפה הירוקה, ואח"כ נעשית הקליפה הסמוכה לאוכל קליפה בפ"ע, ואח"כ נפתחת הקליפה החיצונה ופורשת מהקליפה שהיא כעץ, ועי' ריבמ"צ שכבר הביא בפ"י קמא בדברי ר"י הכונה הקליפה שהיא כעץ עי"ש, והרמב"ם בפ"ב ה"ה נראה שמפרש בדברי ר"י דהכונה לקליפה הנאכלת, ואמנם אף בגמר הבישול אינה מרוחקת מהאוכל, אבל קודם לכן א"א להפרידה כלל, ומפרש מגורה כבפי' המשניות וזה פסק באגוזים, ואילו בשקדים פסק כריבר"י דבעינן שתפרוש הקליפה החיצונה והיינו הירוקה שנפתחת ונפרדת מהקליפה שהיא כעץ, ועכשיו נקרא הכל בשם אוכל, וקודם לכן היתה קליפת העץ והירוקה קליפה אחת, ולכן כתב שהאוכל נפרד מהקליפה החיצונה, וסדר גידולן באמת כך הוא וכמשנ"ת, ומוכח מזה שפי' כמש"כ לעיל דלכך השמיט רבי מדברי ת"ק שקדים משום דריבר"י פליג, ופסק הרמב"ם כותי', - בשקדים יש ריוח גדול בין הפרי לקליפה וזה מוכיח שנעשית מגורה לפני הזמן שנעשה

בדין שקדים המרים והמתוקים, ובצורת גידולן ג. שם מ"ד החייב בשקדים המרים כו' במלאכת שלמה הביא שבשקדים המרים אוכלין קליפתן החיצונה הירוקה שהיא ראוי' לאכילה בקטנן, אלא שבמתוקים עיקר חשיבות הפרי הוא הגרעין, ואם יאכל הקליפה לא יתקיים הגרעין, שו"ר שכ"ה בשו"ע או"ח סי' ר"ב ס"ה והוא מתר"י בשם בה"ג, ועי"ש בבה"ל, [וכ"כ תו' ברכות ל"ו דהקליפה נאכלת עי"ש], ואפשר דגם הגרעין נאכל עם הקליפה, ויש לעי' למ"ד זה וזה לפטור לאיזה צורך נוטעין שקדים המרים, ואם עיקר נטעתן למתקן ע"י האור לכאורה יש לחייבם, ומהא דאמר' למאי חזו כו' הואיל ויכול כו' משמע דאינם עשויין למתקן, וצ"ל דנאכלין בקטנן אלא דמ"מ לאו אוכל חשוב הוא שהרי הוא קליפת הפרי, וכ"מ בשו"ע שם וערא"ש שם ס"ג ומרן זללה"ה ס"ק ל"א כתב דאע"ג דקיי"ל זו"ז לפטור יש לקיים כן.

ולאמור לא למדנו מכאן דפרי שצריך מיתוק בתלוש פטור, דשאני שקדים המרים שאינם עומדין לכך, וכ"מ בירושלמי דתורמוסין מרים [ועי' שבת ע"ד ב' קכ"ז ב'] וכיון שעיקרן לאוכל אדם מטמאין טומאת אוכלין, ובפשוטו גם חייבין במעשר.

השקדים בגידולן דומין למה שקורין היום אפרסקין, [וכ"כ הרא"ש בפ"ק דכלאים דמש"ה איצטרך למיתני דאפרסקין ושקדים כלאים זב"ז], אלא שבאפרסקין אוכלין הקליפה החיצונה ומשליכין הגרעין, ובשקדים מניחין הקליפה להתייבש עד שהיא נפרשת מהגרעין, וכן באגוזים, וכבר כתבנו דבשו"ע מבואר כפי' המלא"ש שבשקדים המרים אוכלין הקליפה החיצונה כמו באפרסקין, מיהו אפשר דכיון שבקטנן עדיין הקליפה הפנימית רכה הרי הם נאכלין לגמרי גם הגרעין, ומשמעות הראשונים ז"ל שאוכלין הגרעין בקטנן וכ"כ בבה"ל שם, וכ"כ מרן זללה"ה

לעונת המעשרות קודם השאר, ולכאורה אם יודע שאשכול ורימון זה הקדימו לצמוח אין ראייה שכולן נגמרו עם אלו ביחד, ורק בסתמא נקטינן שכולן שוין, וכדתנן בפ"ג דביכורים אשכול שביכר רימון שביכר, וא"כ גם מתני' דמעשרות פ"ה מ מתפרש בידוע שביכרו.

בדין פירות שהיו פטורין בשעה שהביאו שלישי, ואח"כ הוסיפו בחיוב

ד. בדין פירות שהיו פטורין מן המעשר בהבאת שלישי, ואח"כ גדלו בחיוב, נחלקו ר"ע ורבנן בדין התוספת אם חייבת במעשר, דנהי דאשכחן דשעת חובתה קובעה בפטור, היינו דוקא לחלק שהי' בשעת חובתה, כגון שלקחה ישראל מהגוי וקצרה מיד, אבל מה שגדל אח"כ לא נפטר מעולם, ויש לעי' מג"ל לרבנן, [כ"ה בתלמודן חולין קל"ו א' דרבנן פטרי], דאף התוספת נקבעה בפטור, הרי לענין כה"ג דילפינן התם מתרומה מסתברא דלכו"ע התוספת חייבת, כיון דהחלק הפטור ניכר בפ"ע, וכן לקולא כשהתוספת בפטור, ומג"ל דתרומה שאני, ובסברא אפשר לומר דבפירות כיון שאין התוספת דבר נפרד מהעיקר, אלא התפתחות העיקר בכמות ואיכות, כאדם קטן שנעשה גדול מתייחס הכל לעיקר שהוא שלישי, משא"כ ברה"ג דהגידול הוא בכמות (דמלתחת רבי), אבל הדבר צריך ראייה מפסוק, ופרש"י בחולין שם וחכמים פוטרין דכיון שהביאה שלישי ביד עכו"ם כאילו נגמרה כולה בידו דקיי"ל תבואה בתר שלישי אזלא, ומשמע דמהא דאמרה תורה דלענין שנות המעשר אזלינן בתר שלישי יש ללמוד דהנוסף אחר שלישי אינו נדון בפ"ע אלא זוהי התפתחות של אותו הפרי, וכיון שהוא פטור הכל פטור, מיהו אכתי קשה לדעת תו' דבאילן אזלינן בתר חנטה, וכן אמרו בירושלמי דמודה ר"ע בחנט והשרשה עסק, וי"ל דמ"מ קודם שנתחייב במעשר לא חל שם פטור ע"ז.

באגוזים ומש"ה פליג ריב"ז משום אביו דלא סגי בזה במגורה.

בפסק הרמב"ם דמרים פטורים לגמרי

הרמב"ם פסק בפ"א ה"ט דמרים פטורין לגמרי והיינו מפני הוראת ר"ח, וכ"כ הרא"ש פ' כ"מ ס"ג, אבל בירושלמי משמע דר"י פליג, ואמנם כן דר"י סבר הלכה כסתם משנה, ולכאורה נראה דהיינו דקאמר ר"י דירדו מציפורי לטבריא נתחייבו היינו מרים קטנים, דבאחרו' נהגו כותי' אבל בטבריא מחייבין להו, או דס"ל כר"ז דהורה במתוקין, מיהו במתוקין קי"ל כותי' והיינו דאר"י עלו כבר נפטרו, דהיינו שקדים שלא פירשה קליפתן החיצונה שעלו מטבריא לצפורי נשארו בפטורן, ולא מחייבין להו להחמיר מאחר דס"ל דמרים הורה.

בביאור דברי הירושלמי דכיון שבישלו שלשה כולן חייבין

שם ירושלמי ה"ג כיון שראה שלשה שפירשה קליפתן כו' משמע דנקטינן סתמא שכולן פירשו כיון שדרכן לפרוש כאחת, וקמ"ל שא"צ לבדוק אחד אחד [וסגי בג'], מיהו אם רואה ביניהם שקדים שלא פירשה קליפתן פטורין, ואפשר דאף הנראין סגורין יש להניח שכבר פירשה קליפתן מבפנים, ואם רואה שיש הרבה שלא פירשה קליפתן צריך לחוש למיעוט המצוי ולבדקן אחת אחת, וכבר כתב מרן זללה"ה בס"ק כ"ז דאין זה ענין לפרידה וגרגיר אחד דאמר' שכולו חיבור למעשר, דהתם אמרי' דאף אותם שאין ניכר בהם שהגיעו לעונת המעשרות חייבין דכח אחד מבשל את כולן בשוה, וזהו לשון חיבור, וכ"מ מדמייתי דכוותה שהארס מתפשט בכל הדקל ובכל הדלועין, מיהו בפ"ק דדמאי משמע דחכ"א שבתמרים אין הדין כן, וצ"ע בכ"ז, ומרן זללה"ה בשביעית ס"ז ס"ק כ"ב נקט דלא משכח"ל רמון ואשכול שביכרו והגיעו

מה הדין ירק שהוסיף אחר שגדל בפטור

מיהו קשה דלפ"ז הדין נותן דבירק לכו"ע התוספת חייבת, דהא בירק בתר לקיטה אזלינן, ואמנם החלק שגדל בפטור א"א לחייבו מכח מה שגדל אח"כ, אבל התוספת אינה נחשבת כהתפתחות העיקר, דמה"ט לא אזלינן בהו בתר שליש, כ"נ ברש"י ר"ה י"ב ב' י"ד א' דאילן בתר חנטה מפני שכבר עלה באילן כל השרף הראוי להשלמת גידולו, משא"כ בירק דגייזו לי' כל שעתא והדר צמח, וצמיחתו זו ממי שנה שני'.

וא"ת מגין לנו דבירק נמי התוספת פטורה לרבנן, דילמא בירק מודו מה"ט שכתבנו, דפשטות פלוגתתם בשדה תבואה מדנקטו שליש, וי"ל דמתני' היא לק' פ"ה מ"ה הלוקח שדה ירק בסוריא כו' משבא לעונת המעשרות פטור כו', אבל באמת באותה משנה פליג רבי וס"ל דאף מפריש לפי חשבון, ובפשוטו לאו היינו פלוגתא דר"ע ורבנן, וא"כ מצינו דרבי נחית לחלק בירק דחייב בגדל אחר עונת המעשרות בתוספת לפי חשבון, אע"ג דבתבואה מודה לרבנן, דת"ק דמתני' ודאי כרבנן ס"ל, דאי בעלמא התוספת חייבת לא היו מחדשים קולא בסוריא, [ועי' להלן דבר"ש וברא"ש מבואר דהיינו פלוגתא דר"ע ורבנן, ועי"ש].

ולאמור פליגי תנאי אם בירק שהי' פטור בעונת המעשרות התוספת נמי פטורה, ויש להסתפק אם דוקא בסוריא פליגי, או דה"ה בפטור הקדש והפקר, ובירושלמי שם אמרו על פלוגתא דר"ע ורבנן דה"ה דפליגי בהקדש והפקר, ובפשוטו ה"ה בפלוגתא דרבי ורבנן בירק.

בביאור פלוגתא דרבי ורבנן אם פליגי בכל מקום או רק בסוריא

ואם באנו לומר דרבי ורבנן ל"פ אלא בסוריא, נראה דבהקדש והפקר כו"ע מודו דהתוספת חייבת, דבסוריא שייך לומר

כיון שנקרא על שדה זו שם פטור, לא חייבוה חכמים, אבל לא היו מחדשים חומרא בסוריא, ואמנם יש סבורא לומר דבסוריא פטור עכו"ם הוא מחודש, דבא"י חייב, [מדאוריתא או מדרבנן], וגם הדבר מצוי יותר מהקדש והפקר, [ואשכחן לר"א בפ"ד דחלה דקניס לאריסין], מ"מ אין נראה שתיקנו איסור מחודש לתוספת בירק בסוריא, ויותר מסתבר דהקלו בסוריא לנהוג פטור בכל הפירות שכבר נקרא עליהם שם פטור, אם נימא דלא פליגי בהקדש והפקר, (וכ"נ בירושלמי דהי' מקום לומר דר"ע פוטר אף בחנט והשרשה, והיינו דוקא בסוריא), מיהו אם מתני' בכל הפירות בזה שייך לומר שגזרו בסוריא שלא ישתקעו שם, אבל לא לחדש הגזירה בירק דוקא.

מיהו בר"ש וברא"ש מבואר דפלוגתא דרבי ורבנן היינו פלוגתא דר"ע ורבנן, ובתוספתא פ"ג הט"ו תניא פלוגתא דר"ע ורבנן בשדה ירק, ומבואר שם דבכל מילי פליגי מדמסיים דמודים חכמים לר"ע במכר לו תבואה לקצור וענבים לבצור שפטור, ברם יש מקום למש"כ לפי פ"י הגר"א דלוקט כדרכו והולך שאסור לו להשהות הירק שיגדל עוד, ואפשר לומר דהיינו דוקא בירק שראוי ללקיטה, אבל בתבואה לא מצינו כה"ג שיצריכוהו לקצרה בשליש, וכיון דנחתה מתני' לדון בירק בפרט, אפשר דדוקא ירק וכמש"כ, ועי' לק' סק"ה בביאור המשנה.

בביאור הטעם דירק שהוסיף בחיוב, פטור ממעשר אם בשעת עונת המעשרות היה פטור, הרי בירק אין התוספת שייכת לעיקר

ונחזור לקושיתנו מנלן למיפטר בירק הגדל בחיוב למאן דסבר הכי, הרי בירק אין המשך הגידול מתייחס לעיקרו שבשעת עונת המעשרות, ואפשר דאם היה מעשר ירק מדאוריתא אין לפטור התוספת, אבל מדרבנן לא רצו להחמיר בירק טפי משאר פירות ולקבוע בו דטבל וחולין מעורבין זב"ז, וקבעו

עונת המעשרות, (ובשאר מינים עונת המעשרות ודיני שביעית שוין), אבל באמת אף אם נימא דהתוספת חייבת, אכתי יש לשאול מ"ט בשמינית כולו חייב, וע"כ דשאני היכא דפטורו מדיני שביעית דאין פטורו אלא כפי מה שהתורה מחייבת, וכיון שאם לא ילקט בשביעית יפקע ממנו דיני שביעית, הרי"ז כאילו פטור שביעית חל עם הלקיטה, וכיון שלא נלקט לא נפטר מעולם, ועכ"פ הסברא דלא אימעט מדגנן הפקר דשביעית אלא במה ששביעית מפקיעה ממנו, ולגבי מוצאי שביעית שנשאר לו זכות בהן דגנך קרינן ביה.

שוב שמעתי מאמור"ר שליט"א דאמנם הירק פטור ממעשר אף שנלקט בשמינית, דלא מצינו חילוקים בהא דידך וידו שוין, ואמנם אזלינן בתר לקיטה דליכא קדו"ש אבל גם פטור ממעשר, מיהו שמעתי שבמהרי"ט ריש קידושין כתב כמ"כ, ולע"כ.

ולמאי דסליק אדעתין דחייב במעשר יש להסתפק בהפקיר הקרקע בשביעית ובא אחר וזכה בה אם הירקות שבאו לעונת המעשרות בהפקר חייבין במעשר אחר שביעית, דאפשר דבמוצאי שביעית מהפקרא זכי בהו ואין לו בהם זכות מכח הקרקע, ונפ"מ שאם היתה שדה שאינה משתמרת לא זכה בהו מדין חצר, או"ד לבעל הקרקע קא מזהר רחמנא ואף בשביעית זוכה בפירות לענין מוצ"ש, ונפ"מ נמי בפירות שהגיעו לעונת שביעית בשביעית ועונת המעשרות שלהם במוצאי שביעית, ולע"כ בזה.

בשלמא דלא הוזכר במתני' פלוגתא דר"ע ורבנן ה. פ"ה מ"ה הלוקח שדה ירק בסוריא כו' בחולין קל"ו א' מייתנין ברייתא ישראל שלקח שדה בסוריא מעובד כוכבים עד שלא הביאה שליש חייב משהביאה שליש ר"ע מחייב בתוספת וחכמים פוטרין, ויש לעי' מ"ט קתני במתני' ירק, ולא הוזכרה פלוגתא ר"ע וחכמים, ובר"ש ורא"ש מבואר דפלוגתא דרבי

כלל דכל הפירות שנפטרו בעונת המעשרות פטורין לעולם, ולא מצו לחדש דבירק בתר עונת המעשרות אזלינן לכל מילי, כיון דירק בתר לקיטה מדאורייתא לענין שביעית, וצ"ע בזה לדעת הרמב"ם דאתרוג דאורייתא הוא ואזלינן ביה בתר לקיטה, ובפשוטו משמע דגם אתרוג שבשעת עונת המעשרות היה פטור אינו מתחייב אח"כ, וצ"ע. וכעת ראיתי בר"ש שביעית פ"ט מ"א דגם לענין ספיחין כתב דבירק לא אזלינן בתר לקיטה לאסור הספיחין, וראיתי בספר אאמור"ר שליט"א בתוספות לשביעית ס"ק י"א, שצייד דבעינן שיבא הירק לעונת המעשרות בששית, ולפמ"ש"כ יש לזה סמך במתני' דכיון דעונת המעשרות קובעו בפטור, ראוי גם לומר שלענין שביעית קבעו שיעור זה, ונבותרוספתא שביעית פ"ד ה"ט מבואר לכאורה דאין היתר בנטיעתו לחוד קודם שביעית], ועוזז"א שביעית סכ"ב סק"ב.

ומתני' דפאה וחלה דקתני המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות כו' אין ראיה מה דין התוספת כמו שאמרו בירושלמי דלמ"ד תוספת חייבת מיתוקמא מתני' בקוצר מיד, דמתני' קמ"ל שחל פטור הקדש רק בזמן עונת המעשרות, אבל קודם עונת המעשרות חייבין, ואח"כ עונת המעשרות לא נפטר מה שכבר נתחייב, אבל מה שגדל ברשות הקדש אפשר דאותו חלק בכל ענין פטור, ושברשות הדיוט בכל ענין חייב, ולפ"ז אף אם סתמא דמתני' כוללת ירק, אין ללמוד מזה לענין תוספת, מיהו פשטא משמע דמאן דפטור לגמרי פטור ואם כל הפירות שוין הרי גם ירק ואתרוג בכלל.

למה לענין שביעית אזלינן בתר לקיטה אע"ג דגדל בששית ועונת המעשרות היתה בששית

ויש לשאול אם איתא דירק שהי' פטור בעונת המעשרות אינו מתחייב אח"כ, מ"ט ירק שבא לעונת המעשרות בשביעית ונלקט בשמינית חייב במעשר הרי היה הפקר בזמן

ורבנן היינו פלוגתא דר"ע ורבנן, ואפשר דנקט ירק לרבנותא אע"פ שחיובו קל משאר פירות, וכמו שאמרו בירושלמי חלה פ"ד ה"ד הובא בר"ש לעיל פ"א מ"א דרבנותינו שבגולה לא היו מפרישין מירקות כהדא דתני איסי בן עקביא אומר המעשרות לירקות מדבריהן, וקמ"ל דבסוריא חייב, ואף בלוקח מגוי שלא זרעם בשדהו, ואף לענין לוקט כדרכו והולך, ועוד קמ"ל דאף בירק אזלינן בתר עונת המעשרות לפטור, אע"פ שלענין מעשר ושביעית בתר לקיטה אזלינן, וכמשנ"ת בזה לעיל סק"ד, אבל לקושטא דמילתא דינו שוה לפירות ותבואה, ועי' להלן דאפשר דמתני' דוקא בירק.

האם הא דקתני משבא לעונת המעשרות פטור קאי גם על התוספתא או רק על העיקר

שם משבא לעונת המעשרות פטור כדרכו והולך, פר"ש דקמ"ל שאף התוספתא פטורה ושלא ישכור פועלים וילקט, ובאמת קשה לפרש דהאי לישראל רק לאפוקי מדר"י אתא, דהול"ל ולא ישכור פועלים וילקט ור"י מתיר, וע"כ דלשון פטור דרישא מתפרש שהגדל בפטור פטור ולא נחית לדין התוספתא, ולוקט כדרכו והולך מתפרש אע"פ שמוסיף לגדול ברשות הישראל, וכ"מ בתוספתא פ"ג הט"ו דלשון מלקט כדרכו קמ"ל דהתוספתא פטורה עי"ש, וקמ"ל נמי דלא ישכור פועלים וילקט דהיינו שיהא לו היכר בפטור זה, וכבר כתב בתו"ט דלא נתברר מ"ט לא ילקוט ע"י פועלים, וצ"ל דהיכר בעלמא הוא שע"ז יתן לבו מ"ט שדה זו פטורה, ונראה דיכול לשכור פועל במקומו ורק לשכור פועלים נוסף לבעה"ב אסור שלא יהא נקצר ברוב עם, [ועבהגר"א סי' של"א סק בשם לח"מ על המשניות מ"ט פסק הרמב"ם כר"י דאף ישכור פועלים].

ובשנות אליהו פ"י ולוקט כדרכו והולך שחייב ללקוט מיד מפני שהנוסף

והנה הגר"א מפרש מתני' כמ"ד דתוספתא חייבת, ולכן חייב ללקט מיד, אבל אם ס"ל דהתוספתא פטורה אין להצריך ללקט מיד, דלא אמרו אלא כשהטבל מתבטל בפטור, אבל כשהכל פטור אא"צ ללקט מיד, ולפ"ז הוצרך הגר"א לפרש בדרכי דאף עד שלא בא לעונת המעשרות פטור לפי חשבון דאי לחייב התוספתא היינו ת"ק, ופי' זה דחוק דבכל דוכתא בתר עונת המעשרות אזלינן והגדל ביד גוי בא"י למ"ד יש קנין או ביד הקדש והפקר ובשעת הבאת שליש היה ביד ישראל חייב כולו לכו"ע ולמה יפטור כאן רבי לפי חשבון של פחות משליש, ומ"ש בירושלמי על ראשה מתפרש לאפוקי דלא פליג ארשב"ג לומר דאף בזה לפי חשבון, (ועפיה"מ בזה), אלא שהגר"א פי' דת"ק נמי מחייב לפי חשבון, וע"כ דרבי ארישא פליג, אבל בפשוטו לפי חשבון דרבי היינו לחייב התוספתא וכדפר"ש, וכ"ה בתוספתא בדברי חכמים דפליגי אר"ע, ור"ע אמר לוקט כדרכו ופטור, ומיושב בזה מ"ט מיאן הר"ש בפי' הגר"א, ועוד קשה דאם התוספתא חייבת שפיר מעשר לפי חשבון ולמה הצריכוהו לשכור פועלים וללקט לר"י, וכמו שנשנית מחלוקת ר"ע ורבנן בסתמא דהתוספתא חייבת וי"ל דקמ"ל שאם יקצור מיד לא יתחייב כלל.

האם באמת פלוגתא דר"ע ורבנן גם בירק או רק בתבואה

ולעיל סק"ד צדדנו לפרש דמתני' דוקא בירק נשנית, ולא היינו פלוגתא דר"ע ורבנן דלא מצינו שיצרכו רבנן לקצור תבואה בהבאת שליש [כפי' הגר"א], ועוד דכיון דבתר עיקר אזלינן למה יחייבוהו לקצור מיד וכמש"כ לעיל בדעת הר"ש והגר"א, אבל בירק יש לזה מקום כיון דלכו"ע ראוי לחייב התוספת, דבירק אין התוספת נגזרת בתר העיקר, דמה"ט לא אזלינן ביה בתר עונת המעשרות לשנות המעשר ושביעית אלא דס"ל לחכמים שלא החמירו במעשר ירק דבר שכיו"ב במעשר דאוריתא פטור, ולכן נהי דפוטרינ התוספת, אבל חשבינן ל' כמבטל איסור לכתחלה, ומחייבינן ל' ללקוט מיד, ולר"י אף הצריכוהו לשכור פועלים למהר לקיטתו ורבי סבר דבירק לכו"ע התוספת חייבת, ונלפ"ד ניהא דלא אשכחן שהצריכו ללקט דבר שאינו ראוי כ"צ, וירק שאני דמשבא לעונת המעשרות ראוי הוא, וזה מוכיח דמתני' בירק דוקא נשנית, ואם היה הדין כן בכל הפירות היו מתקנים שיעשר התוספת, אלא דבכל הפירות פטור לגמרי, ובירק לא רצו לחייב, ושפיר הצריכוהו ללקט מיד כיון שהוא ראוי כבר].

בביאור דברי רבי, ואם איירי רק בירק או גם בשאר פירות

דברי רבי מתפרשים כלפי דברי ת"ק ור"י שהצריכוהו למהר מפני התוספת ור"א אף ישכור פועלים וילקט, ורבי אמר שהתוספת אף חייבת במעשר לפי חשבון, ולפי מה שצדדנו דרבי דוקא בירק קאמר אפשר דדוקא לחומרא קאמר, אבל אם בא לעונת המעשרות ביד ישראל אף התוספת חייבת, ופלוגתא דר"ע ורבנן מבואר בירושלמי דאף לקולא פוטרינ התוספת.

ברם קשה לחלק בסתמות הדברים שלא הוזכר חילוק בין ירק לשאר פירות, וחילוק יסודי לא משתמיט מלהזכירו בגמרא ובראשונים, וא"כ יש לנו לפרש מתני' בכל הפירות, ופליגי ת"ק ור"י למ"ד תוספת פטורה אם מותר לכתחלה לפטור התוספת, ולפ"ז מסתבר שהנדון בגזירה דרבנן בסוריא כענין שמצינו [חלה פ"ד] שקנס ר"א את האריסין שיעשרו פירותיהן, אבל מילתי' דרבי קשה לפרושי בגזירה, כיון דבבביתא דר"ע לא הוזכרה גזירה דרבנן, ואפשר דהיא ברייתא כת"ק דמתני', וצ"ע.

- נמצאו בזה עוד דברים -

אח"ז שמעתי מאחי הר"ג נ"י להעיר דיתכן לפרש לוקט כדרכו והולך בשביעית, וכן ישכור פועלים וילקט דבתוספתא שביעית פ' אסר רשב"א ללקוט ע"י פועלים וכאן קמ"ל ת"ק שא"צ ללקוט כדרך הלקיטה בשביעית, ור"י הוסיף דאף ע"י פועלים דלא קדשי בקדו"ש כמש"כ לק' ס' סק"ט, מיהו צ"ע שם בדיון סוריא לענין קדו"ש, ולע"כ, וע"ע לק' שם סק"ה ד"ה בתוספתא.

שם רבי אומר אף לפי חשבון יש לעי' למה לא שנה דבריו במקומן קודם דברי רשב"ג, ונלפי' הגר"א דקאי אעד שלא באו לעונת המעשרות ניהא דה"ק אף בקנה קרקע לפי חשבון הוא דמעשר, ולא רצה לשנות דבריו ברישא דקתני חייב רבי אומר לפי חשבון, כיון דאף בסיפא דקתני פטור ס"ל לרבי לפי חשבון ואף ת"ק סבר כן לפי זה], ואפשר דהוה משמע דרשב"ג קאי על ד"ז לומר דרק בקנה קרקע יש דין לפי חשבון, אבל אכתי ללקט מיד אף בלא קנה קרקע הדין כן, לכך לא שנה דבריו קודם דברי רשב"ג, שהרי רשב"ג אמר אמר דבריו על דברי ת"ק ור"י.

הא דלא מייתי בחולין שם ממתני' דג"כ מבואר שהגדל בפטור פטור, י"ל

פטורין מקרא דובא הלוי והגר, אבל מ"מ חזינן דא"צ בעלות הקרקע לענין חיוב וגם מבואר בירושלמי דהפקר נמי מימעט מדגנן [והכי קי"ל לענין חלה דממעטין הפקר], ומ"ט בשדה עכו"ם פטור, [שוב שמעתי מאאמו"ר שליט"א דכיון שלא הוזכר בגמרא חילוק בין הקדש לנכרי היה נראה דאף הקדש בקרקע תלוי, אלא דלשון הרמב"ם ל"מ כן, ולמש"כ מהפקר נמי ראייה דלאו בקרקע תליא].

מהו מקור הדין דהקדש פטור בהבאת שלישי

ועוד הק' מנ"ל דהקדש פטור בהבאת שלישי כמ"ש בירושלמי שם, אי מדגנן הא למ"ד אין קנין לא דריש אלא דיגונן, ולמ"ד יש קנין נמי ליכא למילף אלא קנין עכו"ם בקרקע דמשוי לי' גדל בפטור, אבל רשות הקדש אינה ענין להפקיע קדושת הארץ, ואית לן למימר דלכו"ע חשיב גדל בחיוב שגדלו בא"י.

ונראה דהא פשיטא לן דכל שנתמעט מדגנן במירוח, מתמעט נמי בעונת המעשרות, דבעינן גדל בחיוב כדאמר חולין קל"ו א', והיינו שהבאת שלישי תהא ברשות שמירוחו חייב, ולכן הגדל ברשות הקדש פטור, וא"צ מיעוט מיוחד לזה דבשעת חלות דין מעשר בעינן שיקרא דגנן, ואדרבה זהו עיקר הפטור, אלא דכיון דבעינן גמר מלאכה מדיגונן, ממילא מירוח הקדש פטור, שכבר הוחלט הגמר מלאכה באופן שאינו מחייב.

והחילוק בין הקדש לעכו"ם במחובר הוא משום דבעכו"ם דגנן מיקרי ובהקדש לא מיקרי דגנן, אבל כל דלא מיקרי דגנן מתמעט, והטעם הוא משום דכח ההקדש במחובר ובתלוש שווה, דמציאות הקדושה של הפירות מפקעתן מליקרא דגנן, וכן בהפקר, אבל המוכר פירות שדהו לאחר לא פקע שם בעלים מהם במחובר, דחשיב הלוקח כמקבל הפירות מבעל השדה, וצ"ע בזה דאפשר

דבברייתא מפורש שהגדל בפטור ודאי נפטר והגדון על התוספת מפני שגדלה בחיוב, אבל במתני' היה אפשר לומר שזוהי קולא מיוחדת בסוריא, וגם הלשון דקתני ישראל שלקח מנכרי מבואר יותר, ובמתני' היה צריך להאריך ולבאר, ועס"ק י"א.

האם הפטור בבעלות עכו"ם היינו בבעלות הקרקע או בבעלות הפירות

ו. שם במשנה ארשב"ג בד"א בזמן שקנה קרקע כו' מבואר כאן דפטור עכו"ם הוא בבעלותו על הקרקע ולא בבעלות הפירות, ולכאורה ה"ה איפכא דישאל שמכר לגוי קודם שלישי את הפירות לחוד חייבין, וצ"ע בזה, דפטור עכו"ם בשעת גידול הוא רק מכח יש קנין בקרקע להפקיעה מדין מעשר, וכ"מ בחלה פ"ד דישאל שהיו אריסין אצל גוי בסוריא ר"ג פטור פירותיהן ממעשר וכ"מ בברייתא גיטין מ"ג ב', וכן"מ מהא דתלי ר"ג מעשר ושביעית בהדי הדדי ושביעית בקרקע תליא ולע"כ בזה, וכך מתפרשת סוגית הגמ' גיטין מ"ז א' דפטור עכו"ם תלוי בקנין בקרקע.

והקשה אחי הר"ש שליט"א מ"ש דבפטור הקדש לא תלינן בבעלות הקרקע כלל, דהא מתני' דפאה פ"ד דקתני המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות כו' מוקים לה בירושלמי בשעת הבאת שלישי ומתני' מתפרשת במקדיש הפירות לחוד, וה"ה לאידך גיסא בשדה הקדש ושייר פירות לעצמו מסתברא דחייבין [ועוד דלא משתמיט לדון שקרקע הקדש תפטר משביעית, ואילו בגוי נקטו תו' דאם יש קנין פטורה שדהו משביעית, וכן בירושלמי לענין כלאים, מיהו שם הוזכר פטור הקדש בערלה, וצ"ע אם בקרקע תלוי או באילן], וכן יש להקשות לגבי הפקר דתלוי בהפקר הפירות ולא בהפקר השדה כמ"ש בירושלמי הזורע שדה הפקר חייב במעשרות (לעיל פ"א ה"א), ואמנם התם

לגמרי גם במחובר ופשוט דלא קרינן ביה דגנך.

לפמשי"ב אפשר דהמוכר צאנו לעכו"ם לגיזותי' וגדל ברשות עכו"ם וחזר ולקחו ממנו קודם שגזו חייב, דלגבי גידול במחובר בתר בעל הכבשים אזלין, ואילו גדל ברשות הקדש פטור.

ואפשר דלעולם אין פטור בעונת המעשרות אלא כשגדל ברשות הפטורה, דהיינו חו"ל או יש קנין, אבל בא"י חשיב גדל בחיוב, והקדש שאני כיון שהפירות צריכין פדיון לא חיילא מצות תרו"מ בדבר שאינו מתחייב לעולם במצב זה, משא"כ ברשות גוי דשפיר ניתנת המצוה לישראל שלא יאכל אצל גוי כמו ערלה, אבל בהקדש אין המצוה שייכת אלא לאחר פדיון, ערש"י מנחות ס"ז א' דמה"ט אימעיט הקדש קודם גוי לכו"ע.

שדה שהביאה שליש ברשות גוי וחזר ולקחה ישראל איירי בהמשיך את אותו הגידול

ז. **ירושלמי** פ"ה ה"ב תני שדה שהביאה שליש לפני גוי ולקחה ממנו ישראל רע"א התוספת פטור וחכ"א התוספת חייב, יעוי' לעיל סק"ד בטעמא דמילתא, ונראה דהיינו דוקא בכה"ג שממשיך הגידול דמעיקרא אלא שנשנתו הבעלים, דבזה י"ל שהכל מתייחס לגידול דמעיקרא וכלשון רש"י שכבר עלה באילן כל השרף הראוי להשלמת גידולו, אבל אם עקן וחזר ושתלן אפשר דלכו"ע התוספת חייבת, ואפשר דלכו"ע בתר עיקר אזלינן, והיינו סוגיא דמנחות ס"ט ב' ע' א' בדין גידולין.

בדין ירק שהגיע לעונת המעשרות בחיוב והביא שליש בפטור

שם אף חכמים לא חייבו בתוספת אלא לשעבר שאם היה שני שני עני עני, יש לעי' ירק לר"ע בגדל בחיוב ואח"כ שליש בפטור, מאי, כגון שבא לעונת המעשרות בשני

דלמ"ד יש קנין אף אם מוכר הפירות לעכו"ם במחובר פטורין, וכן לכו"ע בסוריא, ועכ"פ אם אין קנין, לא ניתן לעכו"ם זכות לקנות במחובר בא"י, וחשיב כל קנינו מכח ישראל וקרינן ביה דגנך שמכרתו לעכו"ם, מיהו פשטות הדברים דלמ"ד אין קנין דינו כשכירות (למ"ד יש קנין), ובזה הסברא כמש"כ לעיל דלא מימעט מדגנך כשהקרקע של ישראל ומוכר פירותי' לגוי, דבמחובר מיקרי הכל ברשות ישראל בעל הקרקע, והוא משתמש בדגנו למכור לגוי, והקדש והפקר שאני דלאו מכח הבעלים חשיב.

ועדיין צ"ע בכ"ז בסוגיא דיש קנין, אבל לפו"ר נראין הדברים כמש"כ דפשטות הדרשא ממעט דגנך משעת גידול, דהא לא נחלקו בדין הקדש, ולמאן דדריש דגנך ויש קנין יש לקיים גם פטור הקדש בשליש, דלא אשכחן ל' דדריש דיגונך, וכיון דאייתר חד קרא לעכו"ם ס"ל דה"ג דגנך כבהקדש, וממילא יש קנין, ומאן דסבר אין קנין מוקים קרא לדיגונך, ופלוגתתם בקרא דדגנך אם הוא מכריע לאפוקי מקרא דלי הארץ, או דמצינן לאוקומי' בדיגונך לחוד, ולפ"ז מאן דס"ל מירוח עכו"ם חייב ס"ל אין קנין, מיהו י"ל דמפרש קרא לדגנך לחוד, וכמ"ש תו' גיטין שם, ועוד דאי בהקדש אין פטור בשליש, א"כ מ"ט חשבינן לדגנך מיעוט אחר מיעוט נוקים חד לדגנך בשליש וחד לדיגונך, ועי"ש ברמב"ן, ולע"כ בסוגיא זו כלל.

מסקנת הדברים אחר שמצאנו בירושלמי דהקדש בשליש פטור, [ומסתבר דהקדש אינו מפקיע בגוף הקרקע כגוי], יש לפרש דדגנך ממעט משעת גידול בכל מילי, ובעכו"ם לא מיקרי דגן עכו"ם במחובר, אי משום קרא דלי הארץ, או מסברא דלוקח פירות במחובר אינו מגרע בגידול בחיוב, דהכל מכח בעל הקרקע חשיב, ואכתי דגנך קרינן ביה, אבל רשות הקדש מפקעת הפירות

חלה עליהן קדו"ש, ופי' בפירות האילן דמותרין משום ספיחין, והר"ש בפ"ט דשביעית סוף מ"א פ"י דחלה ולא חלה דקאמר היינו אם ליקטן עשבים, (פי' אם עבר וליקטן אם נימא דגם תבואה ללקטה קודם עונת המעשרות), וקמ"ל דאע"פ שגדלו בשביעית ג"כ, מ"מ כ"ז שלא הביאו שליש לא חלה עליהם קדו"ש, דעשבים כבר היו בששית, וכן משביעית לשמינית אם לקטן קודם שליש יש בהן קדו"ש, דרק בהבאת שליש בשמינית משתנה דינם, ולכאורה קשה הרי כ"ז שלא הביאו שליש הו"ל ירק ודינו למיזל בתר לקיטה וי"ל דכיון שהזורע תבואה לירק בטלה דעתו כדחניא עירובין כ"ח א' אזלינן בהו בתר שליש ואף אם לקטה עשבים לא חלה קדו"ש כיון שכבר היו עשבים קודם שביעית, ולע"כ בזה. ועי' בסמוך ונפ"מ נמי בפירות האילן כגון זיתים וענבים ותאנים שמותרין באכילה בשביעית קודם שליש דאם נעשו פגין קודם שביעית אין בהם קדו"ש, עד שיביאו שליש בשביעית.

נידון בדין משנה לחברתה בחלה דאיכא חיוב בתבואה גם קודם שהביאה שליש

(ובענין נחחדש לי' ספק בענין משנה לחברתה בחלה, דכיון שחלה חייבין גם בתבואה שלא הביאה שליש, אמרו בירושלמי חלה פ"א ה"ג דאזלינן בתר פחות משליש משיצאו מכלל עשבים, ואמרו שם דמשכח"ל שלחלה חשיבי שתי שנים ולמעשרות אחת וכן איפכא, אבל לפי המבואר בדברי הירושלמי דלעיל [ובלא"ה נמי י"ל כן], י"ל דכשהתבואה מביאה שליש פקע ממנה דין שנה הקודמת אף לענין חלה, כי היכי דאשכחן לענין שביעית שקודם שליש היתה בהם קדו"ש, וכשיצאו לשמינית והביאו שליש פקעה קדו"ש, ה"ה לענין חלה י"ל דהכל נגרר בתר שנה זו, ולא נקבע דין שנתה קודם שליש, אע"פ שאילו לקטה באותה שעה היה דינה כשנה שנלקטה בה, וכן הדין בזיתים וענבים

והוסיף הרבה ונלקט בשלישית, והנה בזה הדבר פשוט דינו כשלישית ולא גרע מירק שלקטו במוצאי ר"ה, דאע"פ שלא צמח כלום בשנה זו מתעשר להבא, אבל יש לשאול באורז ודוחן דאזלינן בתר גמ"פ כמ"ש הרמב"ם מאי, מי אמרי' פרי החייב כבר נגמר, ואילו לקטו בשעה זו היה חייב כדהשתא, או"ד גם בזה בתר גמ"פ אזלינן, ונראה דגם בזה הדבר פשוט דבתר גמ"פ אזלינן, שגם אם לא היה מוסיף כלום בכמות, שייך גמ"פ לגמר בישולו באיכות, ועסק"ט.

שם תרתין מילין אתון אמרין ואינן פליגינן כו' פי' דכיון דלרבנן נמי לענין השנים בתר שליש אזלינן א"כ אתיא דר' יונתן ככו"ע דאף לרבנן אם הביאה שליש לפני שביעית כונסין אותה בשביעית.

ומשני דלאו ר"ע דתוספת קאמרי, אלא ר"ע דאסר ספיחין, דכיון דדריש קרא להיתר אסיפה בפירות שהביאו שליש בששית, ש"מ דספיחי שביעית אסורין באסיפה מדאורייתא, ויש לעי' מנ"ל דלענין היתר אסיפה נאמר, דילמא לענין קדושת שביעית ואתיא שפיר אף כרבנן, ואפשר דהיינו דמייתי בתר הכי דאיסור ספיחין וקדושת שביעית תלוין בדין שליש קודם ר"ה, [עי' גרסת הגר"א], ומיהו ר' לעזר דייק מלישני דר"י דאי לאו דאייתי שליש היו אסורין באסיפה לגמרי, ואם נימא דלרבנן ליכא קדו"ש בהיו עשבים קודם שביעית עד שיביאו שליש בשביעית, ולר"ע איכא איסור ספיחין גם בזה, א"כ רק לר"ע תליא בשליש, דלרבנן אף קודם שליש מותרין בשביעית [עד שיביאו שליש], ולר"ע יש בהם איסור ספיחין, עי' להלן בזה.

בטעמא דמילתא דלעולם אזלינן בתבואה בתר שליש אף בעודה ירק

שם אסורה משום ספיחין ולא חלה עלי' קדושת שביעית שכבר היו עשבים ולא חלה עליהם קדושת שביעית, הגר"א הגיה

ותאנים שמותרין ללקטן קודם עונת המעשרות בשביעית כדתנן סוף"ד דשביעית, ומ"מ אם הביאו שליש בשמינית פקעה מינייהו קדו"ש, הלכך כי היכי דלענין שביעית חשיבי מאותה, שנה ה"ה לענין חלה, ובתרווייהו אילו נקצרה קודם שליש היה דינם כשעת קצירה, ובסברא הדבר מיושב שפיר, דבהבאת שליש נעשה מצב זה עיקר ופקע דינה דמעיקרא [ועי' מעשרות פ"ה מ"ד לא ימכור אדם כו' ולא בשביעית כו' ואם הכונה בשביעית ג"כ עונת המעשרות, יש לשאול הא איכא תאנים וענבים וזיתים שעונתן קודמת, אבל משכח"ל במוכרן סמוך לשמינית שאין לחוש שיקטפם קודם עונת המעשרות וכשיבאו לעונת המעשרות בשמינית תפקע קדושתן, ואפי' אם יבאו לעונת המעשרות בשביעית יש לדון מה"ט דלגבי הפרי שבא לעונת המעשרות מכירה דפגין לאו כלום היא]

ומיושב בזה הא דהשמיט הרמב"ם ד"ז דסתמות הדברים משמע שלכל מילי מנין השנים שוה, [ובמקו"א כתבנו דמשכח"ל עיסה שמעשרותי' אינן חייבין בביעור וחלתה חייבת כגון שהביאה שליש אחר ר"ה של רביעית, ויצאה מכלל עשבים קודם ר"ה, אם נימא דביעור דחלה תלוי בגידול דשלישית עי"ש, ולפמ"ש"כ כאן חלה ומעשרות שוין], ויתכן דהרמב"ם מפרש הירושלמי דקושיא היא אטו נימא דלחלה שתים ולמעשרות אחת או איפכא, ואפשר שחסר שורה לפנינו דמשני דבשליש נעשה שנה לכל מילי, ועפ"ז אפשר לפרש המשך הירושלמי שם בינתים מהו דהגדון אם יצאו מכלל עשבים קודם ר"ה, וקצרן אחר ר"ה קודם שליש, האם דינם כשנה שעברה כיון שלשיעור זה הגיעו קודם ר"ה ורק שליש מפקיע חשיבות הקודמת, או"ד קודם שליש כירק דמי ובתר לקיטה אזלינן, ונחלקו אמוראי בזה, וזה כנדון הירושלמי דשמעתין שכבר היו עשבים עי' לעיל, וצ"ת בכ"ז, עכ"פ יש מקום לומר דהשמטת הרמב"ם

בדוקא היא, דאין דין שנה מתחיל קודם שליש לענין חלה, אא"כ קצרה קודם שליש, ובה פלוגתא אם לקיטה קובעת, מיהו אם לענין קדו"ש אזלינן בתר תחלת הגידול כהירושלמי דלעיל, מסתברא דה"ה לענין חלה, מיהו אם לענין שביעית בעשבים תליא כיון שיש בהם קדו"ש, א"כ בחלה השיעור משעה שראוין לעשות מהן עיסה, דהיינו מהתהוות הגרעינין, אבל מסתברא דאף בשביעית כשראוין לאוכל אדם זהו שיעורן, אלא דכ"ז שהם עשבים סגי בזה שהיו עשבים קודם שביעית, שו"ר בזה בספר אאמו"ר שליט"א בהוספות שביעית סט"ו ס"ק י"א ע"ד הר"ש פ"ט מ"א עי"ש). וכעת ראיתי גם בחזו"א שביעית ס"כ סק"ב.

מש"כ בענין זיתים וענבים ותאנים שחנטו בשביעית והגיעו לעונת המעשרות בשמינית שמותרין, היינו לדעת הר"מ דשנות מעשר ושביעית בעונת המעשרות תליא אבל לדעת תו' והר"ש שנות מעשר ושביעית באילן בחנטה תליא ועסק"ה, מיהו אכתי בזיתים לדידהו בתר עונת המעשרות אזלינן, (ובר"ש הוזכרו ג"כ ענבים וכן בר"ן ר"ה, ולע"כ), וקיימי מילתא בזיתים ואולי אף בענבים, מיהו דעת הריטב"א דזבחים ג"כ בתר חנטה, ואם נקטינן דלא כהריטב"א א"כ הרמב"ם השוה את מדותיו אבל אם ננקוט כהריטב"א א"כ הושוו קדו"ש לשנות המעשר.

בביאור לשון דמודה ר"ע לחכמים אע"ג דרק בתוספת מודה

ח. **שם** בירושלמי ארשב"ל מודה ר"ע לחכמים בחנט והשרשה, ק"ק לשון מודה דהא לחכמים כולו חייב ולא רק התוספת, וא"כ אינו ענין לפלוגתתם, וי"ל דאה"נ, ור"ל דאף חכמים לא אמרו תוספת בכה"ג, וא"ת דילמא באמת אף לרבנן רק התוספת חייבת, וי"ל דפשטא דמתני' דפאה פ"ד וחלה פ"ג מתפרשת דהקדישן עד שלא באו לעונת המעשרות חייבין כולן, וכן

דחסר בעיקר הגידול ולא רק בעלות המחייבת, אבל מהא דתלי לה בדר"ע ורבנן בין לחיוב בין לפטור יש ללמוד דהיינו הך, דאל"כ מנ"ל דר"ע מחייב בשליש בחורבה, הא לא אשכחן אלא דאוקמה אדאורייתא, ודילמא הכא נמי פטר כרבנן כיון דמדאורייתא פטור, ורבנן נמי דילמא בכל ענין מחייבי, כיון דמדאורייתא בתר שלישי אזלינן בעלמא בין לחיוב בין לפטור, אבל אאמור"ר שליט"א צידד לומר דמדאורייתא לכו"ע התוספת פטורה ובתוך הבית שאני, וצ"ע.

לבאר האם גדל שלישי בחיוב יכול עדיין ליפטר ע"י הקדש וגוי, או לא.

ויש לעי' מ"ט שבק הקדש וסוריא דקאי ביה ונקט דינא בחורבה ובית, טפי הו"ל לאשמועינן דהקדיש אחר שלישי התוספת פטורה לרבנן, וחיבת לר"ע, ונראה מזה דכו"ע מודו דגדל שלישי בחיוב תו לא מיפטר בהקדש וגוי, וכדקתני סתמא בברייתא גיטין מ"ז א' ישראל שלקח שדה מעכו"ם עד שלא הביאה שלישי וחזר ומכרה לו משהביאה שלישי חייבת במעשר שכבר נתחייבה, ובפשוטו היינו דכולה חייבת אף התוספת, ואמנם י"ל דסתמא כמ"ד התוספת פטורה, אבל בתוספתא ס"ל לרבנן דתוספת חייבת וברייתא זו נשנית סתמא בתוספתא דשביעית פ"ב, ובאמת סתמא דמתני' דפאה וחלה דקתני המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין משמע דאפי' גדלו ברשות הקדש משבאו לעונת המעשרות חייבין, דומיא דקמה ופדאה קמה, ודומיא דעד שלא הביאה שלישי, ועוד דעיקרה לומר דרק בזמן עונת המעשרות פוטר הקדש ואם איתא דבכל שעה פוטר ממה שגדל באותה שעה, א"כ גם לאחר עונת המעשרות פוטר, מיהו י"ל דעיקרה לקודם שלישי ולקודם מירוח, אבל משליש עד הקצירה חשיב כל שעה שעת חובתה למה שגדל עתה, ועכ"פ דפשטא דמתני' שלא פדאם מיד, ורק בקצר מיד

מדמסיים שבשעת חובתה היתה פטורה וקודם עונת המעשרות לאו חובתה היא, (ועי' שנות אליהו דלרבי אף קודם שבא לעונת המעשרות מעשר לפי חשבון ומבואר דלת"ק מעשר כולו כפשטא דמתני', אלא שאין ראיה מירק לחנט דאילן).

ולכאורה מוכח מכאן כדעת תו' ר"ה י"ב ב' והר"ש שביעית פ"ז מ"ב דבאילן אזלינן בתר חנטה לשנות המעשר ושביעית והיינו קודם עונת המעשרות, דבזה שייך לומר דמודה ר"ע דאע"ג דלענין השנים אזלינן באילן בתר חנטה ובאורז ודוחן בתר השרשה, מ"מ כיון דעונת המעשרות שלהן מאוחרת לא נקבע פטור בחנטן והשרשתן, אבל אם חנטה היינו עונת המעשרות א"כ היינו פלוגתתם, ואם חנטה דהכא היינו פגין ובוטר כדתנן סופ"ד דשביעית, אין מקום להזכיר כיון שאין זמן זה קובע כלום למעשר, וי"ל דכיון דבשביעית חיילא עליהו קדו"ש בשעה זו, קמ"ל דלר"ע לא נקבע בהם פטור בשעה זו, ואמנם מה"ט גם משביעית לשמינית פקעה קדושתן כשיגיעו לעונת המעשרות, וכמש"כ סק"ז.

האם תוספת שגדלה אחר הבאת שלישי חייבת מדאורייתא או מדרבנן אליבא דחכמים

פ. שם בירושלמי זרע בחורבה והביאה שלישי וסיכך על גבה ע"ד דר"ע התוספת חייב וע"ד דרבנן התוספת פטור, לכאורה מוכח מכאן דרבנן מדאורייתא מחייבי בתוספת, דאל"כ לא היו מקילין הכא לפטור התוספת, [והא דתניא בתוספתא פ"ג הט"ו דמודים חכמים לר"ע במכר לו תבואה לקצור כו' שלוקט כדרכו ופטור, היינו דלא חיישינן שיתוסף ואם יתוסף משהו בטל ברוב, וקמ"ל דלא חייבוהו לקצור מיד ולשכור פועלים, שמה צמחו עוד משהו, ובירק לא מסיים דשרי כיון שמוסיף והולך כל הזמן], ואף דיש סברה לומר דבתוך הבית גרע מבעלות הקדש וגוי,

אוקמוה בירושלמי דאחר הפדיון קצר מיד, וכיון דאוקמו בירושלמי מתני' אף כמ"ד תוספת חייב, יש לדקדק מזה דאחר שנתחייבו בעונת המעשרות אין הגידול ברשות הקדש פוטר.

מיהו טעמא בעי מ"ש הקדש מבתוך הבית, כיון דנקטינן דאין שליש שעת חובתה לפטור מה שיגדל אח"כ, ה"ה דאינו שעת חובתה לחייב הגדל אח"כ, והדין נותן דבתרוייהו הגדל בפטור פטור, ואפשר דמדורבנן הוא מכיון שנתחייבו בשליש אין בכחו להקדיש ולמכור לגוי ע"מ לפטור התוספת, דכיון שכבר נקבעו בחיוב, ודגנן קרינן בהו, חשיבא ההקדשה והמכירה כהפקעה ממעשר משא"כ בגדל בתוך הבית שחסר בעיקר הגידול, [ועי' לק' ס"ק י"ג דלפ"ז יש ראייה מכאן להראב"ד פ"א ממעשר ה"י].

ואפשר דמדאוריתא נמי שאני הקדש מבתוך הבית, אם נימא דהא תוספת חייב היינו דוקא כשפדה השליש מן ההקדש, ולקחו מן הגוי, אבל אם לקח מן הגוי רק את מה שיגדל אחר שליש, וכן מן ההקדש, לא מתחייב הנוסף, דלא קרינן ביה דגנן אלא כשעכשיו הכל דגנן, דבזה אמרי' שהתוספת לא חל עליו פטורא דמעיקרא, אבל אם גם עתה העיקר לאו דגנן הוא לא מיחייב, דלא קרינן ביה דגנן משום תוספת לחוד, דאין התוספת ניכרת בפ"ע, לפ"ז נוכל לומר דבנתחייבו בשליש, כי היכי דאם הקדיש רק הנוסף חייב, ה"נ בהקדיש כולו כיון דגם ברשות הקדש נשאר בהם חיוב מעשר, ודגנן קרינן ביה לענין זה, א"כ גם לענין התוספת חשיבי גידולי דגנן, ובתוך הבית שאני דלאו מדין בעלות מיפטר דנימא דסגי בכח הבעלות דמעיקרא שישארו בחיובן.

ולפ"ז בחו"ל יש לדמות לבתוך הבית, ומ"מ בגוי אע"ג דיש קנין בסוריא לא חשיב

כחו"ל, ולא נתנו לו קולא טפי מבעלות גוי דומיא דבעלות הקדש, ושייך לקבוע שימשיך החיוב כיון שהעיקר נשאר בחיובו דמעיקרא וכמש"כ בהקדש, [והפקר בכל ענין פוטר הכל, מקרא דובא הלוי וגו' כדלעיל פ"א ה"א].

ויתכן עוד דכיון דאיכרי דגנן בשעת שליש תו לא מימעט מדגנן אע"פ שהתוספת ברשות הקדש וגוי, דבשעת חובתה נתחייבה לכל הגידול, ומ"מ לענין חיוב התוספת לא נקבע בפטור כל הגידול, וסגי בזה דהשתא דגנן הוא לחייב, ונמצא לפ"ז דסגי בכל צד דמיקרי דגן לחייב, משא"כ בתוך הבית דחסר בעיקר הגידול, וכאילו עקרו אחר שליש דמי, ועדיין צ"ע.

בדין גדל עד שליש בעציץ נקוב והמשיך לגדול בשאינו נקוב

י. יש להסתפק זרע בעציץ נקוב ואחר שליש סתם הנקב ונשלם הגידול בעציץ שאינו נקוב אם גם בזה אזלינן בתר שליש וכולו חייב, או"ד דוקא בגידול בקרקע דמיפטר משום דלא שדה הוא או מפני שהבעלות פוטרת, בזה אמרי' דהכל נטפל לעיקר הגידול בחיוב, שההשלמה כתוצאה משעת חובתה, עסק"ד, אבל בעציץ שאינו נקוב בקצרון דמי, והמשך הגידול אינו מענין הגידול הקודם.

ואת"ל דעציץ שאינו נקוב כתלוש דמי, כיון שיכול לעשר עליו מדאוריתא במצב זה, העביר העציץ הנקוב לחו"ל אחר שליש מאי, מי אמרי' חו"ל כבתוך הבית דמי, או"ד גידול חו"ל כגדל בתלוש דמי, ורק בתוך הבית דא"י הוא, אלא שחסר בחשיבות הגידול לחייבו, בזה אמרי' דבתר עיקר הגידול אזלינן, וגם ההמשך נגרר ליחשב כעיקר הגידול בחיוב.

זרע בעציץ שאינו נקוב ונקבו מה הדין

ובזרע באינו נקוב ונקבו בעי לה בסמוך בירושלמי, וכן בתלמודן מנחות ע' א',

נעקר מעולם ורק נשתנה מקום חיובו, מיהו י"ל דגידול דחו"ל לא משוי שעת חובתה למה שנוסף אח"כ בא"י, ול"ד לכל הני שהכל גידול ארץ ישראל ונקבע טפי פטור לכל מה ששעתיד ליגדל בגידול זה, אבל הכא דבטל לי' גידול חו"ל לא חשיב גידול א"י כהמשך לגידול חו"ל וכבא מכחו, וכענין שכ' לעיל בהוציא מא"י לחו"ל די"ל דלכו"ע פטור, ולכאורה יש להביא ראיה לזה מדברי הירושלמי דבסמוך בבעיא דחלה, עי' לק' ס"ק י"א, ובתוספתא שביעית פ"ב הי"ב קתני בספינה הגוששת דחייבת לפי חשבון, מיהו איכא לאוקומה כמ"ד תוספת חייב.

האם יש חילוק בין חלה למעשרות לענין אי בעינן גדל בחיוב

יא. שם בירושלמי ואף בחלה כן מחלוקת ר"ע וחכמים, יש לעי' במה שונה חלה ממעשרות, ואם ידע דחלה א"צ גידול בחיוב א"כ מאי מדמי לה, ולכאורה נראה דהגמ' סברה דחלה צריכה גידול בחיוב, אבל מ"מ לא שייך לומר ע"ז דבשעת חובתה היתה פטורה, כיון דלא חל איסור טבל של חלה על התבואה, משא"כ במעשרות דדין טבל נקבע כבר בפירות שאם יתלשם כדרכן ויגמרם חייבין, וגם יכול להפריש מיד בתלישתן, והיינו דקמ"ל דסברת ר"ע אינה משום דבשעת חובתה לא חל עלי' איסור טבל, אלא דבעינן גידול בחיוב ושליש זהו הגידול הקובע, וכמו לרבנן דהגדל עד עתה אינו מתחייב, מה"ט לר"ע גם התוספת פטורה.

[ושמעת] מאחי הר"ש שליט"א דמה"ט מייתי בחולין קל"ו א' ברייתא דר"ע ורבנן לענין דבעינן גדל בחיוב בתרומה, ולא מייתי כמה ברייתות דהגדל ביד עכו"ם פטור, עי' גיטין מ"ג ב' מ"ז א' ב', ובאמת הו"מ לאתויי ממתני' דרשב"ג דבלא קנה קרקע פטור, וכן ממתני' דישאל שהיו אריסין לעכו"ם בסוריא, (ועמש"כ לעיל סוסק"ה מ"ט לא מייתי מרישא

והנה בתלמודן לכאורה הנדון אם דינו כשבולת שהביאה שלישי ועקרה וחזר ונטעה, דבטל לי' זריעה קמייא לגמרי והנדון רק משום גידולי היתר, או דכזרוע חשיב והו"ל בדין הביא שלישי בפטור, [אבל בעקרו וחזר ונטעו לא שייך לדון משום דבשעת חובתה היתה פטורה, דזה שייך רק כשממשיך אותו גידול עם העץ והקרקע, אבל משעקרו כנשלם גידולו לגמרי דמי, וז"פ], ולפי צד זה למאן דמחייב בתוספת ה"נ חייב ולמאן דפטור פטור, ובירושלמי א"ל עכשיו נקב, ומשמע דר"ל דנקיבה זו כזריעה חדשה היא ולא כהמשך הגידול דמזיקרא, וכדס"ל לאב"י במנחות שם דהיינו בעיא דרבה, [כ"ה בנ"א הנדפס על הגלין שם].

אבל ברש"י ותו' מנחות שם נראה דפשיטא להו שהתוספת חייבת בכה"ג כמו בשבולת שעקרה ועישרה ושתלה, ומיבעיא לי' רק אם התוספת גוררת את העיקר להתחייב, ולפ"ז אתיא דתלמודן כפשיטותא דהירושלמי דכאן לא שייך דין דבשעת חובתה היתה פטורה לגבי התוספת, [למאי דנקטינן כאת"ל דבשבולת התוספת חייבת עי"ש בגמרא].

ולפ"ז יש ללמוד למה שנסתפקנו לעיל דמנקוב לאינו נקוב כתלוש דמי מדחשבינן לי' הכא כזריעה מחודשת לכו"ע.

ולכאורה בעיא דמנחות שייכא גם בע"נ שעקרו וחזר ושתלו, ואפשר דבכה"ג חשיבא טפי חדא זריעה ולא מיגרר בתר התוספת, אח"כ ראייתי בשטמ"ק אות י"ז בלשון רש"י דעציץ מסתבר טפי לחיוב, ומזה משמע דמפני שגדל באינו נקוב גרע, וצ"ע.

בדין זרע בעציץ נקוב בחו"ל והביאו לא"י אחר שליש

ויש להסתפק זרעו בע"נ בחו"ל והביאו לא"י אחר שלישי מהו, ולכאורה היה נראה דבכה"ג דמי לשעת חובתה היתה פטורה, שלא

שעת חיוב על צמר זה, דהנוסף אין לו ענין עם הראשון, ול"ד לפירות כמש"כ סק"ד].

שם אין יסבור ר"ע כר' ליעזר יאות את מקשי, הגר"א הגיה אין יסבור ר"א אליבא דר"י כר"ע, והיינו הך, דהכונה לר"א אליבא דר' יהודה דסבר בפ"ב דחלה דפירות חו"ל פטורין, אלא לפי שר"ע פליג, ואילו ר"א לא שמענו אי סבר כר"ע בפלוגתא דהכא, לכן מן הנכון לומר דאם יסבור ר"א כר"ע דהכא יאות את מקשי, [פי' מקיש ומדמה להו], ועי' להלן דאם הנדון משום פחות משליש אין להזכיר ר"א דס"ל דפטורה מן החלה.

ולכאורה משמע כאן דלר"א דפירות חו"ל פטורין, ה"ה דבעינן גידול בחיוב, ושגדלו ברשות הקדש פטורין, אבל אאמו"ר שליט"א בחלה ס סק צידד דאף ר"א לא אמר אלא בפירות חו"ל עי"ש, [ומכאן מוכח מיהא דלר"ע א"צ גידול בחיוב כלל, דאל"כ מאי פריך], ולפ"ז נצטרך לפרש דלענין פירות חו"ל קאמר, ומשכח"ל בעציץ נקוב שהביא שלישי בחו"ל והכניסו לארץ, ותפשוט מה שנסתפקנו לעיל סוסק"י בד"ז עי"ש, [אבל גוי בסוריא אף די ש קנין מ"מ לאו כחו"ל דמי].

מהו הזמן הקובע בגידול חיוב או בפטור לענין חלה

בדין הגדל בפטור לענין חלה [אליבא דר"א] יש לדון כיון דחלה חייבין גם מתבואה שלא הביא שלישי, האם פלוגתיהו דר"ע ורבנן משעת חיובה בחלה, דהיינו משיצאה מכלל עשבים, ולפי מש"כ לעיל דטעמי' דר"ע מפני שהגידול כנשלם בשליש, ולא מפני ששליש בלבד הוא שעת חובתה, לפ"ז נראה דמודה ר"ע שאם גדלה בחו"ל פחות משליש ובא"י הגיעה לשליש התוספת חייבת בחלה, ולפי מש"כ סק"ז הכל מתחייב בשליש, דפקע ממנה הענין של פחות משליש כדאשכחן לענין שביעית שחל קדו"ש על כולה, וכן פקע משביעית לשמינית מיהו במשך הזמן מהתהוות

דמתני' דלרבי אף לפי חשבון דצריך לשכור פועלים לר"י, דזה לא מתיישב בכאן, דבכל הני היה אפשר לחלק בין תרומה לרה"ג דבתרומה חל חיוב על הפירות ובשעת חובתה היתה פטורה, משא"כ ברה"ג דאין בו איסור טבל, אבל בברייתא זו מבואר דהפטור מפני שגדל בפטור, מדמחייב ר"ע בתוספת, ש"מ דלאו משום שעת חובתה פטר את הגדל בפטור, דא"כ גם הנוסף היה פטור, וממילא יש לדמות לזה גם רה"ג, ונראה דאכתי מצינן למימר דר"ע מחייבי בתוספת מפני שעדיין לא היתה שעת חובתו של הנוסף (וכמש"כ סק"ד) דזה שלא היה בעולם בשעת שלישי לא היתה עדיין שעת חובתו, ולמאן דפטר תוספת באמת הטעם מפני שכל הגידול כנשלם בשעת שלישי וכמש"כ שם וא"כ ברה"ג לא שייך שעת חובתה, אבל באמת הכל אחד דהא דשייך למיקרייה שעת חובתה בשליש, הוא משום דבעינן גידול בחיוב, דאם הגמר מלאכה לחוד היה מחייב, כמו בחלה, לא היתה שעה זו שעת חובתה, ודכותה ברה"ג הגידול הוא שעת חובתה של המצוה, ואע"פ שאינו טובל, [ומה"ט לא ילפינן רה"ג מחלה כמש"פ אאמו"ר שליט"א דרה"ג ותרומה חיובן מוחלט מכח הגידול, וחיוב חלה הוא רק אם יעשה מהם עיסה בשיעור ואופן המחייב], ואף בחלה אם בעינן גידול בחיוב שעת חובתה הוא בזמן הגידול שהוא פחות משליש לענין חלה, מיהו נפ"מ שאין הכל נגרר אחר פחות משליש כמש"כ להלן ולעיל סק"ז בסוגרים עי"ש, והא דמייית בגמרא הך ברייתא משום דמבואר שם ענין הגידול הפטור, דבשאר דוכתי היה מתפרש מפני בעלותו של הגוי גם בתלוש, או דהקלו בסוריא, מיהו הדברים נכונים שאם היה הפטור מפני שבשעה זו חל חיוב לענין חלה או לענין מעשר כל חד כדיני' ולא מפני שנשלם הגידול בשליש, לא הוה ילפינן רה"ג מינייהו, כיון ששם אין ענין הגידול הנוסף השלמת הראשון בכמות ובאיכות דנימא שחל

ומיירי אף בחשב מתחלה ודעתו שבשנה ראשונה פטור והנדון על העץ שגדל אם חוזר ונאסר, אבל למש"כ אתיא אף כר"י).

שם נטעו ג"ש לסייג מכאן ואילך חישוב עליו למאכל והוסיף כו', בבהגר"א סי' רצ"ד ס"ק משמע לכאורה דסוגיא זו סברה דאע"פ שאין לו ערלה יש לו רבעי, ופליגי אם התוספת קדושה ברבעי, שכ' על ד"ז דמסקנת הירושלמי דכל שאין לו ערלה אין לו רבעי, וכנראה פי' כן בדעת הרמב"ם שהעתיק ע"ז שאין לו רבעי, ולפ"ז בנמלך תוך ג' התוספת אסורה כדין בריכה שנפסקה [שם מ], דאם הוסיף במאתים אסור, אבל לענין רבעי פליגי אם חיילא קדושת רבעי כשהעיקר פטור, וק"ק מאי קאמר דמילתי' דר"י מתחמיא קשיא כו' מאי קו' אם ס"ל דהתוספת פטורה, ואם הקו' משום דערלה אסור ומ"ש רבעי, א"כ מאי משני בהא דמייתי פלוגתא דר"ע ורבנן, ואפשר דהק' דר"י מדמי קדושת רבעי לחיוב מעשר, מיהו אף לרבנן ס"ל דהכא פטור, דלא קדש רבעי לפי חשבון, וצ"ע, שו"ר בבהגר"א על הירושלמי [וכ"מ בשנות אליהו מ"א], דמוחק מכאן תיבות נטעו ג"ש כו' ולכן כ' ומסיק כו', וכאן מיירי בתוספת בתוך שני ערלה וכמש"כ בסמוך.

ואפשר לפרש דבתוך שנות ערלה פליגי, וכ"ה בבהגר"א, והיינו דקאמר דמילתי' דר"י מתחמיא קשיא דמ"ש מבריכה שנפסקה והיא מלאה פירות דאם הוסיף במאתים אסור ומתפרש שהוסיף הפרי עצמו, וכן בכלאי הכרם כה"ג, ומשני דדמי לתוספת דפליגי לענין מעשר, ונראה החילוק משום דהתם נשתנה מצב האילן שהי' יונק מהזקניה ועכשיו נפסק ממנה, וכן בכלאי הכרם חל שינוי בכרם שיש בו עתה כלאים ובצורה זו לא היה מותר מעולם, אבל כאן שרק המחשבה נשתנית בזה שייך לפטור התוספת כיון שגדל בפטור, דבריכה שנפסקה יש לדמות לשבולת שעקרה וחזר ושתלה, דאין בזה פטור

הגרעינין עד שליש י"ל דתליא בפלוגתא דר"ע ורבנן, כדאמר בירושלמי לעיל שכבר היו עשבים בששית, עי"ש ובמש"כ לעיל שם בשם הר"ש בזה, והי' מקום לפרש דהיינו דקאמר אף לחלה כן, דגם קודם שליש תליא בפלוגתתן, (מיהו לר"א אין נפ"מ בזה דס"ל דפחות משליש פטורה מחלה, והגר"א גרס דלר"א איכא נפ"מ בזה, וע"כ דאינו מפרש לה לקודם שליש), אבל פשטות הירושלמי ל"מ כן, וכמדומה דדעת אאמו"ר שליט"א בזה דלענין חלה בתור תחלת חובתה אזלינן, ולר"ע התוספת פטורה משעת התהוות הגרגרים, ונמצא שיש תבואה שהיא בדין גידול בחיוב לענין מעשרות ולא לענין חלה, כגון שלקחה מהגוי או מחו"ל קודם שליש, וכן איפכא בלקחה ממנו הגוי קודם שליש, אבל באמת גם לפ"ז י"ל דמודה ר"ע דעדיין לא הגיע שעת חובתה של הגדל משליש, דכמו שלענין מעשרות כ"ז שלא הביא שליש כלא נשלם דמי, ה"ה לענין חלה, וצ"ע.

בדברי הירושלמי לענין ערלה בנטעו בתחילה לסייג ואח"כ למאכל

יב. ירושלמי ערלה פ"א ה"א נטעו שנה ראשונה לסייג מכאן ואילך חישוב עליו למאכל כו' מכיון שעירב בו מחשבת חיוב יהא חייב, משמע דמעיקרא נטעו שנה ראשונה לסייג ואח"כ למאכל, ומסיק דחייב מיד כיון שעירב בו מחשבת חיוב, [ולפ"ז אף אם דין ערלה דוקא בג' שנים עי' להלן עיקר ערלה צריכה לי', מ"מ כאן חייב דכל הג' שנים אסורין, מיהו אנן קמ"ל דעיקר ערלה א"צ ג"ש, כ"נ ברמב"ם פ"י ממע"ש ה"ב דמפרש לה בחשב אח"כ, אבל משמע שם דבחשב תוך ג' יש לו גם רבעי, דסגי בערלה כל דהו כדי לחייבו ברבעי, ולפו"ר הדבר ספק בירושלמי] אבל הרמב"ם העתיק ד"ז בחשב אח"כ דמתחייב מכאן ולהבא, כ"נ סתמות לשונו שם, (שו"ר בבהגר"א דאינו בין חשב מתחלה לנמלך

בטעם הפטור ממעשר באילן שנטעו בתוך הבית
יג. רמב"ם פ"א מה' מעשר ה"י אילן שנטעו
 בתוך הבית כו', ויראה לי שהוא
 חייב במעשר מדבריהם שהרי תאנה העומדת
 בחצר חייב לעשר פירותי' אם אספן כאחת,
 מדברי רבנו נראה שפי' פטורא דבית כענין
 תבואה שהכניסה במוץ לבית דפטורה, דכיון
 שהיא בבית בזמן גידול תו לא מיחייבא
 בראית פני הבית, ויש בה חסרון דחשיבות
 ג"כ, וע"ז הביא ראיא מתאנה שבחצר דאע"פ
 שחצר קובעת, מ"מ הנטוע בה חייב
 במעשרות, ומ"ש בירושלמי העביר הסך היינו
 דנעשה חורבה כדמעקרא ואינו קובע למעשר
 [ובשביעית מספק"ל בירושלמי אם חייבה
 תורה להפקיר הצומח בביתו, והשמטת
 הרמב"ם מתפרשת לחומרא מספק כיון דלא
 איפשר, ואפשר דלשיטתו דחייב במעשר
 מדרבנן ה"ה דאסור בשביעית מדרבנן], ובאמת
 אם היה הטעם כהרמב"ם ראוי לחייב מדרבנן
 כיון שאין חסרון בחשיבות הגידול, וכל כה"ג
 גזרי רבנן, [ערמב"ם פ"ג ה"ו בדין הכניס
 במוץ לבית דמשמע רק לבהמתו, ולע"כ].

אב"ד הראב"ד נראה דמפרש דהטעם מפני
 שחסר בחשיבות הגידול, דבעינן מקום
 שפתוח לאויר ולחמה ולגשמים וטל, ולפ"ז
 הדברים סתמן כפירושן דאף מדרבנן שרי, ואין
 ללמוד מעצין דראוי לגזור אטו נקוב, אבל
 גידול בית גרוע מגידולי שדה, ואינו מצוי
 ולית לן לחדש בו גזירה אטו שדה, ודילמא
 אתי לאפרושי מחיוב על הפטור, ופשטות
 הירושלמי דדומיא דהקדש והפקר קאמר
 דפטורין אף מדרבנן, וגם הו"ל לפרושי אם
 חייבין מדרבנן, ולפמ"ש"כ לעיל סק"ט דאפשר
 דלכך נקט בית ושביק הקדש דאיירי ביה
 משום דמדרבנן לכו"ע חייב אחר שליש אם
 נתחייב בשליש, עי"ש, לפ"ז מוכח דבית אף
 מדרבנן פטור, ואף הרמב"ם לא חידש כן אלא
 לפי פירושו וכמש"כ.

דשעת חובתה כמבואר מנחות ע' א', דכיון
 שנשתנה מצב האילן עצמו אין בכח שליש
 להתיר, דבעינן לשריותא דכל האילן, אבל
 כשנשתנה רק דינו של האילן בזה שפיר י"ל
 דלגבי הפירות שעליו לא נשתנה דינו דכבר
 נקבע בהיתר גידול זה, ואפי' למאן דמחייב
 תוספת הכא פטור דהתם שהשינוי הוא חיצוני
 הר"ז מוחלט דהשתא דגנך מיקרי, אבל באילן
 אם יש מקום להתיר התוספת, הרי הטעם מפני
 שהשינוי למאכל אינו קובע במה שכבר גדל
 בהיתר, וא"כ לכו"ע יש מקום להתיר, ואפשר
 נמי לאסור לכו"ע כיון שעיקר האילן נאסר,
 וכבר יכח שנפסקה, - ועי' לק' ה"ג בדין אתרוג
 שחנט בשנת ערלה ויצא בשנת היתר כו' וזהו
 דין ילדה שסיבכה בזקינה מנחות ס"ט ב'.

וסוגיא זו כו' יוסי דבסמוך דעיקר ערלה לא
 קמיבעיא לי' דאף פחות מג"ש איכא
 ורק לענין רבעי דבתר הכי מספק"ל, אם בעינן
 שתהא שנה רביעית שאחר ערלה ג"ש או לא,
 מיהו משכח"ל ג"ש בנמלך באמצע שנה
 ראשונה ופליגי בדין התוספת.

ודי' מקום לפרש בפירות שגדלו תוך ג'
 לסייג, ועכשיו מוסיפין אחר ג' כשהאילן
 למאכל, ומ"מ התוספת אסורה דפירות אלו של
 שנה שלישית הם, [כמו לענין שנות המעשר
 דהתוספת לרבנן חייבת לפי השנה שהביאו
 שליש], ולפ"ז פשוט טעמי' דמ"ד התוספת
 פטורה דהכל גדל בפטור, ולא נתיישב כ"כ
 טעמי' דמאן דאסר, ואילו בירושלמי מפרש
 טעמי' דמאן דשרי, [וגם לא הוזכר עדיין דאין
 בו רבעי, והו"ל למיחת לדין רבעי למאן
 דפטר], והלום ראיתי בספר מרן זללה"ה ערלה
 ס"א סק"י שביאר בזה עי"ש, ושם כתב דלא
 נראה לחלק בין בריכה שנפסקה לנשתנה דינה
 מסייג למאכל, וצ"ע ולא קאימנא כעת בסוגיות
 דערלה.

מכאן, לא קרינן ביה היוצא השדה, מיהו מדרבנן אפשר שיש לאסור כשאין חילוק בטיב הגידול בין הנזרעים בבית לנזרעים בשדה, אבל מאאמו"ר שליט"א שמעתי די"ל דכל שאינו מגרע בגידול לא מימעיט משדה כלל, רצ"ע.

הזורע בבית כנגד ארובה, וכן המעמיד עציץ נקוב סמוך לחלון, היה נראה לפמ"ש"כ דדינו כבית מדאורייתא, ואין הדין משתנה ע"י מאורעות שהצליח לגדל יפה בבית, אבל למ"ש מאאמו"ר שליט"א רצ"ע.

אילן הנטוע בשדה ונופי נוטה לתוך הבית מסתברא דחייב, ע"י גיטין כ"ב א' ולע"כ שו"ר דכ"מ ב"מ פ"ח א' למ"ד לבית לבית.

בדין חממות מניילון אם יש להם דין בית
מה שעושים כהיום חממות לגידול ירקות, וצורתן כעין סוכות העשויות מניילון גם הקירוי וגם הדפנות, היה נראה דאינם מבטלים שם שדה כלל, והרי הם כבתים שעושין לנטיעות דתנן שביעית פ"ב מ"ד שאמרו שם בירושלמי דבית עושה לה צל והיא גדילה מחמתן, וכמ"ש מרן זללה"ה בשביעית ס"כ סק"ו דהתם הבית להיטיב הגידול עי"ש, ולפמ"ש"כ הענין דבתים אלו הם חלק מהשדה ומשמשין אותה ואינם מבטלים שם שדה ממנה כלל, ואף אם מעכבים בעד החמה והגשמים דינם כשדה כיון שהם משימושי השדה, (וככילה בסוכה דמו), ועוד שאינם מעכבים בעד חום החמה שעובר לזרעים דרך הניילון, ואף בניילון שחור שעושה צל מ"מ חום השמש עובר דרכו, וגם יש בהם נקבים מעט לאויר וגם יוכלו גשמים ליכנס אם ירצו בזה, מלבד שיש לדון בזה משום קירוי עראי אם אינו מבטל שם שדה, דתקרת ניילון אינה חשובה, ונפ"מ למעשה לענין ברכה בהפרשת תרו"מ מפירות אלו, דלדעת הראב"ד אף מדרבנן פטורין, [ואפשר דמדרבנן פשיטא

לפי הרמב"ם בעינן בית הקובע למעשר, אבל לפי הראב"ד בעינן בית המבטל שם שדה, ומבואר בירושלמי דהסיכוך קובעו בדין בית, אבל כל שמגולה לא בטל מיני' שם שדה, ויש להסתפק אם סכך עראי דינו כבית, די"ל שאין מתבטל שם שדה עי"ז, וסוכת היוצרין שחייבת במזוזה ה"נ כבית, אבל סוכה עראית צ"ע, ואמנם הכא לא כתיב בית, אבל אכתי לא שמענו במה מתבטל שם שדה, שו"ר בחזו"א שביעית סכ"ב סק"א בהוספה דאין אהל עראי מבטל שם שדה כלל.

כמה נידונים מה נחשב בית לענין שמה שגדל בתוכו יהא פטור ממעשר

ומסתברא דבקירוי לחוד לא סגי, וכן יש לדקדק מדנקט חורבה ולא קאמר זרע בשדה וסיכך ע"ג, [מיהו בזה גם משום קירוי עראי יש לדון, וכדלעיל] שו"ר בספר מרן זללה"ה שביעית סכ"ב סק"א שכ' ואולי צריך מחיצות ויש לעי' תקרה הבולטת מבית ואין לה מחיצות מאי.

ומסתברא נמי דבאינו גבוה י' ג"כ לא בטל שם שדה עי"ז, דכיון שאין לו חשיבות בטל אגב קרקע וכשדה חשיב.

ומסתברא דמערה כבית לענין זה, וכ"נ במנחות פ"ד ב', עס"ק י"ד.

ויש להסתפק עפר שבספינה גוששת דחייבת במעשרות ובשביעית אם זה דוקא כשאין לה גג, או דהספינה כולה כעציץ המונח ע"ג קרקע דאינה מבטלת שם שדה ממקומה, ועציץ שבחבית ג"כ חייב אע"פ שיש לה כיסוי, וכ"ה פשטות הדברים, והכי מסתברא.

בית גמור שקיריה בזוכית, אם מיירי באופן שדינו כבית לכל דיני התורה, כגון לענין מזוזה ובתי ע"ח, מסתברא נמי דהזורע בתוכו פטור, אע"פ שאין הזוכית מונע מהזרעים חום השמש וגם האויר שולט בהם דרך חלונות הבית, מ"מ כיון שבטל שם שדה

כלל, ואכתי אין מוכח משם דגרע מתמרות שבהרים דאם הביא קידש לר"ל.

ולאמור יש לדקדק מכאן דתוך הבית פטור אף מן המעשר אף מדרבנן וכדעת הראב"ד פ"א ממעשר ה"י, דהא חזינן שלא אמרו מביא ואינו קורא אלא בגג ועציץ, וש"מ דרק בעציץ גזרו אטו נקוב, אבל בבית דליכא למיגזר לא חייבו ביכורים וה"ה תרו"מ, דנראה דגזירת ביכורים בעציץ מגזירת תרו"מ היא, דלא רצו לחלק, דאל"כ לא היו מחדשים להביא חולין בעזרה, [ואף להקדישם זהו דבר מחודש], או דגזירת אטו נקוב קרובה ביותר, והכי מסתברא, ועכ"פ ליכא למילף תוך הבית מיני, [וכ"ז לענין הדרבנן, אבל בערלה וכלאי הכרם דלא אימעט בית א"כ בית עדיף מעציץ שאינו נקוב, ועי'].

שם שבגג ושכחורה כו', לכאורה הברייתא כוללת גג בית ומערה, וחורבה עבודה ושאינה עבודה, וכן עציץ נקוב ושאינ' וכן ספינה, אלא דעציץ שאינו נקוב וספינה שאינה כנקובה מדרבנן אסירן (אם כשרין למנחות), וגג בית אפשר נמי דמדרבנן הוא דאסור, וחורבה שאינה עבודה אפשר שאסורה מדאורייתא, מיהו אם אינה ראוי' לשתה"ל אפשר דפטור, וצ"ע בזה.

בסברת החילוק בין גג בית לגג מערה

שם בשלמא לר"ל גג אגג ל"ק הא בגג דמערה הא בגג דבית, פרש"י דגג מערה חשיב כקרקע, ומשמע מזה דגג בית לאו משום שאין פירותיו מובחרין הוא, אלא משום דלאו כקרקע דמי, והי' אפשר לפרש דגג מערה מתפשטת יניקתו ופירותיו מובחרין, וגג בית החסרון ביניקה ולא בחיבורו לקרקע, וחידושא דגג מערה כמש"כ לעיל כיון שתחתיו דינו כבית שאינו מביא, אבל לא מסתבר לומר כן בדר"ל, דהא ס"ל בעציץ נקוב מביא וקורא ואם איתא דגג בית כמחובר דמי הדין נותן שיהא כעציץ נקוב, דדומיא

דהחממות חייבין אם נימא דא"צ לזה מושב ב"ד], וכן נפ"מ לענין מעות הראשונות למע"ש.

בסברת החילוק בין גג לחורבה ועציץ וספינה לבית

יד. מנחות פ"ד ב' ואין לי אלא בשדה מנין לרבות שבגג ושכחורה ושבעציץ ושכספינה ת"ל ביכורי כל אשר בארצם כו' אתאן למנחות כו', לכאורה משמע דלהאי תנא אפשר להביא מחדש שבחור"ל, ומרבה הני שדינם כארץ ישראל, מיהו נראה דמהאי ריבויא שמעינן דבכלל שדה נינהו, ונפ"מ לענין מעשר דכתיב היוצא השדה, דהני בכלל שדה נינהו, ואפשר דהתם נמי איכא ריבויא, ולפ"ז אף למאן דאסר להביא מנחות חדש מחור"ל, [עי' לעיל א'], היינו דוקא מהני דבכלל שדה מיקרו, אבל מתוך הבית דאימעט בירושלמי ערלה פ"א מדכתיב שדה, ה"ה דלא נאסרו בחדש, וצ"ע בזה, ואפשר דלהאי תנא חור"ל נמי אסור וקמ"ל דאף מהני שאין גידולם חשוב כבשדה אין מביאין קודם לשתה"ל, וכן עיקר דהא עציץ נקוב וחורבה לא איצטריך הכא קרא שהם כקרקע.

ועיקר הדבר דאין בית בכלל לכאורה מוכח מתוכו דקתני גג וחורבה ושביק בית, ולא יתכן לשנות בית חרב אם גג בבית שלם כן, וכן בירושלמי מעשרות פ"ה ה"ב נקטו לשון הזורע בחורבה דלאו בית הוא, א"ו דוקא מקום שאינו מקורה קתני והיינו גג או קרקע של בית חרב, וכ"נ מדאיצטריך לק' לאשמועין גג מערה, ולכאורה מ"ש גג מערה משאר קרקע עולם, אלא לפי שהמערה דינה כבית קמ"ל דעל גבה כקרקע דמי, וכן בחורבה עבודה אשמועין דאינה כבית אע"פ שיש מחיצות, מיהו יש לדחות דמיירי בחורבה עבודה, ובית לעולם כאינה עבודה דמי, שאינו פתוח לגשם וחמה ואויר, אבל מבריייתא דמביא ואינו קורא משמע דמבית אינו מביא

אין לחדש פלוגתא בין ר"י ור"ל במציאות בזה, ובפשוטו מתפרש סתמות הגמ' דמילא מובן דאיכא לאוקומה בגג מערה וחורבה עבודה וכן עציץ וספינה דקתני מתפרש דלא משכח"ל שיביא מהן [ודומיא דגג ומערה שהן מחוברין לקרקע], ודכוותה גג וחורבה דמשכח"ל שיביא, וכן חורבה מתפרש בעבודה דוקא כמו לר"ל.

נמצינו למידין דפשטא דשמעתין דגג בית כקרקע דמי, והחסרון מפני שאין הפירות משובחין, [ועי' להלן עוד בזה], ולשון רש"י אפשר נמי לפרשו דמפני טיב הפירות מערה כקרקע חשיבא.

בסברת החילוק בין תמורות שבהרים לגג וחובה, ולעציץ נקוב

ועדיין צ"ע לר"ל מ"ש תמורות שבהרים שאינו מביא, ומ"ש גג וחורבה שמביא ואינו קורא, ובשמעתין משמע דגג וחורבה גריעי מתמורות שבהרים [כמש"פ רש"י וכ"ש תמרים כו' מיהו י"ל דאעציץ קאמר כ"ש], ועכ"פ הם שוין, ואילו בתמורות שבהרים תנן אין מביאין, וכאן קתני מביא ואינו קורא, ועוד קשה דר"י מדמי עציץ נקוב לתמורת שבהרים דאינו מביא כלל, ואילו לר"ל עציץ עדיף דמביא וקורא, וא"כ מעיקרא מאי פריך לר"י דילמא הני כוליהו עדיפי מתמורות שברים, דהכי ס"ל לר"ל לכולהו תנאי.

ונראה דבאמת הו"מ לשנויי לר"י דבעציץ נקוב מביא וקורא, ועיקר הקו' לר"י דלית לן למימר מביא ואינו קורא בגג וחורבה כיון דלא קדשי כלל, ובשלמא לר"ל דמדאורייתא קדשי וקורא ומדרבנן אמרו שלא יביא אלא ממשובחין, אף במקום שאמרו שמביא שפיר אמרו שלא יקרא כיון שאינו משובח, אבל לר"י אין לתקן שיביא כיון דלא קדשי כלל, וגם זה נגד רצון התורה להביא פירות גרועים, ונמצא דמברייתא דמביא וקורא לק' לר"י כלל, אלא דמברייתא דמעציץ אינו

דגג מערה מיירי שיש עפר מרובה ועדיף מעציץ, מיהו בלא"ה קשה מחורבה שאינה עבודה דחזינן דגריעא מעציץ נקוב, ודכוותה מתפרש בגג דאע"פ שהוא מחובר הרי הוא כחורבה שאינה עבודה, ועכ"פ חזינן דלאו כללא הוא דמחובר עדיף מעציץ נקוב.

ובתו' לק' פ"ה א' ד"ה תנאי מבואר שפי' חסרון דגג מפני שאין הפירות מובחרין דאל"כ לא שייכא בדר"י, וכ"ה פשטות הגמ' לעיל כמו שדייק תו' מדקאמר קתני מיהת שבגג כו', [והלום ראיתי ברש"י כת"י שכ' קתני מיהת שבעציץ ושכספינה], ועוד דאם איתא דגג מובחר הוא, והחסרון מפני שאינו מחובר, א"כ מצינו לר"י מביא ואינו קורא בגג בית, ול"מ כן בשמעתין, [ויש לדחות דכיון דעציץ אינו מביא, אף בגג לא גזרו מדרבנן], ועוד דא"כ נמצא שיש חילוק בגודל העציץ והספינה שאם העפר מרובה כמו על הגג הו"ל מובחר ואף בעציץ מביא ובנקוב מביא וקורא לר"י, ולמ"כ כן.

ולכן נראה דגג בית כתמורות שבהרים דמי, שהחמה והרוח שולטים בהם והפירות מתייבשים ולכן לר"ל מביא ואינו קורא ולר"י אינו מביא כלל ועל כרחק צ"ל דעציץ נקוב עדיף מגג כדעדיף מחורבה שאינה עבודה, כיון שיש לפירות קרקע מעובדת ולחות ויניקה דרך הנקב, והיינו דפריך לר"י מגג וחורבה דסתמא בגג בית מתפרשא וסתם חורבה אינה עבודה, אבל מודה ר"י בגג מערה ובחורבה עבודה דמביא וקורא, והיינו ברייתא דמיייתי לק', ומיושב משה"ק תו', [ועי' להלן ד"ה ועדיין, ונראה דהיינו דקשיא לתו' דהא חזינן דנקוב דלר"ל קורא לר"י אינו מביא] וחידושא דגג מערה י"ל כמש"כ לעיל אע"פ שהוא ע"ג מערה שמתוכה אינו מביא, וכן בחורבה קמ"ל שהכתלים אינם מגרעים בגידול, ובאמת כבר כ"כ בתשו' הרא"ש כלל ב' ס"ד אלא דמשמע שם דגג בית לר"י כגג מערה לענין שבח הפירות, וצ"ע שלא הזכירו כן בגמרא, וגם

וא"כ הדין נותן דאי ס"ל כר"ל הול"ל דמביא ואינו קורא, ויתכן לומר דאינו מביא כל עיקר משמע אף בניקב בכזית, אלא דכיון דבטל מתורת כלי צ"ע מאי קסבר ר"י בכה"ג, דאפשר דלא מימעט מארצך אלא כלי שנפרד מהקרקע, אבל שבירי כלי חרס בטלין לקרקע ולא מימעטי ממארצך.

אח"כ ראיתי בספר מרן זללה"ה ערלה ס"א והועתק שם מספר עוקצין ס"ד שהאריך בביאור סוגיין.

בדין עלייה אי חשיבא כעציץ שאינו נקוב או דכקרקע חשיבא

מן מעשרות פ"ה מ"ב בצלים שהשרישו בעלי' טהרו מלטמא, בשבת צ"ה ב' מבואר דהנוטע בעציץ שאינו נקוב לא נטהרו, דקאמר התם דלר"ש אין בין נקוב לאינו נקוב אלא לענין טהרת זרעים מריבויא דקרא, וש"מ דאינו נקוב לכו"ע אינו מטהר, ולכאורה מוכח מזה דעליי' עדיפא מעציץ שאינו נקוב דכקרקע דמיא, וכמש"כ לעיל מסוגיא דמנחות.

ולפ"ז הא דקתני בתוספתא השרישו בקופות היינו אפי' בעפר שבקופה מיהו אם נתכוין לזרען בקופות הו"ל כעציץ שאינו נקוב דחייב במעשרות מדרבנן, וא"כ אפשר דאף בלא נתכוין אסרו רבנן בהשרישו כדין נפלה מפולת דסיפא דאסירי מדאורייתא, והכי משמע מדניטלין בשבת, ולא מסתבר להתיר המושרשין בעציץ שאינו נקוב, אבל עכ"פ לענין טהרות הדין כן כדמוכח בשבת שם.

והרא"ש בתשו' כלל ב' ס"ד הוכיח מסיפא דמתני' דעליי' כמחובר, וצ"ע למה לא הוכיח מרישא, וי"ל דמצין לדחויי דכי היכי דלר"ש צ"ע כתלוש ומ"מ מהני לטהרת זרעים, ה"נ גג לרבנן, אבל באמת לכאורה לאו דחויא הוא דנחי דאשכחן לר"ש דסגי ביניקה מן הקרקע לטהרת זרעים, אבל מנ"ל לחדש

מביא כל עיקר, שמעינן דלהאי תנא אף מע"נ אינו מביא, אבל אין זה מחויב מדברי ר"י.

ולא אמור נראה דכו"ע מודו דעציץ נקוב עדיף מגג ותמורות שבהרים, ולכן לר"ל מביא וקורא, אבל לר"י אשכחן דס"ל לתנא דאינו מביא, והטעם נראה דכיון דמקרא ילפינן לה, מסתבר למעוטי מארצך אף ע"נ, דסו"ס אין זה המשובח שבארצך, ורק לר"ל דמדרבנן אסרו בכחוש, ס"ל דע"נ אינו כחוש כ"כ, ושפיר מביא וקורא, [ויתכן גם דפלוגתא דתנאי היא בדין ע"נ, ואף תנא דגג כו' מביא וקורא כר"י, אבל לפ"ז היה מקום לגזור אינו נקוב אטו נקוב, ושמא אה"נ והקו' רק מגג וחורבה, א"נ באינו נקוב יש חסרון בטיב הפירות, ובכה"ג לא גזרינן כיון דפירות כאלו גם בנקוב אינו מביא, וצ"ע בזה, שוב נראה דלר"י אין ראוי לגזור להביא פירות גרועים כיון שזה נגד רצון התורה, מיהו מהא דמוקמינן ברייתא דלעיל במנחות ש"מ דלר"י אין מביאין ביכורים מעציץ נקוב לשום תנא, אי סבר דלא קדשין].

מה הדין גג בית וחורבה שאינה עבודה אי חשיבי כתמורות שבהרים או גרע מינייהו

וגג בית וחורבה שאינה עבודה יש לקיים דכתמורות שבהרים דמו או גרע מינייהו, והא דמביא לר"ל היינו גזירה דרבנן אטו גג מערה וחורבה עבודה, כדגזרינן בעציץ, ומ"מ אינו קורא כיון שבדין היה שלא יביא כלל, אבל לר"י אין לגזור להביא פירות שאינן ראויין, כיון שמיעטתן תורה בפירוש ואין זה כבוד להביא כחושין, ומוכח מכאן דטעמא דגג בית משום כחישותא הוא וכמש"כ לעיל.

ויש להקשות היכי מסייעין מהאי ברייתא לר"י דילמא ר"ש היא דאית לי' שבת צ"ה ב' דעציץ נקוב ג"כ כתלוש דמי, ולכך אינו מביא מעציץ וספינה כלל, וי"ל דר"ש נמי מודה דגזרינן בעלמא אינו נקוב אטו נקוב, ולכאורה היינו אטו נקוב בכזית דמודה ר"ש,

חשיבות לגג אם לכל דיני זריעה שבתורה כתלוש דמי, וי"ל דמ"מ כיון דמחובר לקרקע הוא מרבינן ל' מקרא, והגר"א ביו"ד סי' רצ"ד ס"ק ס"ג בליקוט, כנראה נקט דגג כעציץ שאינו נקוב, ומ"מ לענין טהרות מרבינן ל' מקרא.

והנה אם גג כעציץ איצטריכנין לריבויא דטהרת זרעים במתכוין לזריעה, וצ"ע מ"ט הו"ל בחזקתן למעשרות לא יהא אלא עציץ דחייב במעשרות מדרבנן, ואי באינו מתכוין מנ"ל לריבויא תרתי, גם באינו כקרקע, וגם בלא מתכוין, אבל אם גג כקרקע נוחא דהריבוי רק לענין שלא מתכוין ועוד ראייה מדאיכא תנא דהתולש בצלים שהשרישו בעלי חייב, כמ"ש בשנות אליהו בשם ירושלמי, ואם כעציץ שאינו נקוב דמי מ"ט דמאן דמחייב ולומר דדרך זריעה בכך, אע"פ שאינו בדין שדה וכבתוך הבית דמי, זוהי סברא מחודשת, ובפשוטו לית לן לחדש מיעוטא באינו מסוכך, ויעוי' מש"כ מרן זללה"ה בשביעית ס"כ סק"ו בדעת הגר"א דמודה דבמתכוין לזריעה אף בגג כקרקע דמי, אבל בפשוטו כונת הגר"א דאף בניחא ל' מיירי דעליי' כעציץ שאינו נקוב, ובערלה חייב משום דאף עציץ שאינו נקוב חייב כמ"ש מהתוספתא, [ועי' לק' ס"ק י"ח בזה], ובקטע הראשון בבהגר"א סתמו כתומך בדעת הרא"ש, ויתכן שחזר בו ממ"ש בליקוט, (ועס"ק ט"ז ד"ה ויש), ועי' לק' ס"ק י"ח.

לבאר דעלייה היינו עפר המעזיבה עינמה ולא עפר נוסף שנתן ע"ג קרקע

יש לעי' אם קרקע שבעלייה כקרקע ממש דמי, א"כ מ"ט השרישו בעלייה בחזקתן למעשרות ולשביעית, ונראה דעליי' היינו בעפר המעזיבה דסתמא קתני ולא מיירי בנתן עפר בעלייתו, וכ"מ בפ"י הרא"ש, והיינו קרקע עליי' דקתני בתוספתא קרקע השייך לגוף העליי', אבל עפר מרובה המונח בעלייה עדיף ממפולת שכ' הרא"ש דכנטועים בשדה דמו,

ולפ"ז החילוק בין עליי' למפולת הוא משום דעליי' לא חזיא לזריעה וניכר שהשרשתן עראית, ומ"מ כיון שנושרו בקרקע נטהרו, אבל מפולת שעפרה מרובה חזיא לזריעה והרי הם כנטועין בקרקע, ולא מהני מה שלא נתכוין לכך.

בביאור מתני' אם נפלה מפולת על הבעלים המושרשים בעליה או דנפלה מפולת הוי גזונא אחרית

מז. שם נפלה עליהם מפולת כו' אפשר לפרש דה"ק בצלים שהשרישו בעלייה וגם נפלה עליהם מפולת הרי אלו כנטועים בשדה, ולפי' זה מיירי ששנפלה המפולת ע"ג העליי', ונקט מפולת לומר דאע"פ שלא נתכוין לזריעה, מ"מ כיון שיש כאן עפר מרובה הרי הם כנטועין בשדה, וכן פי' הרא"ש בתשו' שם דהמפולת נפלה ע"ג העליי', ואפשר להוסיף דנקט מפולת כדי שלא יהיו בתוך הבית דפטורין מן המעשרות.

ואפשר לפרש דה"ק בצלים שנפלה עליהם מפולת הרי אלו כנטועין בשדה, וכפי' זה נראה בתוספתא וברמב"ם, ולכאורה פי' זה מיושב טפי דלמה ל' למיתני דין מפולת בהשרישו בעלייה שיש כאן צירוף של שני נטיעות בלא כונה, הרי האמת דאף במפולת לחוד הרי אלו כנטועין בשדה ואף כשעדיין לא השרישו אלא דאף בשדה כ"ז שלא השרישו העוקרן בשבת פטור, [ועמ"ב סי' שי"א ס"ק כ"ז דאסור משמע מדרבנן], שו"ר דהא ליתא דאם לא השרישו מותר ליטלן ואינם כנטועין בכונה, ומתפרש נפלה עליהם מפולת והשרישו מחמת המפולת, ולא מיירי כברישא שהשרישו מחמת קרקע העליי', ואף אם האמת דה"ה בעלייה, מ"מ אין לו לתנא לצרף שני ענינים יחד, דעיקר החידוש אינו דעליי' כמחובר, דזה דין ידוע בעלמא, ואף ברישא לא נחית לזה, אלא דממילא שמעינן לה כיון דזרעים שבעציץ שאינו נקוב אינן

נטהרין, ועיקרו לומר דנזרעו שלא בכונה ג"כ דינם כנטועים בשדה, ואף כשניכר שהם בתוך מפולת בית [שעתיד לבנותו] ולא בשדה, וא"כ יש לנו לפרש מפולת שנפל הבית עליהם, ואמנם לדעת הרא"ש האמת דאין חילוק אם המפולת נפלה עליהם בבית או בעלייה.

והגר"א שם בקושיתו ע"ד הרא"ש פי' דמתני' דנפלה המפולת בקרקע, ואמרו ר' שליט"א הק' דפשטא דמתני' דאבצלים דרישא שהשרישו בעלייה קאי, ונראה שמפרש דחידושא דמתני' בעלייה אבל בקרקע פשיטא, ולפמש"כ אף אי ס"ל כהרא"ש דעלייה כקרקע לא נחית התנא להשמיענו ד"ז לא ברישא ולא בסיפא, דרישא חידושא דעפר המעזיבה שבקרקע עליי' אף אם השרישו בתוכו לא הוי כמחובר אלא לטהרות, ומתפרש שהדין ידוע דקרקע עליי' כמחובר, ובסיפא קמ"ל דמפולת אם השרישו כנטוע במתכוין בשדה דמי, מיהו לדעת הגר"א נחית תנא ברישא לאשמועינן דאע"ג דקרקע עליי' לא כארץ דמי, מ"מ אהני זה שהוא מחובר לטהרו, ולפ"ז ק"ק דהו"ל לפרושי דמפולת דסיפא דוקא בקרקע, וי"ל דכיון דרישא מתפרשא שהשרישו בגינה שבעלייה, [לפי הגר"א], ממילא מובן דאין יתרון למפולת, וסתם מפולת מיירי שנפל הבית, שוב שמעתי מאמרו"ר שליט"א דלאו בהשרישו מפרש לה, אלא לפי שנאמר כנטועין בשדה, הו"ל לתנא לפרש תחלה שאינם בשדה, ואי קאי אבצלים שבעלייה ניחא, וס"ל דלא אמרי' שסתם מפולת ש"מ שהם בבית, שאפשר שיפול הבנין על צדו.

בביעור ענין והם מגולין, אם הן עימן מגולין או רק שאין עליהם תיקרה

שם והם מגולין, לשון הרמב"ם פ"א הי"א והרי הם מגולין, ופי' באו"ש דר"ל שאין ע"ג תקרה, דאל"ה הו"ל כבתוך הבית, ובאמת פי' הר"ש והרא"ש קשה דלא מצינו דמגולין הוי דרך זריעה, דבשבת נ' ב' פי' בשם רה"ג

דבעינן מקצתן מגולין שלא יהא דרך זריעה, [ואף לגרסא דמקצת עלין מגולין לא הזכירו שזהו חידוש טפי בדרך זריעה, מיהו הר"ש בסופ"ק דכלאים כתב כן והרמב"ם בפ"ב מכלאים הי"א כתב דבלא היו העלין מגולין חושש משום כלאים], ואם כונת התנא לומר דדוקא אם העלין מגולין, לא הו"ל למיתני והם מגולין דמשמע גופן, וזה גריעותא בדרך זריעה, והי' אפשר לפרש איפכא דאע"פ שהם מגולין (כמתני' דכלאים וברמב"ם שם), הרי אלו כנטועין בשדה כיון שהשרישו, אבל לשון המשנה משמע דוקא שהם מגולין, מיהו גם פי' האו"ש ק"ק דפשטא משמע דהבצלים מגולין, ואין דרך לנקוט לשון זה לומר דליכא תקרה, ואפשר דאם הם נמצאים בעומק המפולת אין דרך זריעה בכך, ולאפוקי נפלה עליו מפולת דתנן גבי חמץ שענינו שאבד תחת המפולת, וכאן הכונה שנזרעו ע"י המפולת ולא שנאבדו תחתיה, [ועי' משנה ראשונה], ובדעת הרמב"ם ג"כ יש לפרש כן, ואפשר דגם לפר"ש מהאי ענינא הוא לומר שאינם טמונים בעומק אלא כדרך הנזרעים, וכך מתפרש מקצת עלין מגולין שכ' בסופ"ק דכלאים, ועי' בסמוך בדברי הראב"ד.

בנידון האם בצלים שהשרישו דמתני' איירי בזריעין אגודה וכדי לחלק ביונם לבין לפת וצנונות, דסופ"ק דכלאים

ויש לעי' למש"פ הראשונים ז"ל שבת נ' ב' בטומן לפת וצנונות דלענין מעשר ושביעית מיירי בהשרישו, מ"ש ממתני' דקתני הרי אלו כנטועין בשדה, הרי כאן ג"כ נפלה המפולת ואינו רוצה בהשרשתן, [ואולי זהו מקור דברי הגר"א אם כונתו לפרש ברוצה בהשרשתן], וצ"ל דהתם מיירי באגודה כמ"ש בירושלמי, ומתני' בלא אגודה, ואע"פ שאין רצונו בהשרשתן מ"מ דינם כנטועין בשדה כיון שהם נטועין בדרך זריעה, וכ"מ בירושלמי בשמעתין דערימה של בצלים שהשרישה בקרקע התולשן בשבת פטור, ומתפרש דכ"ש

שאינן בהם משום מעשרות ושביעית, וכ"מ בהמשך הסוגיא, נור"ל דפליג היינו רק בשבת, ולדיד' אף בבצלים שהשרישו בעלייה חייב, כדמשמע בסוף הסוגיא, דס"ל דלענין שבת סגי במציאות שהשרישו בקרקע, אבל לענין מעשרות ושביעית מודה, והיינו דמייתי מינה ר"ז דאין בהם משום ספיחין, מיהו מה שהזכירו בצל יחידי צ"ע דהא לפ"ז היינו מתני' דכנטועים בשדה, וצ"ל דאה"נ כונתו לומר דהכל מבואר במתני', דהתם קתני אינו חושש משום שביעית דכנטועים בשדה, וצ"ל דאה"נ כונתו לומר דהכל מבואר במתני', דהתם קתני אינו חושש משום שביעית וע"כ בהשרישו, ור"ז סבר דמתני' בלא השרישו דומיא דשבת, וצ"ע, וק"ק סתמות המשנה דהטומן שלא נרמו דמיירי רק באגודה, ואי מיירי במקצת הקלחים מגולין הוה נחא טפי דמיירי שלא כדרך זריעה, ועראב"ד בה' כלאים דלא בעינן אגודה, ולפ"ז מיירי מתני' במכוסין, והן מגולין היינו כמש"כ שלא נאבדו בתוך המפולת ועדיין צ"ע בכ"ז, שהרמב"ם בפ"א משמיטה ויובל ה"ט"ו לא העתיק אגודה, ולדעת תו' שבת שם דלא מיירי בהשרישו נחא ואפשר דלפת וצנונות השרשתן גריעותא משא"כ בצלים דסתמא נחא לי' אע"פ שעתה אינו רוצה בהשרשתן, עירושלמי כלאים שם דאיכא מ"ד דוקא לפת וצנונות, ולע"כ.

האם קרקע עלייה נחשבת כא"י לענין מביא גט או כחול'ל.

יז. בתו' גיטין ז' ב' ד"ה הא, הקשו מה ענין גט אצל מעשר אטו המביא גט בעלייה בא"י יחשב כמביא בחול'ל משום דעפר הבא שם מחול'ל פטור ממעשר, ואור"י דלא דמי דעלי' קרקע שתחתיה בר זריעה וראוי להתחייב במעשר ושביעית משא"כ בספינה, ולכאורה מפורש בדבריהם דקרקע עלי' אינו כא"י, דאל"כ מה שייך להזכיר עלי', הלא העלי' והבית שוין, ואין נראה לדחוק דכונתם בעפר שלא נתבטל לעלי' כגון

עציץ (ונימא דכונתם דומיא דספינה), ויהא מוכח מדבריהם דעציץ נקוב המונח בעלייה אינו כמחובר אע"פ שקרקע העלי' כא"י, וכמ"ש אאמו"ר שליט"א בזרעים ב' ס"א סק"ח, דא"כ לא הו"ל להזכיר בתירוצם קרקע שתחתיה, דעלי' גופה כא"י דמיא, וגם עיקר הקושיא אין לה מקום אם קרקע הבטל לעלי' כא"י, וכ"מ בתו' הרא"ש שם, דהזורע בעלייה פטור מן המעשר, ומתפרש בכל גונא, ולכאורה דבריהם סותרים למ"ש הרא"ש בתשו' כלל ב' ס"ד דקרקע עלי' כא"י דמי ועדיף מעציץ נקוב, וצ"ע שהרא"ש בתוספותיו סתם כן, ושמעתי מאאמו"ר שליט"א דאין להוכיח מדבריהם ד"ז, דעיקר כונתם לומר דלאו בחיוב מעשר תליא, ונקטו גונא דעלי' דסתמא אין שם עפר שבטל לעלי' [מיהו לק' ס"ק י"ט דבמונח ע"ג קרקע אע"פ שאינו בטל לעלי' דינו כקרקע להרא"ש] ואמנם הו"מ למידחי דעלי' גופה כמחובר, אלא דלא נחתו להאריך, כיון דהתירוץ פשוט יותר, ומהני אף אם בכל ענין הזורע בעלייה פטור וצ"ע, ונבאמת לפו"ר גם תירוצם צ"ב מ"ט תלו לה בקרקע הראוי לזריעה, דמשמע שבית הבנוי בקרקעית הים דינו כספינה, ובפשוטו אם העומד ברגליו בקרקעית הים דינו כא"י, ה"ה בבית שע"ג הים, וכמו שאין לשאול בעומד ע"ג עציץ שאינו נקוב בארץ דלהוי כחול'ל, דכל עמידתו מתייחסת לקרקע, ה"ה בבית, ורק בספינה שאין לה זיקה לקרקע הוצרכנו לזיקת גידול זרעים שבתוכה, דאם לגבי זרעים יש לה זיקה לקרקע חשיבא שפיר כמונחת ע"ג קרקע, ולע"כ בסוגיא שם].

בביאור מתני' דערלה פ"א מ"ב והנוטע בספינה חייב בערלה, מה החידוש בזה

יח. ערלה פ"א מ"ב והנוטע בספינה כו' חייב בערלה, כולה מתני' בחיוב דאורייתא מיירי, ופר"ש דקמ"ל דאף באינה נקובה חייב, ולכאורה מסתמא דמתני' אין ראייה, דהא בפ"ב דחלה נמי קתני עפר חול'ל

הגידול בא"נ אע"פ שהוא כתלוש ע"ש, ומדברי התוספתא משמע דבאינו נקוב ג"כ חייב, והיינו מדרבנן וכמש"כ וצ"ע א"כ למה סתם הטור דפטור, ואם לר"ש פטור, הלכה כמותו בחו"ל, [עי' תשו' הרא"ש שהזכיר דברי ר"ש, ושם סבר דר"ש מתיר], אבל לא מצינו פלוגתא בזה, כי היכי דלא פליגי בתרו"מ, ובבדק הבית העיר ע"ד הרא"ש דמשמע דס"ל דעציץ שאינו נקוב פטור מערלה ומדברי הרמב"ם ל"מ כן, אבל באמת דברי הרמב"ם הם רק שדינו כנקוב, ודין א"נ לא מצינו ברמב"ם כגון בשל מתכת, אלא שהרמב"ם סתם כל עציץ, שו"ר בספר מרן זללה"ה דיני ערלה סעיף ל"ב כ' בפשיטות דחייב מדרבנן.

ועוד יש לעי' מאי קמ"ל בתוספתא בראש הגג דחייב, אם גג כקרקע דמי פשיטא, הא בתרו"מ נמי חייב, ואם גג אינו כמחומר הו"ל כעציץ, יש לשאול מ"ט חייב, הרי בפשוטו גג בית אינו כנקוב אצל אילן, ולהסוברים דבין חרס בין עץ כנקוב, שם י"ל דגג בית לא עדיף מיניהו, אבל אם עץ אינו כנקוב כ"ש גג בית, והבריתא מתפרשת מדאורייתא דומיא דספינה, (ואם נימא דגג כחו"ל להגר"א נחא, אבל ל"מ כן).

ולכאורה נראה דקמ"ל אע"פ שאין דרך לנטוע אילנות בספינה שהשרשים עתידין לנקבה וכן בראש הגג אין דרך להרבות עפר הראוי לאילנות, וגם האילן מכביד על הבית, וכן עציץ סתמו רק לזרעים ולא לאילן מאכל, אפ"ה חייב בערלה, והוצרך להשמיענו משום דאימעיט סייג וקורות דלאו למאכל נטען, ומשמע דבעינן חשיבות עץ מאכל.

ולכאמור יש ללמוד מכאן דגג בית כמחומר, דאל"כ לא היה חייב בערלה מדאורייתא וכ"כ בבהגר"א סי' רצ"ד ס"ק ס"ג ע"ד הרא"ש דא"צ לכל האריכות הזה דמפורש בתוספתא דחייב, ואם התוספתא אפשר לפרשה

שבא בספינה ומתפרש באופן שא"צ נקב (או שהיא נקובה), אבל בירושלמי אמרו דחרס א"צ נקב לאילן, ולדעת תו' של עץ א"צ נקב אפי' לזרעים, [ונמא דלא פליג ר"י ומצריך גוששת משמע דדוקא במעשרות דבעינן א"י מצריך גוששת, אבל ערלה דנוהגת בחו"ל מיא כארעא סמיכתא דמיא, אבל בגיטין ז' ב' ל"מ כן מדר"ז ורבא, וצ"ל דליכא למידק מדלא שנה התנא דברי ר"י גם בערלה כיון דהלכה כרבנן, ואפשר דמודה ר"י דמדרבנן חייב אף באינו נקוב כלל, משא"כ במעשר דכחו"ל משוי לה, ולע"כ, שו"ר בירושלמי חלה פ"ב ה"א דמודה ר"י דחייבת במעשרות מדרבנן כדין עציץ שאינו נקוב].

ויש לעי' מהו עיקר חידושא דמתני', אם דספינה של חרס כנקובה הא לא קתני לה, ואם גם באינה כנקובה חייב, אי מדרבנן לכאורה פשיטא מ"ש מתרו"מ ועי' להלן בזה, ואי מדאורייתא מנלן, הרי לכל דיני התורה כתלוש דמי, ובראשונים ז"ל נראה דרק בכנקובה הדין כן, והיינו משום דסתמא דמתני' מתפרשא מדאורייתא, וכ"מ בירושלמי דבעינן נקוב, אלא דחרס כנקוב אצל אילן, וכ"ה בר"מ פ"י ממע"ש ה"ה אע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות, וכ"כ הר"ש והרא"ש דדוקא חרס, ובטור סו"ס רצ"ד כ' דשל עץ בעי נקיבה.

בדין הנוטע בעציץ שאינו נקוב וחזר ונטע בעציץ נקוב

ובתוספתא קתני הנוטע בספינה ובעציץ ובראש הגג חייב בערלה, הנוטע בעציץ שאינו נקוב נשבר וחזר ונטעו בעציץ נקוב אם יכול לחיות כו' ובמנחת ביכורים הגיה חייב, דהיינו שלא הועיל מה שגדל בא"נ, וכן צידד מרן זללה"ה בס"ב ס"ק י"ג ולפמש"כ מבואר כן בראשונים ז"ל דאין חיוב בא"נ, והרי דבריהם אף בחו"ל א"ו א"נ כתלוש דמי שו"ר דמרן ז"ל נסתפק שיועיל

כדאמר' דמפסיק צונמא, אפ"ה דינו כמחובר, דסלע שבהר בכלל קרקע עולם ועפר שבו זהו עפר הארץ, ה"ה בית הבנוי בקרקע מתבטל ביטול עולם לקרקע עולם, ועפר שבתוכו כעפר שבתוך הסלע דאין מגרע מה שאינו יונק מכל קרקע העולם, ובאמת נראה דהעושה חפירה בקרקע ובנאה ברצפת אבנים וכתלים ומלאה עפר, ליכא למ"ד שאין דינה כקרקע, ואע"פ שהכתלים והרצפה מפסיקין היניקה, דהעפר שבגומא אינו קובע שם לעצמו, משא"כ עפר שעל גג בית שהוא נפרד מקרקע העולם והוא כתלוי באויר, ואף בסלע הבולט מע"ג קרקע באופן שאינו כהר יש לדון שאם חקק בו בית דדינו כגג בית, ולעומת זה הבונה בית בחפירה דינו כגג מערה, [ואמנם לענין ביכורים אפשר דאה"נ החילוק תלוי אם העפר למעלה ומובדל מהקרקע שאינו כשדה דעלמא, עס"ק י"ד].

מיהו לפ"ז הדין נותן שיהא גג בית כמחובר לענין שבת וטומאה אלא שאינו ארץ ישראל, ואמנם כן משמע דעת הגר"א בבבליים שהשרישו בעלייה דלענין טומאה דינם כקרקע, וכן לענין שבת אית תנא תני חייב, וכן לענין ערלה קתני דראש הגג חייב, אבל הדברים מחודשים דבפשוטו אין לנו אלא דין עציץ שאינו נקוב, והרא"ש בתשו' לא בא לאפוקי מאפשרות כזו לומר שע"ג הגג כקרקע אלא שאינה א", דא"כ בכרם לרבעי וערלה דאף בחו"ל אסור פשיטא דאסור, ומצינן למימר דאע"פ שהעפר כמחובר מ"מ הזרעים כתלושין כיון שאין דרך זריעה בכך, דגם עיקר הא דעציץ שאינו נקוב לא חשיב עיקר דבר מגידולו הטעם מפני שאין דרך זריעה בכך כדאמר שבת ק"ח א' לאו היינו רביתי' ואם כל עפר שאינו בקרקע עולם אין דרך לזרוע בו, יחשב הגג כעציץ שאינו נקוב מה"ט, אבל אין לנו לחדש כזאת מהא דאשכחן דעציץ שאינו נקוב כתלוש, דהתם העציץ ודאי כתלוש, וכאן העציץ כמחובר וכן העפר.

מדרבנן כיון שאין הגג כנקוב א"כ שפיר הביא הרא"ש לחייב מדאורייתא, א"ו כונת הגר"א דהתוספתא נמי מדאורייתא קאמרה וכמש"כ, [ומ"ש בליקוט לחלוק על הרא"ש, כנראה הדר ביה מזה ועחזו"א שביעית ס סק], ואמנם מדברי המחבר אין ראיה, שהרי העתיק דעציץ חייב אע"פ שאינו נקוב, ומתפרשים דבריו כמ"ש בב"ה דאע"פ שאינו כנקוב חייב, דאל"כ מה דקדק על הרא"ש הרי הרא"ש מיירי בגג שאינו כנקוב, אבל לפמשנ"ת לעיל דהראשונים ז"ל הצריכו שיהא כנקוב, וסתמא דחייב מדאורייתא קאמר, ש"מ דגג בית כמחובר.

ל"שון התוספתא הנוטע בעציץ שאינו נקוב כו' צ"ב, דברישא סתם דעציץ חייב והיינו אף בא"נ, ואמנם איכא לפרושי בעציץ של מתכת או של עץ להסוברים דבעי נקיבה, אבל הלשון סתום דהו"ל למיתני של מתכת או של עץ, וגם סתם נשבר בשל חרס הוא, ואי הוה גרסי' בתרווייהו נקוב הוה ניחא טפי, ונקט נקוב דלא נילף מינה לשל מתכת, - אם יכול לחיות בין בעציץ בין באילן שנעקר, היינו אם יכול לחיות בעפר זה ע"י יניקה מקרקע עולם עד שישריש פטור, דהא אילו עקר האילן ונתנו בעציץ נקוב בלא תוספת עפר פטור, אע"פ שעתיד להשריש בקרקע, והשתא נמי זהו השיעור, שהרי מגדר עציץ נקוב לא נפיק, כ"מ לכאורה מדברי מרן זללה"ה בפי' התוספתא, מיהו עמש"כ בכ"ז בערלה סי' סק .

מה הטעם דגג בית נחשב כמחובר לגמרי

יט. בביאור דברי הרא"ש דגג בית כמחובר כתב אאמו"ר שליט"א בזרעים ב' סי"א סק"ח דלענין להחשב מחובר לקרקע לא בעינן שיהא יונק בחיבור לכל קרקע העולם, וכמו שהזרוע בעפר שבתוך סלע חשיב כזרוע בקרקע אע"פ שהסלע מונע התפשטות היניקה, ואין הזרעים יונקים אלא מהעפר שבגומא זו,

ולדעת הרא"ש נראה דאף עפר שאינו בטל לעלי"י, אם אינו מונח בכלי הרי הוא כמונח ע"ג קרקע.

בדין כלי שחקקו ולסוף קבוע בקרקע אי דינו כמחובר

וי"ש להסתפק כלי שחקקו ולבסוף קבעו בבנין או בקרקע אם דינו כקרקע, ולכאורה נראה דאם אין חסרון בביטולו לקרקע ע"י שראוי לשימושי כלי, הרי הוא כקרקע.

וכתב אאמו"ר שליט"א שם דעציץ נקוב המונח ע"ג רצפת אבנים שבבית כיון שאינו יונק מקרקע עולם דינו כאינו נקוב, דעפר שבכלי אינו מתבטל אא"כ יונק מקרקע עולם, וכן אם העלים יוצאים ע"ג רצפת אבנים ע"ש, ונראה דה"ה ע"ג סלע שבהר שהרי אינו יונק מקרקע עולם כדאמרי' גיטין כ"ב א' דמפסיק צונמא, וכבר נתבאר דאין חילוק בין סלע שבהר לרצפת אבנים, [ועי' לעיל דרצפת בית לכו"ע כקרקע, ונדון הרא"ש רק בעלייה].

וי"ש להוסיף דבאמת אף ע"נ שיונק מקרקע עולם דינו כתלוש, כדאמרי' גיטין שם שהעציץ נקנה רק במשיכה, וכן לענין גט אינו מחוסר קציצה, אלא שהזרעים דינם כמחוברים ע"י הניקה, [והעפר שבעציץ אפשר שמתבטל לזרעים], וא"כ הדבר פשוט דבלא יניקה אין יתרון בזה שמונח על קרקע עולם, ותדע דבדאיכא יניקה אפי' מנח אסיכי הו"ל כמחובר, ובתולה באויר מע"ג רצפת אבנים לא מסתבר כלל שיהא כמחובר, ואפי' אם ניילון פרוס ע"ג קרקע למנוע היניקה ג"כ דינו כאינו נקוב, בין תחת העציץ ובין תחת העלים, כללא דמילתא עציץ לעולם כתלוש אלא שהיניקה מחברתו, וכ"כ אאמו"ר שליט"א שם סק"ב בשם מרן זללה"ה דע"נ שאין בו זרעים דינו כתלוש, ויש להביא ראיה מדר"ש שבת צ"ה ב' דע"נ כתלוש לכל דבר אלא דלהכשיר את הזרעים דינו כקרקע, ואטו נימא דבלא יניקה

ג"כ דינו כקרקע, הרי גם לאחר היניקה דינו כתלוש, אלא שלענין הזרעים שייך למיקריהו אשר יזרע, אבל אין יתרון בזה שמונח ע"ג קרקע, וה"ה לכו"ע דהא ליכא פלוגתא מהו ע"נ, ועוד ראיה מספינה שאם המים מפסיקין היניקה אינה כקרקע, ואם המונח ע"ג קרקע כקרקע, הרי המים דינם כמחוברים, וצ"ע בזה, ועוד דא"כ מצינו עציץ נקוב שהמגביהו מע"ג קרקע אינו כתולש ע"י שבת פ"א ב', [ואטו העובר תחת עציץ התלוי מע"ג רצפת אבנים יחשב כעוקרו, וכן תחת הנוף וכמדומה שהמנהג פשוט שלא לחוש מלעבור תחתיהם], ומ"ש בחיי אדם ה' שבת כלל י"ב דעציץ העומד בעלייה הוי חשש חטאת יש לפרש בעלייה של עץ דכנקוב דמי, או אם יש עפר בעלייה וכ"כ בתשו' ב"ד להנחלת דוד דהעומד על הנסרים אינו כנקוב, ודעתו שם דאף להסוברים דעץ כנקוב היינו דוקא העציץ עצמו שהשרשים מפעפעין אותו, וכ"מ בנשמת אדם כלל קנ"ב ע"ש, ברם משמיה דמרן זללה"ה אומרים שעציץ המונח על הרצפה כמונח ע"ג קרקע דמי, ולא נתפרש הטעם, וכפי הנשמע מבעל המימרא הטעם מפני שיונק, וא"כ אין זה ענין לנד"ד, ושמא חשש לסדק שבין המרצפות שהוא כשורש קטן, או שהי' אילן, והמרצפות כחרס שהוא כנקוב לאילן, או שהמחמיר דמרצפות כחרס וכמ"ד שחרס כנקוב אף לזרעים, אבל אאמו"ר שליט"א מפרש דכיון שמונח על קרקע עולם לא נחתין לדקדק אם יונק, ועפ"ז כתב בהוספה הנדפסת סוף ספר ביכורים להחמיר ע"ש, ושם נקט דהמונח ע"ג סלע אף שאין בו עפר פשוט דדינו כמחובר, ונראה שזה דלא כמ"ש בספר זרעים וכמשנ"ת, וצ"ע, ולענין לעבור בשבת תחת עציץ התלוי בבית מע"ג רצפת אבנים כמדומה שנהגו להתיר, וכן שמעתי מאאמו"ר שליט"א דלא חיישינן ליניקה מע"ג רצפת אבנים, עכ"פ בכה"ג שעומד באויר, והלום ראיתי בספר מרן זללה"ה שביעית סכ"ב סק"א

בשביעית סכ"ו סק"ד צידד דכלאי זרעים בבית מותרין, מיהו בסוה"ד כתב דאין ללמוד דרשות חז"ל זמ"ז ע"ש.

שם שביעית צריכה, בתרומות פ"ו מ"ו תנן לפיכך אם אכל קשואין של ערב שביעית ימתין לקשואים של מוצ"ש כו' ומשמע שם בירושלמי דלא משכח"ל שישלם בשביעית והיינו קודם שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל, ואם איתא משכח"ל בזורע בתוך הבית, ולא קו' היא דלא נחית תנא לגויני רחיקא, ועוד דאם נימא שישלם משל תוך הבית הו"ל מן הרע על היפה שגידולם גרוע מעל פני השדה.

ולענין הלכה הביא מרן זלה"ה בשם הפאה"ש דבזה"ז הו"ל ספק דרבנן, אבל דעתו ז"ל נוטה דכיון שהספק בדאורייתא, כבר נקבע הדרבנן כדינו מדאורייתא, דדין הספק הוכרע לחומרא בדאורייתא, ולענין לחדש גזירה מדרבנן ע"י לעיל סק דאין ללמוד מעצין שאינו נקוב דהגזירה אטו נקוב קרובה, מיהו יתכן דעבודת אדמה בשביעית ראוי לאסרה מדרבנן, ובזה גרע ממעשר דכיון שאין אפשרות זריעה בשביעית הר"ז פירצה הגורמת מכשול, משא"כ כשאינו מעשר.

בדין עציץ שאינו נקוב של גוי בא"י ובסוריא

עציץ שאינו נקוב של גוי בא"י למ"ד אין קנין נ"פ דגזרו אטו נקוב, ואף למ"ד יש קנין מסתברא דמדרבנן גזרו ביה כמו בנקוב, אף בקרקע של גוי, אע"ג דהוי תרי דרבנן, ויש להסתפק בסוריא בעצין שאינו נקוב של גוי והשדה של ישראל אם גזרו אטו נקוב, או"ד כיון דשדה של גוי בסוריא פטורה ממעשרות ושביעית אף בעצין שלו לא גזרו, ולעומת זה יש להסתפק בעצין של ישראל ע"ג שדה של גוי, דבנקוב מסתברא דפטור, וא"כ אין לאסור באינו נקוב, או"ד אינו נקוב כשדה בפ"ע דמיא, ובסברא י"ל דבתר מקום העצין אזלינן, כיון שהגזירה אטו נקוב, ועדיין

דעל רצפה של אבן אינו יונק, ושם נראה דדינו כאינו נקוב.

(בגמ"ז כ"ב א' דנקבו בחו"ל ונופו בארץ) אזלינן בתר נופו, ואם הכונה דהנוף גורר את כל העצין, צ"ע מדר"ש דס"ל בפ"ב דעוקצין דנוף אינו גורר את העיקר, ואילו בעצין נקוב ס"ל שבת צ"ה ב' דכולו נטהר, וש"מ דכח הנקב אלים מכח הנוף ולית לן לשוויי פלוגתא בין רבנן ור"ש בדברא ולפז"ר מוכח מזה דברא רק לענין הנוף קאמר, וכן משמע מהמשך הסוגיא מייחנין לדרבי ורשב"ג, והיינו לענין הנוף לחוד, ולפ"ז גם אין ראיה דבאינו נקוב נעשה כנקוב ע"י הנוף, דמתני' לענין טהרות דסגי בכל דהו, מיהו הנוף חשיב כנקוב דלא גרע מנוף בנקוב דאזלינן בתר נוף – ונראה דמודה ר"ש בנקוב כזית והוא באורי שדינו כנקוב).

אח"כ ראיתי ברא"ש גיטין פ"ב ס מבואר דע"נ בעלייה לאו כמחובר דמי ע"ש.

בדין אילן הנטוע בתוך הבית לענין חדש וכלאים

ב. ירושלמי ערלה פ"א ה"ב ר"י בשם ר"י אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה, יש לעי' חדש וכלאים מאי, ולעיל ס"ק י"ד דקדקנו מלשון מהגמ' מנחות פ"ד ב' דבתוך הבית פטור מחדש [וכ"מ מהא דלא זרעו לעומר בתוך הבית] וצ"ע, ולענין כלאי הכרם תנן בפ"ה דכלאים והבית שבכרם זורעין בתוכו, ומשמע דאי לאו שהבית מפסיק היה אסור בתוך הבית, וכ"מ עירובין צ"ג א' בית שחציו מקורה כו' ואילו השוה את קירוי כו', ויש להסתפק בכלאי זרעים מאי כיון דכתיב שדך למעשר מדמינן להו, או"ד ההוא למעוטי חו"ל כדאמר קידושין ל"ט א', ולכאורה נראה דהרכבה דאיתרבי מהאי קרא יש לאסור אף בתוך הבית, [מדאורייתא, דלא מצינו גזירה דרבנן בתוך הבית, ובעצין שאינו נקוב מסתברא דרק מדרבנן אסור, וצ"ע], וכיון שכן לא אימעיטו זרעים אלא מחו"ל, ומרן זלה"ה

שתי יתידות, ומבואר דאף בע"נ בתר עציץ אזלינן, [נועפר שתחתיו לכאורה ר"ל כנגד הנקב, וקרקע שגוף העציץ מונח עליו דודאי מיירי שקנה העפר שבתוכו, מיהו אפשר דה"ק אהני קנין קרקע שבתוכו לחייבו כו'], ודכוותה בגוי יש לפטור, וראיתי בספר מרן זלה"ה דבא"י כתב לחיוב, ע"נ של גוי בשל ישראל ומשמע מדאורייתא, וכן שמעתי מאמור"ר שליט"א דאף בסוריא שניהם חייבין דחשבינן ל' כשותפות ישראל וגוי בין בע"נ ש"ג וקרקע ישראל ובין איפכא, ובא"י פשיטא ל' דחייבו מדרבנן עציץ שאינו נקוב של גוי דגזרינן אטו נקוב, (נכתב לפו"ר וצע"ע)

צ"ע שהרי באמת אין לעציץ קשר עם הקרקע שנמצא שם, ושפיר קבעו הגזירה באופן כללי על גידול עציץ שאינו נקוב ובאמת ראוי לקבוע דין עציץ שאינו נקוב באופן כללי באויר סוריא, ולא במקום הנחתו, אבל בנקוב מסתברא דבתר קרקע אזלינן דהכל נגרר בתר הקרקע, דמסתברא דעציץ נקוב העומד בחו"ל ונקבו בארץ חייב מדאורייתא ולע"כ בדיני ע"נ, שוב שמעתי מאמור"ר שליט"א דבא"נ פשיטא ל' דבתר בעל העציץ אזלינן, ואף בנקוב יש לדון, וכעת מצאתי בירושלמי חלה פ"ב ה"א הקונה עציץ נקוב בסוריא אע"פ שלא קנה עפר שתחתיו וקרקע שע"ג קנה לחייבו למעשרות ולשביעית אפי' נתון ע"ג

סימן ב

בעונת המעשרות ובדין התוספת שלאחר שליש בפטור ובדין זורע בתוך הבית בעלייה ובעיץ

(תמצית הדברים בקיצור)

א. פ"א מ"ב מאימתי הפירות חייבין במעשר כו' התבואה והזיתים משיכניסו שליש, בתבואה וזיתים וענבים ותאנים מצינו שהם ראויין לאכילה קודם שליש, ובפירות האילן האלו אין אכילתן הפסד בשביעית, וקמ"ל מתני' דלענין מעשר בעינן חשיבות אוכל טפי, והיינו דבעי בגמרא ר"ה מנה"מ כמ"ש תו' שם, ולמסקנא יליף שליש לתבואה, ובתו' כתבו דכולהו הוי שליש אלא דבאלו יש שינוי ניכר בפרי בשליש משא"כ בתבואה וזיתים, ואפשר דבכל הני שיש שינוי ניכר בפרי קרוב לשליש ידעו חכמים שזהו שיעור גמ"פ, ועכ"פ משליש דתבואה למדו דבעינן חשיבות אוכל טפי, ועפ"ז קבעו עונת המעשרות.

בירושלמי מייטנין מקרא דתבואת זרעך שנזרע ומצמיח, וכ"מ בגמרא ובתוספתא שפחות משליש אינו מצמיח, מיהו דרשא זו מתפרשת בפירות שגופן הנאכל ג"כ נזרע, שזהו שלימותו, אבל גרעיני פירות לא הוה ילפינן מהכא שזהו השיעור לגוף הפרי, ובסוכה ל"ו א' פירש אביי דהיינו פלוגתא דר"ש ורבנן באתרוג, ויש ללמוד מזה דכל הפירות נזרעין ומצמיחין בעונת המעשרות, ואפשר דאי הוה ילפינן מדאי קרא שיעור עונת המעשרות הוו מודו רבנן לר"ש, א"נ לא הוה ילפינן מעשר משביעית, ולשון הרמב"ם בזה צע"ק, ועמל"מ, ומשמע דקשואין אף בקטנן מצמיחין מדלא פליג ר"ש, ויתכן דמודה בירק כיון שרובן אין הזרעים גדלים עם האוכל.

ב. ירושלמי ה"ב לוקח אחת ומניח אם בשלה בתוך כדי מעל"ע חייבות כו', בירושלמי ערלה פ"א ה"ג מצינו ג"כ כה"ג שלוקט אחד ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף, וגם כאן נראין הדברים דט"ס וצ"ל לוקט ומניח אחת דהיינו שמשאיר תאנה אחת על העץ, ואם היא בשלה תוך מעל"ע אף אותן שלקט מאתמול חייבות, וכן מוכיח הלשון, וגם לא אשכחן שהם מתבשלין בתלוש בזמן מועט, ואותן שלא נתבשלו באילן כומרין אותן זמן מרובה יחד בחמה שימתוקן, אבל מה שנעשין מוכנין בתלוש אינו גמר בישול כלל.

ולהאמור א"צ לחדש דפרי שנעשה מוכן בתלוש פטור מן המעשר אפי' נעשה אחר כמה ימים, ועד כאן ל"פ אלא בשקדים המרים שצריכין תיקון ע"י מעשה וגם אינם עומדין לכך, וגם בזה איכא תנא דמחייב, וכן פרש"י ב"מ פ"ט א' בתמרים וגם בגרוגרות שלא נשלם בישולן באילן ומניחין בסלים זמן מרובה שיתבשלו וחייבין במעשר, ובנעשין ראויין מעצמן לכו"ע חייבין, ותאנים שלא באו לעונת המעשרות אינן נעשין ראויין לעולם מדלא מטמאו טומאת אוכלין לריב"נ, דשהיית הזמן לא גריעא ממיתוק תורמוסין שאינן ראויין אלא אחר שבעה בישולין ומטמאין טומאת אוכלין, ויש לדחות דמאורע של קודם זמנו גרע, אבל אין נראה דלריב"נ אחר מעל"ע מטמאין, והחילוק בין תורמוסין לשקדים המרים הוא משום דשקדים המרים לא קיימי להכי אלא במאורע שלא לקטן בקטן, ואז לא טרח במיתוקן, ואף לאחר המיתוק מסתברא שאינן משובחין כ"ב.

ברם צ"ע בלשון הרמב"ם שפי' שהתאנים התלושות נעשין ראיות בתוך מעל"ע, ונראה דאלו שאינן ראויין בתוך מעל"ע לא יהיו יפין לעולם, אלא דהנגמרין בתוך מעל"ע ש"מ שכבר נגמר בישולן באילן, אלא שמתרככין כך בתלוש, אבל אינם מתבשלין בתלוש כלל, וסימנא בעלמא הוא שפירות שנגמרו בישולן באילן אע"פ שהם קשין הרי הם מתרככין בתלוש ונעשין מוכנין לאכילה בתוך מעל"ע, ואם לא נתרככו ש"מ שלא נגמר בישולן, ובשאר אילנות אין לנו סימן זה, דלאו דינא הוא וכמש"כ, וניחא בזה שאין מטמאין טומאת אוכלין לריב"נ, ולפ"ז בננו"ת שנגמרו בישולן יפה בתלוש אינו ענין לתאנים שכ' הרמב"ם, וכבר כתב אאמו"ר שליט"א דכיון שזהו סדר גידולן חשיב שהגיעו לעונת המעשרות, ועוד כתב דממ"נ יכול לעשרן דאם לא נגמרו הרי הם פטורין, מיהו בזה שמעתי להעיר מדברי רש"י ב"מ הנ"ל דהו"ל כקודם גמר מלאכה, ולכתחלה אין תורמין מדבר שלא נגמרה מלאכתו.

ג. שם מ"ד החייב בשקדים המרים כו', בשו"ע או"ח מבואר דבשקדים המרים אוכלין הקליפה החיצונה ובמתוקים אין אוכלין הקליפה כי אכילתה מקלקלת השלמת הפרי, ונראה דלמ"ד זה וזה לפטור ג"כ עיקר המרים לקליפתן החיצונה, אלא דקליפה היא ולא חשיבא כ"כ, ולפ"ז אין ללמוד דאלו שצריכין מיתוק ע"י האור פטורין, דשאני מרים שאינם עומדין למיתוק, ותדע דתורמוסין מרים וצריכין מיתוק ע"י האור וחייבין, מיהו לשון הראשונים ז"ל משמע דהגרעין נאכל בקטן, וכבר העיר בזה בבב"ל, ודברי השו"ע הם מתר"י בשם בה"ג.

השקדים גדלין בקליפה ירוקה עבה ובתחלת גידולן הקליפה הירוקה דבוקה לקליפה שהיא כעץ, וגם קליפת העץ רכה, ובמשך הגידול מתייבשת הקליפה הירוקה והגרעין עם קליפתו נפרד ממנה עד שנפתחת הקליפה הירוקה כו', ובקטנו הרי הוא דומה לפרי שקורין אפרסק, אלא שבאפרסק אוכלין הקליפה, והיא הנאכלת בשקדים המרים, וכתב הרא"ש בפ"ק דכלאים דמש"ה איצטריך לאשמועינן דאפרסקין והשקדים כלאים זב"ז ע"ש, וג' זמנים נאמרו בעונת המעשרות של שקדים א' משיעשו מגורה ב' משיעשו קליפה ג' משתפרוש קליפתן החיצונה, ונראה דקליפה סתם היינו זו שהיא כעץ והחיצונה היא הירוקה, ובתחלה נפרש הגרעין לעצמו ונעשה כבמגורה, ואח"כ נשלמת הקליפת עץ ונפרדת קצת מהקליפה הירוקה, ואח"כ נפתחת קליפתן החיצונה, אבל ברמב"ם משמע דקליפה הסמוכה לאוכל היא הדבוקה הנאכלת עם הגרעין ועמש"כ בביאור דבריו.

במתני' קתני רק אגוזים בדברי ת"ק, ואפשר הטעם משום דריב"י פליג בשקדים, ולא רצה רבי לסתום דלא כותי', אבל ת"ק באמת סבר באגוזים ושקדים משיעשו מגורה כדתניא בתוספתא, - הרמב"ם והרא"ש פסקו זז"ז לפטור כהוראת ר"ח, אבל בירושלמי סבר ר"י כרבנן ולטעמי' אזיל דהלכה כסתם משנה.

שם בירושלמי כיון שראה שלשה שפירשה קליפתן כו', אם רואה ביניהם שלא פירשה קליפתן לא מהני מה שבג' פירשה, אלא שהי' מקום להצריך לבדקן אחד אחד או רוב הקופה, וקמ"ל דבג' סגי, וכבר כתב מרן זללה"ה דאין זה ענין לאשכול שפרידה אחת בישלה כולו חיבור, דהתם אמרי' דאף אותם שאין ניכר שהבאישו כבר נתבשלו, מיהו מ"ש מרן זללה"ה דלא משכח"ל אשכול שביכר קודם הכרם כיון שכולו חיבור, לכאורה י"ל דביודע שאלו גדלו תחלה לא נאמר ד"ז, ורק בסתמא כשגדלו ביחד נאמר ד"ז.

ד. בדין פירות שהיו פטורין בעונת המעשרות שנקבעו בפטור מפני שבשעת חובתן היו פטורין, פליגי תנאי מה דין התוספת שגדלה אח"כ בחיוב, והנה ברה"ג דכל גידול הוא כדבר בפ"ע פשיטא דהתוספת חייבת, אבל בפרי כיון שהגידול הוא התפתחות של הפרי הקיים בכמות ובאיכות, פליגי אם הפטור הועיל לנוסף, ומפרשי' משמע דמהא דאזלינן בתבואה בתר שליש ש"מ דבשליש כנגמרה בפטור דמאי, והנוסף אח"כ הוא התפתחות הפרי הזה, מיהו באילן לפי' תו' בתר חנטה אזלינן, ואילו לענין פטורו בתר עונת המעשרות אזלינן, ויל דמ"מ לא חל שם פטור קודם מצות תרו"מ, מיהו קשה א"כ בירק אזלינן בתר לקיטה, והטעם מפני שהגידול הנוסף אינו התפתחות מהראשון בלבד, הדין נותן דלכו"ע התוספת חייבת, ואילו במתני' פ"ה תנן דהלוקח שדה ירק בסוריא משבא לעונת המעשרות פטור, ואמנם רבי מחייב לפי חשבון אבל ת"ק פטר, ואפשר דבאמת בהא פליגי דרבי סבר דירק שאני, ות"ק סבר דלא החמירו בירק טפי משאר פירות, ומה"ט אמרו שילקט כדרכו והיינו שלא ימתין להניחם לגדול, ור"י סבר דצריך למהר וללקוט, וכמשנ"ת לק' סק"ה, אבל הר"ש והרא"ש פי' דת"ק ורבי פליגי בפלוגתא דר"ע ורבנן, ועסק"ה, ואם נימא דדוקא בירק פליגי יש להסתפק אם גם ההפקר והקדש פליגי, ובפשוטו אין לחלק ביניהם, ועכ"פ אין לומר דהחמירו בסוריא לחייב התוספת בירק דוקא.

וצ"ל בטעמא דת"ק דפטר התוספת מפני שלא רצו להחמיר במעשר ירק טפי משאר פירות וכיון שהחלק שגדל נקבע בפטור, לא חייבו התוספת, ואשכחן כה"ג לענין איסור ספיחין בירק בשביעית שכ' הר"ש דמ"מ לא החמירו בזה בתר לקיטה, מיהו לדעת הרמב"ם דאתרוג דאורייתא צ"ע מ"ט מיפטר הנוסף.

ויש לשאול ירק שגדל בשביעית ונלקט בשמינית איך כולו חייב במעשר הרי היה הפקר בשעת עונת המעשרות, ולכו"ע יש לשאול כן דהחלק שהי' הפקר לכו"ע פטור, וי"ל דהפקר דשביעית נקבע לפי דיני התורה וכיון דיצא לשמינית פקע ממנו דין שביעית, ולענין זה לא היה כהפקר, מיהו אם הפקיר קרקע שדהו וחזר וזכה בה אע"פ שעכשיו בלא"ה שביעית, י"ל דמהפקרא קא זכי, דזכות הנלקט בשמינית נאמר לבעל השדה, והרי הפקר גם הקרקע.

ממתני' דפאה וחלה אין ראייה לדין התוספת כמ"ש בירושלמי דלמאן דמחייב מיירי בקוצר מיד, וממילא גם אין ללמוד מזה לירק, דבזה י"ל דלכו"ע בקוצר מיד.

ה. פ"ה מ"ה הלוקח שדה ירק בסוריא כו', בחולין קל"ו א' פליגי ר"ע ורבנן בשדה תבואה כה"ג, ויש לדקדק מ"ט קתני הכא ירק, ולהר"ש והרא"ש היינו פלוגתא דר"ע ורבנן, וי"ל דקמ"ל שהחמירו אף בירק בסוריא, עירושלמי דבחו"ל הקלו בירק, ועוד קמ"ל דאף בירק אזלינן בתר עונת המעשרות לפטור, ועי' להלן, ובתוספתא קתני ירק ומסיים פלוגתיהו דר"ע ורבנן בכל מילי.

שם ולקט כדרכו והולך, פר"ש דתרת"י קמ"ל דהתוספת פטורה ושלא ישכור פועלים והלשון מוכיח כן דלאו משום פועלים בלחוד קתני לה, וטעמא דלא ישכור פועלים לא נתפרש כמ"ש בתוי"ט, ונראה דהכונה שילקוט ביחיד משום היכירא, וה"ה שיכול לשכור פועל במקומו, ובשנות אליהו פי' דחייב ללקוט כדרכו מיד, ולר"י חייב לשכור פועלים וללקוט מיד, מפני שהתוספת חייבת, ומשמע דאם ילקוט מיד לא יתחייב על המשהו הזה, כענין ששנו בתוספתא דמודים חכמים לר"ע בתבואה לקצור, מיהו לפ"ז הוצרך לדחוק דרבי פטר לפי חשבון אף קודם עונת המעשרות, וזה דוחק, אלא משום דפשיטא ל"י דלמאן דפטר התוספת אין סיבה להצריכו ללקוט מיד, אבל לפי מש"כ דבירק הוצרכנו לקולא מחודשת לפטור התוספת אע"ג דבעלמא בתר לקיטה אזלינן, לפ"ז י"ל דאף רבנן דפטרי לא התירו אלא אם ילקוט מיד, מיהו אם לא לקט לא נתחייבה התוספת ורבי אמר אף לפי חשבון יצטרך לעשר בירק, מיהו קשה לחדש דירק שאני כיון שסתמות הדברים דכל הפירות שוין, וצ"ע.

יש לעי' מ"ט לא שנה רבי דבריו במקומן, וי"ל דהוה משמע דרשב"ג רק לענין לפי חשבון קאמר דבעינן קרקע. – יש לדקדק מ"ט לא מייתי בחולין קל"ו א' ממתני', וי"ל דברייתא מפרשא טפי דהגדל בפטור פטור והגדל בחיוב חייב. ועס"ק י"א.

ו. שם במשנה ארשב"ג בד"א כו', מבואר דפטור עכו"ם בקרקע תליא, ובפשוטו ה"ה איפכא דקרקע ישראל אפי' מכר פירותיו לעכו"ם חייב, ויש לעי' מ"ש הקדש דבפשוטו בפירות לחוד תליא, וכן בהפקר מבואר בירושלמי דהזורע שדה הפקר חייב, ועוד כיון דפטור עכו"ם בעינן לדין יש קנין להפקיע הקרקע, מנ"ל דהקדש פוטר בשליש אפי' גם הקרקע של הקדש, הרי בהקדש אין קנין, דבעלות הקדש אינה מפקעת בקדושת הארץ.

ונראה דבאמת לא בעינן קנין בגוף הקרקע להפקיע, וכל המתמעט מדגנן בשעת מירוח מתמעט גם בשעת גידול, אלא דבגוי כיון שאין לו זכות במחובר בא"י, אין בעלותו מתמעט מדגנן, דדגן ישראל הוא כ"ז שהוא מחובר, ויש להסתפק אם סברא זו רק משום אין קנין, וא"כ למ"ד יש קנין אף במכר רק הפירות לגוי פטור, או"ד במכירת פירות לחוד לכו"ע חייב, וכפשטות הדברים, ולפ"ז צ"ל דכל מכירת פירות במחובר להדיט, כיון שהקרקע של ישראל חשיב הלוקח מכח הישראל, (כעין סברת אין קנין), והקדש והפקר שאני שמציאותן מוחלטת ונקבעה הקדושה בפירות, וכ"ה פשוט הסוגיא בגיטין דמ"ד יש קנין לא דריש דיגונן כלל אף לא לענין הקדש, וכיון דלדידיה הקדש פוטר בשעת גידול, ה"ה לכו"ע, וכו"ע מודו דפשטא דדגנן כולל גידול, אלא דמכח דרשא דלי הארץ דחיק דדגנן דממעט גוי מתפרש דיגונן, שהרי אין לגוי בזמן דגנן בא"י, ואפשר דאף לענין רה"ג בתר בעל הכבשים אזלינן לענין גוי כגון שמכר לו גיזות', ואילו בהקדש אם הגיזות של הקדש מיקרי גדל בפטור, ויתכן עוד דלעולם בעינן שהקרקע תהא בבעלות ומקום הפוטר, והקדש שאני כיון שהפירות צריכין פדיון הר"ז גידול מיוחד ולא מיקרי גדל בחיוב.

ז. ירושלמי פ"ה ה"ב תני שדה כו', פלוגתתם באותו גידול שנשתנה דינו, אבל אם עקרון וחזר ושתלן אע"פ שהתבואה הביאה שליש אינו ענין לפלוגתתם, וזוהי סוגיא דיגידולין במנחות ס"ט ב', - שם שאם היה שני שני כו', וה"ה לר"ע דבירק בתר לקיטה אזלינן, כגון שהקדישו אחר עונת המעשרות אע"פ שכל תוספתו בזמן הפטור, וכן בקטנית, - שם תרתין מילין כו' פי' דהדרשא יכולה להתקיים אף לרבנן, ומשני דר"ע דספחין קאמר, דהדרשא מתפרש שהאסיפה אסורה, מיהו הו"מ לפרושי קרא דלענין אסיפה בלא קדו"ש קאמר ושאינן הפקר, - שם ולא חלה עלי' קדו"ש כו' הגר"א הגיה קדו"ש וספחין בענין אחד, והר"ש פי' דאם לקטן עשבים לא חלה עליהם קדו"ש כיון שכבר היו עשבים בששית, וש"מ דלא חשבינן ל' כירק אף קודם שליש, ונפ"מ נמי בזיתים וענבים שחנטו קודם שביעית והביאו שליש בשביעית מה דינם כשלקטום קודם שליש בשביעית.

והנה מציינו כאן חידוש דין דאע"פ שיש לפירות קדו"ש קודם שליש, מ"מ אם הגיעו לשליש בשמינית פקעה קדושתן, וש"מ דיש כח לשליש לשנות מעיקרא, והסברא בזה דלגבי פירות שאחר שליש כאילו לא היה פרי כלל דמי, דסוג הפרי החשוב הוא כמציאות חדשה, ואינו רק שיפור במה שהי' קודם, וכמו שאמרו דקודם שליש אין היין והשמן שלהם חשוב משקה, ולפ"ז יש לדון לענין חלה דג"כ אם התבואה הגיעה לשליש נקבע שנתה כלמעשר, דסוג התבואה הזו לא היה בשנה שעברה, ומיושב בזה השמטת הרמב"ם, מיהו לשון הירושלמי לא משמע דהדר ביה, אא"כ נפרש שזוהי קו' או דחסר הדחיי', והמשך הירושלמי בחלה שם בינתיים מהו אפשר לבאר עפ"ז, דמספק"ל בנעשו גרגרין קודם ר"ה ולקטן אחר ר"ה קודם שליש, וכדפר"ש בשמעתין שכבר היו עשבים.

ת. שם מודה ר"ע לחכמים בחנט והשרשה, ק"ק לשון מודה דהא לרבנן גם העיקר מתחייב, ולא נחלקו אלא כשהעיקר נפטר לכו"ע, וא"ת מנ"ל דלרבנן באמת העיקר מתחייב אע"פ שהי' ברשות הקדש בחנטה, וי"ל דהכי מתפרשא מתני' דהמקדיש פירותיו עד שלא באו כו', ולכאורה מוכח מכאן דחנטה קובעת שנות המעשר אף קודם שליש, וכדעת תו' והר"ש, דאל"כ מה מקום יש להזכיר חנטה, ודומיא דהשרשה מתפרש, וי"ל דכיון דקדו"ש חיילא בחנטה, מפרש הכא דלא חל שום פטור קודם עונת המעשרות.

ט. שם זרע בחורבה והביאה שליש כו' לכאורה מוכח מכאן דמדאוריתא פליגי, דאל"כ לא הוה פטרי רבנן, ואף די"ל דבית גרע מרשות הקדש, מ"מ מנ"ל דפליגי גם בכה"ג, דאם ראו חכמים לחייב התוספת אין זה מחייב שיפטרו התוספת בבית, וגם לא שר"ע יחייב כולו.

ויש לעי' מ"ט שבק הקדש דמיירי ביה ונקט חורבה, ונראה מזה דבה"י חייב בשליש ואח"כ הקדישו לכו"ע חייב, וכן יש לדקדק ממתנ' דהמקדיש פירותיו כו' דמוקי לה בירושלמי אף כרבנן, ומתנ' משמע דמשבאו לעונת המעשרות חייבין אפי' הוסיפו לגדול, וכן הבריתא בגיטין מ"ז א' סתמה בסוריא דחייב, והבריתא שנוי' בתוספתא והרי בתוספתא חכמים מחייבין בתוספת, מיהו טעמא בעי לחלק בין פטור הקדש לפטור בית, ואפשר דמדרבנן לא שבקינן ל' להקדיש ולהפקיר משבאו לעונת המעשרות בחיוב, וקבעו חיוב מעשר גם ברשות הקדש בכה"ג, משא"כ בבית דחסר בגידול.

ואם נימא דהא דמחייבי רבנן בתוספת היינו דוקא כשפרה הפירות לגמרי, אבל אם קנה רק הזכות למה שיתוסף אחר שליש, פטור דלא קרינן ביה דגנך, לפ"ז ה"ה בהקדיש רק הנוסף שהוא חייב, דדגנך קרינן ביה, ודאיתאן עלה י"ל דכיון דהשליש שכבר נתחייב אינו נפטור, שפיר קרינן ביה דגנך לחייב הנוסף לכו"ע, וכ"ז בבעלות, אבל בתוך הבית שחסר בעיקר הגידול, א"א לחייב, וחז"ל יש לדמות לבתוך הבית, ויתכן גם דכיון שכבר נקרא דגנך בשליש תו לא מימעיט גידול זה מדגנך, דגדל בחיוב מיקרי, ואין בזה קר', דסגי בכל צד דמיקרי דגנך לחייב.

י. יש לעי' זרע בעציץ נקוב ואחר שליש סתם הנקב אם גם בזה הנוסף חייב לר"ע, דעציץ נקוב כתלוש דמי ולא מהני שליש לחייב ההמשך אלא כשחסר בחשיבות הגידול או בבעלות המחייבת, אבל עציץ כתלוש דמי, ואת"ל דעציץ פטור וכן משמע במנחות דכאינו נטוע דמי לגבי נקוב, העביר העציץ הנקוב לחז"ל אחר שליש מאי, מי אמרי' חז"ל נמי כמאן דליתא שלא שייך לחז"ל חיוב על הגדל שם, או"ד ל"ש.

ובזרע תחלה בא"נ ואח"כ בנקוב בעו לה בירושלמי בסמוך, ובתלמודן במנחות, ולכאורה הספק שם אם זה כנטיעה חדשה או כהמשך הגידול הקודם, ולפי צד זה למאן דפטור תוספת הכל פטור, אבל רש"י ותו' פ"י שם דהתוספת ודאי חייבת, והנודון רק אם גם העיקר נגזר להתחייב, וכן נראה כונת הירושלמי עכשיו ניקב דכנטיעה חדשה דמי, ולא תליא בפלוגתתם, ולכאורה בעיא דמנחות שייכא גם בנקוב שעקר וחזר ושתלו, ולא דוקא מפני שבשעת הגידול לא היה נקוב, אלא כל שנעשה א"נ באמצע בטלה זריעה הקודמת, ויש להסתפק הביא עציץ נקוב מחז"ל לארץ מאי, ובפשוטו היינו כהקדש וסוריא, אבל אפשר דגידול חז"ל לא חשיב תחלת גידול לגבי נטיעה זו שבא"י, ויש להביא ראיה לזה מירושלמי דבסמוך, עס"ק י"א, (וכן מתוספתא דשביעית דהיינו הך, מיהו התם איכא לאוקומה כמאן דמחייב בתוספת).

יא. שם בירושלמי ואף בחלה כן כו', ס"ד דחלה בעיא גידול בחיוב, ומ"מ י"ל דמודה ר"ע דלא נפטור כולו בשליש, כיון שאין איסור חלה חל על התבואה דנימא שבשעת חובתה היתה פטורה, משא"כ תרו"מ ששייכי כבר באיסור טבל, וקאמר דחלה שוה לתרו"מ, כיון שסיבת הפטור היא משום דבשליש כנשלם הגידול בפטור דמי, ולא משום דשעת חובתה של איסור טבל הוא, אלא ששעת חלות איסור טבל, זהו הזמן שצריך שיהא גדל בחיוב, וה"ה בחלה שעה שגדלו שיעור שחייבין בחלה, וברה"ג כל משהו ומשהו זימני' הוא, אבל אם היה הפטור משום דחלות המצוה היא בשליש כענין מירוח וגלגול הקדש דפוטר ולא משום גידול בחיוב לא הוה ילפינן חלה ורה"ג דלא חל בהו חיוב.

ויש לעי' למאן דבעי בחלה גידול בחיוב האם זמן חיוב חלה קובע לכל הגידול דהיינו משיצאו מכלל עשבים, ותו לא מיחייבי בתוספת כמו בתרו"מ בשליש, דכל חד כדינ', או"ד אף לענין חלה משהגיע שליש בחר שליש אזלינן, אף דקודם שליש אזלינן בחר התהוות הגרעינים שיצאו מכלל עשבים, מ"מ תבואה שהביא שליש כפנים חדשות דמיא, ולא חשיבא כתוצאה מהתבואה שקודם שליש, דכעשבים ונעשו חטים דמו, ומצינו ד"ז לענין שביעית דקודם שליש חיילא קדוש, ומ"מ בהגיע לשליש בשמינית פקע וצדדנו כן לעיל לענין משנה לחבירתה בחלה, והכא עדיף, אבל כמדומה שאין כן דעת אאמור"ר שליט"א.

שם אין יסבור ר"ע כר"א כו', הגר"א הגיה ר"א כר"ע והיא היא אלא דר"ע שמעינן ל' דלא סבר כר"א, ומוזה מוכח מהגר"א אינו מפרש הנדון בחלה בדין קודם שליש, דהא ר"א ס"ל דפחות משליש פטורה מן החלה ולכאורה מוכח מכאן דלר"א בעינן גדל בחיוב ואף בהפקר והקדש פטור, ולמה שצידד אאמו"ר שליט"א דרק בחו"ל פליג ר"א צ"ל דנפ"מ בגדל בחו"ל והכניסו לארץ כדלעיל סק"י, ע"ש.

יב. ירושלמי ערלה פ"א ה"א נטעו שנה ראשונה לסייג כו', יש לפרש דמתחלה חשב שרק שנה ראשונה יהא לסייג, ולכן חייב אף בשנה ראשונה, והיינו דמדמי לה לדר"י, ואתיא סוגיא זו אף אי בעינן ג' שנים באיסור ערלה, וצ"ע בבהגר"א ש"כ דהא פליגא אדר' יוחנן, מיהו הרמב"ם משמע דמפרש לה בנמלך.

שם נטעו ג"ש לסייג כו' והוסיף כו', אפשר לחלק בין נמלך למאכל שלא נעשה שינוי בגוף הנטיעה אלא בדעתו, דבזה מדמינן לתוספת שלאחר שליש במעשרות, לבין בריכה שנפסקה שחל שינוי בנטיעה דלא מהני מה שבשליש כבר עלה כל השרף באילן וכבר נשלם דינו בפטור, דכיון שמציאות האילן נשתנת הר"ז דומה לעקרו וחזר ונטעו דאין בזה שריותא דשליש לכו"ע, והיינו דקאמר דמרחמי קשיא דמ"ש מברכה, אבל באמת זה דומה להיתר תוספת בפירות לענין מעשר, מיהו לא תליא בפלוגתא דמעשר, דכיון שצריך לקבוע דין האילן לגופו, אם איתא דכל פריו כבר עלה בהיתר, גם לענין גוף האילן לא אסרתו שינוי המחשבה למאכל, לענין גידול פרי זה, ולגרסת הגר"א ג"כ מיידי בתוך שני ערלה, ומ"ש נטעו ג"ש כו' כתוב להלן לפי גרסתו, וסוגיא זו משכח"ל בנמלך בשנה ראשונה לכו"ע או כמ"ד דא"צ ג"ש באיסור ערלה, ומרן זללה"ה כתב לפרש דאף אחר ג"ש יש לדון באיסור התוספת ע"ש.

יג. רמב"ם פ"א מה' מעשר ה"י ויראה לי שהוא חייב כו', מדברי רבנו נראה שפי' מיעוטא דבית מפני חסרון החשיבות דגמר מלאכה, כעין מכניס תבואתו במוץ לבית, דלא חייבה אלא היוצא השדה כדרך העולם ובהכנסה לבית, ולא בזריעה עראית בתוך הבית, וזהו מה שסייע מתאנה שבחצר, והשמיט בעיא דשביעית שספיקא לחומרא, ובפרט אם מדרבנן בודאי אסור, אבל הראב"ד מפרש דבתוך הבית זה חסרון בגידול שאינו פרי חשוב כשגדל בלא שמש ואויר וגשם וטל, ולפ"ז אין ללמוד מעצין שאינו נקוב דקרב לגזר אטו נקוב, ויש לקיים הירושלמי כפשט' דומיא דהפקר והקדש דאף מדרבנן שרי, ולפמש"כ סק"ט יש קצת ראייה לזה מירושלמי ועי' לק' סק עוד ראייה לזה מסוגיא דמנחות, ואף הרמב"ם חידש כן רק לפי סברתו וכמש"כ.

לפי' הרמב"ם בעינן בית הקובע למעשר, אבל להראב"ד בעינן בית שמפקיע שם שדה מכאן, ויש להסתפק אם סוכה עראית מפקעת שם שדה, ואפשר דבעינן דוקא כעין סוכת היוצרים דקביעא וחיבת במזוזה, ונראה דקירויי לחוד אינו פוטר, וצ"ע בתקרה הבולטת מבית וכן פחות מ' בטל לשדה, ומערה נראה דכבית דמיא, וכ"נ במנחות, וספינה מסתברא דכעצין דמיא ואף בתוכה חייבת דאינה מבטלת שם שדה מתחתיה, בית גמור לענין מזוזה ושאר דינים לכאורה נראה דאף אם בנאו באופן שמועיל לגידול כגון שתקרתו זכוכית וחלונותיו מרובין, מ"מ כיון דבטל שם שדה מכאן פטור, מיהו מדרבנן י"ל דחייב, וצ"ע, נוף הנכנס לתוך הבית מסתברא דחייב, ולע"כ, מה שמצוי כהיום שעושין חממות מנילון לתועלת הגידול לכאורה נראה דבטלי לשדה וכענין בתים שעושין לנטיעות דתנן שביעית פ"ב מ"ד, דכל שימושי השדה אינם מפקיעין שם שדה, ואף בקירוי שמגרע קצת כגון שהנילון שחור אין קולא לפ"ז, וגם שם נכנס חום השמש, ומשום קירוי עראי ג"כ יש לדון וכדלעיל.

יד. מנחות פ"ד ב' ואין לי אלא בשדה מנין לרבות שבג כו', היה אפשר לפרש דהריבוי שהם כא"י, וקסבר האי תנא דמחו"ל מותר, אבל העיקר נראה דהריבוי שהם כשדה, ומפני שאין גידולם משובח בעינן ריבוי, וה"ה לענין מעשר שהם כשדה, אבל בית אימעיט מהאי קרא, וכן מוכיח הלשון דשביק תוך הבית וקתני גג או בית חרב, ויש לדקדק מכאן דתוך הבית לא גזרו ביה רבנן אטו שדה, וא"כ גם במעשר פטור וכדעת הראב"ד.

גג בית החסרון מפני שאין גידוליו משובחים, דומיא דחורבה שאינה עבודה, ואע"ג דבית כקרקע דמי, ועי' לשון רש"י בזה, ומבואר בגמרא דגרע מעצין נקוב, וצ"ל שהחמה והרוחות מייבשין הפירות שבגג,

וכן חורבה שאינה עבודה, והי' מקום לפרש דגג בית כעציץ שאינו נקוב דמי, ולכן אע"פ שגידוליו משובחין אינו קורא, אבל אין נראה כן, דלא מחלקינן בגודל העציץ לענין מיעוטא דמארצך, ולא מצינו לר"י מביא ואינו קורא, ולמ"ש להלן עיקר הקו' מגג וחורבה, דעציץ מצין לאוקומי' בנקוב, אי לאו דאשכחן ברייתא דממעטא לי', וכ"כ תו' פ"ה א' מלשון הגמ' דהקו' לר"י מגג, וכ"מ בתשו' הרא"ש.

ובפשוטו מודה ר"י בגג מערה וחורבה עבודה ובהכי מיתוקמא ברייתא דידר', ובתו' נתקשו בזה משום דעד השתא סברו בגמרא דעציץ נקוב דמו, ומ"מ לר"י אינו מביא, ועי' להלן בזה, מיהו בתשו' הרא"ש צ"ע דמשמע לכאורה דאף בגג בית ס"ל דמביא וקורא לר"י.

ועדיין צ"ע בשמעתין כיון דגג בית כתמרות שבהרים מ"ט לר"ל מביא ואינו קורא, הרי בהני תנן דאין מביאין, ועוד קשה במה נחלקו ר"י ור"ל בעציץ נקוב, כיון דחזינן דלר"ל קורא מנ"ל דלר"י נתמעט, ונראה דעציץ נקוב עדיף מגג בית, וכמו שמודה ר"י בגג מערה היה מקום לומר שמודה בע"נ, ועיקר הקו' לר"י ממביא ואינו קורא דאין לחדש הבאה מדבר שמיעטתו תורה בהדיא, דש"מ שאינו דרך כבוד להביא מהפחותים, אלא דבברייתא דתניא כותי' חזינן דאף ע"נ ממעטין, והטעם דסו"ס אינו המשובח שבארצך, אבל לר"ל דהנודן מדרבנן אינו גרוע כהני ולכן מביא וקורא, והא דמביא מגג וחורבה לר"ל, י"ל דגזירה אטו גג מערה וחורבה עבודה, דומיא דעציץ שאינו נקוב, ולכן אינו קורא, ובתמרות שבהרים דליכא למיגזר אינו מביא כלל.

ויש להקשות דילמא הבריתא ר"ש היא דס"ל ע"נ כתלוש דמי, וי"ל דאף לר"ש הדין נותן דמביא ואינו קורא לר"ל, דהא ס"ל בעלמא דעציץ אפי' שא"נ חייב במעשר, ויתכן גם דאף בנקוב כזית אינו מביא לר"י, וצ"ע בזה.

טו. מעשרות פ"ה מ"ב בצלים שהשרישו בעלי' כו', בשבת צ"ה ב' מבואר דהשרישו בעציץ שאינו נקוב לא טהרו, וע"כ דקרקע עליי' כמחובר דמי, והרא"ש לא הוכיח מכאן די"ל דסגי במחובר לטהר, אע"פ שאינו כקרקע, וכן צ"ל להגר"א, אבל באמת לא מצינו חילוק זה, דאף ר"ש לא קאמר אלא ביניקה מקרקע עולם, אבל הכא הרי הבצלים דינם כתלושים, ואם הזורע בקרקע זו דינו כתלוש, מנלן דלענין טהרה סגי בזה, ואין לומר דכקרקע דמי אלא שאינו כקרקע א", דלענין טהרות א"צ א", והגר"א העתיק מהתוספתא דהתולש מהן בשבת פטור, ועשנות אליהו דבירושלמי פליגי תנאי בזה, ועדיין צ"ע בזה דאפשר שגם הגר"א מחלק דבעלייה אין דעתו לזריעה, ובנפלה מפולת בעלייה דינו כעציץ שאינו נקוב למעשרות ונקוב לענין שבת, אבל עכ"פ בסתמות הדברים א"א ללמוד מהפסוק תרתי דעליי' אע"פ שאינה כקרקע מטהרת, וגם באינו רוצה בהשרשתו.

יש לעי' אם קרקע עליי' כקרקע עולם מ"ש ממפולת, וי"ל דעליי' היינו בעפר מועט של המעזיבה ואינו ראוי לזריעה וניכר שאינו רוצה בהשרשתו, ומ"מ לענין טהרות סגי בהכי, אבל מפולת וה"ה עפר מרובה שבעלייה, הרי הוא כשדה.

טז. שם נפלה עליהם מפולת, אפשר לפרש דאבצלים שהשרישו בעלייה קאי דגם נפלה עליהם מפולת, וכ"פ הרא"ש, אבל קשה למה לי' לתנא למיתני דין מפולת אחר שכבר השרישו, הרי מפולת זהו ביאור להשרשה שלא מרצונו, ואין לשנות ד"ז כשכבר קדמו להשריש, ועוד דאם עליי' כקרקע הרי"ז דין פשוט ולא בא התנא להשמיענו ד"ז הכא, ונקט עליי' משום זריעה במקום שאינו ראוי וניכר שאינה קבע, ומהתוספתא והרמב"ם נראה דבא בפ"ע היא שהבצלים נפלה עליהם מפולת והשרישו, ולדעת הרא"ש מיירי בין בבית בין בעלייה, ולהגר"א רק בקרקע וסמך התנא דממילא מובן שנפל הבית עליהם, שהרי ברישא ג"כ מתפרש בעפר מרובה שבעלייה, ומה יתרון למפולת.

שם והם מגולין, באו"ש פ"י דר"ל שאינם בבית, ובאמת פ"י הרי"ש דדרך זריעה בכך צ"ב, דבסופ"ק דכלאים משמע דמגולין קולא הוא, ועי"ש בר"ש ובראשונים שבת נ' ב', וכן ברמב"ם שם כתב דמכוסים אסור, והי' אפשר לפרש אע"פ שמגולין, ול"מ כן, ואפשר דבא לומר שלא נאבדו תחת המפולת, וכלפי שבחמך נשנה לשון זה לכוונת איבוד, ביאר כאן דרך לענין זריעה שלא בכונה שנה ד"ז, וגם לאשמועין דאינם בבית.

ויש לעי' מ"ש מטומן לפת וצננות שפי' הראשונים ז"ל דמייירי בהשרישו, ולמה אינם כנטועין בשדה, וי"ל דהתם מיירי בטומן אגודה, ודכוותה אמרו בירושלמי כאן בערימה של בצלים, וצ"ע ברמב"ם שלא העתיק אגודה גבי שביעית, ובתו' כתבו בלא השרישו, ועדיין צ"ע בכ"ז.

י. בתו' גיטין ד' ב' הקשו אטו המביא גט בעלייה דינו כחור"ל משום דהזורע בעלייה פטור מן המעשר, כ"ה הלשון בתו' הרא"ש, וחירצו דעפר שתחתיה בר זריעה הוא, ולכאורה מוכח מדבריהם דלא כהרא"ש בתשו', ואאמור"ר שליט"א אומר דהתו' נקטו משל בעלייה ויתפרש באופן שאינו בטל לקרקע, דעיקר כונתם לומר דלאו במעשר תליא, ואף אם היינו דוחים דעלי' כמחבר משכח"ל עוד גוני, מיהו גם תירוצם צ"ב דלמה הזכירו בר זריעה, הא בפשוטו ניחא דכיון דהבית קבוע על הקרקע לא בעינן ראוי' לזריעה, ולפ"ד בית הבנוי בקרקע הים דינו כספינה וצ"ע.

י. ערלה פ"א מ"ב והנוטע בספינה, מתני' מתפרשת מדאורייתא, ופר"ש דאפי' אינה נקובה, אבל ממתני' אין לדייק ד"ז, דה"נ קתני בחלה דספינה חייבת, ויש לעי' מהו עיקר חידושא דמתני' הרי באינה נקובה פטור מדאורייתא ובמתני' לא קתני דחרס א"צ נקיבה, וכן בתוספתא קתני נמי בראש הגג ואם בעלמא גג כקרקע מאי רבותא דגג, ואפשר דקמ"ל אע"פ שאין דרך ליטע אילנות בגג ובספינה חייב, ולפ"ז מוכח מכאן דגג בית כקרקע, וכ"כ בבהגר"א ע"ד הרא"ש דא"צ לכל האריכות שהדין מבואר בתוספתא, ולכאורה זה דלא כמ"ש בליקוט, מיהו דעת המחבר פמ"ש בבד"ה משמע דס"ל דאף בא"נ חייב, בדין עציץ שאינו נקוב בפשוטו חייב מדרבנן, וצ"ע בטור שכ' פטור, וכן משמע ברא"ש בתשו' כמ"ש בבד"ה, מיהו מדאורייתא נראה בראשונים דפטור, ובתוס' צריך לגרוס חייב כמ"ש במ"ב, וק"ק לשון אינו נקוב דברישא מתפרש דכל עציץ כנקוב דמי, יכול לחיות מתפרש כעציץ נקוב בלא תוספת עפר על גביו, דלענין זה לא נתלש.

יט. בביאור דברי הרא"ש דגג בית כמחבר כתב אאמור"ר שליט"א דכמו שהזורע בגומא שבסלע דינו כמחבר אע"פ שהסלע מפסיק היניקה משאר קרקע עולם, דאין לנו ענין ביניקה יותר משיעור יניקת הזרעים, וכיון שעפר זה הוא עפר הארץ הרי הוא נטוע בקרקע, ה"נ בגג בית שהבית כסלע, כיון שהוא קבוע בקרקע לעולם, ונראה דבחפירה שבקרקע אע"פ שבנה סביבה לכו"ע דין העפר שבתוכה כקרקע, והנודן בעלייה מפני שהאזיר מפסיק וניכר שהוא מובדל מקרקע עולם, ובאמת לענין ביכורים אף גג סלע י"ל דינו כגג בית, וגג מערה בחפירה תליא מילתא אפי' בנה בית במערה, מיהו לפ"ז מסתבר שגג כקרקע אלא שאינו כא"י, שהרי אין חסרון בקביעותו אלא שאינו שייך למה שלמטה, וזה מחודש, וצ"ל דכל זריעה במקום שאינו קרקע עולם לאו הינו רביתי', מיהו פשוט דהבית דק כשידינו כתלוש הרי הוא בדין עציץ, ואם מונח עפר ע"ג קרקע העלי' אפי' לא ביטלו הר"ז כמונח ע"ג קרקע, ויש להסתפק כלי שחקקו ולבסוף קבעו אם דינו כמחבר או כעציץ.

עציץ נקוב שמונח בבית ע"ג רצפת אבנים כיון שאינו יונק מהקרקע כתב אאמור"ר שליט"א שדינו כאינו נקוב, ונראה דה"ה ע"ג סלע שאין עפר על גביו, דבאמת ע"ג כ"כ כתלוש לגבי גוף העציץ כדאמר גיטין כ"ב א', וכן באין בו זרעים, ורק ע"י היניקה נעשה החיבור לגבי הזרעים, תדע דבמנח אסיכי ודאי מסתבר דבלא יניקה אינו כמחבר, וכן לר"ש דע"נ כתלוש, ודאי יניקה דוקא בעינן, ועוד דאל"כ מצינו עקירה בשבת בלא לשנות היניקה, וגם מספינה משמע דלא סגי במונחת במקום זה, ומה שאומרים בשם מרן זללה"ה דעציץ על הרצפה כקרקע דמי לא נתפרש הטעם, ומי שמעיד כן חושב הטעם משום יניקה, ואיני יודע אם שמע כן ואז יש לפרש דחשש שהאבנים שמרצפין דינם כחרס או מפני הסדק שבין המרצפות, ומ"מ באזיר לא שמענו לחוש לזה, אבל אאמור"ר שליט"א אומר דשמה הטעם משום דכשמונח ע"ג קרקע לא מחלקינן אם קרקע זו בתכונות יניקה, ולכן כתב להחמיר, ובתשו' להנח"ד פשיטא ל' דמותר, שו"ר בחזו"א שביעית סכ"ב סק"א דעל רצפה של אבן אינו יונק, ומשמע שם דאין דינו כנקוב כשאינו יונק מיהו אומר אאמור"ר שליט"א דמשמע שם שלא התיר נקוב ע"ג רצפה ואפשר שחשש למרצפות שלנו דיונק ביניהן.

כ. ירושלמי ערלה פ"א ה"ב בתוך הבית חייב בערלה, לענין חדש צדדנו לעיל דפטור מסוגיא דמנחות, ולענין כלאי הכרם מבואר ערובין צ"ג א' דאסור וכ"מ במתני' פ"ה דכלאים והבית שבכרם כו', ולענין

כלאי זרעים דכתיב שדך נסתפק בחזו"א, וי"ל דשדך למעוטי חו"ל, וכיון דהרכבה יש לאסור אף בתוך הבית ה"ה כלאי זרעים, שם בירושלמי שביעית צריכה ממתני' סופ"ו דתרומות אין להוכיח, דלא נחית התנא לאפשרות זו, ולענין הלכה כתב מרן זללה"ה דאפשר דלא חשיב ספיקא דרבנן להקל, כיון שהספק הוכרע לחומרא בדאורייתא, ועוד שם אם יש לגזור כמעשר מדרבנן.

עציץ שאינו נקוב של גוי בא"י נראה דאסור, אף למ"ד יש קנין דהוי תרי דרבנן, אבל בסוריא יש לדון אם תלוי בבעלות העציץ או במקום שהוא מונח כיון דהגזירה אטו נקוב, אבל מחודש קצת לגזור לפי בעלות השדה שתחתיו, וצ"ל דאזלינן בתר כלל המקום, אבל בנקוב נראה לכאורה דאזלינן בתר השדה, שו"ר בירושלמי דאזלינן בתר העציץ.

סימן ג

בדיני גמר מלאכה דגורן וראיית פני הבית

מתחייב בשדה, ור"י ור"י לא חילקו, ונראה דלרווחא דמילתא ביארו בלשון זה, אבל באמת אף ר"ח לא ס"ל דמקח קובע מדאורייתא אלא דבמקח נגמרה מלאכתו בגמר המקח משא"כ אצל בעה"ב, וה"ה דבעה"ב נמי מתחייב בשדה כשגמר לקיטתו, שו"ר ברמב"ן שכ' ג"כ דקס"ד דמקח קובע מדאורייתא, ויש לפרש דהיינו משום דמשמע דהוה נחא ל"י החילוק בין בעה"ב ללוקח, מדפריך א"ה בעה"ב כו', והיינו דקביעות מקח במקום ראית פני הבית קיימא ועי' סק"ב.

ולפ"ז למסקנא נדחו דברי ר"ח ור"פ, וכבר תמה הרשב"א דלא מסתבר שלא ידעו דלוקח פטור מדאורייתא, ואפשר דס"ל כקו' הרמב"ן דפועל כלוקח במחובר דמי וגמר מלאכה בידו, וס"ל דדכוותה בלוקח חייב, ומש"ה איצטריך קרא דפועל נטפל לבעה"ב, וסתמא דגמ' ס"ל כתירוץ הרמב"ן דזכות אכילה של הפועל לא משוי הגמר מלאכה כברשותו, וכ"מ בתוד"ה תבואת, כהרמב"ן.

וה"י אפשר לפרש דר"פ ס"ל דאין לחכמים לתקן שמקח קובע במקום שבעה"ב פטור מתרי טעמי דלדידיה הו"ל קודם גמר מלאכה וקודם ראית פני הבית, ואמנם ללוקח חשיב כאחר גמר מלאכה כיון שענינו במקחו, מ"מ כיון שהגזירה אטו חיובא דאורייתא דבעה"ב, אין לחייב אלא כשאצל בעה"ב חסר רק תנאי אחד לחיוב, ומוקי לה בנוטה לחצר או לבית, ובזה אצל לוקח אין חסר כלום בתנאי החיוב, וא"צ לקביעות דמקח, דכיון שענינו במקחו הרי נגמרה מלאכתו, ולא צריך לחדש דמקח קובע קודם גמר מלאכה וכמשה"ק תו' לפר"ש

לבאר דפלוגתא דתנאי אם חצר קובעת או גם שדה דוקא כשאין דעתו להוליך לבית

א. ב"מ פ"ח א' ור"י אמר אפי' חצר קובעת, יש לעי' הרי שנינו במעשרות פ"א מ"ה דבמוליך לביתו אוכל מהם עראי עד שמגיע לביתו, ואילו לר"י שמגיע עד לחצרו מיבעי ל"י, וכן יש להקשות למאן דמותיב לתרויהו וס"ל דאפי' בשדה מתחייב, וי"ל דכו"ע מודו דבמוליך לבית אינו מתחייב עד שמגיע לביתו, דבעינן גמר מלאכת הכנסתו, ופלוגתתן אם שייך חיוב בשדה או בחצר כשאין דעתו להכניס לבית דומיא דפועל שאוכל מיד, או שרוצה לאצון בחצר, [ועי' לק' ד"ה שם א"ה], ועי' לק' סק"ד דמתני' מתפרשת במלקט לצורך אכילתו, עי"ש.

ויש לעי' מאן דמותיב וס"ל דגם בשדה מתחייב למאי הלכתא שנינו בפ"ג דמעשרות מ"ה איזוהי חצר החייבת במעשרות, הרי בנגמרה מלאכתו א"צ חצר, וי"ל דבנגמרה מלאכתו וקודם מירוח מהני חצר לחייב במעשרות, וכן במקח דלוקח עיניו במקחו, וכיון שלא חסר בגמר הדבר אלא במעשה גורן, מהני נמי חצר ומקח.

בביאור ההו"א דר"ח ור"פ אם לא ידעו דלוקח פטור מדאורייתא

שם מתיב ר"ח חוואה כנפשו כו', לפי' תו' סברו ר"ח ור"פ דדרשא גמורה היא, [ואמנם לא ס"ל דמקח קובע מדאורייתא, אבל עכ"פ מיירי בגונא שלוקח חייב, ובלא ראית פני הבית אין לחייב לר"י] והיינו דמותיב ר"ח דמבואר דמשכח"ל חיוב מדאורייתא בשדה, ובתו' ביארו דעכ"פ מוכח דע"י קביעות מקח

ביאור ההו"א והמסקנא בדעת בעה"ב העושה בביתו

שם א"ה בעה"ב נמי נחייב, פי' אא"ב בשדה הדבר מובן דבעה"ב לא נגמרה מלאכתו עד שילקט כל צרכו, שאינו הולך מן השדה עד שיגמור לקיטתו, אבל כשעומד בביתו אף אם דעתו ללקט יותר, מ"מ מה שילקט כבר נשלמה מלאכתו דהעומד בביתו אינו במצב של עוסק במלאכה כל הזמן, ואין חסרון בגמר מלאכה של הנלקט, [ובאמת גם הנגמר ביד הלוקח חשבינן לי' גמר מלאכה של המוכר והיינו מפני שבקביעות המקח הפריד אלו משאר התאנה, וה"נ בבית], ומשני דאף בבית עיניו בתאנתו, ועדיין לא נגמרה מלאכתו, ולפמש"כ לעיל בדעתו להוליך לבית מודה דפטור, י"ל דה"פ, אא"ב בשדה בעה"ב פטור מפני שסתמא דמילתא דעתו להוליך לבית, משא"כ לקוח דומיא דפועל שאוכל בשדה, אא"א בנוטה לבית א"כ גם אצל בעה"ב כבר נגמרה מלאכתו, וברשב"א כתב דלא מיתוקמא באא"ב אלא בקושי, [וכעת ראיתי בתשו' סי' שכ"א שפי' כהרמב"ן דבשדה מקח איכא, שו"ר בשטמ"ק בשם הר"פ כמש"כ ולפי' תו' והרמב"ן דקו' מדין קביעת מקח ניחא בפשיטות הא דפריך א"ה, שהרי לבעה"ב אין קביעות בשדה, והשתא דמוקמת לה בבית א"ה כו', ועי' סק"ב.

שם בעה"ב עיניו בתאנתו, נראה דאין ללמוד מכאן דהמלקט בשדה ומוליך לביתו מה שילקט, שלא יתחייב עד שילקט כל צרכו, דכיון שהולך מן השדה לבית י"ל דמה שדעתו להוסיף וללקט, הר"ז כדעתו ללקט מחר, ואין השלמת הלקיטה בשדה נחשבת גמר מלאכה למה שכבר בבית, והכא שאני שהבית בשדה ומצטרפין יחד לגמר מלאכה, ומדעת המקשן יש ללמוד דבכה"ג ודאי חייב, ולא אשכחן דפליגי עלי' אלא בכה"ג דנוטה

אבל לפ"ז יש לקיים למסקנא דפועל שאינו אוכל מן התורה ג"כ פטור בשדה, דכדרך שפועל אוכל הו"ל לגבי בעה"ב כקודם גמר מלאכה, ופשטות המשניות בפ"ב וג' דמעשרות, דאף בשדה מי שאינו אוכל מן התורה חייב במעשרות, וכבר דחה הרמב"ן דברי המפרשים כן מה"ט, אלא שהמפרשים שהביא מצרכי בכל גווני פני הבית, ודברנו רק באופן שלא נגמרה מלאכתו לגבי בעה"ב, וכבר הק' כן מרן זללה"ה מעשרות ס"ג סוסקט"ז ע"ד הרשב"א עי"ש עוד, [ולכאורה מש"כ כאן זהו פי' הרשב"א, אבל בחסר גמר מלאכה מודה הרשב"א שאין מקח קובע אף בנוטה לחצר].

בטעמא דלא אוקי ר' פפא בתאנה העומדת בחצר

שם אר"פ הכא בתאנה העומדת בגינה ונופה נוטה לחצר, כהאי לישנא אשכחן במתני' מעשרות פ"ג מ"י גבי תאנה, ומה"ט נקט תאנה, והא דלא נקט עומדת בחצר פי' תו' משום דלמ"ד לבית לא מצי לאוקומי בהכי דלא שכיח, וצ"ע למה לא אמרו דהעומדת בבית פטורה מן המעשרות כמ"ש בירושלמי ערלה פ"א ה"ג מקרא דהיוצא השדה, [והכא בדאורייתא קיימינן, וא"כ אפי' ס"ל כהרמב"ם דחייב מדרבנן, הו"ל למימר האי טעמא].

מיהו בעיקר הדברים אפשר דר"פ מפרש בנוטה לחצר של הפועל או של הלוקח דלא קבעה חצרו של בעה"ב ללוקח כמ"ש בירושלמי פ"ב ה"א, ולכן הוצרך לאוקומה בעומדת בגינה של בעה"ב, ויש כאן ראית פני הבית של הלוקח או של הפועל, ומרן זללה"ה בס"ג ס"ק י"ד כתב דלאו בבעלות תליא אלא בקביעות מקום והפועל שפיר קובע מקומו בחצר בעה"ב ואכתי י"ל דמשום לוקח נקט הכי.

מה הדין לוקח שקנה כל התאנים במחובר, ובעה"ב שמלקט תאנים לאוכלן תיכף כשליקט

ולפ"ז משכח"ל גם בלוקח עיניו בתאנתו כגון שלקח ממנו כל התאנים שבאילן דכ"ז שלא גמר ללקט הכל, אוכל שתיים שמים ופטור, וכן בבעה"ב משכח"ל עיניו במקחו כגון שמלקט תאנים לאכילה, ואוכל מיד מה שמלקט, שאם צירף שתיים חייב, ואף אם דעתו של בעה"ב להמשיך ולאכול, מ"מ כיון שדעתו לאכול תחלה מה שליקט, כבר נתחייב בשתיים אלו ובאופן זה היה פועל מתחייב אי לאו כנפשו, דאף אם דעתו לאכול יותר מ"מ מה שבא לאכול עתה כבר נגמרה מלאכתו, וכן הדין בלוקח עשר תאנים לאכילה שאם צירף שתיים חייב, כיון שנגמרה מלאכתו של אלו שבא לאכול, והר"ז כפסק על עשר תאנים ואוכל שתיים בכל יום, דמה שלקט ביום זה נגמרה מלאכתו, וצ"ב מ"ט לא פ"י התו' כן.

בביאור דעת תו' דגם לדידהו אין חיוב מעשר בגמור מלאכה גרידא ולעולם צריך קביעות למעשר

ונראה דפשיטא להו להתו' דאף רח"ח מודה דצריך קביעות אחר גמור מלאכה, וכדאמרין בביצה דמקח וחצר ושבת קובעין רק בנגמרה מלאכתו, וכמשה"ק כאן לפרש"י, ולק' ב' למר זוטרא, וע"כ דקושיתו דמקח ג"כ קובע בבית, ופ"י כן הא דאמר' א"ה בעה"ב נמי, דבשלמא בשדה יש ללוקח קביעות מקח ולבעה"ב אין קביעות, אבל בבית יש גם לבעה"ב קביעות, [וכבר כתבנו לעיל סק"א בדעת הרמב"ן דמפרש כן], ומש"כ מדברי התו' הרא"ש דמקח קובע אף כשלוקח כל התאנה זהו נדון בפ"ע ואינו ענין לביאור קו' דרח"ח, [וטעותא היא מה שקשרנום יחד].

ובאמת בתו' אין מפורש דקביעות דמקח משוי גמור מלאכה בשתיים שלקח אע"פ שהשלמת המקח הוא בכל האילן, אבל מלשונם משמע דהא דבעה"ב חייב בעומדת

שלא הוליך לבית מה שלקט, ועי' בספר מרן זללה"ה ס"ג ס"ק י"ט.

בביאור ענין לוקח עיניו במקחו, אם זה מצד דמקח קובע, או דעיעם הדבר שגמור ליקח את מקחו הוי גמור מלאכה

ב. דעת תו' דהא דלוקח דומיא דפועל חייב, היינו מדין מקח קובע, וזוהי ג"כ סברת עיניו במקחו שמה שלקח נגמרה מלאכתו מכח קביעות המקח, אף בגמור דבעה"ב פטור, ונפ"מ שאפי' בא ליקח כל התאנים שבאילן, מ"מ מתחייב בשתיים, וכ"כ בתו' הרא"ש בהדיא, ולפ"ז הוצרכו לומר דר"ח חוזאה ס"ל דמקח קובע מדאורייתא בלא ראית פני הבית, והינו דמקשה לר"י ור"י, אבל בלא מקח אף לדידהו לא משכח"ל גמור מלאכה בשדה, [ולק' ב' ד"ה מאי הקשו כיון דאף החולקים מודו דבעינן קביעות, ובלא קביעות מקח בעינן ראית פני הבית וכדמוכחי מתני' א"כ מאי מקשו משיפסקו כו', וכ"ז לשיטתם הכא דבלא קביעות אין לחייב בשדה].

והנה כבר נתבאר לעיל דהסוגיא מתפרשת בפשיטות בלא דין קביעות מקח, דאף אם אין מקח קובע מ"מ כשגמור ליקח כל המקח הרי נגמרה מלאכתו לגבי הלוקח, אע"פ שבעה"ב עדיין ממשיך ללקט עד שיגמור תאנתו, אבל הלוקח אין לו ענין בתאנה והוא כליקט כל צרכו דמי, ודכוותה גבי פועל ג"כ יש מקום לדמותו ללוקח, שהרי אין לו ענין במה שבעה"ב צריך להשלים ללקט כל תאנתו, ועיניו במקחו דהיינו במה שרוצה לאכול, והרי הלוקח והפועל דומים לבעה"ב שליקט כ"צ בשדה, דלמאן דלא מצריך ראית פני הבית הרי הוא מתחייב בשדה, וזוהי דעת ר"ח חוזאה ור"פ, והיינו דקמ"ל קרא שהפועל נגמר אחר בעה"ב וכמו שהבעה"ב יכול לאכול מפני שענינו בתאנתו לגמור לקיטת כולה, ה"נ הפועל אוכל אפי' שנים, [שו"ר בזה בחזו"א שביעית ס"א ס"ק י"ב עי"ש].

שבגינה, ואמנם בתו' הרא"ש הביא גם משנה זו, ועמש"כ סק"א.

שם בא"ד וי"ל דהתם מיירי כשאנו רוצה ללקוט עכשיו יותר, לכאורה משמע שאם דעתו לאכול עשר תאנים ולקוט שתיים יכול לאכלן, אבל באמת ל"ד להא דבעה"ב עיניו בתאנתו, דהתם דעתו ללקוט כל האילן ולהביאו לביתו, ולכן השתים שאוכל נטפלין לעיקר הלקיטה שאינה לצורך אכילה מיד, וה"ה במלקט מאה או פחות להביאן לביתו, אבל במלקט לאכילה מיד אף אם דעתו לאכול יותר, מ"מ השתים שלקט ואוכלן מיד, אינם נחשבים עראי ע"י שדעתו לאכול יותר, וכמדומה דכ"ה פשטות המשנה, ועדיין צ"ע בדעת תו' אי פליגי ע"ז, [שו"ר לשון הרא"ש במשנה שם משמע קצת כמש"כ], וכבר נתבאר לעיל סק"ב בזה.

שם בא"ד ובסוף פרקא משמע כו' אין פועל אוכל לפי שנגמרה מלאכתו אע"פ שלא ראו בית וחצר כו', דעת תו' דגמר מלאכה לענין אכילת פועל היינו גמר במעשה של מלאכה הנעשית בפירות, אבל הבאה לבית זהו ענין בחשיבות לחיוב מעשר ואינו חסרון בגמר הדבר, (וזכר לדבר פועל המצרף ככרות בסל לחיוב חלה, די"ל שאינו אוכל), ואמנם היכא דמולין לשוק או שאוכל בשדה חשיב שפיר שנגמרה מלאכתו ואין הפועל אוכל, דכיון שאין דעתו להוליך לבית הר"ז כאינו מפקס דנגמרה מלאכתו משיעמיד ערימה, אבל אחתי במולין לביתו היה נראה דפועל אוכל כ"ז שלא גמר מלאכת הכנסתם, ומה שהוכיחו תו' מההיא דלק' צ"ג א' י"ל דסתם מקשאות מוליכין לשוק, דאינם מתקיימין הרבה זמן, ולשון מקשאות משמע הקשואין של כל הגינה, ולכן פריך שכבר נגמרה מלאכתו למעשר, א"נ קשואין מידי דאית לי' גורן נינהו, [עתו' לק' ב'], וסתמא דמילתא מקשאות תלושין, בערימה משמע, ולפ"ז אתיא סתמא דגמ' כאבע"א, ולפי' תו' נמצא דלעולם אין

בחצר היינו כשאין דעתו ללקוט יותר משתים אלו, אבל אם דעתו לאכול עשר אפי' בזא"ז פטור בשתים, ודכוותה בלוקח חייב, וע"כ שקביעות המקח מחשיבה השתים כמקח בפ"ע, ולפמש"כ י"ל דגם בבעה"ב חייב כיון שאין צירוף למה שאוכל עם מה שעתיד לאכול, ול"ד למלקט כל תאנתו שאכילתו נטפלת למעשה הלקיטה ולא חשיב קבע אע"פ שאוכל שתיים בב"א.

נמצינו למדין דכו"ע מודו דבעינן קביעות לבתר גמר מלאכה, ולכו"ע חצר ובית קובעין, אלא דלר"י ור"י אין שום קביעות מועלת מדאורייתא אלא בית או חצר, ולר"ח ושאר אמוראי דמותבו ס"ל דיש עוד קביעות המועילין מדאורייתא, כגון גורן במידי דגורן, ואפשר לומר דה"ה דצירוף שתיים מחייב כגורן במידי דלאו בר גורן הוא, והתו' לא ניחא להו בזה, ופי' דסבר רח"ה דקביעות מקח נמי מהני מדאורייתא, [ולמסקנא קושטא הוא דמהני מדרבנן, ור"י ור"י מדאורייתא קאמרי], וכאן לא שייך לשנויי מידי דגורן שאין פועל אוכל לאחר העמדת הגורן, וזהו שכ' תו' דלא משכח"ל אלא בצירוף שתיים, שהוא כגורן אצל הלוקח וקודם גמר מלאכה אצל בעה"ב.

וכ"ז לס"ד דהנדון בדאורייתא, אבל למסקנא משכח"ל כמה אופנים שלוקח חייב ופועל אוכל, כגון בנגמרה מלאכתו בשדה ועומד להוליכין לעיר, וכן בהעמיד הכרי ועדיין לא מירחו, דקביעות דמירווח כקביעות דבית דמהני מקח קודם הקביעות, ולא חשיב כקודם גמר מלאכה, אבל בתו' משמע דאף למסקנא לא משכח"ל אלא בכה"ג, ועי' בזה לק' סק"ג.

בשו"ט דתוד"ה בעה"ב

ג. **שם** תוד"ה בעה"ב, כדתנן במס' מעשרות גבי תאנה העומדת בחצר כו', עדיפא מינה הו"ל לאתווי מהא דתנן התם גבי תאנה העומדת בגינה ונוטה לחצר ג"כ ד"ז, דבזה חזינן דלא מהני טעמי' דרש"י דעיניו בתאנתו

זוטרא, ותירצו דס"ל דקביעות גורן מהני כדס"ל לאבע"א, והני נמי בני גורן נינהו, אבל בתאנה לא משכח"ל חיוב בשדה לכו"ע אלא במקח וכיו"ב, מיהו י"ל דבכולהו ס"ל דמשכח"ל חיוב בשדה כגון כלכלה משיחפה או משיאגד, וגמר מלאכה דמקח וחצר כשלא חיפה ולא אגד.

והקשו בתו' דילמא מדרבנן קאמר דנאסרו באכילת עראי משיפקסו, [וכן יש להקשות בברייתא דמייתי מ"ז ברי' דר"נ שו"ר דהא ליתא דהא קתני התם לחייב עליו, ומשמע דאורייתא], וי"ל דלא מצינו שיחדשו חכמים גורן שאינו מחייב מדאורייתא, בשלמא מקח ושבת וחצר ענינם מאיסור אכילת קבע ואטו בית, אבל משיפקסו לא נעשה כאן מעשה שיחשיבם קבע, ואין לאסור להמשיך באכילת עראי כ"ז שלא נתייבשו מדאורייתא, ונראה שזה בכלל תירוצם, ואפשר דדוקא בפיקוס לא ס"ל שיחדשו כן מדרבנן, אבל העמדת כרי וערימה י"ל דהחשיבו רבנן כל אכילתן קבע מכאן ואילך, וניחא בזה דלא פריך מכל מירוח דקתני בסופ"ק דפאה, וקתני התבואה משימרח, ובכל דוכתא הוזכר מירוח, דמצין לאוקומה מדרבנן, [מיהו י"ל דל"ק כולהו בבית מיירי], אבל פיקוס אינו דבר חשוב לקבוע דמדרבנן עי"ז נקרא קבע אע"פ שעדיין לא נשלם, אבל מדאורייתא כשזהו השלמת הדבר יש חשיבות גם לדבר מועט, מיהו עדיין צ"ע בפטור מירוח הקדש וגוי אי מיירי בבית לל"ק.

שם א"ה עד שיפקסו כו', פי' דסתם גמר מלאכה בשדה, ואי מיירי הכא בבית, ומ"מ לאו גמר מלאכה הוא הול"ל עד שיפקסו, ולפי מה שצדדנו לעיל דלמר זוטרא מהני מקח וחצר שלא יצטרכו פיקוס דכיון שנגמרה עיקר מלאכתן כל קביעות מחייבת, א"כ אשמועינן מתני' רבותא דבעינן פיקוס אף בבית ועד שיפקסו מיבעי לי', וכ"מ ברש"י.

פועל אוכל עד שיתחייב במעשר, אא"כ בתאנה שנוטה לחצר, אבל בעלמא מפסיק אכילתו קודם שנתחייבו במעשר, ופשטות הגמ' ל"ק פ"ט א' דבחיוב מעשר תליא עי"ש שהקשו אטו מעשר קא גרים, ואם איתא דאף בא"י לאו בחיוב מעשר תלוי, א"כ פשיטא דרק גמר מלאכה קובע, ומאי ס"ד לחלק בין א"י לחו"ל, מיהו לאבע"א דאוכל עד שיתחייב בשדה ניחא, ועדיין צ"ת בד"ז מהו גדר הכנסה לבית אם זה חשיב כגמר או כחשיבות נוספת, מיהו הטוחן חטים בשדה [בלא דין חלה] י"ל שאינו אוכל שכבר נגמרה מלאכתו למעשר, ואף אם כעת פטור ממעשר, דרק במלאכות המשלימות לחיוב מעשר יש לדון ואף שמירת הפירות קודם הכנסתן לבית, אבל פעולה מחודשת חשיבא לאחר גמר מלאכה, ונפ"מ בשומר פירות שעתיד להכניסן או בעוסק בפעולת ההכנסה, וערשב"א פ"ט א'.

בביאור פלוגתת מר זוטרא ורח"ח, ואי איכא מ"ד מועיל גמר מלאכה לחייב במעשר אף בלא קביעות

ד. שם ב' מאי לאו משיפקסו אפי' בשדה כו' בפשוטו סבר מ"ז דמהני פיקוס בערימה שבשדה כמירוח בגורן, ומדאורייתא נתייבשו במעשר, והא דאשכחן קביעות דמקח וחצר ושבת היינו בגמר מלאכה קודם מירוח, כמו שהוא באמת לאבע"א, [ואף בקשואים ודלועין היה מקום לומר דקביעות דבית וחצר מהני במקום פיקוס, וכן מקח, דפיקוס לאו מלאכה גמורה היא אלא השלמה כמו מירוח וכדחזינן דסגי משיתחיל לפקס], וכן צדדנו לעיל לפרש דרח"ח בלא קביעות דמקח ס"ל דחייב מדאורייתא, מיהו התם גרע שאין חשיבות בצירוף שנים כגורן וערימה.

אבל בתו' נקטו דגמר מלאכה בלא קביעות לכו"ע פטור, ורח"ח הק' מכח קביעות מקח, ולכן נתקשו כאן מאיזה טעם מחייב מר

בקושי'ת הר"ש היכי מצי לאוקמה בבית הא קתני סיפא בד"א במוליד לשוק

הקי' הר"ש בפ"ק דמעשרות מ"ה היכי מצי לאוקמה בבית הא קתני סיפא בד"א במוליד לשוק אבל במוליד לביתו אוכל מהן עראי עד שהוא מגיע לביתו, ולכאורה נראה דהא דקתני בד"א לא קאי אקשואין ודלועין, דהאי בד"א אינו מתפרש לחלק בין שוק לאוצר שבבית, אלא במלקט כלכלה או ירק לצורך אכילה בביתו, ואין ענינו בתאנתו לגמור לקיטתה, אלא הגמר הוא לפי צרכו, [ויתכן גם דרק אסיפא דמשילקט כל צרכו קאי], ובוזה אמרי' דלא חל שם קבע וגורן על כלכלה זו עד שיראה פני הבית, ועי' לעיל סק"א דמשמע דלכו"ע אין חצר קובעת בכה"ג, [והיינו דקתני ביתו דבשימושי בית מיירי ולא לאוצר], אבל בקשואין ודלועין מיירי במלקט שדהו ומעמיד ערימה, ואף במוליד לביתו היינו לאוצר שבבית, ולא במלקט מעט לצורך אכילה לאלתר, [ולאבע"א י"ל דהחילוק משום דלאו בני גורן נינהו].

בדקדוק לשון הר"ש מבואר שאין מוכרע אם הבד"א אכולה מתני' קאי, כמ"ש מרן זללה"ה ס"ג ס"ק י"ב, [והר"ש טעמי' דכלכלה בירק מיירי].

ועוד נראה דכיון דהמוליד לשוק חיובו רק מדרבנן, אין לתנא להשמיט דין גמר מלאכה בחיוב דאורייתא, ובשלמא בירק וכלכלה דאין גמר המחייב בבית, שמילוי הכלכלה וחפיזיה נעשית בשדה, ע"כ לשנות דין גמר מלאכה של המוליד לשוק, אבל פיקוס שעושין אף בבית יש לתנא לשנותו בחיוב דאורייתא שגמר מלאכה לעצמו, ולכן פ"י מ"ז דאף במוליד לבית הוי גמר מלאכה בפיקוס שבשדה, ומשני דמתני' בבית מיירי, ואמנם מסתברא דה"ה מדרבנן במוליד לשוק, אבל ע"כ לשנות ד"ז גם בחיוב דאורייתא.

מיהו זה אינו מיישב קו' תו' דנימא דמדרבנן קאמר, דאם מדרבנן גם המוליד לביתו חייב משיפקס בשדה, אין קו' למה לא שנה התנא מה הדין מדאורייתא ואמנם משכח"ל שעדיין לא נתחייב מדרבנן כשהכניס לבית קודם פיקוס, מ"מ י"ל דסתם פיקוס בשדה ושנה התנא שנאסר באכילת עראי משיפקסו, אבל לשנות רק במוליד לשוק שחיובו דרבנן ולהשמיט דין פיקוס בבית לא הו"ל לתנא למיתני הכי.

בטעמא דמוליד פירות לשוק מקבעו כבר למעשר אף בלא מעשה המקח

מזהא דמוליד לשוק חייב בלא ראית פני הבית לא מצי לאוכוחי דלא כר"י, דידע שפיר דמקח קובע מדרבנן, ומשמע דזה שמעמיד הפירות למכירה זהו הקבע, ולכן גם בדרך לשוק כבר נקבעו, וא"צ למעשה המקח, [מיהו במוכר בשדה וכיו"ב דלא קבע מסתתא, מסתברא דלא מתחייב אלא במעשה המקח], ומש"פ הרא"ש במעשרות שם דמיירי ביש בית בשדה צ"ע דלאיזה צורך מכניסין הפירות לאותו בית, וגם שם אין זו קביעות כיון שמוליד לשוק, ולא הוזכר מזה רמז לא במשנה ולא בגמרא ומהא דאמרו בירושלמי דבדעת הלקוחות הדבר תלוי מוכח דמדין מקח הוא, וראיתי בשמ"ק מתור"פ שכ' ג"כ כהרא"ש, [ובחדושים ע"ש ריטב"א הביא כן מירושלמי וכ"מ בריטב"א בשם תו'], והוכיח דגם המקשן ע"כ סבר דבדעתו הוליד לביתו שאני כדקתני מתני', [וכמש"כ לעיל סק"א], אבל לפמשנ"ת נראה דמ"ז סבר דמשיפקסו בשדה חייב אפי' מוליד לבית, ולא אמרו במתני' אלא בכלכלה וכיו"ב שהיא דבר מועט ואין הלקיטה גורן, ובעינן לקביעות דשוק או דבית.

שוב נראה דע"כ רישא לאו משום מוליד לשוק היא, דהא מפרשין טעמא בירושלמי מפני שתלוי בדעת הלקוחים, ואין

לפרש העמיד ערימה ומוקצה דהיינו להוליך לשוק ונטבל משום מקח, דענין ערימה מוכיח דמשום חשיבות גורן הוא, ולא שייך סברא דלקוחות אלא בירק וכלכלה שהדבר מזומן בידו להוליכו לשוק, ולא נשנית בו קביעות דגורן וגמר תיקון הדבר, אבל בקישואין ודלועין ואביטיחין ודאי דמדין גורן קאמר ולא מדין שוק.

בביאור ענין פיקוס, ולמה הוי קביעות למעשר

ה. שם קמ"ל משיפסו מכי אתחולי פיקוסיהו, נראה דהפיקוס הוא כמירוח הכרי, דאע"פ שאין תועלת גמורה במירוח, מ"מ הוא קובע את גמר מלאכת האסיפה, דכ"ז שלא מירח אינו מסיח דעתו מלהוסיף עוד מה שימצא זעיר שם, ובמירוח משהו הבולטים לצדדים, ומישרם שלא יפלו, ושוב אינו מוסיף, ונמצא שהעיקר במירוח הוא השלמת האסיפה ולא בתועלת שבמירוח, ודכוותה בפיקוס אינו מתחיל לפקס עד שישלים מלאכת האסיפה, ומשהתחיל לפקס ש"מ שנשלמה מלאכת הכנסתן, ובזה מיושב הא דקתני בתוספתא מעשרות פ"א ה"ה תורמין קשואין ודלועין אע"פ שלא פיקס כו' דבאמת אין חסרון בגמר מלאכה קודם פיקוס, אלא שחסר בחשיבות הגמר, וכן הדין נותן שיהא מותר לתרום קודם מירוח משהעמיד ערימה, [וכן קודם הכנסה לבית, וזה י"ל דפשוט טפיל], דכל הני שהוזכרו שאם אינו עושה כן הרי הגמר קודם לזה, יכול לתרום קודם לגמר הזה, דבאמת אין עיקרן מפני הגמר שלהן אלא זהו גמר הערימה והמוקצה, וצ"ע בזה. [ועסק"א דמהני קביעות קודם מירוח אע"ג דלא מהני קודם גמר מלאכה].

והנה לפרש"י דפיקוס היינו נטילת הפרח, ודאי מוכח דסגי שיתחיל ליטול הפרח מחלק מהערימה, וכן במירוח סגי בהתחיל להשוות חלק מהכרי, והטעם כמש"כ דלא בעינן למירוח ולפיקוס עצמו ונראה דאף

לפר"ש והרמב"ם דהיינו נטילת הכשות שעל הקישות, וכאותה ששנינו וכל הלבנים משיקרחו, מ"מ אתחולי פיקוסיהו היינו שיתחיל לפקס מחלק מהערימה וכבר נתחייבו כולם, ומ"ש בתוספתא ובירושלמי דהי' מפקס ראשון ראשון כו' אינו חייב עד שיגמור כל צרכו, היינו שפיקס כל קשות כשלקטה קודם שגמר לקיטתו וקמ"ל שאין גמר זה מחייב אלא לאחר הערימה, ועכ"פ לאחר שלקט כל צרכו (כנוסחאות כת"י), והטעם כמש"כ דפיקוס אינו השלמת הדבר אלא כמירוח וזה שייך רק לאחר שגמר לקיטתו, דמ"מ אם עתיד לפקס אינו מתחייב קודם שיפקס, וכן במירוח ג"כ תלוי בדעתו למרח.

וזהו שנסתפקו בירושלמי בדין פיקוס ושילוק ברשות הקדש אם פוטר כיון שאינו גמר חשוב בפ"ע, והגר"א גרס דפטור, והיינו דקמ"ל דפיקוס כמירוח לפטור בהקדש, אע"פ שאם רצה שלא לפקס נתחייב קודם הפיקוס, [וקצת משמע מזה דהבאה לבית בהקדש אינה פוטרת, ועי' בזה לק].

והרמב"ם בפ"ג ה"ד וה"ח מחלק בין גמר שבבית דסגי באתחולי פיקוסיהו לגמר שבשדה דבעינן כ"צ, והעתיק הירושלמי לאחר שלקט כ"צ, [דגרס אחת אחת במקום ראשון ראשון, שהי' כתוב א' א'], וכדי להשוות שניהם חילק בין בית לשדה, ולע"כ בדעת הרמב"ם.

מוהא דאמרי' האי ליטנא דהוי גורן רק לענין טבל, משמע דלמעשר הוי גורן אחר לפני הגורן של חיוב טבל

ו. שם גורנו למעשר לחייב עליו משום טבל כו', מדקתני חיוב משום טבל ש"מ דמדאורייתא קאמר, וע"כ בחטים ושעורים מיירי דמדאורייתא רק דגם תירוש ויצהר חייב, וגמר מלאכה דיין ושמן אינו בגמר האסיפה, ולא מיירי באוכל זיתים וענבים, א"ו בחטים ושעורים מיירי, וכדמשני באבע"א.

ויש לעי' כלפי מה נשנה לשון זה, דלכאורה משמע דיש גורן אחר למעשר, אלא שעדיין אין חייבין עליו משום טבל, ולא משמע דלאפוקי קביעות דמקח ושבת וחצר דהוה מדרבנן, דאין נופל ע"ז לשון גורן, ולכאורה נראה דלגבי האיסור לתרום קודם גמר מלאכה יש גורן אחר, דהתם האיסור שלא ליתן לכהן דבר שחסר תיקון, דבעינן דגן מן הגורן שנגמר תיקונו, אבל לענין חיוב טבל בעינן חשיבות דיגונך דהיינו לאחר שהשלים מלאכת הדיגון אז חייבתו תורה להפריש, וכ"ז שלא השלים מלאכת אסיפתן לא הגיע זמן החיוב שהוא לאחר השלמת המלאכות.

ונראה דגם מתני' דמעשרות דקתני איזהו גרנן למעשרות מתפרשת על החיוב דקתני בריש פרקין, ובמשנה לשון גורן על הזמן שחייבין להפריש כדתנן בשלהי בכורות שלש גרנות למעשר בהמה כו' שעד שלא הגיע הגורן מותר למכור ולשחוט כו', וכאן נמי עד שלא הגיע הגורן מותר לאכול עראי, הגיע הגורן לא יאכל מהם עראי, ואין זה גורן דגמר מלאכה שיהא מותר להפריש, דהא קתני פיקוס ושילוק ובתוספתא אמרו דתורמין אע"פ שלא פיקס כו' כמש"כ סק"ה.

ולכאורה יש להוכיח כן מהפסוק בהדיא, דהא כתיב כדגן מן הגורן ש"מ דמפרישין תרו"מ בגורן, והרי לל"ק אינם מתחייבין במעשר עד שיראו פני הבית, וזהו גמר מלאכת אסיפתן, וש"מ דזמן ההפרשה אינו תלוי בזמן החיוב, דלא אמרו אלא להפריש מן הדבר הגמור בחשיבותו ולא תלוי בחשיבות הבעלות, וזהו שאמרו באבע"א דגורן בהדיא כתיב בהו, דכיון דכתיב שמפרישין מן הגורן יש ללמוד מזה שנשלם החיוב ג"כ בגורן, ול"ק לא ס"ל הכי, (ואין נראה כלל לומר דלל"ק מיירי קרא בגורן שבבית, וכן מתפרש באספך מגרנך ומיקבך לבית, וכ"מ בספרי ראה דבעינן גמר מלאכה בשדה דהגורן והיקב בשדה).

בביאור דעת הרמב"ן בדין גמר מלאכה בבית, מתי מפהני, ומתי אי"צ בית

ז. שם ואבע"א כי קאמר ר"י בזיתים וענבים כו', דעת הרמב"ן לכאורה היה נראה דבין לל"ק בין לל"ב גמר מלאכה בתוך הבית מחייב במעשר, מיהו דוקא גמר מלאכה חשוב כגורן ועשיית תירוש ויצהר, דיש בגמר מלאכה לחוד כדי לחייב, אלא שצריך שהיא בבית להשלים החיוב כדכתיב בערתי מן הבית, זהו לל"ק, אבל לל"ב בגמר מלאכה חשוב א"צ בית כלל, וכל הגמר מלאכה השנויים בקשואים ודלועין וקטניות ותבואה ויין ושמן בפ"ק דמעשרות לל"ק מיירי בתוך הבית, ולל"ב מסתברא דכולהו אף בשדה ורק בכלכלה (וירק) דקתני בד"א במוליך לשוק כו' זה אינו גמר מלאכה חשוב ומתחייב בראית פני הבית, [ובסברא הדבר מיושב לומר דעשיית תירוש ויצהר בבית מחייבת לכולהו לישני, דאל"כ חיוב יין ושמן לל"ק משכח"ל רק ביקב שבשדה, ועי' להלן בדעת ש"פ בזה], וכ"מ בריטב"א בשם הרמב"ן דמה"ט משיפקסו בבית חייב, דערימה ופיקוס דקשואין כערימה ומירוח דתבואה וכ"נ מסתמות הרמב"ן שלא ביאר מ"ט חייב בפיקוס בבית, [דרך לפרש"י קשה וכמשה"ק תו', ולפרש"י ההיא דר' אושעיא אתיא כל"ק, אבל לפי' הרמב"ן ליכא פלוגתא ביניהו בדניא דר' אושעיא, דאף לל"ק במירוח בבית חייב], שו"ר דאין להוכיח מיקב שבבית דהכנסת ענבים חשיבא כדרך [וכן קשואים], אבל במוץ אין זו הכנסה כדרך, ועי' לק', וה"נ מסתברא דמקרא דבשעריך יש ללמוד שתוך הבית אינו דבר המחייב בשום ענין, ועי"כ יש לדון רק מכח הכניסה דמעקרא [ולהלן ד"ה מה נתבאר כלל בדבר].

משמע שכיון שהי' בבית אפי' במוץ שוב לא יתחייבו בראית פני הבית אף אם הוציאם במוץ וחזר והכניסן בלא מוץ, שכתב דבהוציאן במוץ ועשאן גורן חייבין אבל בראית הבית אינן מתחייבין שכבר נפטרו, ואף שיש לדחוק דבראית הבית כשגמר מלאכה בבית קאמר, בפשוטו ל"מ כן, וכן בדברי הרשב"ם משמע שהסכים לסברא זו דראית הבית שהיתה במוץ קובעתו בפטור לענין שראית פני הבית אינה מחייבת אח"כ, ויש להסתפק אם הרמב"ן מחלק בין שבלין לבמוץ עי' להלן, או דהיא דע"ז שכתב מתפרש נמי בגורן, ועי' להלן בזה.

בביאור המקור לדברי הרמב"ן דראיית פני הבית מחייבת אף קודם שעשה גורן

מקור דברי הרמב"ן דראית פני הבית מחייבת בחטים ושעורים שלא עשה מהן גורן הוא מדא"א מערים, והרי גם לאחר שמכניסן לבית אינו עושה מהן גורן, ואם איתא דהפטור תלוי רק בזה א"כ א"צ להערים ולהכניס במוץ, דה"ה אם לא יעשה מהם גורן בחוץ ויכניס, וזהו שכ' וליכא למימר דר"א מיירי בשלא מירחן דא"כ מאי מערים ומכניס, פי' דליכא למימר דטעמי' דר"א תלוי רק בזה וכמש"כ, אבל קושטא הוא דר"א בשלא מירחן דוקא פטר, [וכ"מ בר"ן שכ' ע"ז והיינו דר"א], ואפשר דר"ל דליכא למימר במשאירן במוץ, [אבל ממגורה בע"ז ופסחים מוכח שלא נשארו במוץ, וי"ל דאה"נ].

ל"ד הרמב"ן צריך לבאר למה סתם ר"א דכל מכניס במוץ פטור, ולא התנה דדוקא אם לא ימרח

יש לעי' לפי' הרמב"ן דאף לאחר שהכניסה במוץ יכולה להתחייב ע"י מירוח, א"כ אכתי לא ביאר ר"א דהפטור תלוי בזה שלא ימרח, ולישני' דר"א משמע דע"י שהכניסה במוץ נקבעה בפטור, ואמנם לפמשנ"ת נקבעה בפטור ששוב לא תתחייב בראית פני הבית,

אבל אם לא גמר מלאכתן בחשיבות המחייבת, כגון שלא העמיד ערימה אע"פ שאין דעתו להעמיד ערימה אינו מתחייב להרמב"ן בשדה, וכן בזיתים וענבים לאכילה שאין בהם גמר חשוב המחייב כגורן, בזה אמר ר"י דראית פני הבית מחייבת, דג"ז חשיבות הקובעת כעין גורן, מיהו בזה דוקא ראית פני הבית דרך הפתח מחייבת דאל"כ אכתי חסר בחשיבות המחייבת, ול"ד לגמר מלאכה החשוב דגורן ויקב, דכי היכי דל"ב מהני בשדה, מהני לל"ק בתוך הבית, ולא צריכין לחשיבות הבית לקבוע הגמר מלאכה, אלא דבעינן לאוקומי קרא כדכתיב בערתי מן הבית, משא"כ בהני דלית בהו גורן שהבית משלים חשיבות הגמר, ואם אינו נכנס כתיקונו או שכבר היה בפנים, אינו מתחייב ע"ז, ולפי מאי דהדרי בי דלעולם רק הכניסה חייבת, לא מיחייב לל"ק בכרי בבית.

והא דר"א דמכניס במוץ פטור מיירי כשאינו עושה גמר מלאכה דגורן בבית, שדש וזורה מעט מעט, אבל אם יעמיד ערימה יתחייב אפי' בתוך הבית, כמו בפיקס או בעשה יין בבית וכמשנ"ת, ואם דש וזורה מעט בחוץ מתחייב בראית פני הבית, וה"ה אם הכניסה במוץ והוציא וזרה ודש מעט והכניס דמתחייב בראית פני הבית כמ"ש הרמב"ן בע"ז מ"א ב', דההכנסה במוץ אינה קובעת דינים, אבל אם דש וזרה בפנים אפי' חזר והוציא והכניס שוב אינו מתחייב, דמאחר שהיתה התבואה גמורה בפנים, אין יתרון בהכנסה נוספת, דלא נוספה כאן שלמות [וכמו בהכניס דרך גגות וחזר והוציא והכניס], משא"כ אם היתה בפנים קודם הגמר מלאכה שאין ראית פני הבית במצב כזה כלום כמ"ש בביצה ל"ד א' דחצר אינה קובעת אלא בגמר מלאכה, [וכן פיקס ומירוח אינם מועילים אלא בהשלמה שבסוף], ושפיר מתחייבין בראית פני הבית כשחוזר ומכניסן כאילו לא היו בפנים, שו"ר דבדברי הרמב"ן בב"מ

ביאור מתי באמת מירוח שבית מחייב, דלכאורה לא שייך מירוח בתוך הבית

ולכאורה היה נראה דאין ענין כרי שייך בתוך הבית, כיון שהתבואה מכונסת במקום אחד, ואין בהעמדת ערימה תיקון ולא חשיבא גמר מלאכה, ולכן משהכניסה במוץ שלה שוב לא תתחייב במירוח בבית, דאין הזרייה שבבית מפזרת התבואה וע"כ זורה מעט מעט ומה שזורה נגמר ומונח במקומו, ואפי' יאספנו לערימה אין בזה תיקון גמר, משא"כ כשמוציא לחוץ או לראש גגו שזורה ורוח מסייעתו ומתפזרין הגרגרין בכל הגג או או השדה ואח"כ אוספן ומעמיד מהן כרי, בזה חשיבא העמדת הכרי גמר מלאכה, וזהו גורן המחייב, ולכן כתב הרמב"ן גבי שבלין דיתחייבו עי' שיוציאם לחוץ או לגג, אבל בתוך הבית לא שייך כמעט ענין כרי המחייב, אא"כ מכניס תבואה שנגמרה מלאכתו ומצרף הכל יחד בבית שעדיין לא אסף תבואתו למקום אחד, וזה כעין סברת הר"ן דאין כרי אלא בזמן אסיפה, וה"נ בבית כנגמרה אסיפתו מיד דמי, ושוב אין מקום לערימה.

ולפ"ז מיושב טפי הא דר"א דכיון שהכניסה במוץ אינה מתחייבת בבית בשום ענין אע"פ שזורה מעט מעט ומכנסן במגורה, דקמא קמא נגמרה מלאכתו ואינו חסר תיקון כרי, אלא שחסר בקביעות המחייבת.

אם הוכחת הרמב"ן מקישואין קודם פיקוס ומזו"ע קודם גמר מלאכה יש לחלק לכאורה ביניהם לתבואה שהכניסה במוץ

מה שנקטנו בדעת הרמב"ן דאף לל"ק מירוח שבבית מחייב, כ"מ בריטב"א שתירץ ההיא דנכנסו קודם פיקוס דמתחייבין מדין מירוח, וכ"נ מתירוש ויצהר דלא מסתבר דבעינן דוקא בשדה וכ"מ בלשון הרמב"ן לענין תירוש ויצהר דבעשאן בבית מיקרי נמי ראית פני הבית עי"ש בפ"י הראשון שכתב

אבל אכתי במה נקבע שלא ימרח, והר"ן אמנם ביאר שאם ימרח לאח"ז אין זה מירוח המחייב [וה"ה אם יעמיד ערימה], ובזה מיושב למה לא אסרו מדרבנן באכילת קבע שמא יתחייב אח"כ במירוח, אבל אכתי לא נתיישב הא דסתם ר"א שבהכנסה כזו נקבע בפטור.

ונראה מזה דאין דרך להעמיד ערימה בבית, וכ"מ ברמב"ן ע"ז שם שכ' גבי הכניס שבלין כו' דהחשש שיוציאם ויזרם בחוץ או יעשם גורן בראש גגו, וכמו שהביא מירושלמי לגבי צימוקין, ולכן משהכניסם במוץ לבית ועתיד לרוש ולזרות בבית שוב לא יתחייבו בסתמא, משא"כ בשבלין דכיון דאיכא פסולת מרובה הרי הם עומדין להוציאן לחוץ וביותר מובן כן למ"ש הרשב"א ברכות ל"א א' בשם הראב"ד דבמוץ היינו עם הפסולת אחר דישה דשוב אינן ראויין למלילות, והביא דבריו גם הרמב"ן בע"ז שם, ובכה"ג ודאי אין התבואה עומדת להוציאה לחוץ אלא יזרם מעט מעט בבית, וכ"מ בדקדוק לשון הרמב"ן בב"מ שכ' גבי מוץ שזורה מעט מעט, ולא הזכיר דישה אלא בשדה.

מחלוקת הרשב"א והר"בביאור דברי הרמב"ן

(כ"ז) נקטנו לפמ"ש הר"ן בדעת הרמב"ן דהעמדת כרי בבית מחייבת, אבל הרשב"א בתשו' סי' שס"א אף שכ' כדעת הרמב"ן דאע"פ שהכניסה בשבלין יכולה להתחייב מ"מ פ"י דהיינו דוקא אם יוציאם לחוץ ויזרם או יעשם גורן בראש גגו אבל בבית פטור, ואפשר שכ"כ רק לל"ק דבעינן ראית פני הבית דהכי משמע ממה שהצריך בית אח"כ עי"ש, וזה כדעת רש"י דר"א כל"ק, אלא דס"ל להרשב"א שלא נפטר בכניסתו לבית מדין ראית פני הבית אם ימרח בחוץ או בגג ויכניסם לבית, ועי' להלן אם יש לחלק בין קודם דישה לאחר דישה).

בזיתים וענבים, אבל עדיין יש להסתפק דשמא בהני הטעם מפני שראו פני הבית בכניסתם דהכנסת זו"ע לבית הכנסה ראוי' היא אף כשדעתו לעשותן יין ושמן, וכן קשואין ודלועין קודם הפיקוס כמ"ש תו' אבל תבואה במוץ הכנסה גרועה היא, וכדרך גגות וקרפיות דמיא ולפ"ז הא דמהני גמר מלאכה בבית היינו בצירוף ראית פני הבית שקודם גמר מלאכה, אבל בראיה שאינה ראוי' לא מהני, ונ"כ עיקר מקרא דבשעריך כמש"כ לעיל, ולפי סברא זו אין בתוך הבית מעלה דראית פני הבית, אלא שמצטרפת הראיה דמעיקרא לחייב עם הגמר מלאכה, ולפ"ז אפשר לפרש לל"ק התבואה משימרח בבית דכיון שהכניסה בלא מוץ ועתיד למרח זהו גמר מלאכה, ומיושב בזה דלא מצינו לל"ק חשיבות דגורן מדאוריתא טפי מגמר מלאכה במידי דלית ביה גורן. ונראה כללא דמילתא כל שבאין דעתו להשלים מתחייב בראית פני הבית כך, כגון זו"ע לאכילה קשואים ודלועין באין דעתו לפקס, ובתבואה באינו מעמיד ערימה, מהני נמי ראיה זו קודם הגמר מלאכה ומצטרפת עם הגמר שאח"כ, משא"כ במוץ דלא מהני דעתו שלא לגמור.

יש להסתפק דשמא דעת הרמב"ן דמירוח בבית מחייב דוקא בהכניס במוץ כשהתבואה עדיין בתוך השבלים ואינה רואה פני הבית כלל, לא.

עוד יש להסתפק בדעת הרמב"ן דאפשר שהכניס שבלין לבית לא חשיבא ראית פני הבית כלל וכמ"ש הר"ש בפ"ק דמעשרות שהם מכוסין בקליפתן ואין רואין פני הבית, אלא שהר"ש כ"כ במוץ דלפי דבריו היינו קודם דישה, אבל לפמ"ש הרשב"א בשם הראב"ד וכ"נ דעת הרמב"ן דבמוץ היינו לאחר דישה קודם זרייה, וכ"ה בלשון רש"י ברכות ל"א א' ועתר"י שם, לפ"ז י"ל דיש חילוק בין במוץ לשבלין לענין ראית פני הבית, דבמוץ כיון שהתבואה מגולה אלא שמעורב בה פסולת חשיבא ראית פני הבית, ולכן אף אם

יוציאם ויחזור ויכניסם שוב לא יתחייבו דכבר היו בבית בפטור משא"כ בשבלין שאם יוציאם ויכניסם יתחייבו מדין ראית פני הבית דכלא היו בבית כלל דמי [ולאו דוקא מפני שאינם רואין כמ"ש הר"ש, אלא שאין מקומם בבית כלל, וכמו בהכניסן בגושיהן וכיו"ב, משא"כ במוץ ששוב אין מוציאין אותן], ויתיישב בזה סתירת דברי הרמב"ן בב"מ ובע"ז לענין הוציא וחזר והכניס [וראיתי בחדושי בן הרמב"ן ביצה י"ג א' ש"כ דבשבלין אפשר שמתחייב ע"י שיעמיד כרי בחוץ ובמוץ א"א שיתחייב, ואפשר כונתו שאינו עומד להוציאן, ואי מיירי באין בהם שיעור כרי הר"ז מתפרש כמש"כ דבשבלין יחזור ויתחייב בראית פני הבית], ולכאורה נראה שזוהי דעת הרשב"א בתשו' שם שדעתו דמירוח בבית אינו מחייב, ומ"מ אם יוציא השבלין וימרחם בחוץ או בראש גגו יתחייבו כשיכניסם לבית, [מיהו במכניס למלילות חשיב שפיר ראית פני הבית עם הקליפה דהכי אורחי], ולכאורה ע"כ צ"ל לל"ק דאל"כ למה אסור קבע בהכניס שבלין, הרי לית לי' טעמא דגורן, ומעיקרא סברנו דגמר מלאכה גמור מחייב אף בתוך הבית אבל לפמשנ"ת אין תוך הבית מועיל כלום.

בטעם הדבר דהנוטל מעט שיבולים מן הגורן אינו מותר אלא באכילת עראי ע"ג דהוא קודם דישה

הא דתניא ביצה י"ג א' במכניס שבלין לעשות מהן עיסה דאוכל מהן עראי יש לשאול אם דש וזורה בבית הרי נפטור לגמרי וקבע נמי ליכול, ונראה דהא דאסור אכילת קבע מהגורן שבשדה היינו נפטור לגמרי וקבע נמי ליכול, ונראה דהא דאסור אכילת קבע מהגורן שבשדה היינו אף בזורה מעט ואופה בשדה באופן שאינו ראוי להתחייב עוד בבית, דכיון שכל הגורן עומד להתחייב לא שרינן ליטול ממנו לאכילת קבע בלא מעשר, דמה שנוטל מן הגורן נטפל לדין הגורן, ולפ"ז כיון שנקבע דינו לעשר שוב לא יפקע ע"י שידוש

ויזרה בבית, ול"ד למכניס תבואתו במוץ שכל הכרי אינו עומד להתחייב כמש"כ לעיל, [דוגמא לדבר מקח שטובל מדרבנן ופטר מדאוריתא, ולפ"ז אם לקח פירות בשדה דמקח קובע בלא ראית פני הבית מדרבנן, שוב אפי' יכניסם דרך גגות לא יפטר], וגם יתכן דכשנוטל לאכילת קבע נטבל כמקח, כמש"כ בחלה ס סק, וג"ז דוקא כשעומד להתחייב.

ה. הדינים העולים לשיטת הרמב"ן

א קיי"ל כאבע"א דחטים ושעורים א"צ ראית פני הבית, ואם מירחן בשדה או שהעמיד ערימה ואין דעתו למרר נתחייבו מדאוריתא, ואסורין באכילת עראי, ואפי' דעתו להוליכן לבית.

ב מירוח וערימה מחייבין אף בראש גגו או בתוך הבית, הלכך אם זרה תבואתו בשדה ואספה לתוך הבית והעמיד כרי חייב אפי' לא ראו פני הבית כגון שהכניסן דרך גגות, וכן אם זרה בגג והעמיד שם כרי, מיהו דוקא אם הכרי שבבית זהו גמר האיסוף במקום כרי בשדה, אבל אם הפירות אסופין בבית עם המוץ וזורה מעט מעט ומעביר למגורה אם עושה את הערימה סמוך לזרייה דעת הר"ן דחשיב ככרי בבית, ויש לדון דלהרמב"ן אין העמדת הכרי בכה"ג מלאכת איסוף שאין כאן דבר מפוזר לצוברו בגורן, וכל מעט שנגמרה מלאכתו נשלם ואינו חסר מלאכת אסיפה כיון שהוא כבר בבית ואין כאן דבר מפוזר, ול"ד לאוסף המפוזרין שבשדה ומכניסן בבית.

ג דש זורה בשדה ולא העמיד כרי אלא הכניסן מעט מעט לבית וגם בבית לא העמיד מהן כרי, נתחייבו בראית פני הבית, ומסתברא דהיינו מדאוריתא דלא פליג אבע"א אל"ק במאי דמחייב ל"ק מדאוריתא, אבל אם הכניסן דרך גגות וקרפפות פטורין, ושוב לא יתחייבו אפי' יחזור ויכניסם דרך הפתח.

ד הכניס שבלין לבית, דינם כשבלין שבשדה לאסור אכילת קבע, והיינו כשאוכלן

בשבלין כמלילות וקליות, ואפשר דאף בדשן זורן בבית הדין כן, והיינו דוקא כשנוטל מעט מהשבלין שהכניס, דהר"ז כנוטל מעט מהגורן, או שנוטלן לאכילת קבע, אבל אם בא לדוש כולן מעט מעט ולזרותן פטור כדלהלן – חזר והוציא השבלין ודשן זורן בחוץ יש לדון אם יתחייבו בראית פני הבית, או דדמו לתבואה במוץ להן דין ה' ולכאורה נראה דל"ד למוץ כמש"כ סק"ז ד"ה עוד, - אם עשאן גורן בחוץ חייבין, ודין גורן בתוך הבית עי' לעיל דין ב'.

ה דש בשדה ולא זרה והכניסן במוץ לבית מותרין אף באכילת קבע אף קודם שזרן, כ"נ לפמש"כ לחלק בין בשבלין למוץ, אבל אין ד"ז מבואר, ומ"מ משמע דאם דש וזורה בבית אוכל אפי' קבע, ולא מסתבר לפרושי דוקא כשגמר לדוש כולה בפנים, וש"מ דבמוץ לא חשיבא כעומדת לחיוב ומותר מיד באכילת קבע, אף דיתכן צד רחוק שתתחייב, - אם הוציאן בחוץ זורן והעמיד כרי חייבין, ואם זרה ולא העמיד כרי בחוץ צ"ע אם מתחייבין בראית פני הבית כאילו לא היו מעולם בבית, או שכבר נפטרו מענין פני הבית כיון שהיו בפנים, ואם נחלק בין שבלין למוץ כדלעיל דין ד' נוכל להשוות דברי הרמב"ן דסתרי אהדדי, ונימא דבשבלין חוזר ומתחייב אבל לא במוץ, - דשן זורן בבית מעט מעט שוב אינם מתחייבין לעולם, ועי' דין ב'.

ו יין ושמן שעשאן בשדה או בבית חייב דעשייתן כגורן דמי.

ז קשואין ודלועין בני גורן נינהו ודינן כחטים ושעורים, ופיקוס ושילוק כמירוח בכרי, שאם אינו מפקס ואינו ממרח חייב משיעמיד ערימה. ונראה דה"ה כל הני השנויים בפ"ק דמעשר חשיבי בני גורן לחייבם אף בשדה, ולא בני גורן היינו זיתים וענבים לאכילה וכלכלה וכיו"ב ונראה דגם אגודות של ירק בכלל, דעליהו מפליג במתני' בין מוליך לשוק

כל שבאין דעתו להשלים חשיבא ראית פני הבית בלא זה, כגון קודם פיקוס או מירוח, מהני נמי בדעתו לפקס, דמצטרפת הראיה דמעיקרא לחיוב, משא"כ במוץ וה"ה עם הזמורות דכיון דלא מהני באין דעתו להשלים, לא מהני נמי בהשלים בתוך הבית, אבל קשה משבלין דמהני בדעתו למלילות.

בביאור המציאות איך היו מכניסים בפטור בחצרות ובקרפיות

ט. ברכות ל"ה ב' דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות כו', כדי לפטור מן המעשר, בב"מ פ"ח א' ילפינן מבשעריך דמעיל ל' דרך שער [ביאתו, רש"י], ואף לר"י דחצר קובעת ממילא שמעינן משעריך דרך שער, ובגגות מעיל ל' דרך ארובה, ובקרפיות נראה לכאורה דהיינו רחבה שאחורי הבתים ואע"ג דמעיל ל' לבית דרך פתח מ"מ אין זה כניסת הבית שהוא משמש מתוך הבית לקרפף ולא קרינן ביה בשעריך, והיינו נמי דקאמר פני הבית דלא סגי בפתח, ומסתברא דהיינו כשאין פתח מהקרפף לחוץ ומעיל להו מע"ג הדפנות, דאם יש פתח לחוץ הו"ל כפתח החצר.

בטעמא דלא הוזכר חצירות

ובבב"ד דוכתא לא הוזכר בגמרא דרך חצירות, אלא גגין וקרפיות, ואפשר דר"י לטעמי' דחצר קובעת ומשכנסו לחצר שלא דרך הפתח אלא מע"ג הדפנות [כמו בקרפיות] כבר נפטרו אבל לר' ינאי עתידין להתחייב כשיכניסם לבית, [שו"ר בגיטין פ"א א' לא הוזכר חצרות, שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ה ס"ק ט"ו שכ' ד"ל דט"ס ול"ג חצרות], וקצת משמע מלישנא דגמ' ב"מ שם דהלכה כר' ינאי מדקאמר כי קאמר ר' ינאי, וגם משמע כן מדהוזכר בכל דוכתא רק גגות וקרפיות, מיהו אין בזה כדי הכרע, ומדברנן לכו"ע חצר קובעת כמ"ש תו' ב"מ פ"ח א'.

למוליך לביתו, דכיון שאין מעמיד מהן ערימה אלא מלקט מלא הכלי או כפי צרכו בהני צריך קביעות בית, אבל בפרד וצימוקין וחרובין וקטניות ובצלים כיון שמעמיד מהן ערימה זהו גרנן, וכ"מ בירושלמי גבי צימוקין וכל הני נמי דינם כתבואה שאם אינו מעמיד ערימה מתחייבין בראית פני הבית.

ח' זיתים וענבים לאכילה וכן שאר פירות שאין דרך לצברן בערימה, ואין מלאכת כל הפרדס בב"א כיון שאינם מתקיימין כ"כ, ומלקטין מהן כפי הצריך לאכילה, [כשאינו מוליך לשוק דדהתם פטור מדאורייתא ומתחייב מדרבנן] בזה בעינן ראית פני הבית לחייב, וה"ה ירק דאתרווייהו קאי הא דבד"א במוליך לשוק, לא מיבעיא לפר"ש דכלכלה של ירק קאמר, אלא אף לפירוש השנות אליהו דכלכלה של תאנים כבכל דוכתא, מ"מ מדנקט הכא תאנים בהדי ירק מהני שדינם שוה כמ"ש הגר"א יש ללמוד נמי שדינם שוה בהאי בד"א כו', וכן בסברא.

ט' זיתים וענבים שהכניסן לבית קודם גמר מלאכה נראה דדינם כתבואה במוץ שאינם מתחייבין בגמר מלאכה בבית, [כגון שהכניסן עם הזמורות ועיי' להלן בזה], והא דקשואין ודלועין מתחייבין בבית היינו מפני שראית פני הבית דמעיקרא מצטרפת לחיוב א"ג בגורן כמ"ש כ' בדין ז', ומיירי מתני' במעמיד ערימה בבית ואח"כ מפקס, אבל א העמיד ערימה בשדה ואח"כ הכניסן לבית כבר נתחייבו בשדה, דהו"ל כאינו מפקס אע"פ שעתידין לפקסן בבית, דאין דרך לאכול בלא פיקוס, ויש לדון אם ענבים בזמורות דמו לתבואה במוץ או לקשואין ודלועין שלא פיקסו, ומסתברא דלתבואה במוץ דמו, [שו"ר בר"מ פ"ג ה"ה מתוספתא דסוכי תאנים שהכניסן בעה"ב נקבעו, ואם ה"ה זמורה, צריך למצוא אופן אחר דלא נגמרה מלאכתו כללא דמילתא

ביאור הענין דכדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה, באיזה בהמה איירי ובאיזה אופן, ואי שרי לעשות כן לכתחילה

י. מנחות ס"ז ב' דאר"א מערים אדם על תבואתו כו', מדקאמר מערים מוכח שאח"כ מוציא המוץ ומניח התבואה, דאם מניחה בלא גמר מלאכה אין כאן הערמה, ולכאורה משמע דלאו לבהמה בעי לה דלבהמה א"צ לבורר המוץ, ואין זה דיוק, דמתפרש שפיר שאי לאו הערמה זו היה חייב לעשר מאכל בהמתו, ואפשר שלאווזין ותרגולין וגדיים בעי לה, או שאינו רוצה לאצור תבן באוצרו ובורר תבואתו וממילא היתה התבואה מתחייבת, ובפשוטו משמע דכדי שתהא בהמתו אוכלת קושטא דמילתא הוא, וא"כ יש לפרש דהתירו לו לגרום שלא תתחייב התבואה שמאכיל לבהמתו, וההערמה שגורם שלא תתחייב בראית פני הבית, ולא ביאר איזה תבואה היא שראית פני הבית גורמת חיובה, ולל"ק ב"מ פ"ח ב' היינו כל תבואה ולל"ב היינו תבואה שלא עשאה גורן, ומדמכניסה במוץ ע"כ שלא עשה גורן, ומיירי שפיר כשלא יעשה גורן, דהכי אורחא דמילתא שאין מעמידין גורן בבית, ועי' סק"ז ח' דאפשר שהעמדת כרי בתוך הבית בכה"ג ג"כ פטורה, ובר"ח פסחים ט' א' פ"י כדי שתהא בהמתו אוכלת המוץ ופטור מן המעשר על האדם האוכל (או על התבואה).

ומהא דמייתנין בע"ז מ"א ב' ובפסחים ט' א' גבי חבר שהכניס במוץ, ולא אמרי' א"נ דרך גגות, יש לדקדק דהערמה זו שריא, ולכך תלינן דעביד לה חבר, ומהא דאמרי' בשמעתין דזילא ביה מילתא משמע שאינו דבר הגון, ולכן נראה דרק לבהמתו שרי להערים בכך, דלבהמתו א"צ לגמר מלאכה אלא שבהכרח הוא גומר מפני שאינו רוצה לשמור המוץ וכיו"ב, והתירו לו לעשות פעולה זו שלא תתחייב, כמו שמותר לו להכניסה באוצר עם המוץ לעולם לבהמתו, ובחבר תלינן

האם הפטור דרך גגות הוא גם לאכילת קבע או רק לאכילת עראי

ויש לעי' בהא דאמרי' לפטור מן המעשר אי לגמרי קאמר אפי' לאכילת קבע, או דהערמה דידהו לאכילת עראי לחד מהניא, ובפשוטו נראה דלגמרי קאמר דלא הרויחו כ"כ בזה שאוכלין עראי בלא מעשר, אבל רש"י הזכיר בדר"י דאין הטבל מתחייב כו' דמדרבנן אסור באכילת קבע, ומשמע שר"ל דנשאר באיסור זה, וכן צ"ל לדעת תו' דס"ל במכניסה במוץ דנשאר האיסור דרבנן דאכילת קבע, ואם בדרך גגות מצינו שפקע האיסור דרבנן מפני שאינם יכולין להתחייב, י"ל כן גם במוץ, שו"ר שכ"ה בתו' גיטין פ"א א' ד"ה דרך, אבל באמת זה דוחק דבשלמא במוץ שלא הוזכר שנהגו כן י"ל דמהני רק לעראי, אבל כאן שנהגו כן דורות האחרונים דוחק לומר דהרויחו מזה רק לעראי, [מיהו התו' פ"י גם בעלי כיסין מנחות ס"ז ב' שמרויחין רק אכילת עראי], ואפשר דה"ק דורות הראשונים חייבו בכל מה דאפשר ודורות האחרונים מחפשינן פטור בכל מאי דאשר, ואמנם אהני להו רק לעראי.

ויש לעי' לל"ב ב"מ פ"ח ב' דמודה ר"י בחטים ושעורים דמתחייבין בשדה, וכן הדין ביין ושמן כמ"ש הרמב"ן שם, הא במאי מוקים לה, וי"ל בזיתים וענבים שלאכילה כדמפרש התם, וה"ה בכל הפירות שאין להם גורן כמתני' דירק וכלכלה מעשרות פ"א מ"ה, ועסק"ח, [אבל לא משמע שהיו משנין סדר עשיית הכרי לדוש ולזרות מעט מעט ולהכניסן לבית, מיהו גם בזה פטור דכיון שלא העמיד גורן בעינן ראית פני הבית כמ"ש הרמב"ן שם], ועירושלמי מעשרות פ"ג ה דמייתי לה אכלכלה שהכניסו רבי וריב"ז לגגות דא"ל ר"י מה בנייכם לדורות הראשונים, מיהו התם היה דעתם לאכול בגגות, והכא מיירי שהכניסום לבית בפטור.

דלבהמתו הכניסה ואפשר שנמלך אח"כ לאדם, ומ"מ תו לא מתחייב, וכ"כ הרמב"ן ע"ז שם, ונראה שהרמב"ן נוקט עיקר כפי זה דלצורך בהמה התיירו רבנן, וממילא שריא נמי לאדם, שכ' להוכיח משמעתין דלצורך אדם נמי שריא, ועוד דמשום בהמה ל"ג בה רבנן דמילתא דל"ש היא, ואם מכניס לאדם ומערים לומר שלבהמה הוא מאי מילתא דל"ש היא, [ועוד דאמרי' זילא ביה מילתא ומאי זילותא אם אומר דלבהמה בעי לה, מיהו ע"כ מוכח מריבוי התבואה דלאו לבהמה בעי לה].

(ברמב"ן שם הק') דנימא שהחבר זרען מתחלה לבהמה, וקושייתו לשיטתו דהשתא נמי מוקמינן לה לבהמה, דחבר לא יערים לאדם דאסור, וק"ק א"כ מה תירץ דכיון שמירחו לאדם נמלך, הא השתא נמי מוקמינן לה שלא נמלך, ואפשר דלכך תירץ דלא שכיחא, ותיורין קמא ה"ק כיון דע"כ בדעתו לבהמה מוקמת לה א"כ עדיף לאוקומה במוץ, וכל הקו' הואי לאוקומה במירוחן לאדם דהכי מתפרש בסתם פירות שבמגורה).

וב"נ בשמעתין דהי' ראוי לגזור משום בעלי כיסין בכל מילי, אלא דבחלה א"א לגזור שיפריש, שמא יצטרף אח"כ ונמצא חומרו קולו, אבל בתרומה אי לאו דזילא ביה מילתא היו גוזרים גם בהני גוני שיפריש, ואכתי תיקשי למה ל"ג לבהמה דמותר ולא זילא ביה מילתא, וע"ז כ' הרמב"ן דלא שכיחא ובתו' ג"כ ביארו הקו' דמה הועילו חכמים בתקנתן דהו"ל למיגזר גם בזה, ולפונ' כונתם דה"ק ומדלא גזרו ש"מ דלא חיישנין לבעלי כיסין, מיהו לפמ"ש דמירוח עכו"ם פוטר רק מעראי א"כ עיקר בעלי כיסין לעראי נאמר, ובאמת זהו דוחק.

יעזי' בתו' ולפ"ד צריך לחלק במירוח עכו"ם בין חלה לתרומה דחלה מותרת אף באכילת קבע כיון שקודם גלגול היתה מותרת, משא"כ תבואה שהיתה מותרת קודם מירוח

רק בעראי, כ"כ בתו' הרא"ש נדה ט"ו ב', וכן בחי' הרשב"א פסחים ט' א' ויש לעי' בזה חדא דחלה ג"כ אסורה באכילת קבע משנתן המים עד שתתגלגל, וגלגול פוטר אף לאחר שנתנה המים, ועוד קשה דא"כ אם היה של עכו"ם משעת תלישה ליפטר כיון שלא נאסר בשל ישראל מעולם, ובקו' קמייאת י"ל דהתו' אזלי בשיטת הר"ש והרא"ש פ"ג דחלה דאין בחלה זמן הראוי להפרשה מדאורייתא קודם גמר מלאכה דגלגול, כמשנ"ת במקו"א, אבל להרמב"ן והרשב"א באמת מוכח מחלה דה"ה בתרומה, ואע"פ שהיתה אסורה בקבע, הותרה ע"י גלגול עכו"ם וה"ה ע"י מירוחו, ובקו' בתרייתא י"ל דלא רצו לחלק אלא בגידול וכמ"ש תו' בהמשך הדברים, והטעם משום דכבר ניכר פרי החייב בתרו"מ, וכאילו גם במחבר נאסר בקבע אם יתלשנו.

שם גמ' א"נ דעייל לה דרך גגות כו', בין הא דמוץ ובין הא דדרך גגות לענין ראיית פני הבית נאמרו, ולל"ק ב"מ פ"ח ב' מתפרשא אף במירח, ולל"ב מתפרשא דוקא בלא מירח, א"נ במידי דלאו בר גורן הוא, ולענין תירוש ויצהר לא מהניא עצה זו אלא לל"ק, ויתכן שאין דרך להקנות היין לגוי אע"פ שאינו דורכו.

בביאור טעמא דפלוגתא רבי וריב"ז אם הכנסת שיבליים הוי גמר מלאכה למלילות או דוקא עצם עשיית המלילות

יא. ביצה י"ג א' הכניס שבלין כו' למוללן במלילות כו', יעזי' בתו', ונראה דפלוגתא דרבי וריב"ז היא אם למלילות חשיב גמר מלאכה בהכנסת שיבלין, דאין דרך להכין מלילות אלא סמוך לאכילה, וכמ"ש הראשונים ז"ל בשם הראב"ד דרק בעודן בשבלין ראויין למלילות, [ערשב"א ברכות ל"א א' ורמב"ן ע"ז מ"א ב'], וס"ל לרבי דקטיפת המלילות מהשבלין זהו מסדר האכילה, וריב"ז סבר דהגמר מלאכה בהכנת המלילות,

כו' אלא הכי הול"ל א"צ להפריש על העץ אלא כותש ומחשב כו' א"ו מדקתני כותש ש"מ דינא הכי הוא, משא"כ לל"ק דתורם לכתחלה בלא כתישה אין מקום לטעות דדינא קתני, דהא היינו דקתני שהם טבל קודם כתישה, וע"כ שנגמרה מלאכתו.

שם ל"ק הא רבי הא ריב"ר, לכאורה לישנא בעלמא הוא, דברייא דמפרישנן לה דמוללין ביו"ט או מימרא דרבא אתיא ככו"ע, ורק מתני' דקתני שאינו זכאי בהרמתה מוקים לה כרבי, וצ"ע ברשב"א שהק' א"כ אתיא דרבא כריב"ר, ולא נתפרש מה מקום לומר כן, ואמנם לשון הגמ' הול"ל הא מני רבי היא, אבל ע"כ איהו דחיק ומוקי אנפשי', [ולל"ב בקטנית משכח"ל לכו"ע דטבלא ביומי', ומאי תרומה רוב תרומה].

שם ונמלך עליהן למוללן ביו"ט, לכאורה משמע דבנמלך לחוד נטבלו, וא"ת א"כ אף אם אין מוללן ביו"ט משכח"ל דטבלא, ולישנא דגמ' לא משמע דולטעמיך קאמר, וי"ל דכיון שעומדין למלילות אם איתא דאסור למלול אין להתיר לעשר ביו"ט, אף אם רוצה לכססן בשבלין וכיו"ב, ואפשר דבנמלך לחוד אינן נטבלין עד שיעשם מלילות, דבעינן גמר מלאכה המחייב, ועי' לק' ס"ק י"ב דצ"ע למאן דמצריך ראית פני הבית מ"ט נטבלו השתא, אבל אי בגורן תלוי ניחא, מיהו גם בזה צ"ע דלכאורה אין לעשות מלילות דין גורן, ונמצא דלכו"ע החיוב רק מכח ההכנסה לבית, ועי"ש ד"ה ואפשר.

איך מתפרש לקושטא דמילתא האופן דטבלא ביומיה לפרש"י ולפרת"ו

לפרש"י הא דמצינו תרומה שזכאי בהרמתה לרבי היינו בהכניס מלילות ביו"ט ולא משום הכנסה אלא בהכנת המלילות בשדה בדרך קבע, [א"נ בהכניס שבלין ביו"ט ורק מפני שיכול למללן ביו"ט מותר לעשר], ופריך דבהכניס ונמלך חייב אף לריב"ר, וזוהי

והיינו דמייתי בתר הכי בקטניות שג"כ הנדון כה"ג אם גמר מלאכה בתוך השרביטין, שהדרך לכנסן בחבילין כדקתני חבילי תלתן והיינו דאמר' איסוריתא טבלא, או"ד הני נמי גמר מלאכה אחר שכותש ומפרכן מהשרביטין, [ונפלוגתא דלישני יש לפרש משום דקטנית לכתיתה לחוד קיימי ואין כאן נדון לעיסה כלל, וניכר שפיר גמר מלאכה גם בשרביטין, משא"כ בתבואה שעיקרה לעיסה וצריך עקירה לקבעה למלילות, א"נ לאידך גיסא תבואה שאוכלין מעט במלילות אין דרך להכנינה מעיקרא, ואותן שלמלילות גמר מלאכה בשבלין, משא"כ קטניות ואפשר גם שבקטניות איכא טירחא טפי וגם אין הפסד בכתישתן קודם לכן, משא"כ תבואה שצריך לשמרה למלילות בשבלין שלא תתייבש, וכ"נ דבקטנית אין הפסד לגמר מלאכה לגמרי מדהצריכוהו לכתוש בתלתן, ואמנם זהו לל"ב, אבל המציאות יש ללמוד מזה דאין הפסד בהכנת הזרעים בפ"ע].

ולדאמור נראה דלרבי תורמין השבלין דחשיבא תרומה מדבר שנגמרה מלאכתו, וכ"ה בתוספתא תרומות פ"ג הי"ז הובאה ברמב"ם פ"ה מתרומות ה"ה.

ולפ"ז לל"ק דאביי דבקטנית לכו"ע איסוריתא טבלא ה"ה דמותר לתרום קודם כתישה ויש לעי' א"כ תיקשי לל"ק מ"ט קתני במתני' כותש כו', וי"ל דעצה טובה קמ"ל שאם יכתוש ויפריש רק הזרע לא יצטרך להפריש על העץ, [והא דקתני מחשב בפשוטו משום תרו"ג קאמר, כמש"כ רש"י לק' ב' ולפמש"כ א"צ לכתוש רק המעט שמפריש ולכן צריך לחשב כמה יש באלו שלא כתש, וכעת צל"ע אם לל"ב צריך לכתוש הכל, שוב ראיתי בר"ח שכ' דכותש כדי תרו"מ, ועי' להלן בזה], וא"ת א"כ לל"ב נמי נימא הכי, [ערשב"א], לאו קו' היא דכיון דבטבל חייב לכתוש כדי לתרום מדבר שנגמרה מלאכתו, ורק בתרו"מ יש סברא לפוטרו, לא הול"ל לתנא למיתני כותש

במע"ש פ"ב מ, א"כ כדי שיחשב טבל בעינן טפי גמר הראוי לאדם והיינו בהפרדת העץ.

שם מאי לאו טבל טבול של תרומה לא כו', לל"ק לא מצי לאוקומה בתרו"מ משום דלא ס"ל דיתכן שאף לרבי לא טבלא, וכיון דלרבי מותר להפריש לכתחלה בחבילין בלא כתישה, לית לן לפרושי מתני' בסתמא אליבא דריב"ז ובתרו"מ, אבל לל"ב שהדבר מוסכם דבעינן כתישה לשוויי טבל, שפיר סתם לן תנא ומתפרש בתרו"מ, ומשום קנסא דלכו"ע עבד איסורא בהפרשה קודם כתישה, משא"כ לל"ק, וברשב"א דקדק מ"ט לא קתני הכי בל"ק, עי"ש.

שם לא טבל טבול של תרו"מ וכדר"א כו' לא אמרו בגמרא הב"ע כגון שהקדימו בשבלין, דמתני' מתפרשת שפיר בהקדים להפריש תרומה גדולה דאין רמז במתני' מתי הפריש המע"ר, וסתמא הפריש כסדר אלא שלא טרח בכתישתו, וגם פשטא דמתני' שאין חילוק בדין אם הפריש קודם כתישה או אח"כ, ואילו בירושלמי חלה פ"א ה"ג מבואר דאם הפריש קודם מירוח מתחייב אח"כ בתרו"ג, וא"כ יש חילוק בחיוב התרו"ג אם כותש ואח"כ מפריש או מפריש תחלה, וכבר נתקשה אאמו"ר שליט"א בפרש"י והרמב"ם בזה עי"ש.

בגדרי הדינים האם הישראל חייב ליתן ללוי דבר גמור וכן אם הלוי צריך ליתן לכהן דבר גמור אע"ג שהוא קיבל דבר שאינו גמור

שם כותש ל"ל לימא ל' כו', יש להבין מאי מהני האי טעמא סו"ס השתא מפריש הלוי שלא מן הגמור, ולאבא אלעזר בן גמלא גיטין ל"א ב' שיש רשות לישראל להפריש התרו"מ שלא מדעת הלוי, י"ל דחשיב כאילו כבר נתנו הישראל לכהן כך, אבל לרבנן דהמצוה מוטלת על הלוי, למה יפטר עי"ז שנתנו לו כך, ולא משמע דמכח אבא אלעזר בן גמלא פריך.

סברא מחודשת, ובפרט שאף לעיסה יש לפטור כיון שהכניסו בשבלין, אבל בתו' פי' שהכניס מעיו"ט כגונא דברייתא ולכן הקשו לפרש"י.

ומשה"ק תו' דמשכח"ל חיובא באכילת קבע, נראה דל"ק להו אלא במלילות דלריב"ז לא מיחייב בשבלין עד שיעשם מלילות, ולא היה יכול להפריש מעיקרא דהו"ל קודם גמר מלאכה, ועי"ז הקשו דמשעשאן מלילות נעשו ראויין להפרשה לענין קבע, ולכן לא הקשו דברישא נמי חייבת לענין קבע, דבעינן שלא נגמרה מלאכתו ולא היה יכול להפריש קודם יו"ט, אבל אם היה יכול להפריש קודם יו"ט, או שגם עתה אסור לו להפריש עד שיגמר מלאכה, א"כ לא טבלא ביו"ט, הלכך ברישא שאסור לדוש ולזרות ביו"ט לא משכח"ל דטבלא ביו"ט לענין קבע, וכן אם נגמרה מלאכתו ועדיין לא ראו פני הבית דשרו לאכול עראי עכ"פ בזיתים וענבים או אף בחטים לל"ק ב"מ פ"ח ב', לא מהני הא דרוצה לעשרן לצורך אכילת קבע, כיון שכבר היה רשאי להפריש מעיו"ט, [נאאמו"ר שליט"א כתב בזה דאמרי' ל' להכניס מעיו"ט, ולמש"כ סגי בזה שיכול להפריש בחוץ מאחר שכבר נגמרה מלאכתו, עסק"ו, וכן במקח ובישול הקובעין למעשר יכול היה לעשרן קודם, דקביעות שאין בה חסרון גמר אינן אוסרין מלעשר, ואם הם אוסרין לעשר אסור לעשותן, כנדון דמלילות, ועי' לעיל שם, ולק' ב' בערימה].

מ"ש מהרש"ל בתו' דמללן ביו"ט פי' לאכול קבע, יתכן דר"ל שאם בא לאכול במלילות רק עראי והשאר משאיר לעיסה כדמעיקרא א"כ היינו עראי דשרי באכילה ברישא, אלא מיירי שנמלך לאכלן במלילות דרך קבע וביטל מחשבת עיסה דמעיקרא.

שם גמ' וכ"ש תלתן, אפשר דכיון שתלתן אינו מאכל אדם מוחלט כדאמר ב"ק פ"א א' דיש שנזרע לבהמה, וכן עשוי לחפיפה

כנגמרה מלאכתו דמי, [ובתוספתא תרומות פ"ג הי"ז הגרסא ועתיד לדרכן עי"ש].

ואם נימא דשמו טובלו לתרו"מ סברא דאורייתא היא, י"ל דהו"ל כנגמרה מלאכתו ביד ישראל, דאין הלוי צריך לדרכן וכמש"כ לעיל, וע"כ דקנסא הוא.

מיהו בלא"ה אין קו' אם ס"ל לגמ' דהדין נאמר לישראל המפריש מע"ר, [שור"ר שכ"ה בירושלמי תרומות פ"א ה"ה] ולא ללוי, דאיהו ממאי דיהבו לי' יהיב מיני', ואם האיסור מדבר שלא נגמרה מלאכתו הוא מדרכנן נחא טפי, שלא היו מתקנים לחייב את הלוי לגמור עבור הכהן אי לאו קנסא, וכבר ביאר בזה אאמו"ר שליט"א בספר תרומות ס סק"ג וסק' עי"ש ולע"כ בסוגיא זו.

הא דדרשינן דתרו"מ ניטלת מן הגמור אפשר לומר דאתא למימר דאין שמו טובלו וכ"ז שאינו גמור פטור מן המעשר דלא נתחייבו הלויים אלא מן הגמור, - מהא דכותש וא"צ להפריש על העץ אע"פ ששמו טובלו משמע קצת דלאו סברא דאורייתא היא, דהא בנקרא עליו שם תרומה לא שרינן להפריש על הזרע בלבד, וה"נ היה בדין לומר בנקרא עליו שם מעשר, [מיהו בל"ק חזינן דאיסורייתא דטבלא אינה מחייבת דין טבל בעץ, וא"כ י"ל דה"ה שמו טובלו דמשוי לי' רק כטבל, אבל כיון דהטעם משום שם מעשר הו"ל לדמויי לשם תרומה].

בטעמא דמילתא דלא קנסו גם במפריש קודם כתישה שיכתוש ואח"כ יפריש

שם אמר רבא קנסא, לכאורה אף אם הפריש קודם כתישה ראוי לקנסו שיכתוש ויתן העץ עם הזרע, דהא מהרישא מבואר שהכתישה קשה עליו טפי מנתינת העץ, ויש לקנסו גם בסיפא, ואמנם כ"מ ברמב"ם פ"ג מתרומות הי"ד דסיפא ה"פ לא יאמר אכתוש ואטול כו' אלא יכתוש ויתן העץ עם הזרע,

ואפשר דלישנא דמתני' משמע שכותש רק את חלק התרו"מ שנותן לכהן, דלכך צריך לחשב כמה יש בעץ שלא נכתש, וכך מתפרש לל"ק שכותש לטובתו, וכן סיפא דלא יאמר אכתוש כו', וזה מוכיח דלאו מעיקר הדין קאמר, דהא בתרומה תנן בסופ"ק דתרומות שאינה ניטלת מדבר שנגמרה מלאכתו ע"ד שלא נגמרה מלאכתו, והכא מצרכינן לגמור רק התרו"מ, [והא דדייק לק' מלשון מחשב היינו משום דהו"ל לתנא למיתני לשון אחר כגון מודד, אבל עיקר הענין לא נשנה כאן לאשמועינן דינ' דאבא אלעזר בן גמלא], וכ"מ בר"ח שחייב הלוי לכתש עשר חבילות מהמאה שניתן לו, וכן פי' דמחשב כמה זרע יש בחבילות ואם יש כ' סאה כותש סאתים כו', ולפ"ז הא דקתני בברייתא עושה אותן גורן כו' אתרו"מ קאי, שכשם כו' היינו עיקר הדין דעיקרו ליתן מן הגמור, אבל הא דאין תורמין על שאינו גמור לא נאמר בתרו"מ, [ואם מקור ד"ז משום מוקף, מובן שפיר דבתרו"מ קיל דין מוקף ולע"כ במקור האיסור מגמור על שאינו גמור, ועי'] ויש להסתפק לפי הירושלמי דבהפריש ואח"כ מירח חייב בתרו"ג אם יתחייב להפריש תרו"ג מהשאר שלא מירח.

ונראה דישאל שנתכוין לאכול זיתים וענבים ומלילות, והפריש מע"ר בשבלין וענבים אע"פ שהלוי דעתו למרחן ולדרכן מ"מ א"צ ליתן לכהן אלא כדיהבו לי', וזה מוכיח קצת שאין זו מצוה המוטלת על הלוי, אבל אין זו ראיה דאף ישראל אם נמלך לדרכן יכול לתרום כך, וצ"ע בזה בסופ"ק דתרומות דקתני הרי שתרם כו' ונמלך כו', ומשמע דאם נמלך קודם שתרם חייב לדרכן תחלה, וי"ל דהתם בשדה מיירי שעדיין לא נתחייבו בראית פני הבית, אבל משנתחייבו שוב אין משתנה דינם, מיהו אם אין הלוי עתיד לדרכן אע"פ שהבעה"ב עישר קודם גמר מלאכה, א"צ לדרכן קודם שיתן לכהן, דהשתא ביד הלוי

בזה טעם לישנא דרבי וריב"ז, מיהו בלא"ה נמי ל"ק דנקטו חייב ופטור אעראי דרישא כמ"ש תו'.

דעת תו' מנחות ס"ז ב' דהכניס שבלין לעיסה היינו מכניס תבואתו במוץ שלא יתחייב שוב מדאורייתא, ומ"מ איסור אכילת קבע דמעיקרא לא נפקע בהכנסה זו, ויש לעי' בנמלך למלילות איך נאסר באכילת עראי, הרי כבר נקבע פטור בהכנסה במוץ, וצ"ל דבנמלך חשבינן ל' כאגלאי מילתא דהכנסה כדרך הואי, וכן צ"ל לדעת הראב"ד שהביא הרמב"ן ע"ז מ"א ב' שפי' טעמא דאסורין באכילת קבע, שמא ימלך למלילות, וש"מ שיתחייבו למפרע, מיהו לפי' תו' י"ל שחיובן מדרבנן, אבל להראב"ד דכל האיסור קבע משום מלילות הוא, ע"כ דחיובא דמלילות מדאורייתא הוא, והדברים מחודשים דסתם תבואה לאו למלילות קיימא וא"כ ההכנסה לעיסה מוחלטת וכבר נקבעו בפטור, [ועי"ש ברמב"ן שכ' טעמא דנמלך גם בזרען לבהמה, וג"ז דברי הראב"ד והם מחודשים, ואפשר שלכך הוסיף הרמב"ן תירוצ' אחר עי"ש, ועי' לעיל ס"א סק.].

והרמב"ן שם כתב לתרץ דעדיין לא נקבעו בפטור, כיון שאם יוציאם ויזרם בחוץ ויכניס או ימרחם בראש גגו יתחייבו, ויש לעי' בנמלך למוללן במלילות בתוך הבית במה נתחייבו ושמא י"ל דזהו גרנן, א"נ (מדרבנן) איגלאי מילתא דהכנסה מעליא הואי, שהרי לגבי עיסה כלא נכנסו כלל דמי, [עי' להלן], ובזה שפיר מצטרפת הכנסה דמעיקרא לחייב, דכללא דמילתא כל הכנסה שאם היה דעתו לגמון כך היה מתחייב, הרי היא מצטרפת עם הגמור מלאכה שבתוך הבית כמש"כ לעיל סק"ז, וול"ד לפי' תו' והראב"ד שההכנסה קובעתן בפטור, דבזה דוחק שהנמלך יחזירם לחיוב].

והנה הבריייתא צריכה ישוב אף לל"ק ב"מ פ"ח ב' דבכל מילי בעינן בית, וע"כ

והעץ עם הזרע הכתוש קאמר, אבל אאמו"ר שליט"א כתב דפשטות המשנה שנותן העץ עם הזרע בלא כתישה, והיינו דקתני לא יאמר אכתוש, אלא אינו כותש ונותן העץ עם הזרע שבתוכו, ויש לשאול למה לא קנסוהו לכתוש, וי"ל דשייך לקנוס רק בהלכות הפרשה שלא להפריש אלא מן הדבר הגמור, אבל משחלה ההפרשה לא יטרח בממון הכהן בלא תועלת, כמו שלא חייבו את ישראל שהקדימו בשבלין שלא יתנונו לכהן וללוי עד שיכתוש, וכן בכל תורם עד שלא נגמרה מלאכתו, דגזירה כזו לא קיימא, שאם לא יטלנו הכהן כך, יניחנו ישראל לירקב.

שם מע"ר שהקדימו בשבלין שמו טובלו כו', יש לדקדק למה נקט בהקדימו, דמשמע קודם תרו"ג כדמתפרש באידך מימרא, הול"ל שעשאו וכיו"ב, ואפשר דנפ"מ בהפריש עליו תרו"מ ממקו"א לפמ"ש בירושלמי חלה פ"א ה"ג דנשאר טבול לתרו"ג, קמ"ל הכא דשמו טובלו רק לתרו"מ ולא לתרו"ג, ואם הפריש עליו ממקו"א קודם מירוח אוכל ממנו עראי, ועוד דבירושלמי משמע שאם הפריש תרו"מ קודם מירוח לא נפטר מתרו"ג, ואם היה שמו טובלו גם לתרו"ג היה נפטר קדם מירוח גם מתרו"ג, מיהו אם שמו טובלו רק מדרבנן, י"ל דלא מהני לדאורייתא, (ולא קאימנא בסוגיא דמע"ר שהקדימו ורשמתי לפו"ר).

בהכניס שיבליים לעשות עיסה האם ההיתר לאכול בעודם שיבליים דוקא באכילת עראי, ומשום דיתחייבו ע"י העיסה, או דנקבעו בפטור כיון שהכניסו במוץ

יב. שם דתניא הכניס שבלין לעשות מהם עיסה אוכל מהן עראי ופטור, בתוספתא פ"ג דמעשרות קתני פטור סתמא, ויתכן שאוכל מהן עראי הוסיפו בגמרא לבאר דלא נפקע חיובם לגמרי והוצרכו לזה גם משום קו' דנמלך דבסמוך, שאם היה נקבע בפטור גם בקבע לא היה מועיל נמלך, ומיושב

לאכילת קבע נפקע חיובו עד זמן אכילה, ע"י שדש וזורה מעט בבית, מ"מ נשאר באיסור אכילת קבע שכשבא ליטול מן השבלין לאכילת קבע אסרוהו חכמים בלא מעשר, וכקביעות דמקח דמי, וגם נטפל דינו לכרי שעתיד להתחייב.

ולפ"ז אם אינו בא לאכול אלא לגמור השבלין בפטור פטור, אבל אם נוטל מהן לאכילת קבע לא נשתנה דינם מגורן שבשדה אף כשגמר המעט באופן הפטור, משא"כ כשגומר הכל לאוצר בפטור אע"פ שעתיד לאכלן לבסוף בקבע, מ"מ לא חל על הגמר הזה שם גמר לאכילת קבע ולא תיקנו חיוב על מעשה הגמר.

בגדרי הדינים ומסקנא והשיטות מתי עשיית מלילות חשיב גמר מלאכה, ומה הדין בקילוף שעורים וניפוח חיטים

בדין עשיית מלילות אם זהו גמר מלאכה המחייב לכאורה משכח"ל רק לריב"ז בעשן בבית, דלכאורה אין למלילות דין גורן המחייב בשדה, שהרי דרך לעשות מהן דבר מועט, ולא עדיף גורן זה ממלקט כל צרכו דבעינן הכנסה לבית, ויש לעי' לק' ב' דמיייתנן מתני' דקילף ונתן לתוך ידו חייב, וכן בנתן המלילות לתוך חיקו כמאן מוקמינן לה, בשלמא לפרש"י והרמב"ם פ"ג ממעשר הי"ט דמשום אכילת קבע חייב ניחא, אבל לפי' תו' והרשב"א דמשום גמר מלאכה הוא, במאי מוקמינן לה, אי בשדה אכתי חסר ראית פני הבית ואי בבית כבר נתחייבו לרבי, ולא משמע דאתא כריבר"י, ועוד דמקלף שעורים אפשר שראו פני הבית שלא בשבלין, ועוד דלא הוזכר בסוגיא דלעיל היכי שרינן גמר מלאכה המחייב בעשיית מלילות, מיהו בזה י"ל דאמנם לריב"ז אין מוללין מלילות, אבל א"כ תיקשי דילמא ר"ח ורב כרבי ס"ל ולכן אין הקילוף גמר מלאכה המחייב.

דאף בראית פני הבית יתחייבו אם יוציאם ויזרם ויכניסם, וכבר כתבנו לעיל סק"ז דיש לחלק בין שבלין לתבואה במוץ, דתבואה במוץ היינו אחר דישה קודם זרייה כמבואר ברש"י וברמב"ן ורשב"א בשם הראב"ד, ובזה חשיבא ראית פני הבית באופן הפטור, כיון שאין דרך להוציאן שוב, ויש כאן הכנסה גרועה, וגם מפני שהאוכל נראה ואינו מכוסה כמ"ש הר"ש, אבל בשבלין דלעיסה הדרך להוציאן ולדושן ולזרותן בחוץ, אין ע"ז שם הכנסה, כענין שמצינו ברוכלין בפ"ב דמעשרות, ועוד כיו"ב, ערא"ש מעשרות פ"א מ"ה, ולכן אם יוציאם ויזרם ויכניסם יתחייבו, נמצינו למידין דבשני דברים שונה שבלין מתבואה במוץ, דתבואה במוץ אינו מוציאה לחוץ וסתמא דמילתא לא יעמיד ממנה כרי, ואם יוציא ויכניס בלא העמדת כרי לא תתחייב, משא"כ בשבלין שמצוי שיוציאם לדוש ולזרות, ואף אם לא יעמיד כרי יתחייבו בכניסה לבית.

בגדרי אכילת עראי, אם דוקא צורת עראי או אף חררה פחות מרביצה שרי

יש לעי' מהי אכילת עראי המותרת האם הכונה למלילות וכסיסה או אפי' לעשות חררה פחות מכביצה, דמצינו גבי חלה אוכלין עראי מן העיסה עד שלא תתגלגל ובפשוטו היינו באפי' עמש"כ אאמו"ר שליט"א חלה ס"ז סק ובחזו"א לקוטים ס סק, ולשון רש"י כ"ז שלא דשן כו' מתפרש מ"ט לא נקבעו למעשר והגרע"א ז"ל הבין דלא שרינן אלא בלא דישה והק' אמאי עי"ש, ומבואר דפשיטא ל' דאף עיסה מותר, וש"מ דלא בכל דבר אפי' ובישול קובעין למעשר, וכ"נ דעת תו' דמכניסין במוץ או דרך גגות לאכילת עראי, ולא מסתבר דהיינו לאכול מלילות וכסיסה בלבד.

כבר נתבאר לעיל סק"ז דלדעת הרמב"ן אסור לאכול קבע, אע"פ שהחלק שנוטל

מלילות פי' הרע"ב במעשרות פ"ד מ שמהבהבין אותן באש, ומקורו בפיה"מ, וראיתי כתוב שתיבות אלו נוספו בגליון פיה"מ ואינם במקור הרמב"ם, וכ"נ דבמהבהב באור נטבלו מדין בישול ואפי", וכ"ה בירושלמי פ"ד ה"א, וכן בתלמודן ב"מ פ"ט א' נראה שמלילות דקרא בלא הבהוב, [ובירושלמי שם משמע דלריכר"י לא נטבלו ע"י ההבהוב כיון שמחוסרין גמר מלאכה, ומכאן מקור להרמב"ם דגם באור בעינן נגמרה מלאכתו].

בביאור מתני' דפאה אם עד שימרח היינו מירוח דבית או מירוח דשדה

יג. כתב הר"ש סופ"ק דפאה דמתני' דלעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח ונותן משום הפקר כו' מיירי לל"ק בממרח בתוך הבית, וסיים ויתכן דמדרבנן חייבו המפקיר אחר מירוח וחזר וזכה בו, וכ"כ בתו' הר"פ ב"מ פ"ח ב' דלל"ק מיתוקמא מתני' בתוך הבית, וכ"כ הריטב"א דהיינו מדרבנן או בתוך הבית, ובתו' הרא"ש כתב דה"ק שימרח ויכניסם לבית, והנה אי מיירי בתוך הבית, הדבר תימא איך סתם התנא דיני מירוח בתוך הבית הרי אין דרך למרח בבית כלל, וכל ענין מירוח אין לו מקום בבית ובאוצר, וא"כ הכי הו"ל למיתני לעולם הוא נותן משום פאה עד שיביאם לבית, וכן אינך וכן בברייתא לעיל שהביא הר"ש לעיל ובתלמודן ב"ק צ"ד א' דקתני לא הפריש כו' מירוח מעשר ונותן לו מתפרשא בהדיא מירוח בשדה, דהא סדרא דעמרים וכרי נקט ואיך אפשר להתעלם ולסתום דחייב לעשר כשבסדר הרגיל פטור מלעשר, ועוד דמירוח הקדש פטור אף בשדה כדנקטינן בכל דוכתא פטור מירוח בהקדש ונכרי, ואין לומר דהיינו דוקא בבית חדא דלא הו"ל למיסתם פטור מירוח שהוא דוקא באופן שאינו מצוי, ועוד דבירושלמי מעשרות פ"ד ה"א נראה דראית פני הבית ברשות הקדש אינה פוטרת, וא"כ

ולכן נראה דקילוף דשעורים וניפוח דחטים אינו ענין לעשיית מלילות דמיירי ביה רבא, דהתם הנדון אחר שנתפרדו החטים והשעורים לגרגרים בפ"ע, ומקלף קליפת השעורים עצמן שהוא המורסן, ובחטים כבר נתפרדה הקליפה של המוצץ ומנפח להסיר הפסולת, ולכו"ע כבר נטבלו השעורים קודם הקילוף והחטים קודם הניפוח, [ואפשר דאף קודם המלילה שהיא השפשוף והמעכה ביד ג"כ מודה ריכר"י דנטבלו, דמלילות דרבא היינו ככתישה דחבילי תלתן, ומשנפרדו הגרגרים מן השבולת אף שיש עליהם קליפת מוצץ מ"מ כבר נפרדו מן העץ, וצ"ע בזה], ולפ"ז סוגיא דלק' אינה ענין לפלוגתא דרבי וריכר"י, וע"כ מיירי בשדה וגמר תיקון הכנת השעורים והחטים לאכילה, הוא גמר חשוב המחייב במעשר, כענין בישול שקובע למעשר, ובהכניסן למלילות א"צ לגמר הזה כדי לחייב, אבל בשדה נתחדש דגמר תיקון לאכילה מחייב, מיהו דוקא בענין זה שמכין מלילות הראויין לאכילה, אבל במנפה מה שבידו ואוכל חשיב סדר האכילה.

ואפשר דגם בישול שקובע ענינו גמר מלאכה דכיון שנשלם תיקונו לאכילה הו"ל גמר חשוב ועכ"פ ענין הגמר מלאכה דקילוף ונותן לתוך ידו אינו ככרי דדבר מועט כזה אין לו חשיבות כרי, אע"פ שאין דרך לעשות הרבה מהן, אלא דעי"ז נחשב כדבר הגמור בפ"ע ואין אכילתו נטפלת לגורן, ולפ"ז בנמלך למלילות ע"כ מתחייב מכח ראית פני הבית דמעיקרא, דעשיית מלילות אין בו כדי לחייב מדין גורן, ולא משמע דאף משעשאן מלילות לא נתחייבו עד שינפח ויתן בחיקו, דודאי ניפוח מיד ליד נמי אסור.

שו"ר בירושלמי מבואר דבמחזיר את המותר פטור, וחזינן דל"ד לבישול, ושמעתי מאמור"ר שליט"א דחשיב קביעות לאכילה ע"י הכנת המאכל ואיסורו מדין קבע, וצ"ע.

ואין מאכיל לבהמה, וששה דברים קובעין בו, לאחר ראית פני הבית חייבין עליו וכן משקבע אין אוכלין עראי.

ולדעת הר"ש מדאורייתא הכל תלוי בראית פני הבית, דאם הפקיר קודם ראית פני הבית פטור, ואפי' חזר וזכה בו, [מיהו מדרבנן אפשר דחייב בהפקיר אחר מירוח וזכה בו] ומתני' מתפרשת במירוח שבבית, ובזה הקדש פטור, ודין מירוח שבשדה לא נתפרש במשנה לל"ק, ויתכן דתרווייהו בעינן לענין פטור הקדש ודוחק, וצ"ל דלענין פטור דיגונך תלוי במירוח אף בשדה, ומ"מ הפקר פטור אח"כ דכ"ז שלא נתחייב שייך פטורא דובא הלוי וגו' אע"ג דלא שייך פטור דיגונך.

ומ"ש הר"ש מתוספתא דמע"ש צ"ע דהא לל"ב דגורן מחייב מדאורייתא ע"כ אין הפקר פטור אחר גמר מלאכה, וע"כ דאין כונת התוספתא שאפשר להפקיר אחר הגורן, וגם לית לן לשוויי פלוגתא בין ב"ש וב"ה בזה, ועוד דכיון דקושטא הוא דב"ה פליגי אף בנגמרה מלאכתו וראו פני הבית א"כ מה הועיל בתשובתן דאפשר להפקיר, ובפשוטו לל"ק אם מועיל הפקר קודם ראית פני הבית הרי הוא מפרש פלוגתתן אחר ראית פני הבית, ולפנינו בתוספתא שם ד"א אין חייבין תרומה ומעשרות אלא עד שירימו, [ואינו נ"א אלא ד"א], ואפשר דברישא קאי דאפשר שלא יהא בהן מע"ש כלל, ובד"א אשמועינן דאפי' הפריש מהן תרומה ומע"ר אפ"ה אם עברו בתוך ירושלים לא קלטתן מחיצות, דלא חיילא קדושת מע"ש עד שירימו, ויתכן הטעם מפני שיכול להפריש עליהן ממקו"א, א"נ ה"ק דאין קדושת מע"ש קודם הרמה, אבל עכ"פ אין כאן חילוק בין קודם ראית פני הבית אלא קודם הרמה ממש.

ואפשר דאף לל"ק מירוח מחייב מדרבנן [וכמו שהזכיר הריטב"א בזה] ואף לענין אכילת עראי נאסר בגורן, ול"פ אלא אם

הדין נותן דמירוח בשדה פטור, שאם מירח בשדה ביד הקדש ואח"כ הכניס לבית ודאי פטור, ואם הכנסת הבית אינה פוטרת ע"כ דהמירוח פטור, וטעמא נראה דפטור הקדש ילפינן מדיגונך והיינו גמר מלאכת הדיגון, וענין ראית פני הבית אינו בדיגון אלא דתבואה הנקראת דגנך שעת חובתה היא בזמן ההכנסה לבית כדרך בעלים, וכמו דבעינן נמי דגנך בשעת הבאת שליש כדאמר' בירושלמי פאה פ"ד ה, אע"פ שהשלמת החיוב תלוי במירוח, דבדגן זה נאמרו דיני מעשר כשיושלמו תנאי החיוב, וה"נ פטור דיגונך בזמן הדיגון נאמר, וכ"כ אאמו"ר שליט"א בזרעים ס"א סק"א וכ"כ בשם החזו"א שביעית ס"א סק"ח, [מיהו שם משמע דגם ראית פני הבית ביד הקדש פטור ועי' מעשרות ס"ג סק"כ"ה וס"ד סק"כ"ד, ולע"כ], ועי' להלן ד"ה מלשון, וד"ה ולפ"ו.

ובמברא ג"כ ראוי לומר שאם מירוח קובע הדגן בחיוב שלא יפטור ביד הקדש ונכרי, יש לחכמים לאסור הפקר ולחייב הפאה במעשר [ולאסור לזרוע ולבהמה בלא מעשר], דנהי דלא חל שם טבל מדאורייתא מ"מ יש בזה הפקעה ממצות מעשר, ואמנם כ"ה דעת הרמב"ם פ"ג ממעשר ה"כ דאע"פ שעדיין לא נקבעו למעשר לענין איסור עראי, מ"מ משעת מירוח לא יפקיר ולא יאכיל לבהמה קבע, ושם הכ"ב משמע דאפי' הפקר לא מהני, [ועי' בספר מרן זללה"ה דמאי ס"ז סק"ח בכ"ז, ולע"כ].

ביאור פלוגתת הרמב"ם והר"ש אי ראית פני הבית בלבד קובעת או שיש עוד דברים הקובעים

נמצא לפ"ז לדעת הרמב"ם יש ג' חילוקי דינים קודם גמר מלאכה אוכלין עראי ומותר להפקיר והקדש פטור ומאכיל לבהמה קבע, לאחר גמר מלאכה קודם ראית פני הבית אוכלין עראי אבל אין הפקר והקדש פטורין

שהישראל מכניסין לביתו, וע"כ דלעולם גמר המלאכה הנקרא דיגון הוא קובע הפטור, וממילא מוכח דמותר עראי אף לאחר הזמן שנקבע פטור בהקדש, ודלא כמ"כ.

מ"שון הגמ' בלישנא קמא דמפרש גמר מלאכה מלאכת אסיפתן לבית היה נראה דגם פטור הקדש תלוי במלאכת אסיפתן לבית, דקרי ל' גמר מלאכה, ולפ"ז מה שהוזכר מירוח בעלמא הוא כל"ב, ומתני' דקתני מירוח היינו מדרבנן וכמ"כ, ועי' לק' ס סק"ד דפטור הקדש נלמד מדיגון ואינו בגמר מלאכת האסיפה אלא כדגן מן הגורן.

לבאר דפיקוס לבד קובע אף באינו מעמיד ערימה

לפי מה שצדדנו דאף ל"ק מירוח קובע מדרבנן, וכמו שהזכיר הריטב"א, יש לדקדק מאי פריך מפיקוס הא בפשוטו מעמיד ערימה כדקתני ואם אינו מפקס משיעמיד ערימה, וערימה זו יש לדמותה לגורן, ושפיר נתחייבו מדרבנן אף בשדה.

ואפשר דמשמע לגמ' דאף באינו מעמיד ערימה מהני גמר מלאכה דפיקוס, ובאמת משמע כן בתוספתא ובירושלמי דה' מפקס ראשון ראשון פטור עד שיפקס כל צרכו, ובפשוטו ר"ל עד שילקט כ"צ ומשמע דבליקט כ"צ ופיקס כולן נתחייבו ובזה ל"ק אין לחייבו אלא בבית, דאין זה גמר חשוב לחייב מדרבנן בשדה, ואף ל"ב אפשר דהכי הוא כיון שאין כאן גורן אם לא העמיד ערימה.

ולפי"ז לא מצאנו שמעמידין ערימה ועושין מוקצה בתוך הבית, דאין דרך לאצור קשואין ודלועין רבים בתוך הבית שאינם מתקיימין הרבה, וסתם ערימה ומוקצה למכור בשוק הן ומתני' ה"ק דגרנן למעשר משיפקסו בבית, ואם העמיד ערימה קודם פיקוס עדיין לא נגמרה מלאכתו ולא נתחייבו בערימה זו,

גורן מחייב מדאורייתא או מדרבנן, ולפ"ז אחר מירוח לכו"ע אסור באכילת עראי, וכן אחר עשיית יין ושמן, דכל גמר מלאכה חשוב של"ב מחייב מדאורייתא, הרי הוא מחייב ל"ק מדרבנן, וכן לענין פטור דמירוח הקדש, וה"ה יין ושמן כדמיתני בירושלמי קיפה ושילה ברשות הקדש פטור, היינו אף בשדה דהפטור בדיגון ותירוש תליא, וכל מעשה שהקדש פטור, אסור בהדיוט באכילת עראי, אבל משימלא את הכלי או ילקט כל צרכו בכלכלה ובירק אין לזה חשיבות גורן ואינו נפטר בהקדש עי"ז, ובזה שני הלשונות שוין דבעינן ראית פני הבית.

מה הדין פירות דלאו בני גורן מתי זמן הקובע בהם לענין הקדש

ולפי"ז יש לעי' בפירות דלאו בני גורן נינהו מתי הוא הגמר מלאכה שהקדש פטור ובסברא היה נראה דבהני הגמר מלאכה הוא בכניסתן לבית, דכיון דמצינו גמר מלאכה המחייב בשדה בגורן תירוש ויצהר, יש לפרש דבזיתים וענבים אין חשיבות גמר עד שיכניסם לבית, וזה יותר מסתבר מלומר דנגמרה מלאכתו בשדה אלא שחסר תנאי החיוב, ואף דהאמת שאין חסרון בשלימות מ"מ כיון דלא חשיבי גורן, חשיב הכל מעשה אחד עד שיביאם לביתו, ולפ"ז מצינו דהקדש פטור בהבאה לבית, ובירושלמי הנ"ל משמע דבלא שינוי מעשה אין הקדש פטור, מיהו ע"כ חזינן התם דשייך שהקדש יפטור אחר גמר מלאכה, דהא חצר קובעת רק אחר גמר מלאכה כדאמר ביצה ל"ה א', ואם כבר הוחלט חיובן מה שייך לדון בפטור הקדש, ושמא אה"נ שלעולם יתחייב ברשות ההדיוט, אבל מעשה הקבע שברשות ההדיוט אינו מחייב, וצ"ע.

שו"ר דאף במילוי הכלי הקדש פטור והוכחנו כן לק' ס סק"ד ממה שנוהגין שהלוקח ענבים לאכילה מגוי אינו מפרש תרו"מ, ואע"פ שלא נכנסו לבית הגוי ואע"פ

דמלבד הערימה גם מפקס, וא"כ למה לא נטבלו בפיקוס בצירוף הערימה, וי"ל דהפיקוס אינו תיקון הערימה כמירוח, דע"כ נוטל אחד אחד ומפקסו בפ"ע, ונמצא שהפיקוס אינו מצטרף עם הערימה, והא דלא נטבלו בערימה, היינו משום דהו"ל קודם גמר מלאכה, שהרי עתיד לפקס.

וקו' הגמ' כך היא, דאי בעינן ראית פני הבית אין בפיקוס ושילוק חשיבות לקבוע חיוב אפי' מדרבנן, דלאו גמר חשוב הוא, ובשלמא אם אין אחריו דין בית מדאורייתא, שפיר מתחייב בגמר תיקונו, אבל אם יש דין בית אין לרבנן לתקן כאן חיוב עד שיראה פני הבית, וכמו בירק וכלכלה, ומשני דאה"נ ומתני' בבית קאמר דזהו גמר מלאכה, ולפ"ז ערימה דסיפא מיירי שפיר אפי' בשדה, [ועי' לעיל סק"ז ח' דצ"ע אם יש ענין ערימה בתוך הבית, שכבר הכל אסוף במקו"א, מיהו במלקטן מהשדה מיד לבית שפיר י"ל דצירופן בבית כערימה דמי, אבל עכ"פ בתוך הבית אין שם ערימה ומוקצה אלא צירופן באוצר זהו גרנן], ועי' בסמוך בדברי התו'.

בביאור תוד"ה מאי, אם פיקוס הוי חשיב כגורן לגמרי

שם תוד"ה מאי, לא מצי לשנויי מדרבנן כו' לאבע"א דהדרבנן במידי דלאו בני גורן, נמי י"ל דפיקוס לאו גורן הוא, דנהי דאשכחן קביעות דרבנן, היינו במידי דחשיב קבע עי"ז, משא"כ בפיקוס שאינו מענין קבע ולא מענין גורן, היינו דמייתי ומר זוטרא דממשנה זו חזינן שיש עוד קביעות מדאורייתא, דאין מקום לחדש גזירה דרבנן בפיקוס, ואמנם ידע דבלא גמר חשוב בעינן ראית פני הבית או החצר, וכדקתני במתני' בד"א במוליך לשוק כו' עד שהוא מגיע לביתו, אלא סבר דפיקוס כיון שיש בו תיקון בגוף הפרי ג"כ קובע מדאורייתא, וכן גורן ויין ושמן, מיהו בתירוצם בתרא נראה דפיקוס כמירוח.

אבל אם אינו מפקס חשיבא הערימה כגורן ונתחייבו בשדה לל"ק מדרבנן ולל"ב מדאורייתא, דגם גורן קודם גמר מלאכה אינו מחייב.

ומסתברא דאין דרך להעמיד ערימה אחר הפיקוס, דאותן שפיקס מוליכין לשוק או לבית, וכ"ז שהם בערימה ומוקצה הפיקוס יפה להן לפי שמשמרן, וכשבא לפקס נוטלן אחד אחד מן הערימה ומפקס, [וכן יש לפרש בקטניות משיכבור ואם אינו כובר משימרח דכובר אחר המירוח ומוליכין לאוצר או לשוק].

ולאחמור אין לנו היתר אכילת עראי עד שיראה פני הבית אלא במידי דלאו בר גורן הוא או כשלא העמיד כרי, אבל גורן אוסר באכילת עראי לל"ק מדרבנן ולל"ב מדאורייתא, [מיהו אם לל"ק גם פטור הקדש במירוח עם ראית פני הבית דוקא, לפ"ז י"ל דבלא ראית פני הבית מותר אף מדרבנן באכילת עראי, והיינו דנפרש כל המשניות בבית, אבל זה דוחק, וגם לפ"ז יש לנקוט דסתמא דגמ' דנקטה מירוח כל"ב], וצ"ע.

ביאור הענין למה פיקוס בשדה אינו קבוע כמו מירוח

יד. ב"מ פ"ח ב' מאי לאו משיפקסו אפי' בשדה כו', משמע דאפי' מדרבנן אין לאסור משיפקסו בשדה, דאם מדרבנן אסור ראוי לתנא לשנות הדין, ויש לעי' אם נימא דבעלמא מירוח אוסר מדרבנן, כפשטא דמתני' דסופ"ק דפאה, א"כ מ"ש פיקוס דפשיטא לן דלא קבע, ועוד יש לעי' אם מערימה דסיפא נמי פריך, ואי מוקמינן לה בבית למסקנא, [וכבר נתבאר לעיל סק"ד דמתני' בקביעות גורן מיירי דומיא דערימה ומוקצה דלאו משום לקוחות נטבלו], ונראה דאם מירוח דגורן אוסר באכילת עראי מדרבנן יש לפרש הקו' רק מפיקוס ולא מערימה, דערימה ומוקצה יש לדמותן לגורן, וא"ת הא סתמא דמתני' משמע

מודו ג"כ דלכו"ע מירוח קובע דינים כדתנן בסופ"ק דפאה, אבל לא לאסור אכילת עראי, והר"ש בחד תירוצא וכן הרא"ש והר"פ מוקמי מתני' דסופ"ק דפאה עם ראית פני הבית. – בד"ז ה"ה תירוש ויצהר, ועי' דין ג'.

בדין ב' עי' דין ד'.

בדין ג' הכניס במוץ או כשבלים ומירח בבית אסורין אף באכילת עראי ומיהו אין לעשר ממנו על אלו שנכנסו אחר מירוח, [ענין מירוח בתוך הבית לא ברירא לן עסק"ז ח', אבל דעת הרמב"ם והר"ן משמע דחייב מדאוריתא], ובד"ז ל"ד תירוש ויצהר לחטים ושעורים דכאן מצטרפת כניסה דמעיקרא לחייבם, דהיינו אם הכניס זו"ע ועשאן יין ושמן בבית וכן מסתבר לדעת תו' והר"ש, כ"מ ברמב"ן דה"ה לל"ק – ואם הוציאם ומירחן וחזר והכניסן, אם הוציאן בשבלין מסתבר טפי לחיוב לכו"ע, ובמוץ דעת הרשב"ם דתו לא מתחייב, – הכניס שבלין למלילות נתחייבו בראית פני הבית.

בדין ד' דש וזרה בשדה מעט ולא העמיד ערימה לדעת הרמב"ן נקבעו בראית פני הבית, ובפשוטו דין גורן לא נאמר לגרע דין ראית פני הבית, ולכאורה לל"ק הדין נותן דאין לנו ענין בכרי כלל, אבל ממתני' דסופ"ק דפאה מבואר דמירוח קובע דינים לכו"ע, ומ"מ לית לן לחדש דבלא כרי לא מתחייב בראית פני הבית כדחזינן בשבלין דחייב, וכן הוכיח הרמב"ן מדהוצרך להערימה, ודעת הרמב"ם בזה צ"ע, (דבפיה"מ סופ"ק דפאה משמע שמירוח הוא ניקוי הפסולת).

בדין ה' לכתחילה אסור להערים להכניס במוץ אלא לבהמה, ולכו"ע נפטר מדאוריתא ולא מהני הפרשה מהן על פירות החייבין, [ודין שבלין דאסורין לכו"ע היינו כ"ז שהם בשבלין].

בדין ז' עי' דין י'.

שם בא"ד א"נ כו' ולבסוף כו', נראה מדבריהם דהפיקוס נעשה בערימה, והו"ל כמירוח בכרי, ולכן שייך בזה ענין גורן.

בביאור תוד"ה לא

שם תוד"ה לא, וי"ל דודאי חטים כו', לעיל סוסק"ח כתבנו כללא דמילתא כל מידי דאם אינו גומר מהניא הכנסתו במצב זה, כגון בקשואין אם אינו מפקס, ובזיתים וענבים לאכילה, מהניא נמי הכניסה שקודם הגמר מלאכה לחייבו כשיגמר מלאכה בפנים, משא"כ בתבואה במוץ, אבל קשה דא"כ הכניס שבלין יתחייב כיון דלמלילות דרך להכניסן כך, עי' ביצה י"ג א', וי"ל דבשבלין לעיסה לא חשיבא הכנסה כלל, וכמש"כ סק"ז בדעת הרמב"ן דמה"ט מהני אם יחזור ויוציאם, מיהו מה"ט ליכא למקבע ככללא שכתבנו, וצ"ל כדברי התו' דאין דרך להכניס כך כלל.

מהו שיעור כרי

טו. שיעור כרי מצינו בב"מ ק"ה א' כדי שתעמוד בו הרחת והוא סאתים או ג' סאין, ומרן זללה"ה בס"ג סק"א דקדק מחורי הנמלים שהוא שיעור מועט, ואין פלא אם גררו הנמלים סאתים, וכבר כתב אאמו"ר שליט"א בזרעים ס"ב סק"ג דמסתברא דיש שיעור לערימה, גם במתני' פאה פ"ו מ"ו קתני בעומר אחד ובו סאתים שהוא כגדיש.

דינים העולים ע"פ הדינים שבספר אאמו"ר שליט"א

טו. בספר אאמו"ר שליט"א זרעים ס"ב סק"ז בדינים העולים.

בדין א' חטים ושעורים שמירחן בשדה ודעתו להולכין לבית, לדעת הרמב"ן ודעימי' נקבעו מדאוריתא ולדעת רש"י וש"פ בל"ק מותרין באכילת עראי, עי"ש, ולפי מה שצדדנו לעיל ס"ק י"ג לכו"ע מירוח קובע מדרבנן בגמר חשוב כגורן ותירוש ויצהר, אבל לא מצאנו כן אלא בריטב"א, והרמב"ם והר"ש

להקל כו', לפמש"כ בדין א' דלכו"ע י"ל דגורן קובע מדרבנן, נראה דתלוי לפי הענין אם מכניס מה שלקט בכלי כזו"ע אוכל מהן עראי, אבל אם העמיד מהן ערימה כמתני' דפ"ק דמעשרות בפרד וצימוקין וחורבין ובצלים וקטניות, יש להחמיר דגורן קובע בהם חיוב מעשר.

בדין יב כל מקום כו' ואפי' חזר כו', עי' לעיל סק"ז דבשבלין דעת הרמב"ן דהוציאן ודשן בחוץ מתחייבין בראית פני הבית, וביארנו הטעם משום דלא חשיבא ראיא כלל.

בדין ח דין דעתו להוליכן לשוק מצינו בירק וכלכלה שמוליכן עמו מיד, אבל במעמיד ערימה ודעתו להוליכה לשוק לא מצינו ד"ז, אלא דבלא"ה נטבל משום ערימה, עסק"ד.

בדין י ירק שגמר מלאכה בבית לפמש"כ לעיל כללא דמילתא אם כשאינ דעתו לגמרן חשיב גמר מלאכה כן, מהניא נמי הכנסתן לחייב כשיגמר מלאכה, אבל משבלין למלילות חזינן דתלוי אם נוהג כדרך, ומ"מ זו"ע שעשאן שמן ויין בבית נראה ברמב"ן דחייבין לכו"ע.

בדין יא כל שאר הפירות נראה דאפשר **בדין יג** עי' דין י'.

סימן ג

בדיני גמר מלאכה דגורן וראית פני הבית

(תמצית הדברים בקיצור)

א. ב"מ פ"ח א' ור"י ודכוותה באמר אפילו חצר כו' יש לעי' הא תנן אוכל מהם עראי עד שהוא מגיע לביתו ולר"י לחצרו מיבעי ל', וי"ל דבדעתו להוליך לביתו מודה דלא נקבע באמצע דרכו, ערא"ש מעשרות פ"א מ"ה, ועי' לק' סק"ד אם גם בדעתו לאצור בבית הדין כן, והא דאשכחן במתני' קביעות דחצר כתבו תו' לק' ב' דמוקים לה בדלאו בני גורן, ואפשר גם דקודם מירוח מהני קביעות חצר כיון שאין חסר במלאכה.

שם מתחייב רח"ח כו' לפי תו' סברו רח"ח ור"פ דדרשא גמורה היא למעוטי פועל, ותמה הרשב"א אטו לא ידעי דלקוח פטור, וי"ל דסברו דפועל כזוכה במחומר דמי לענין שיחשב כגמר מלאכה בירי הלוקח, והיה אפשר לפרש דס"ל דמדרבנן אין לחייב לקוח כשאצל בעל הבית יש שני סיבות לפטור, דהיינו מפני שענינו בתאנתו ולא ראה פני הבית, אבל לפ"ז לקושטא דמילתא לקוח בשדה פטור קודם שגמר בעה"ב ללקט תאנתו, ול"מ כן. וברמב"ן וחזו"א בזה, בתו' וברמב"ן מבואר דס"ל לרח"ח דמקח קובע מדאורייתא, ויתבאר בזה לק' סק"ב, ועי' בסמוך בפ"א א"ה.

אר"פ הכא כו', מצינו במשנה כה"ג דנוטה, ובבית ע"כ בנוטה דאל"כ פטור ממעשרות, וצ"ע בתו' זה. ולכאורה יש לפרש שהבית של הלוקח או הפועל, וא"צ לחדש שהבית של בעה"ב קובע לפועל, ולכן פ"י בנוטה שהגינה של בעה"ב.

שם א"ה בעה"ב נמי כו', לפי תו' והרמב"ן דכל הקו' מכח קביעות מקח ניחא בפשטות לשון א"ה, ואפשר לפרש דבשדה ידע דעיניו בתאנתו משוי ל' כקודם גמר מלאכה, שכ"ז שהוא בשדה עוסק

בלקיטה, אבל כשמה שלקט כבר בבית ס"ד דלא חסר בגמר מלאכה ידיהו ואע"פ שדעתו להוסיף, וגם לגבי האדם כשהוא בביתו חשיב קבע דאע"פ שדעתו להמשיך בלקיטה ה"ז כדעתו להמשיך מחר, ויש להסתפק למאי דמשני דעיניו בתאנתו אם גם כשלוקט בשדה ומוליך לבית מהני עיניו בתאנתו שלא יחשב מה שבבית קבע, דמה שבבית יש לדמות למכר.

ב. דעת תו' דכו"ע מודו דבעינן קביעות לאחר גמר מלאכה כמקח וחצר וכיו"ב, אלא דר"י ור"י סברי דמדאוריתא לא מהני אלא בית או חצר, ורח"ח מייתי מפועל דאף קביעות מקח דאוריתא, וכ"כ הרמב"ן דקס"ד דמקח קבע מדאוריתא, ולכן בקו' דמשיפקסו תמהו התו' ולטעמיה מי ניחא, הא הכא ליכא קביעות מקח, ותיירצו דבני גורן ניהו ומפני קביעות גורן עם פיקוס, ואפשר לפרש שמעתין בלא קביעות מקח, אלא דסבר רח"ח דצירוף דשנים ג"כ מהני במידי דלאו בר גורן הוא, דכיון שאינו עתיד להכניס לבית אלא לאוכלו, חשיב שפיר קבע בפועל ובלוקח כיון דעיניו במקחו ובאכילתו, וקמ"ל קרא דפועל נטפל למלאכת בעה"ב ולא חשיב גמר מלאכה.

ולכאורה נראה דלוקח שפסק עם בעה"ב על כל תאנתו ג"כ עיניו בתאנה ואינו מתחייב בשתים באמצע הלקיטה, וכן בעה"ב כשדעתו לאכול בלבד דינו כלוקח דמתחייב בצירוף שנים, ואף אם דעתו להמשיך ולאכול אחר שיגמור השנים, מ"מ השנים שאוכל עתה כמכר דמי, אבל לשון התו' משמע קצת דדוקא כשאין דעתו ללקט יותר, ובתו' הרא"ש מבואר דלוקח מתחייב בשתים אע"פ שלוקח כל האילן.

בתו' נקטו דאין פועל אוכל אחר גמר מלאכה קודם ראית פני הבית, וא"כ לא משכח"ל דלוקח חייב ובעה"ב פטור אלא בשתים דהוי גמר מלאכה ללוקח ולא לפועל, ועי' בזה בסק"ג, ולכאורה משכח"ל קודם מירוח או קודם פיקוס.

ג. שם תוד"ה בעה"ב, ממתני' דקתני בהדיא בעומדת בגינה ונוטה לחצר צירף חייב הו"מ לאוכוחי דלא מהני מה שעיקרה בגינה.

שם בא"ד כשאינו רוצה ללקט עכשיו יותר כו' כבר נתבאר לעיל דאם רוצה ללקט כל תאנתו הרי האכילה נטפלת ללקיטה עד שיגמור, אבל כשדעתו רק לאכילה אף אם ימשיך ללקט אחר שיגמור השנים, מ"מ יש קבע בשנים אלו שבא לאכלן.

שם בא"ד אין פועל אוכל כו' דעת תו' דגמר מלאכה לענין פועל היינו דוקא מלאכה שבגוף הפירות, ולכן קודם הולכה לבית אינו אוכל, ואמנם במוליך לשוק או כשאין עתיד להביא לבית אע"פ שלא נתחייב במעשר, מ"מ כבר נגמרה מלאכתו, אבל בעתיד להביא לבית י"ל דקודם מירוח דמי, וההיא דלק' י"ל דסתמא מוליך לשוק, א"נ פריך לאבע"א דבני גורן ניהו, וק"ק לפי' תו' דלעולם מפסיק פועל אכילתו קודם חיוב מעשר דהא בעינן קביעות אחר גמר מלאכה, מיהו אם נגמרה מלאכת האסיפה כגון שטוחן בשדה י"ל דנגמרה מלאכתו למעשר, וחשבינן לי' כאן דעתו להכניס, ודברנו בפועל המוליך לבית או השומר קשואין שעומדין להכניס לבית.

ד. שם ב' מאי לאו משיפקסו כו' כבר נתבאר לעיל דעת תו' דלכו"ע בעינן קביעות אחר הגמר מלאכה, ולכן הקשו ולטעמיה, ותיירצו דס"ל דבני גורן ניהו, וגם י"ל דבכולהו ס"ל דמהני גורן, וה"נ הערימה כגורן והפיקוס כמירוח, והקשו תו' דילמא מדרבנן קאמר, ותיירצו דמדרבנן נמי בעינן קביעות אחר גמר מלאכה, ויש לבאר דלא חייבו מדרבנן אלא בגמר שע"ז נעשה טפי קבע, או במקום שאין עתיד להתחייב בבית, אבל למה יתקנו דפיקוס קובע, הרי אין בזה משום קבע, ואילו מדאוריתא יתחייב בבית, ובלא"ה אסרו בינתים בקבע ומקח ושבת וחצר, ואפשר דדוקא מפיקוס פריך שאינו תיקון חשוב, אבל מירוח י"ל דקובע מדרבנן.

הק' הר"ש הא קתני סיפא בד"א במוליך לשוק כו' ולכאורה נראה דהאי סיפא לא קיימא אלא אכלכלה וירק דכיון שמלקט דבר מועט לצורך ביתו לא חשיב גמר במילוי הכלכלה, אבל באוסף כל תבואתו אף שדעתו להביאה לבית, מ"מ יש חשיבות גמר למלאכת הלקיטה והעמדת הכרי, ובוה ניחא דלכו"ע אוכל עד שמגיע לביתו וכמש"כ סק"א, ומש"פ הרא"ש דיש בית בשדה צ"ע, וכ"ה בתור"פ, והא דמוליך לשוק חייב היינו מדין מקח, דכל קביעות למכור בשוק חשיב דרך קבע, וא"צ למעשה הקנין, ועוד

נראה דערימה ומוקצה מוכיח דלאו מדין מקח נטבלו, דלמה לו לעשות ערימה אם נטבל מהני דעת הלקוחות, הרי אינו מוכר בשדה, ומדין מוליך לשוק אין הערימה מועלת כלום.

ועוד נראה דאם במוליך לביתו אינו מתחייב עד שיפקס בבית, לא הו"ל לתנא למיתני רק קביעות דרבנן במידי דפטור מדאורייתא, וע"כ דרישא מתפרשא משפיקס בבית, ול"ד לכלכלה וירק דגמר זה נעשה רק בשדה.

שם עד שיפסקו מיבעי לי, דסתם גמר מלאכה בשדה וכאן קמ"ל גמר מלאכה אחר הכנסה לבית, ואם למ"ז סגי בבית קודם פיקוס כדי לחייב, א"כ ודאי דחידושא דמתני' עד שיפסקו אחר קביעות דבית.

ה. שם מכי אתחולי פיקוסיהו, לפרש"י שנוטל הפרח ע"כ סגי בפיקוס חלק מהם, וכ"נ לפר"ש דהיינו הסרת השער הדק שעליהם, דמתחייב משהתחיל להסיר מעט, ולא מחלקינן בערימה זו בין אותם שהסיר מהן לאותן שלא הסיר, וטעמא דמילתא משום דפיקוס אינו תיקון חשוב בפ"ע וכמו מירוח בכרי שאינו מתקן הפירות אלא שהוא קובע שכבר נשלמה מלאכת האסיפה, ודכוותה בפיקוס, וכן בכל הני דקתני ואם אינו כובר ואם אינו מפקל, ומה"ט קתני בתוספתא דתורמין קודם פיקוס וכן בדין שיתרימו קודם מירוח, ומ"ש בתוספתא וירושלמי דמפקס ראשון ראשון אינו מתחייב. היינו בפיקס מיד עם לקיטתו כל קישות בפ"ע, דלא חשיב גמר מלאכה בפיקוס אבל לא איירי בהתחיל לפקס אחר שגמר לקיטתו, והרמב"ם גרס דבענין כ"צ, וחילק בין גמר מלאכה שבתוך הבית לגמר מלאכה שבשדה.

ו. שם גורנו למעשר לחייב עליו משום טבל כו', מדקתני חייב ש"מ בדאורייתא מיירי, וע"כ בדגן, דתירוש ויצהר לאו באסיפה תליא, וקצת משמע דלענין להפריש מדבר שנגמרה מלאכתו יש גורן אחר, והיינו גמר תיקון הדגן, וכלפי זה קאמר דלחייב עליו בעינן גמר מלאכת האסיפה, וראיה לזה מל"ק דחייב טבל דוקא בהכנסה לבית, ואילו ההפרשה נעשית בגורן כדכתיב בהדיא, ואמנם ל"ב מוכיח מזה דגם נשלם חיובו בגורן, אבל אין חולק בזה שמפרישין תרומה בגורן שבשדה, והיינו מפני שנגמר תיקון התבואה, ועי' לעיל סק"ה דאפשר דכלל דמילתא כל גמר מלאכה שאם אין דעתו לעשותו, חשוב גמר מלאכה בלא זה, יכול להפריש ג"כ, ומצינו מקח וחצר ושבת שטובלין בדבר שנגמרה מלאכתו, אע"פ שלא העמיד גורן ולא נקבע בחיוב מעשר, מיהו בבא לאכול סעודת קבע נראה שצריך לגמר מלאכה ואח"כ להפריש, ומתני' דמעשרות דקתני איזהו גר אחיוב טבל קיימא, וארישא קאי דקתני חייב במעשרות, וזהו לשון גורן גם גבי מעשר בהמה זמן חיוב, אבל לתרום רשאי קודם פיקוס כמ"ש בתוספתא.

ז. שם ואבע"א כי קארי' בזיתים וענבים כו', דעת הרמב"ן היה נראה דגמר מלאכה גמור כגורן ויקב מחייב אף בתוך הבית, ואף לל"ק דבכל מילי ראית פני הבית מעכבת, מ"מ לא מסתבר להצריך עשיית יקב בשדה דוקא, וכ"מ בגמרא דפיקוס בבית מחייב, ולפ"ז גם בתוך הבית יש מעלה של ראית פני הבית, אלא דבדבר שאין לו גורן וצריך את הקביעות של הכנסה לבית בזה בעינן ראית פני הבית ולא מהני גמר בתוך הבית, והדרי בי מזה אלא נראה עיקר דראית פני הבית דוקא דרך שער כדילפינן מקרא, והא דמהני בתירוש ויצהר וקשוואין גמר מלאכה בתוך הבית, היינו מפני שההכנסה דרך שער שהיתה קודם הגמר מלאכה מצטרפת לחיוב, כיון שהיתה הכנסה ראוי' בזמנה ובצורה, וכלל דמילתא בזה נראה דכל דבר שיכול לגמרו בצורה זו אם ירצה, מהני הכנסתו לבית לגורם חיוב כשתגמר מלאכה אח"כ, כגון זיתים וענבים שאם ירצה לאוכלם נגמרה מלאכתו וכן קשוואין אם אינו מפקס, וכ"ז לל"ק, אבל לל"ב דקיי"ל כותי' להרמב"ן מהני גורן וכל גמר מלאכה בבית כמו בשדה, דלא גרע בהכנסתו לבית.

ודבר שאין לו גורן לא חשיב הגמר מלאכה שבשדה לחייבו, והוא מתחייב בראית פני הבית כגון זו"ע לאכילה, או תבואה שדש וזרה ולא העמיד כרי, ובהני מיירי הא דהכנסה דרך גגות פוטרת, ומקור הדברים שבתבואה יש שני אפשרויות חיוב מוכח מדהוצרך ר"א למערים להכניסה במוץ, והרי לדעת הרמב"ן אינו מעמיד גורן בבית, וע"כ שאם לא היה מערים היה מתחייב בראית פני הבית כזו"ע, ואפשר שזו כוונת הרמב"ן במ"ש וליכא למימר דר"א מיירי בשלא מירחן דא"כ מאי מערים ומכניס וכ"נ בר"ן.

הא דמכניס תבואתו במוץ פטור ממעשרות לל"ק היינו מפני שחסר בראית פני הבית באופן המחייב, דהכנסה במוץ הכנסה גרועה היא, כדרך גגות וקרפיות, ולל"ב היינו נמי מה"ט, אלא דלל"ב בעינן נמי תנאי שלא יעמיד גורן, ויש לעי' היכן מוזכר תנאי זה בדר"א, ואמנם הר"ן ביאר שאם גמר מלאכה בלא גורן, שוב לא יתחייב בהעמדת גורן, אבל אחתי מנ"ל שלא העמיד גורן, וי"ל דאין דרך להעמיד גורן בבית, וביותר הדבר מוכן לפי המבואר ברש"י וברמב"ן ורשב"א בשם הראב"ד דבמוץ היינו אחר דיש קודם זרייה, וכיון שא"צ לדושן אינו מוציאן לחוץ וגם אין דרך לזרות בבית כבשדה, אלא זורה ובורר מעט מעט, וממילא ראשון ראשון נגמרה מלאכתו ושוב אינו מצטרף לגורן, ועי' להלן בחילוק שבין שבלין לבמוץ.

ועוד נראה דבתוך הבית אין להעמדת ערימה חשיבות גורן, דענין כרי הוא לאסוף ולקבץ הנפוזות למקום אחד, וזה נעשה אחר הזרייה או אחר הפיזור כגון בצימוקין שפוזן לייבש, אבל תבואה המכונסת בתוך הבית ובורר מעט מעט, אף אם צוברן בערימה, אין זו פעולת כינוס, וכבר נשלם תיקונם בבירור הפסולת, ולכן אע"פ שכונסה מיד במגורה כבר נשלמה מלאכתו קודם לכן, ולא משכח"ל ענין ערימה בבית אלא אם זרה ופיזר בבית כבשדה ובגג, ולכן שפיר סתם דמשהכניסה לבית נקבעה בפטור, מיהו אם אוסף התבואה מהשדה אחר הזרייה ומעמיד הכרי בבית שפיר מתחייב באופן שהכרי הזה יש בו משום כינוס הנפוזות, ובהכי מיירי מתני' דמעשרות דקתני ערימה בקשואין ודלועין ובפשוטו בתוך הבית מיירי, וכן שאר המשניות אם נימא דלל"ק מוקמינן להו בתוך הבית.

הכניס שבלין לתוך הבית מבואר בגמרא דאסורין באכילת הקבע, וביאר הרמב"ן דראוין להתחייב ע"י שיוציאם ויזרם ויכניס, או שימרחם בראש גג, ונראה מדבריו שזה אינו דומה למוץ, ונראה הטעם מפני שחסרים דשה וגם פסלתן מרובה, ובכה"ג עומדים להוציאן לחוץ ולדוש ולזרות ולמרח, משא"כ תבואה במוץ שכבר נדושה אלא שיש קצת פסולת ואין דרך להוציאה בשביל תיקון זה. ומכאן זה יש עוד נפ"מ ביניהם כדבסמוך.

ברמב"ן יש סתירה דבכ"מ נראה דנקט דהכניס תבואה במוץ והוציאה זורה ולא העמיד כרי ולל"ק אפי' העמיד כרי, לא תתחייב שוב בראית פני הבית שכבר נכנסה בפטור, ובע"ז נראה דאם יוציא השבלין ויזרם ויכנס יתחייבו בראית פני הבית, ונראה דהחילוק בין שבלין לבמוץ, דהכנסת שבלין כיון שאין ראוין להכנסה כלל לא חל ע"ז שם הכנסה גרועה לפטור, דוגמא לדבר רוכלין שמתחייבין במקום הלינה, אם יכניסו לבית שאין מתחייבין בו דרך גגות לא יחול ע"ז פטור, וה"נ שבלין בבית למיפק קיימי, משא"כ אחר דשה אלא שנשאר מוץ מעורב, בזה כבר נקבעה הכנסתן, ושוב לא יתחייבו בראית פני הבית, ויש גם סברת הר"ש דבשבלין הגרעינין מכוסין ואינן רואין פני הבית, אלא שהר"ש מפרש גם במוץ מכוסין, ובתחלה הייתי סבור דאף במוץ ס"ל להרמב"ן שאם יוציא ויתקן בחוץ ויכניס בשלמות יתחייב, ורק אחר שתיקן בפנים אין תועלת בהוצאה והכנסה, אבל לשונו ז"ל ל"מ כן, אלא הכנסה במוץ קבעתו בפטור לענין החשיבות של ראית פני הבית כמו הכנסה דרך גגות, שא"א להתחייב שוב.

בדין שיבלין שבבית שאסורין באכילת קבע יש לשאול הרי כשרשן וזרן בבית כבר נקבעו בפטור ומותרין באכילת קבע, ובדוחק י"ל שאוכל מלילות בקבע, ונראה דכשנטל לאכול קבע נתחייב לעשר ולא יפקע חיובו ע"י שעשאן בפטור, והר"ז כמקחו שקובע החיוב ושוב לא פקע, ועוד דאם נוטל מעט ועדין השאר עומד להתחייב הרי מה שנטל נטל לגורן ונשאר בו איסור קבע.

ת. דינים העולים לפי הרמב"ן

אן קיי"ל כאבע"א דחטים ושעורים מתחייבין בגורן בשדה, ודוקא אם העמיד כרי ומירח או קודם מירוח כשאין דעתו למרח, אבל בלא ערימה אינו מתחייב בשדה אפי' אין דעתו להעמיד ערימה.

בן גורן בתוך הבית ובראש גג ג"כ מחייב כבשדה, מיהו היינו דוקא כשהכרי הזה הוא גמר מלאכת האיסוף, לאפוקי אם הכניסן במוץ לבית וזרן מעט מעט ולאח"ז עשאן גורן לא נתחייבו, ויתכן דהמכונסין בבית לא שייך בהם עוד חיוב כרי

ג] לא העמיד כרי בשדה והכניסן מעט מעט נתחייבו בראית פני הבית, ואם הכניסן דרך גגות פטורין.

דן הכניס שבלין לבית לעשות מהן עיסה אסורין בקבע, שדינם כבשדה, דשן וזרן מעט מעט בתוך הבית פקע חיובן, עשה מהן גורן חייבין, דשן בחוץ והכניסן לבית מעט מעט אפשר שהתחייבו בראית פני הבית.

ה' דש בשדה והכניסן במוץ לבית, יתכן שמותרין בקבע, ומ"מ אם זרה מעט מעט פטורין, הוציאן ועשאן גורן חייבין, זרה בחוץ ולא עשאן גורן מסתברא דשוב לא יתחייבו בראיית פני הבית.

[ו] יין ושמן חייבין בין בשדה בין בבית.

ז' קשואין ודלועין בני גורן ניהו ומתחייבין אף בשדה, ונראה דה"ה כל השנויים במתני' דמעשרות כתבואה וקטנית וצימוקין, ולא נתמעטו אלא זו"ע וירק וכלכלת תאנים וכיו"ב שאין דרך להעמיד ערימה מכולן.

ח' זיתים וענבים לאכילה מתחייבין בראית פני הבית ודרך גגות פטורין וה"ה ירק וכיו"ב.

ט' הכניסן קודם גמר מלאכה דינן כתבואה במוץ, מהו דוקא בחסרון גמר מלאכה שא"א לגומרן כך, אבל באם אין דעתו לגמור יותר נגמרין כך מהניא ההכנסה לבית דמעיקרא ושלם חיובן כשגומרן, וצ"ע מהו קודם גמר מלאכה לפי' שבתוספ' וברמב"ם מבואר דסוכי תאנים ומכבדות של תמרה חייבין.

ט. ברכות ל"ה ב' מכניסין פרותיהן דרך גגות כו', בקרפיות אע"פ שמכניסן דרך הפתח, מ"מ אין זה פתח הבית שמשמש יציאה, ומסתברא דהיינו כשאין לקרפף פתח לחוץ, מה שהוזכר כאן חצירות י"ל דהיינו לר"י דחצר קובעת, ומיירי שהכניסן מע"ג המחיצות, ובפשוטו נראה שנפטרו לגמרי בכך, דלא הוו טרחי בשביל אכילת עראי, אבל לפי' תו' ע"כ צ"ל דרק לעראי אהני להו, וכ"כ תו' גיטין פ"א א', ויש לעי' לל"ב דגורן קובע הא במאי מוקים לה, וי"ל בזו"ע לאכילה, אבל דוחק לומר שלא העמידו כרי בשדות.

י. מנחות ס"ז ב' דאר"א מערים כו' לבהמה התירו להערים בכך, וק"ק אם לבהמתו למה צריך לברור המוץ דמלשון מערים משמע שבוורן בבית, ומדלא הוזכר גבי חבר שמת אלא דר"א, ולא דרך גגות ש"מ דהא דר"א היתר גמור הוא, ורק בשמעתין הזכירו אף דרך גגות דבאיסורא עביד לאכילת אדם, ולאכילת בהמה התירו דלא שכית, כ"מ ברמב"ן, ולפ"ז החבר הכניסן לבהמתו וק"ק בקו' הרמב"ן נימא דזרען לבהמה ותירץ שנתחייב כשנמלך, והרי במוץ לא פי' שנמלך.

לפי' תו' תבואה שנאסרה בקבע נשאר באיסורו, משא"כ חלה שלא נאסרה מעולם, כ"כ בתו' הר"ש והרא"ש, וזה לשיטתם דאין בחלה מצב של שבלין, ואין כן דעת הרמב"ן בחלה, וק"ק לשיטתם מ"ט אסרו בהי' של עכו"ם בשעת תלישה, הרי לא נאסרו מעולם.

שם דרך גגות, לתירוש ויצהר לא מהניא עצה זו, וכן לא הא דמוץ, ותרוייהו למנוע חיוב הבית נאמרו. יא. ביצה י"ג א' למוללן במלילות רבי מחייב כו', פלוגתתם אם מלילת המלילות נחשב מסדר האכילה וא"כ כבר נגמרה מלאכתו בהכנסתו, ופלוגתא דלישני בקטניות לפי' שעומדין לפרכן טפי משבלין למלילות, ואיכא למימר דשאני מלילות שאין נקבעין למלילות אלא משנעשו מלילות, ואיכא למימר דמלילות אכילה מועטת היא ואין דרך להכניסן אלא מעט בזמן האכילה, ועוד שהמלילות מתייבשין ובקטניות אין הפסד בכתישתן.

ולפ"ז לרבי תורמין השבלין דחשיב גמר מלאכה, וכ"ה בתוספתא וברמב"ם, וכן לל"ק דאביי בקטניות, ולפ"ז טעמא דכותש בתלתן עצה טובה שלא יפסיד העץ, אבל לל"ב שאסור לתרום קודם כתישה לא הו"ל לתנא למסתם כותש ויתפרש עצה טובה.

שם ל"ק הא רבי הא ריב"ז, בפשוטו מימרא דרבא ככו"ע, וצ"ע בכונת הרשב"א בזה.

שם ונמלך עליהן כו' יש להסתפק אם נטבלו במחשבה לחוד, ועס"ק י"ב אם חיובן מדין ראית פני הבית.

שם בפרש"י נראה דהא דמצינו תרומה ביו"ט היינו בהכניס המלילות ביו"ט, דלריב"ז כה"ג פטור ממעשרות, אבל התו' פירשו בהכניס מעיו"ט, ענין טבלא ביומי' צריך שני תנאים שלא היה חייב מעיו"ט

ושלא היה יכול להפריש מעיו"ט, ולכן כל דבר שנגמרה מלאכתו אף שלא ראה פני הבית, היה יכול להפריש כיון שנגמרה מלאכתו, ולענין אכילת קבע בעיסה השתא נמי לא נגמרה מלאכתו ואסור להפריש, ורק במלילות חל דין קבע לריב"י עם האפשרות להפריש, זה נראה בדעת תו'.

שם גמ' וכ"ש תלתן, יש לפרש שאינו מוחלט לאוכל אדם וצריך טפי גמר מלאכה.

שם מאי לאו טבל כו', לל"ק דלרבי אתיא שפיר בטבל סתם פשיטא לן דלא הוה סתים תנא בתרו"מ ואליבא דריב"י, וברשב"א דקדק בזה.

שם כותש ל"ל לימא ל' כו' צ"ב מאי מהני האי טעמא, סו"ס השתא מצוה דלוי הוא, ולאב"ג יתכן ליחס המעשה לישראל כיון שהי' ברשותו להפריש התרו"מ, ואפשר דמתני' מתפרשא שאינו כותש אלא התרו"מ, ואי מעקר הדין הו"ל לכתוש הכל כדין תרומה דאין תורמין מנגמרה מלאכתו על לא נגמרה מלאכתו וכ"מ בר"ח הנדמ"ח, ומש"ה קתני מחשב לפי שהשאר אינו כתוש, ומ"מ דייק מלישנא דמחשב כאב"ג, וצ"ל לפ"ז דכשם כו' דקתני היינו דצריך ליתן לכהן מן הגמור, ונראה דישאל שעושר זו"ע לאכילה ונתנן ללוי אע"פ שדעת הלוי לעשותן יין ושמן נותן לכהן כמו שקיבל, ובישראל שנמלך קודם הפרשה אע"פ שכבר נתחייב צ"ע אם צריך לגמור, עסופ"ק דתרומות, ובעיקר הדברים ל"ק אם פשיטא לגמ' דהדין נאמר לישראל המפריש, אבל הלוי נותן מעשר מן המעשר כמו שקיבל, ואם דין גמר מלאכה בהפרשה מדרבנן ניחא טפי, מהא דדרשינן דתרו"מ ניטלת מן הגמור, משמע דאין שמו טובלו מדאורייתא ועדיין פטור כ"ז שאינו גמור, וכמ"ק מהא דכותש וא"צ ליתן העץ אע"פ שכבר נקרא עליו שם מעשר.

שם טבל טבול לתרו"מ, אין רמז במתני' שלא הופרש מהם תרו"ג, וע"כ דהקנס מפני שנטל דבר שאינו גמור, ואולי מתפרש טבל שלא הופרש מהם דבר.

שם אמר רבא קנסא, לכאורה גם בהפריש קודם כתישה ראוי לקונסו, ואמנם זוהי דעת הרמב"ם, וצ"ל דהקנס נקבע בהלכות ההפרשה, אבל אין כאן עונש אחר שחל ההפרשה, כמו שלא קנסו את הישראל אחר שהפריש.

שם מע"ר שהקדימו בשבלין שמו טובלו כו' צ"ע למה נקט לה בהקדימו דמשמע קודם תרו"ג, ושמא לומר דשמו טובלו רק לתרו"מ, ונפ"מ בהפריש עליו תרו"מ ממקו"א.

יב. שם דתניא הכניס שבלין כו' אוכל מהן עראי ופטור, בתוספתא הגרסא פטור, ואפשר דלשון אוכל מהן עראי הוא תוספת ביאור של הגמ', ומיושב בזה טפי לשון הסיפא, דעת תו' במנחות ס"ז ב' דבהכנסה במוץ ושבלין נקבעו בפטור מדאורייתא אלא דאיסור קבע דרבנן נשאר במקומו, ויש לעי' בנמלך למלילות איך חזר לחיובו, וצ"ל דאגלאי מילתא דהכניס כדרך, וכן צ"ל לדעת הראב"ד, דאיסור עראי שמא ימלך למלילות, ודוחק למה תחשב ההכנסה לעיסה כספק, ושמא מפני שהכניס שלא כדרך כ"כ, אבל לדעת הרמב"ן דאם יוציאם ויזרם יתחייבו בראית פני הבית ניחא דההכנסה לעיסה לא קבעתן בפטור, וכיון דלעיסה לא חשיבא הכנסה י"ל דלמלילות אהניא הכנסה קמייתא לחיוב, עכ"פ מדרבנן, ולל"ק דבכל מילי בעינן הכנסה לבית ע"כ דשבלין יכולין לחזור ולהתחייב בראית פני הבית, וכבר נתבאר דיש לחלק בין במוץ לשבלין, יש לעי' מהי אכילת עראי המותרת, דבעלמא אור קובע, מיהו גבי חלה מצינו ג"כ אכילת עראי, וצ"ע. הא דאסור קבע להרמב"ן אע"פ שכשדש וזורה מעט נקבעו בפטור, י"ל דכשנטל ממקום שעתיד להתחייב ע"מ לאכול קבע חיובוהו חכמים לעשר אע"פ שבהכנתו לאכילה נקבעין בפטור, וזה אפשר בשני פנים או משום דנטפל לעיקר שעתיד להתחייב, או משום דאכילת קבע קובעת בחיוב כמקח, ומ"מ אם בא לגמור הכל בפטור בתוך הבית לא חל ע"ז דין אכילת קבע ונפטר ע"ז לגמרי ויכול לאכלן קבע לדעת הרמב"ן.

בדין עשיית מלילות אם זהו גמר מלאכה המחייב כגורן בסברא נראה דאין חשיבות גורן, וא"כ צריך ראית פני הבית, ויש לעי' בסוגיא דלק' ב' דמקלף שעורים ומנפח מלילות חשיב גמר מלאכה לפי תו', ולא משמע דאתיא כריב"י, וצ"ל דמיירי בשדה וחיובן מדין תיקון לאכילה כענין בישול ואפי", מיהו במנפה ואוכל חשיב סדר אכילה, אבל בנותן לחיקו חשיב הכנת מאכל, ועי"ז נפרד מהכרי ליחשב

דבר הגמור בפ"ע, ועדיין צ"ע, מלילות נאכלין חיין, כ"מ בירושלמי ובגמרא ב"מ פ"ט א', והרע"ב העתיק מפיה"מ ושם העידו שאינו מהר"מ אלא מגליון.

יג. כתב הר"ש סופ"ק דפאה דל"ק מיתוקמי הדינים השנויים שם במירח בתוך הבית, וכ"כ בריטב"א ובתו' הר"פ וכ"כ בתו' הרא"ש דמתפרשא עם ראית פני הבית, ובר"ש כתב דיתכן דמדרבנן אם מפקיר אחר מירוח וחזר וזכה חייב אף לל"ק, וכן בריטב"א בחד תירוצא דמדרבנן מירוח קובע, וברמב"ם ג"כ חילק בין הדינים השנויים שם לדין אכילת קבע, ובאמת לפרושי המשניות בתוך הבית זהו דוחק דהא סתם מירוח בשדה, ועוד דמירוח הקדש בפשוטו פוטר אף בשדה, כדמשמע בירושלמי שהכנסה לבית אינה פוטרת בהקדש, וכן מתפרש סתם מירוח, ולית לן לפלוגי בין השנויים במשנה בזה, ובסברא ג"כ כיון דמירוח קובע בפטור בהקדש מסתברא דמדרבנן יהא זה שעת חובתה לאיסור עראי, נמצא להרמב"ם ג' זמנים עד מירוח נותן משום הפקר ואוכל עראי, אחר מירוח אין הפקר פוטר ואוכל עראי, וששה דברים קובעין, אחר ראית פני הבית חייבין מדאורייתא, ולדעת הר"ש הפקר פוטר קודם ראית פני הבית מדאורייתא ויתכן דמדרבנן חייב בזכה הוא עצמו, ומתי הקדש פוטר אם במירוח לחוד או גם בראית פני הבית לא נתבאר, ומ"ש הר"ש מתוספתא דמע"ש לפנינו נראה דל"פ אם הפקר פוטר דבכלל דברי ב"ה אף לאחר ראית פני הבית וטעמיהו מפני שיכול לעשותן תרו"מ על מקו"א, ד"א אין חייבין עד שירימו, ואפשר הכונה דאין קליטת מחיצות כ"ז שלא נתקדש.

ואפשר דל"ק נמי מודה דגורן קובע מדרבנן וכן תירוש ויצהר, ואין חילוק בין הלשונות אלא אם זה מדאורייתא או מדרבנן, ולפ"ז צ"ע מתי הקדש פוטר לל"ק, וכן לל"ב בממלא את הכלי שאין כאן גמר חשוב צ"ע אם הקדש פוטר, ולכאורה היה נראה דבהני ההכנסה לבית הוא גמר מלאכת אסיפתו, ולא חשיב כדבר נוסף כיון שזה נעשה בהמשך אחד שלוקט אגודת ירק וכלכלת תאנים ומוליכין לביתו, משא"כ בהעמיד כרי ודעתו להוליכו לאוצר, דחשיב שפיר כדבר נוסף, אבל בירושלמי משמע דבלא שינוי מעשה אין הקדש פוטר, מלשון הגמ' משמע דל"ק זהו גמר מלאכת אסיפתו אף במידי דבר גורן, וצ"ע.

לפי מה שצדדנו דבמידי דגורן אף לל"ק נקבע מדרבנן, ע"כ הקו' מפיקוס משום דלאו גורן הוא, ויש לפרש דמשמע ל' שהפיקוס גמר מלאכה אף בלא ערימה, ובאמת משמע כן בתוספתא וירושלמי דבפיקוס כ"צ חייב בלא ערימה, ואפשר דאף משהעמיד ערימה מ"מ אינו מפקס ע"ג הערימה דל"ד למירוח, אלא נוטל אחד אחד ומפקס ומוליכו לביתו או לשוק, ולכן הערימה אינה טובלת דהו"ל קודם גמר מלאכה, והפיקוס לחוד אינו כגורן, ומיושב בזה דל"צ לאוקומי ערימה דקתני בבית, ורק הפיקוס מיירי בבית ואף בלא ערימה.

יד. ב"מ פ"ח ב' מאי לאו משיפסקו כו' כבר נתבאר לעיל דאם גורן קובע מדרבנן אף בשדה, יש לפרש דלא פירך מערימה דסיפא ומיתוקמא אף למסקנא בשדה, ורק מפיקוס פריך דאין לו חשיבות גורן, ורק מדאורייתא שייך שיקבע משנשלם הכל, אבל מדרבנן אין זה זמן חשוב לקבוע, וצ"ל לפ"ז שהפיקוס אינו ע"ג הערימה כמירוח.

שם תוד"ה מאי, מ"ז ידע דבלא גמר של תיקון בעינן קביעות בית, אבל סבר שפיקוס וגורן קובעין כמו לל"ב בגורן ויין ושמן, ורק בממלא את הכלי ומלקט כ"צ בעינן קביעות לחייב, ובתירוצם בתרא נראה דהפיקוס כגורן והיינו בצירוף הערימה.

שם תוד"ה לא, לעיל כתבנו כללא דמילתא כל שאם אינו מפקס לא בטלה דעתו, מצטרפת שפיר ההכנסה דמעיקרא, וה"ה בזו"ע לאכילה, אבל זה ל"ד כ"כ דהא בשבלין למלילות הויא הכנסה מעליא, ומ"מ אינה מצטרפת לחייב כשגמרן בפנים.

טו. שיעור כרי מצינו בב"מ ב' או ג' סאין, וכן מצינו בפאה דסאתים כגדיש, וזה סייעתא למ"ש אאמו"ר שליט"א דיש שיעור לכרי, וחורי הנמלים מיתוקם שפיר בכה"ג.

טז. בספר אאמו"ר שליט"א בדינים העולים, כתב להקל בשעה"ד לאכול עראי מן הגורן לבית כהפוסקים כל"ק, ולעיל צדדנו דלכו"ע אסור מדרבנן, ודעתו נוטה להרמב"ם דאם לא העמיד כרי והכניס מעט

מעט לבית פטור, ולפמשנ"ת לעיל דעת הרמב"ן עיקר דלא בעינן גורן אם מתחייב בראיית פני הבית, ובדין מוליך לשוק צ"ע אם נטבל בהעמיד ערימה ומוליכה לשוק דמצינו רק בכלכלה וירק שמוליך עמו מיד המעט שלקט, אבל ערימה אין לחשבה כבשוק אע"פ שדעתו ליטלה לשוק, מיהו לדינא נטבל בערימה לפמש"כ, ובדין גמר מלאכה בבית, בזו"ע מבואר ברמב"ן דלכו"ע חייב, וכל שהכנסתו כדרך אע"פ שלא נגמרה מלאכתו מהניא לגמר שאח"כ לחייבן לכו"ע, ובדין שאר פירות היה נראה דכמעט כולן בני גורן, דכללא דמילתא כל שמלקט הכל בב"א וצוברן במקו"א זהו גורן המחייב, ולא מצינו אלא זו"ע לאכילה או ירק וכלכלה שאין חשיבות גורן בגמרן, ולפ"ז יש להחמיר בכולן לאסור עראי משנעשו גורן, ואאמו"ר שליט"א שם נוטה להקל בזה, ובדין הכניס בפטור אם מהני לחזור ולהוציא, חילקנו בין שבלין למוץ דבשבלין לא הואי הכנסה כלל, ושפיר חייב.

סימן ד

בדיני קביעות מקח ודיני צירוף

מקח קובע, ומודים חכמים לר"מ בדבר שנגמרה מלאכתו שמקח קובע.

האם יש חילוק בין זו"ע קודם גמר מלאכה לבין תאנים ותמרים קודם גמר מלאכה, לענין הלוקח מע"ה אם מעשרין דמאי

ולפ"ז יש להסתפק אם הא דאמרי' בביצה שם דהלוקח מע"ה פירות שלא נגמרה מלאכתו דמעשרן דמאי אם זה גם בשבלין וזו"ע, או דוקא בתאנים לקצות ותמרים לדרוס, ומשמע מסתמות התוספתא שם דגם בהני מעשרן דמאי, דהא דהע"ה מעשרן היינו מפני שידוע שהלוקח יגמר מלאכה, ולא מפני שנראה לו כמוכר פירות גמורין.

הסברא לחלק בין שבלין וזו"ע לתאנים ותמרים לכאורה משום דבהני פנים חדשות באו לכאן בשעת גמר מלאכה, משא"כ בתאנים ותמרים דבשעת גמר מלאכה הני נינהו שלקחן או שתרמן, ויש לדקדק מזה דבהני שלא נקבעו בזמן המקח, [כיון שהי' קודם גמר מלאכה], אינן נקבעין אח"כ דאם איתא דלכו"ע בזמן הגמר מלאכה חל עליהו קביעות מקח דמעיקרא ולא איכפת לן דפנים חדשות באו לכאן מזמן המקח, א"כ לא הו"ל לחלק בנדון של עכשיו מפני הסברא שגמר מלאכה בדבר מחודש, א"ו כל הנדון הוא אם כשתגמר מלאכה ישאר בו שם מקח, ובזה אמרי' דכיון דבגמר מלאכה פנים חדשות באו לכאן ואז יבטל שם מקח ממנו, השתא נמי לא קבע.

ויש לעי' מאי מדמי בירושלמי פ"ה ה"א מחובר לקודם גמר מלאכה, הרי מחובר יש לדמות לענבים ועשאן יין דמודה בהו ר"מ, וי"ל דאה"נ והיינו טעמא דמחובר לקרקע לא

מה החדוש במתני' בזה לאכול וזה לאכול ובה לאכול וזה לקצות

א. פ"ב מ"ח המחליף עם חברו כו', בביצה ל"ה ב' מבואר דת"ק סבר דמקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, וכן הביא הר"ש מירושלמי, מיהו עיקר חדושה' דמתני' יש לפרש בהא דחליפין כמכר, דהי' מקום לומר דכששניהם מחליפין לאכול חשיב דרך אכילה דמחלפי סעודתיהו אהדדי, ודמי קצת למתנה דאינה קובעת, כמ"ש בירושלמי רפ"ב ממתני' דטלו לכם תאנים, וכ"ה בר"מ פ"ה ה"ה וכדמוכח נמי ממתני' פ"ג מ"א ב' דבאין להם עליו מזונות אוכלין ופטורין, (ואפי' שתיים כיון שהם בשדה, אבל בחצר כה"ג חייבין אם חצר בעה"ב טובלת להם, ורישא דקציעות שאני דעיניו במקחו לא משוי ל' כנגמרה מלאכתו אלא לגבי לקיטת השאר, דכגמר ללקט דמי, אבל אינו מפריד המקח ליחשב כאינו עומד לקצור, ולע"כ) ובזה לאכול וזה לקצות י"ל דס"ד דבזה נחשוב הלאכול כמקח והלקצות כתשלום, ול"ד לזה לקצות וזה לקצות דהי' מינייהו מפקת, אבל אין נראה דלרבותא דר"י נקטי', דלא הוה מחדשינן אלא אליבא דר"י חיוב בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

ומבואר בירושלמי דר"מ ור"א אמרו ד"א, ובדברי ר"א אמרו בירושלמי דמודה בתרם שבליים שעתיד לעשותן גורן וענבים שעתיד לעשותן יין וכן בשמן דלא קבעה התרומה, ולפ"ז גם מת"ק דמתני' אין ראי' אלא בקציעות וכיו"ב, אבל בזיתים לשמן ואינן אין מקח קובע, וכ"מ בתוספתא פ"ב ה"ד בהדיא דמודה ר"מ לחכמים בהני שאין

נקטי'] אף אם דעתו של הלוקח לקציעות, [דבפשוטו מיירי הברייטא בדעתו לקצות, כמש"כ להלן], ואפשר לפרש מתני' ג"כ ברוב דורסין, וכיון שהי' דעתו להחליף לא קבע בגמר מלאכה, ולפ"ז ברובן לאכילה חשיב הדבר כמוחלט, ותו לא מהני דעת לוקח, ואפשר דפשטא דמתני' בשדה מיירי וכל אחד גמר מלאכה אדעתא דחברי', שו"ר בספר מרן זללה"ה דמאי ס"ז ס"ק י"ט שכ' דמיירי מתני' בגמרא לקצות, וכונתו רק לאפוקי גמרא לאכול, אבל גמרא למכירה בדעת הלוקח תלוי עכ"פ ברוב דורסין, מיהו בסברא מיתוקם שפיר בכה"ג שהחליפו תאנים הראויין לקצות בראויין לאכילה, וכע"ז בפיה"מ ע"ש, ואפשר דהברייטא מיירי בלא נתכוין למכור, ואאמו"ר שליט"א כתב לפרש דרוב דורסין לרבותא דדמאי נקטי', ואמנם לפ"ז הול"ל אפי' במקום כו', אלא דבהאי לישנא לא הוצרך לפרש דגם הלוקח לקח לקצות.

הא דתניא בביצה שם דאוכל מהן ארעי נראה דמיירי בלקח לקצות אבל בלקח לאכילה מקח קובע, ואע"פ שקודם המקח לא נגמרה מלאכתו ביד המוכר, מ"מ הלוקח מתחייב עם מקחו, כדמוכח ממתני' דאע"פ שהמוכר היה דעתו לקצות, מ"מ הלוקח לאכול חייב, וכ"מ בתוספתא פ"ב ה"ד דקתני הלוקח גרוגרות ועתיד לדרסן כו' וחכ"א אוכל מהן עראי ומעשרן דמאי [כ"ה באור הגנוז], והיינו כדינא דברייטא הנשנה בתלמודן, וע"כ מיירי ברוב דורסין דאל"כ אסור לאכול מהן עראי, ואפ"ה קתני בעתיד לדרסן דוקא, וכ"כ הר"ש בפ"ג מ"א דהיינו טעמא דפועלים לא יאכלו משום מקח ואע"פ שלא נגמרה מלאכתו אצל בעה"ב, מ"מ פועל עניו במקחו וכנגמרה מלאכתו דמי, וש"מ דאע"פ שנגמרה מלאכתו עם המקח הרי המקח קובע, וכ"ה פשוט הגמ' ב"מ פ"ח א' דפועל עניו במקחו וחשיב שלקח אחר גמר מלאכה אע"פ שבעה"ב לא גמר מלאכה, ואם נפשך לומר דבעינן גמר

קבע, דאע"פ שבתכונת הפרי אין כאן פנים חדשות, מ"מ יש כאן חסרון דמחובר, ודכוותה בתלוש מקח קובע לר"מ.

מבואר בדעת ר"י דס"ל דאזלינן בתר דעת לוקח ולא בתר דעת המוכר

שם ר"א המחליף לאכול חייב ולקצות פטור, דמקח אינו קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ומבואר כאן דבתר דעתו של לוקח אזלינן, דהא לא מפליגין בדעתו של מוכר אם נתכוין לאכול או לקצות, ומשמע דבין לחיוב בדעתו של מוכר לקצות ושל לוקח לאכול ובין לפטור בדעתו של מוכר לאכול שכבר נגמרה מלאכתו בידו אפ"ה כיון דדעת לוקח לקצות לא קבע המקח, ואפשר דבדעתו למכור לא חשיבא דעתו לקבוע אם נגמרה מלאכתו.

בדעת ר"י דמקח אינו קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו מזה בין זה למוליך לשוק דנטבל אף קודם המכירה

ויש לעי' מ"ש ממוליך לשוק בפ"א מ"ה דנטבל קודם המכירה, ומשמע מזה דמשעה שמעמיד הפירות למכירה כבר יש בהם קביעות מקח, וא"כ הדין נותן שאם היה דעתו לאכול ומכרן לא יהני דעתו של לוקח, כיון שכבר נתחייבו משעה שבא למכרן, ואפשר דהתם מיירי בנגמרה מלאכתו בודאי, לא מיבעיא לפר"ש דכולה בירק, אלא אפי' להשנות אליהו דכלכלכה בתאנים מיירי מ"מ מיירי באופן שהלוקח אינו עתיד לקצען, דסתם לוקח תאנים בשוק בכה"ג לאכילה לוקח, והלוקח לקצות לוקח בשדה ופירות מרובין, דאין דרך לקצות כלכלה אחת, ולפ"ז באופן שתלוי בדעת הלוקח אוכל מהן עראי אע"פ שמוליך לשוק.

מיהו בביצה ל"ה ב' תניא דהלוקח תאנים מע"ה במקום שרוב בנ"א דורסין אוכל מהן עראי, ומשמע דאם אין הרוב דורסין היה המקח קובע, [דלא משמע דלרבותא דדמאי

שתלשם נפרדו וחשיב גמר מלאכה לענין קביעות החצר.

והנה מבואר כאן ובמ"ב דבלא קביעות מקח או חצר אוכלין שתיים שתיים ופטורין אף בלא טעמא דבעה"ב עיניו בתאנתו, וכ"מ במ"י גבי תאנה שעומדת בחצר ונוטה לגינה דאוכל כדרכו ופטור, אע"ג דמיירי דומיא דרישא שבחצר כה"ג צירף חייב, וכ"פ תו' והרמב"ן ב"מ פ"ח א' קושיא דא"ה בעה"ב נמי, דבשלמא אי מיירי בשדה ניחא אף בלא טעמא דעיניו בתאנתו, דבלא קביעות חצר או מקח מותר אפי' שתיים שתיים.

ועוד י"ל דלאו דוקא שתיים שתיים אלא אפי' כלכלה מלאה פירות שרי

ולכאורה נראה דלאו דוקא בשתיים שתיים אלא אפי' בליקט כלכלה מליאה פירות ודעתו לאכלה בשדה פטור, דהא דתנן פ"א מ"ה דבמוליך לשוק נטבל מיד, מבואר בירושלמי דלא סגי בזה שאין דעתו להוליך לבית, אלא הטעם מפני שחשיב כהגיע לשוק, והו"ל כמקח, דכל שקובע למכור בשוק חל ע"ז קביעות מקח, [אבל במוכר בביתו נראה דליכא ד"ז], אבל בלא קביעות מקח אפי' כלכלה מלאה פטור, באופן שאינה אכילת קבע, [כדאמר ביצה ל"ד ב' דמכאן אני אוכל למחר חשיב קבע, ולע"כ], מיהו דוקא באופן דלא נעשה גורן בשדה, דאז אפי' מוליך לבית חייב, עכ"פ לל"ב ב"מ פ"ח ב'.

בדעת מרן זללה"ה בזה דכל שאין דעתו לאכול בבית מתחייב מיד, ובדברי הירושלמי

וצ"ע בזה בספר מרן זללה"ה דמאי ס"ז ס"ק ט"ז י"ז דנקט דבאין דעתו להביא לבית נטבל מיד, ועי"ש מש"כ לפ"ז וצ"ע אם מקורו רק ממתני' הנ"ל, שו"ר במעשרות ס"ג סק"כ מבואר דמפרש טעמא דהירושלמי לאו משום קביעות מקח, אלא דאפשר שלא יוליכום הלקוחות לביתם, ובדעת הר"ש פי' שמוליכם לבית שבשוק, וכ"ז צ"ע דבפשוטו מתפרש

מלאכה ביד בעה"ב וכיון שנתכוין למכרן כנגמרה מלאכתו דמי, ה"נ י"ל בכל הני דכיון שנתכוין למכרן [לאכילה] הרי הפרידן מקציעותיו וכנגמרה מלאכתו דמי.

האם הא דלר"מ חצר קובעת אף קודם גמר מלאכה היינו מדרבנן או מדאורייתא

נראה פשוט דהא דחצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו לר"מ היינו מדרבנן, דמדאורייתא אין חיוב קודם גמר מלאכה, וראיה לזה מב"מ פ"ח א' דסברי אמוראי דדרשא דכנפושך דאורייתא היא, ובעה"ב פטור משום דעיניו בתאנתו, ואכתי תקבע לו חצרו, ול"מ דאתיא דלא כר"מ אלא מדאורייתא אין חצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, מיהו לאו ראיה הא דלר"מ אם צירף הדין נותן שיתחייב מדרבנן בעה"ב וכן פועל, ולדידיה ע"כ מיירי בלא צירף ובזה אוכל אחת א' ופטור, [ובירושלמי פ' ה' נראה דבית שקובע מדאורייתא לכו"ע קבע, דאמרי' התם שיוודע שיטבלו בבית עי"ש], ואפשר דקודם גמר לקיטתו מודה ר"מ, כמו שמודה בענבים לעשותן יין, ולע"כ בזה.

המעביר תאנים בחצירו לקצות משמע דשרי לאכול אפי' שתיים שתיים ומה בין זה לתאנה העומדת בחצר

ב' פ"ג מ"א המעביר תאנים בחצרו לקצות בניו וב"ב אוכלין ופטורין, בפשוטו מתפרש אפי' שתיים שתיים, ויש לעי' מ"ש מתאנה שהיא עומדת בחצר דתנן לק' מ דאם צירף חייב, ולא מסתבר דבניו וב"ב גם שם מותרין לצרף, דעכ"פ הדריס בביתו ראוי שיהא הבית או החצר טובלין להם, ועוד דאיכא למ"ד בירושלמי דהוא עצמו נמי מותר, ואפשר דהכא הו"ל כאוכלין על המוקצה, דאף השתיים שלוקחין לא נגמרה מלאכתו מפני שמחזירין את המותר, ולא נפרדו שתיים אלו משאר התאנים, משא"כ במלקט מהתאנה שע"י

שנטבלו מדין מקח, [ועמש"כ לעיל ס סק"ד] ואמנם עדיין לא מכר, אבל מתני' מתפרשת דבשוק פשיטא דאסורין, והטעם דכיון דקבע מסחתא הר"ז כקביעות דמקח, וע"ז הקשו בירושלמי דאכתי בדרך לשוק יאכל מהם עראי, ותירצו דבדרך ג"כ חשיב כעומד למכירה, ועי"ש ס"ה סק"ז משה"ק עוד בזה לפי מאי דנקט דבאין דעתו להוליך לבית נטבל מיד, והדבר צ"ת, וברע"ב מבואר בהדיא דטעמא דהירושלמי משום קביעות מקח עי"ש, וכן מתפרשים דברי הר"ש, והרא"ש מפרש מתני' בנתנן בבית שבשדה, וג"כ מבואר דבלא זה אינו מתחייב, אע"פ שאין דעתו להוליך לבית, (ועמש"כ אאמו"ר שליט"א זרעים ס"ב סק"ג ד"ה ונראה), ולכאורה סוגיא דב"מ נמי מתפרשת דאין שום קביעות המחייבת, אלא בית וחצר או גורן או הקובעין מדרבנן, ומנלן לחדש דכל הני בדעתו להוליך לבית, ובאין דעתו להוליך לבית א"צ שום קביעות, הרי אין לזה מקור, והרי במכניס דרך גגות פטור, ועוד כמה קושיות שהק' מרן זללה"ה במקומות הנ"ל, רצ"ת.

וב"מ בפ"ב מ"ו אוכל כדרכו ופטור אע"פ שאוכל בשדה כל מה שלקח ואין דעתו להביא לביתו כלום, [ומרן זללה"ה מפרש דשתים שאני עי"ש ס"ק ט"ז י"ז].

לבאר דהפועלים אסורים לאכול לגמרי אפי' אחת אחת ובטעמא דמלתא

שם הפועלים שעמו כו' הרי אלו לא יאכלו, פר"ש דמה שהם נוטלים לאכילה חשיב כנגמרה מלאכתו דעיניו במקחו, ובפשוטו משמע דלא יאכלו כלל, דהיכא דמותרין אחת אחת מפרש בהדיא כדתנן במ"ב, ולכאורה הטעם כדתנן במ"ב דמן הסל ומן המוקצה לא יאכלו אפי' אחת, ופי' בירושלמי דהמוקצה מצרף, ולכאורה פי' דכיון שהפירות תלושין מונחין לפנייהם הר"ז כשתים שנים, כיון שיש להם רשות ליטול משם יותר משנים, ולא

אמרו דאחת אחת מהני, אלא כשהשאר מחוברין, ואינם ראויין להצטרף אע"פ שיש להם רשות ליטלם, אבל קשה א"כ למה לא הקשו בירושלמי אמתני' דהכא, ושמא י"ל דאה"נ אלא דשם מפורש טפי דאפי' אחת אסור, ואפשר דרק במוקצה קשיא לן דדמי לתאנה, אבל בסל וקופה וה"ה במעביר בחצירו בתוך הסל והקופה ל"ק לן דודאי י"ל שהכלי מצרפן והו"ל כשתים שנים, אבל במפוזרין ע"ג קרקע לייבש ס"ד דאין כאן צירוף, ומיושב בזה הא דקאמר תינח סל וקופה, ובדוחק י"ל דה"ק תינח סל דאיכא לאוקומי בנגמרה מלאכתו, אבל אין נראה כן דאי במוליך לשוק פשיטא, ואי במוליך לבית אכתי אחת אחת לישתרי, ושמא לא שרינן אחת אלא בדבר שלא נגמרה מלאכתו, וצ"ע בזה, שו"ר דכן עיקר עי' לק' סק"ד, שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה דמאי ס"ז ס"ק י"ט, ושם נקט דמוקצה דקתני באינו עתיד לקצות, וזה צ"ע.

ומתני' דהמחליף לאכול חייב, הדבר פשוט שדינה כשתים כיון שזוכה בב"א בכל המקח, ולא מצינו ענין אחת אחת אלא במלקט מאילן או ממוקצה של חבירו, אבל המוכר לחבירו כלכלה מלאה פירות לא שייך להתיר שיטול מתוכה אחת, שכבר נטלן כולן במקחו.

ודברי התוי"ט לא נתפרשו כמ"ש המ"ר, דהתם הלוקח דעתו לקצות וכאן הפועלים דעתן לאכול, [וכ"כ בתו"ח], ומה שקשה הוא מ"ט לא יאכלו כלל אפי' אחת אחת, וראיתי שהמ"ר כתב דלא יאכלו היינו שנים שנים ול"מ כן, מיהו מצאנו להראב"ד בשטמ"ק ב"מ פ"ח א' דס"ל דלוקח בחצר אפי' אחת אחת לא יאכל כיון דקבעה נמי חצר, כסברת התוי"ט, ונמצא שדברי התוי"ט אמנם יש בהם כדי ליישב הקו' מ"ט אחת אחת נמי אסור, אבל באמת דברי הראב"ד מחודשים ואין כן דעת תו' שם, וכבר תמה

סק"ד כתב שדינם ושמא כונתו כאן קודם גמר מלאכה דומיא דלוקח].

ואף אם הבעה"ב לא גמר מלאכה, מכ"מ אצל הלוקח הוי גמר מלאכה ושפיר המקח קובע אף באחת

ויותר מזה דאפי' אם הבעה"ב הולין כלכלתו לקצות, ובא ולקחה ממנו לאכול, גם בזה לא שייכא קולא דאחת אחת, כיון שבשעה שבא למכרה בטלה מחשבת הקציעה קודם המכירה שהרי מוכרה כולה, ולא מצינו אלא בלוקח מהאילן או מהמוקצה שהמקח נטפל לעיקר שלא נגמרה מלאכתו דבזה בעינן לכח ההפרדה שבא ע"י המקח, ונפ"מ בהיתה לו רק אחת, או שמוכר לזה אחת והשאר לחבירו, דבמוכר לו שתיים כב"א, בלא"ה כתבנו לעיל סק"ב דחשיב כצירף.

ולפ"ז מיושב בפשיטות הא דפריך בירושלמי רק ממוקצה ולא מסל וקופה [עסק"ב] דאיכא לאוקמינהו בנגמרה מלאכתו אלא שעדיין לא ראו פני הבית, [וכן] ההיא דהמחליף לאכול חייב אף באחת, וכגון שאינו נוטל אחת מהרבה שלא נגמרה מלאכתו, ע"י לעיל], ואם נימא דלר"מ דמקח קובע אף בדבר שלא נגמרה מלאכתו אפי' אחת חייב בכל דוכתא [ע"י לק' ס"ק ה' ו'], אי"כ הדבר מוכח כן דלא פליגי אלא בדבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל בנגמרה מלאכתו לכו"ע כר"מ דאפי' אחת חייב.

ולפ"ז יתכן דהמעביר תאנים בחצרו כיון שהפועלים עמו ומזונותן עליו, חשיב כהביא התאנים גם לצורך הפועלים, ולכן מה שהפועלים אוכלין לא חשיב כנוטלין מדבר שלא נגמרה מלאכתו, אלא מדבר שהובא מהשדה בשבילם, ואע"פ שהשאר הולכין למוקצה, דמעביר לאו מוקצה הוא, כענין שאמרו בירושלמי לגבי בעה"ב עצמו דאוכל רק ע"ג המוקצה אליבא דרב, לפי שבידעו הדבר תלוי לבטל המוקצה, ולא אמרו כן

הרשב"א בתשו' סי' שס"א בדברי הראב"ד, וכתב ליישב דס"ל דבצירוף קביעות חצר דאורייתא קבע, ונראה שאין דעתו ז"ל כן עי"ש, שו"ר בשטמ"ק שם פ"ט ב' לשון הרשב"א כבתשו' וכוונתו לרמוז לדעת הראב"ד פ"ח א', ועי' לק' ס סק"ח בזה, וולעיל ס סק כתבנו דאין ראיה מהגמ' דחצר בעה"ב קובעת לפועל שלו, דמיתוקם שפיר קרא בחצר של הפועל, ויישבנו דמש"ה נקט בעומדת בגינה ונוטה לחצר, ולפ"ז אין במתני' לפועלים קביעות חצר], והא דקתני מתני' במעביר בחצרו מבואר בביצה ל"ה ב' דהיינו לאשמועינן דחצר אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

בדין אם איכא שריותא דאחת אחת בדבר שנגמרה מלאכתו, או שמתחייב ע"י מקח

ג. נראה דבעה"ב שליטת כלכלה ומוליכה לביתו, ומכר אחת בדרך, לא יאכל הלוקח עד שיעשר, דמקח קובע אף באחת, ולא מצינו קולא דאחת אלא במלקט מדבר שלא נגמרה מלאכתו כגון מהאילן או מהמוקצה, דבזה הגמר מלאכה נקבע מכח הלוקח, דעיניו במקחו ונעשה גמר מלאכה למקחו בפ"ע, ובזה אמרי' דאחת אחת דרך אכילה הוא ולא נקבע שם מקח לחשבו גמר מלאכה מכח המקח, אבל בדבר שנגמרה מלאכתו דסגי בקביעות מקח לחייב בזה חל שם מקח אפי' על אחת, [שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה שם, אלא דלדידיה דכל ענין אחת אחת משום גמר מלאכה הוא הדבר פשוט יותר, משא"כ בדרך אכילה ע"י סק"ד], וכן הדין בחצר דהמכניס תאנה אחת לחצר נתחייבה, ורק במלקט מן האילן ואוכל איכא קולא דאחת אחת, וכ"מ בתוספתא סופ"ב דבלקט ונתן על השלחן אפי' אחת חייב ועי' סק"ד מירושלמי פ"ג ה"א ועי"ש סק"ג מדברי ר"י בירושלמי פ"ב ה"א, [שו"ר בספר מרן זללה"ה שם ס"ק כ"ד שלא כ"כ, וצ"ע למה חילק בין חצר למקח, שו"ר במעשרות סי' ו

גמר מלאכה, [עיי"ש דלשון הגמ' בחטים נאמר, והתו' כ"כ בשעורים דענין זה באמת אתרוייהו נאמר], ובפשוטו יש ללמוד מזה דבכל דוכתא החילוק בין אחת אחת ליותר הוא משום גמר מלאכה, ועי' לעיל ס' ס"ק י"ב מש"כ בזה, ויתבאר להלן.

בדברי הרשב"א בתשובה בטעמא דמילתא דשתים שתיים הוי אכילת קבע

וז"ל הרשב"א בתשו' סי' שס"א ומ"ש בחלוקי הפירושים בשתיים שתיים אי אכילת קבע מקריא או אכילת ארעי לא ידעתי מה נסתפק לך כו' שר"ח שכ' שתיים אכילת עראי כבר פי' בשלא קצץ ולא ספת, והראב"ד שאמר שתיים שתיים אכילת קבע כבר ביאר בשקצץ כו' שאינו קובע גורן אבל בקביעה שתיים שתיים לא דהו"ל כמקח ומקח קובע כו' עיי"ש, וז"ל רש"י ב"מ פ"ט ב' דפחות משתיים לא חייל איסור שם גורן בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

ונראה ביאור הדברים דאחת אחת דרך אכילה הוא ולא חל ע"ז קביעות מקח וכן בספיתה לא חל ע"ז שם תיקון אוכלין, וכן במקלף שעורים, דכל שעושה כדרך אכילה ואוכל, אין מקום לקביעות לחול באמצע האכילה, והיינו נמי טעמא דאשכול ורמון ואבטיח דכיון שאינם נאכלין כאחת, (וגם יש חשיבות ליותר בפ"ע, משא"כ חצי תאנה), חל שם מקח עליהם, אבל תאנה אחת אפשר לראות כאן סדר אכילה בלבד, וכן במטבל במלח אחד אחד לא חשיב הכנת מאכל מלוח, אלא סדר אכילה, [אבל המולח אפי' אחת חייב, עי' רפ"ד], וכן ביארנו לעיל שם דהיינו טעמא דמלילות דכל שמנפה מיד ליד ואוכל חשיב סדר אכילה, ולא חשיב כמכין מאכל, וזהו גמר מלאכה שאמרו בגמרא, דהיינו הכנת מאכל גמור, וזה קובע אפי' בשדה ואפי' דעתו להוליך לבית, דבבית כבר נקבעו לרבי ואפי' לריב"ז כמשנ"ת שם.

באוכל ממוקצה שבחצר, דהיינו ע"ג המוקצה דשרי, וע"כ דבמעביר אין מה שנוטל מהקופות מתבטל לקופות, וה"נ לגבי מה שמגיע לפועלים כמקח מדבר שנגמרה מלאכתו דמי, [ונפ"מ דאפי' אם יש להם זכות רק לתאנה אחת לא יאכלו, דאחת אחת בלא"ה אסור כמו במוקצה], וצ"ע בזה, ועי' לק' סוסק"ה.

בטעם ההיתר של אחת אחת ולמה כשאוכל שתיים שתיים מתחייב

ד. **ענין** ההיתר של אחת אחת מצינו בד' דברים, במקח ובחצר ובספיתה ומקלף שעורים וכע"ז במלילות חטים, והנה אין שתיים כגורן ולא כאכילת קבע שהרי בתאנה שנוטה לגינה פ"ג מ"י תנן אוכל כדרכו ופטור, וע"כ דבעינן קביעות מלבד צירוף השתיים, ובתו' ב"מ פ"ח א' כתבו דשתיים כגמר מלאכה וגורן והיינו דמקח וחצר קובעין בנגמרה מלאכתו, וכ"ז שלא לקט שתיים לא נגמרה מלאכתו, והנה כבר נתבאר לעיל סק"ג דמקח וחצר קובעין אף באחת, ויש לשאול בלקט תאנה אחת בחצר ואין דעתו ללקוט יותר, מה חסרון גמר יש בזה, ולא משמע דבדעתו ללקוט רק אחת ליכא שריותא דאחת אחת, ועוד שהרי התאנה האחרונה שלוקט ג"כ מותרת אע"פ שאין דעתו ללקט יותר.

ובב"מ פ"ט ב' אמרו ותרתי דקבעא ספיתא מנ"ל אר"מ דא"ק כי קבצם כעמיר גורנה, ופי' תו' דה"ה במקח אלא משום דקאי בספיתא נקט ספיתא, ויש לעי' באשכול ורמון ואבטיח מה גורן יש בהם הרי הוא נוטל רק אחד ואפ"ה קתני בפ"ב מ"ו דדוקא סופת באבטיח אבל אם נטלו כולו חייב.

ובביצה י"ג ב' אמרו גבי מקלף שעורים דאחת אחת פטור ונתן לתוך ידו חייב ובמלילות דנתן לתוך חיקו חייב, דהו"ל גמר מלאכה, ופרש"י והרמב"ם דהו"ל אכילת קבע, ותו' והראשונים הקשו ע"ז דבגמרא אמרו גמר מלאכה, ופי' תו' דזהו דיגונו והו"ל

מיהו גם לשון גורן וגמר מלאכה נכון בזה, דכיון שדבר שנגמרה מלאכתו קודם המקח וקודם הכניסה לחצר, אפי' אחת קבע, ע"כ דהכא הטעם משום דהגמר מלאכה נעשה רק ע"י המקח, ובאחת דאין ע"ז שם מקח לא קרינן ביה גמר מלאכה ע"י המקח לחייבו מדין מקח, ובחצר נמי לא חשיב כמכניס לחצר כיון שמעשה ההכנסה שם אכילה עליו, וקודם האכילה לא היתה ההכנסה ראוי' לחייב, אבל בשתים אין לחשבה אכילה בלבד, ומ"מ עיקר הכונה סדר אכילה וכמש"כ, ועי' לק ס ס"ק י"א וצ"ע.

ועוד מצינו דבמחזיר את המותר אפי' שתיים פטור, כדמתפרשא מתני' פ"ג מ"א בבבוי וב"ב, וכמש"כ סק"ב, וכן אמרו בירושלמי שם באוכל על המוקצה, ובחורבין, וכן אמרו בירושלמי לעינן מלילות דעל הגדיש אפי' יותר פטור, ולפ"ז בעינן נמי שהשתים יפרדו מהשאר, ומצינן לפרושי דאחד נטפל ולא קבע שם לעצמו אף כשאין מחזיר את המותר, אבל נראה דגם לפ"ז הסברא כמש"כ דכיון דסדר אכילה הוא מתייחסת האכילה לכל הכרי ולא חשיב בפ"ע, מיהו שמעתי מאאמו"ר שליט"א דאפשר שאף באינו אוכלו פטור באחת, והטעם משום דאחת לא חשיבא, וק"ק דאטו שני גרגרים ופריטי רימון חשיבי טפי מתאנה, וכן שני עלי בצל דקתני פ"ג מ"ג מקרטם עלה עלה ואוכל ולא קו' היא דבאחת לחוד ניכר טפי עראי, ולא משום חשיבות דמיו, ועוד דבנגמרה מלאכתו אף אחת חייב, וכן בהכניס והניח על השלחן כדתניא בתוספתא, וכן פשטא דמתני' ברפ"ד דהמטבל אפי' אחת חייב, וצ"ע.

בביאור טעמיה דר"מ דמקח קובע אפי' בא' א' ה. פ"ב מ"ה האומר לחבירו הילך אוסר זו כו', לכאורה נראה דאין זה מטעמי' דר"מ דמקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, שהרי בלוקט בעצמו מודה ר"מ דאוכל אחת אחת פטור, כמ"ש בירושלמי,

ועוד שהרי לא זכה באחת שביד המוכר עד שתגיע לידו, ואף קנין מעות אין לו בתאנה מסוימת, ועוד דפטורא דאחת אחת הוא משום דדרך אכילה הוא, ולא משום חסרון גמר מלאכה כמשנ"ת סק"ד, וכן בירושלמי השיב ר"י לר"מ מענין אחר ולא מיירי בדין מקח אם קובע רק בנגמרה מלאכתו, ומה שהוזכר בירושלמי דר"מ סבר מקח טובל בדבר שלא נגמרה מלאכתו הוא מהברייטא שהובאה שם בלוקח תמרים ועתיד לדורסן, דר"מ אוסר לאכול עראי, וכ"ה בתוספתא, וכ"נ ממה שהוזכר בירושלמי דר"מ ור"א אמרו דבר אחד רק בפלוגתא דל"ק בהמחליף עם חבירו כו', וכן בתלמודן ביצה ל"ה ב' אמרו לאפוקי מהאי תנא, ולא הוזכרו דברי ר"מ דמתני', אלא ת"ק דר"י ולא הוזכר שמו, ש"מ דדברי ר"מ לאו בהכי תליא, וכן הראשונים והגר"א לא תלו פלוגתיהו בזה.

ונראה טעמי' דר"מ דכי היכי דהלוקח לאחר גמר מלאכה אפי' אחת חייב ואפי' נוטל בידו ואוכל וכמש"כ סק"ג, דק בדבר שלא נגמרה מלאכתו כשנוטל ואוכל לא חל ע"ז שם קביעות, דיחד עם האכילה נעשה אוכל גמור, ה"נ כשלוקח מידו של בעה"ב אף דהו"ל קודם גמר מלאכה, מ"מ כבר חל כאן שם מקח, כיון שכבר היתה מזומנת כך קודם המקח, ולפ"ז אפשר דמקח קודם גמר מלאכה אינו קובע, ומ"מ בכה"ג שביד הלוקח נגמרה מלאכתו קבע, ואפשר נמי דמקח קודם גמר מלאכה קבע, ומ"מ כאן דרך אכילה חשיב כלוקט בעצמו דפטור, ולכן לא תליא בפלוגתא דמקח קודם גמר מלאכה.

בהא דמודה ר"מ בלוקט בעצמו דפטור, האם זה דוקא מן המחובר, ומשום דהלוקח במחובר פטור, או אף בתלוש שלא נגמרה מלאכתו

ברם יש להסתפק אם הא דמודה ר"מ בלוקט בעצמו, היינו דוקא בלוקט מן המחובר שהלוקח מחובר פטור, או דאפי' הלוקח אחת

מן המוקצה פטור [ונכגון שלא לקח אלא אחת דלא שייך צירוף], ואע"פ שהלוקח מוקצה עצמו קבע לר"מ, כדין תאנים לקצות דחייב, מ"מ כאן שלוקח אחת ואוכל, ולא קנה אלא כשנוטל לאכילה, י"ל דדרך אכילה חשיב, כיון שנעשה אוכל גמור ע"י לקיחתו לאכילה אבל אם נימא דלר"מ כיון דמוקצה עצמו חייב ה"ה אחת מן המוקצה, א"כ י"ל דר"מ לטעמי' דנהי דהאחת שלקט בעה"ב לא נגמרה מלאכתו, מ"מ חייב כדין אחת מן המוקצה, ורק במחובר איכא שריותא דאחת לר"מ, ויותר נראה דאף לפ"ז מ"מ פלוגתא דר"מ ור"י היא אם יש לחלק בין לוקט בידו או בעה"ב לוקט ונותן לו, ולר"י דכלוקט ביד חשיב, הר"ז כלוקט מן המחובר, (ולכאורה יש לדקדק מדקתני סיפא מגרר באשכול ובהא מודה ר"מ בלוקט בידו, ואם איתא דברישא ר"מ לטעמי', א"כ באשכול אף לר"מ יכול בעה"ב ליתן לו, שהרי מודה ר"מ בענבים לין, מיהו לאו ראייה היא כיון שלוקח לאכילה, ואף בעה"ב לקטן בשביל הלוקח).

יל"ד לר"י דאחת אחת פטור, אם כשלוקח מבעה"ב מדבר הגמור, אלא דאצל בעה"ב אי"ז חשיב גמר מלאכה כיון שלא מילא את הכלכלה, האם זה גורם גם ללוקח שייחשב בקודם גמר מלאכה

ויש לעי' לקט בעה"ב שתים ונתן לו אחת אחת לר"י מאי, מי אמרי' בעה"ב לא עדיף מלוקח עצמו, כדחזינן דלר"מ בעה"ב גרע, או"ד בעה"ב ענינו בתאנתו וכנוטל מדבר שלא נגמרה מלאכתו חשיב, ואפשר לשאול בלשון אחר, בעה"ב שליקט כלכלת תאנים ועדיין לא ליקט כל צרכו, ומכר ללוקח אחת, אם דינו כדבר שנגמרה מלאכתו שכתבנו לעיל סק"ג דלכו"ע חייב, כיון שאין חסר תיקון בגוף הפרי, או"ד סו"ס לא נגמרה מלאכתו.

ובתרומה מצינו דמודים חכמים בכלכלת תאנים שתרומה קובעתה אע"פ

שלא גמר מלאכה, ואם כללא הוא דכל דדמי לכלכלה שהגמר מלאכה תלוי בדעתו כמה רוצה ללקט תרומה קובעת, מסתבר לדמות ד"ז גם למקח, ובתוספתא פ"ב ה"ד אמרו מודים חכמים לר"מ בפירות שא"צ גמר מלאכה שלא יאכל מהם עראי, ולא מסתבר דעיקר הדין דמקח קובע קאמר, ויש לפרש דכל שאין חסר תיקון לגמר מלאכה אע"פ שלא נגמרה מלאכתו מפני שלא ליקט כ"צ וכיו"ב, מ"מ המקח קובע, מיהו דוחק הוא לאוקומה לענין אחת אחת, דהא בשתים בלא"ה ענינו במקחו וחייב, ושמא נאמר דמקח קובע אף קודם גמר מלאכה בהני שאין הגמר שלהם מעכב כגון בקשואים ודלועים דאע"פ שדעתו לפקס מקח קובע, וכן בתבואה משיעמיד ערימה אע"פ שגם הלוקח דעתו למרחר, כיון שאם אין דעתו לפקס ולמרחר הו"ל גמר מלאכה בלא זה, ואפשר דבאמת הא דשתים חייב אתא לאשמועינן, דאע"פ שהמוכר לא גמר לקיטתו וגם הלוקח לא גמר מקחו, כגון שפסק עמו על עשר ולקט שתים אפ"ה חייב, דמקח קובע אף קודם הגמר, כשאין חסר תיקון וגם סברא דענינו במקחו שייכא בזה דסגי בסברא זו לחשבו קבע אע"פ שלא נגמרה מלאכתו ולכן קובע בחצר וגם מדין מקח, [דענינו במקחו היינו לומר שכל מה שקיבל מהמקח יש לו חשיבות גמר בפ"ע, ואע"פ שצריך להוסיף עוד במקח זה, מ"מ מה שכבר קיבל אינו בגדר עראי, משא"כ בעה"ב שהתאנה שלו חשיב המעט שנוטל ממנה עראי, וקודם גמר מלאכה הוא].

ומסתברא דאין לך בו אלא חידושו דלא חשבינן אחת אחת דרך אכילה אלא בדבר שלא נגמר תיקונו קודם לכן, אבל זה שלא נגמר חיובו למעשר אצל בעה"ב אינו מגרע בחשיבות אוכל ידי', בין אם החסרון בראיית פני הבית ובין אם חסר במלאוי הכלי, ואף במוקצה היה מקום לחלק בין תלוש למחובר, ולומר דכיון שהפירות תלושין אע"פ

וזהו הסיבה שהיו ניתנות אחת אחת, שהרי לא הזכיר ר"י ד"ז בהדיא, אלא סיפר חשיבותם שגרם להם לימכר אחת אחת, מיהו ע"כ קושטא הוא דאיצטריך לאשמועינן דפסיקה אינה מצרפתן, שהרי בתלוש פסיקה מצרפתן כדאמרו בירושלמי פ"ג מ"ב דמה"ט לא יאכלו הפועלים מן המוקצה דמוקצה כמצורף, והיינו מפני שיש להם זכות אכילה ליותר מאחת, וה"נ בפסיקה].

ונראה להוכיח דר"מ פליג אף בפסק על אחת בלבד, ממ"ש בירושלמי דר"י השיב לר"מ מהלוקט ונותן לבנו דלא חשיב קבע, ונראה הכונה בלוקט בחצר דקתני אוכל אחת אחת ופטור, ומודה ר"מ דאף אם בעה"ב לוקט ונותן לבנו פטור, וש"מ דאף שמקבל מאחר חשיב שפיר דרך אכילה ואין חצר קובעת, וה"ה בלוקח, והשתא אם איתא דבאחת מודה ר"מ א"כ מאי ראיא מבנו, הא התם ליכא פסיקה שמצרפתן, ועוד ראיא מדאמרו בירושלמי דה"ה דפליגי בחצר, והיינו דבלקט ונתן לחבירו חצר קובעת, והרי בחצר ליכא פסיקה בירושלמי דה"ה דפליגי בחצר, והיינו דבלקט ונתן לחבירו חצר קובעת, והרי בחצר ליכא פסיקה שמצרפתן, א"ו טעמי' דר"מ תלוי בלקיטת האוכל עצמו, ואין לנו לחדש תרי טעמי' בדר"מ, שהרי בלקט בעצמו מודה שאין הפסיקה מצרפתן, כדחזינן במ"ו, [מיהו אם היה ר"מ חולק אף בלוקט בעצמו כמו שדנו בזה בירושלמי, מסתבר דה"ה מתפרש שהפסיקה מצרפתן, ולכך מודה במתני' דחצר בפ"ג מ"ח].

מיהו הר"ש בפ"ג מ"ב כתב בחד תירוצא דר"מ לא אסר אלא בהקדים לו את האיסור ולפ"ז משמע דרק מדין צירוף קאסר, דכיון שפסק על חמש הו"ל כצירף אבל בפסק על אחת שרי אף לר"מ אבל דברי הר"ש צ"ע חדא דהא מתני' מיירי בלוקטין בעצמן ובזה מודה ר"מ, ועוד דבמוקצה אמרו בירושלמי אבל דברי הר"ש צ"ע חדא דהא מתני' מיירי

שדעתו לקצותן, מ"מ אין כאן שריותא דאחת אחת שכבר נשלם תיקונם לאכילה ורק דעתו משוי להו כקודם גמר מלאכה, אלא דבירושלמי פירשו טעמא דמוקצה כמצורף, ומשמע דאחת בלבד שרי מן המוקצה, ועדיין יש להסתפק דשמא במוקצה דוקא שכבר התחילו להתייבש, אבל במוליך למוקצה דאין כאן אלא דעתו אפי' אחת חייב, דקודם נטילתו אוכל גמור הוא, ויתיישב בזה מתני' דפ"ג מ"א בפשיטות דהפועלים לא יאכלו אפי' אחת כיון שאין נוטלין מן המוקצה, ועסק"ב ג' בזה, [מיהו בענבים העומדין לייך יש סברא לומר דבנטילתו לאכילה כעשיית אוכל דמי, כיון שלא עמדו לאכילה כלל].

בנידון האם ר"מ מחייב דוקא בפסק עמו על חמש תאנים בתחילה, או אפי' דפסק רק על אחת מחייב דוקא בפסק עמו על חמש תאנים בתחילה, או אפי' דפסק רק על אחת

ו. יש לעי' אם טעמי' דר"מ דאסר הוא דוקא בפסק עמו על חמש תאנים, דכיון שבפסיקה היה יותר מאחת חל ע"ז שם מקח, אבל בפסק, מעיקרא על אחת בלבד מודה דפטור, או"ד כל שלקט בעה"ב ונתן לו חייב, וליכא שריותא דאחת אלא במלקט ואוכל דגמר הפרי והמקח נעשה באמצע מעשה האכילה ובכה"ג לא קבע, ולכאורה יש לדקדק מדמייתי ר"י שהיו תאנים נמכרות משלש ומארבע באיסור, ולמה הוצרך לספר ד"ז הרי עיקר הענין מפני שנטלו אחת אחת ואכלו, אבל אם דברי ר"מ מפני שפסק עמו על חמש, היינו דמייתי שהיו מוכרין כמה ביחד באיסור, ויש לדחות דאמנם ר"מ פליג בכל גונא, אבל ר"י מייתי סיעתא לדבריו גם בד"ז דאפי' פסק על חמש פטור באחת אחת, [ולפ"ז עכ"פ נחית התנא לנדון זה דפסיקה אינה מצרפתן, אלא שאין טעמו של ר"מ תלוי בזה, ויתכן שבא לספר שהיו תאנים מיוחדות דבעלמא עשר ועשרים נמכרין באיסור כדחזינן במ"ו, ואלו שהיו חשובות נמכרין ג' וד' באיסור,

עוד בדברי הירושלמי במש"כ אי אתה מודה וכו'

מ"ש בירושלמי אי אתה מודה בנותן לבנו כו' צ"ב ה"ד אם בשדה הרי אפי' צירף שתיים פטור, ור"מ לא אמר אלא דאחת נמי חשיבא קבע כשתיים, אבל במקום ששתיים פטור ה"ה דבנותן לאחר נמי פטור, וע"כ צ"ל כמש"כ לעיל דמירי בחצר, ונהי דפליגי בנותן לאחר בחצר אבל בנותן לבנו מודה ר"מ דדרך אכילה חשיב, ובבהגרא לא נתפרש מה משיב לו דכיון דטעמי דר"י משום דע"י אחר חשיב כשתיים, א"כ ממילא מוכן דבעינן קבע דמקח, ובבנו דאפי' שתיים פטור לכך פטור גם בנותן לו, וצ"ע.

בדברי הירושלמי דר"מ ור"י פליגי רק בלוקט ונותן לו

בירושלמי בעי מנ"ל דפליגי רק בלוקט ונותן לו, ומפרש דלכך הזכיר ר"י גינת וורדים לומר שבעה"ב לא נתן ליכנס שם, ואפשר דמעיקרא הנידון היה מפני שר"י לא הביא ראיה לדין לוקט ונותן לו, ומפרש דזה רמז במ"ש גינת וורדים, ולפינו בתוספתא פ"ב הי"ב מבואר בהדיא דפליגי רק היכא דבעה"ב לוקט ונותן לו, ויש שם ט"ס בדרי"מ וצ"ל לא יאכל עד שיעשר.

בנידון אם פטור ר"י אחת אחת אף במוליד לביתו, ובדעת החו"ב והחזו"א בזה

ז. שם רי"א אוכל אחת אחת ופטור, נראה דאוכל דוקא פטור אבל אם לקחו להביאו לביתו חייב מיד, דבאמת גם באחת מקח טובל, וכל ההיתר כאן הוא משום דדרך אכילה הוא וכמשנ"ת לעיל סק"ד עי"ש, וכ"מ בתוספתא לענין קביעות דחצר דבהניח על השלחן אפי' אחת חייב.

מיהו עי' לק ס ס"ק י"א דאין כן דעת אאמור"ר שליט"א וכן בחזו"א תמה על התוספתא, וצריך להתבונן לפ"ז בכל מש"כ,

בלוקטין בעצמן ובזה מודה ר"מ, ועוד דבמוקצה אמרו בירושלמי דכמצורף דמי אע"פ שלא הקדימו לו את האיסור, [וכן בפ"ב מ"ז מתפרש דע"מ שיאכל בני בשכרי כמקח דמי, וסתמא לגמרי קאסר משום דמוקצה מצורף, וש"מ דכנתן איסור דמי], ועוד מאי מהני הקדמת איסור למחובר, כיון שאינו קונה דבר, וצ"ע.

בדברי הירושלמי אם מודה ר"י לר"מ בדבר שקובע מדאורייתא

בירושלמי אמרו דכשם שחלוקין במקח כך חלוקין בחצר בית שמירה, ומייתי עלה דר"י דחצר ומקח קובעין מדרבנן, והדר מייתי דר"ל דחצר קובעת מדאורייתא ופי' הגר"א דלכן מודה ר"י בזה לר"מ, ויש לעי' א"כ מה משיב ר"י לר"מ מההלוקט ונותן לבנו לותיב ר"י לנפשי' דהא מודה במקום שקובע מדאורייתא, ואפשר דהא דאמרי חבירא בשר"י דכך משיב ר"י לר"מ כו' דיחויא הוא לומר דאף לר"ל דחצר דאורייתא מ"מ לר"י פטור, דהטעם מפני שאין חילוק בין לוקט בעצמו ללוקט ונותן לאחר, תדע דלר"ל ל"פ בחצר והיכי מותיב מבנו דמירי בחצר, ומרן זללה"ה בס"ד סק"ד תמה איך אפשר לומר דר"י מודה בחצר, הרי שנינו בכמה משניות שאוכל אחת אחת בחצר, ולפז"ר לא מצאתי במשניות אלא בלוקט בעצמו אבל בלוקט ונותן לאחר [דבהא פליגי] י"ל דלכו"ע חייב, או דבהא נמי פליגי, אלא דמרן זללה"ה מפרש דר"מ פליג בחצר אף בלוקט בידו, עי"ש, וזה לשיטתו דהחילוק בין נוטל בידו לנוטל מבעה"ב הוא כדי שיהא ניכר מקח, וצ"ע, [ובאמת נראה בירושלמי דבית שלכו"ע קובע מדאורייתא קובע גם בדבר שלא נגמרה מלאכתו דזהו שאמרו לעיל מתוך שיודע שביתו טובל אף הוא מפריש תרומה משעה ראשונה, אבל בתלמודן ביצה ל"ה א' ר"י הוא דאמר דחצר אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו ואיהו ס"ל דחצר קובעת מדאורייתא].

דכלקח במחבור דמי, אם משום דס"ד זוכה ממש בכח ברירה, או דאע"פ שלא זכה בקנין, מ"מ ענין המקח כבר נשלם בפטור.

ביאור טעם הפטור במשנתנו בג' אופני המקח
וג' אופני מקח שנויים במתני' ובכולהו כבר נשלם המקח ביניהם כדין פוסק על הפירות, ובמ"ה מיירי שפסק על הפירות אלא שהזכות ביד המוכר ליתן לו כחפצו, וברישא דמתני' כבר הורשה הלוקח ליטול בעצמו מהמחבור, אבל לא זכה בקנין ממש, ובסיפא כבר זכה במחבור, ואאמו"ר שליט"א נסתפק במ"ה אם הקדמת האיסור היתה כפוסק על הפירות דהמוכר נתחייב למכור לו, או שרק הקדים לו מעות אם ימכור, ולמש"כ נראה להוכיח ממתני' דאף בפסק ממש לא חשיב צירוף במקח, ודכוותה יש לפרש במ"ה, [וכנראה נסתפק בזה לפמש"ש דהמוכר יכול ללקט חמש ביחד, ובוזה יש מקום לומר דבפסיקה נצטרפו ביד המוכר, מיהו לא נתחייב ליתן לו את אלו, מיהו לפמש"כ סק"ה דמיירי שהמוכר לוקט רק אחת, א"כ הדבר פשוט דמתני' בפסיקה ממש איירי], וער"ש פ"ג מ"ב ומדבריו ג"כ משמע דר"מ בפסיקה ממש מיירי, וכ"כ מרן זללה"ה בדמאי ס"ז סק"כ במתני' דהכא עי"ש.

בביאור ענין באשכול שאבור לי, אם האשכול נשאר מחבור או אף בתלש ע"מ שלא לזכות בו שם באשכול שאבור לי מגרגר ואוכל, פי' הר"ש והר"מ שהאשכול נשאר מחבור, וכן מתפרש במ"ט גבי חצר, ומרן זללה"ה בדמאי ס"ז סק"כ כתב דיכול לקצוץ כל האשכול אלא שלא יזכה בו, ונמצא שנוטל מבעה"ב אחת אחת, ויש לעי' כיון דפסק עמו על אשכול אחד נמצא דמשליקט את האשכול כבר ליקט בעה"ב כל צרכו, ובליקט כ"צ כתב מרן זללה"ה שם ס"ק י"ט דכיון שנגמרה מלאכתו ביד בעה"ב אפי' אחת אחת חייב, ולפמש"כ לעיל סק"ה אף בלא ליקט בעה"ב

וצ"ת, דבירושלמי משמע קצת כדבריהם, וכן לא הוזכר ענין אכילה כ"כ בדוקא.

ויש להסתפק לקח ע"מ לאכול ונמלך אם נטבל, דאפי' אם נימא דלקח קודם גמר מלאכה ואח"כ גמר מלאכה אין כח המקח חוזר וניעור, עי' לק' סק"י, הכא י"ל דקבע, חדא דבנמלך לחוד בעיא היא בירושלמי אם חוזר וניעור כח התרומה דמעיקרא, כיון דהשתא איגלאי שנעשית התרומה בדבר שנגמרה מלאכתו, וה"נ דכוותה, ועוד דענין ההיתר של דרך אכילה הוא המחודש שבא לבטל קביעות המקח וכ"ז שאינו אוכל הרי קביעות המקח במקומו קאי.

(עי' ב"ק שאין מקיימין אילנות וגינות בירושלים חוץ מגינת ורדים שהיתה שם מימות נביאים ראשונים).

ולפ"ז אפשר דאף בפסק עמו על תאנה אחת ולא אכלה עדיין, וחזר ופסק עמו על תאנה נוספת וצירף חייב, דלא הוחלטה הראשונה בפטור כ"ז שלא אכלה, ומהני הצירוף לראשונה כמו לשני', אבל אאמו"ר שליט"א כתב דכשפסק מעיקרא רק על אחת ולקחה נקבעה בפטור, ושוב לא תתחייב בלקיחת השני', ומסתברא דאף לפ"ד השני' מיהא חייבת.

ויש להביא סמך לדברנו מחצר דמדמו לה בירושלמי למקח, והתם פשיטא דאפי' נתכוין מתחלה ללקט רק אחת, מ"מ אם חזר וצירף חייב, דפטורא דאחת מיתלא תלי באכילתו וה"נ במקח.

ביאור החידוש במתני' גם אליבא דר"י

ח. פ"ב מ"ז האומר לחבירו הילך איסור זה בעשר תאנים שאבור לי כו', מתני' אתיא ככו"ע כמ"ש בירושלמי דמודה ר"מ בלוקט ואוכל, מיהו נראה דיש כאן חידוש אף לר"י דלא אמרי' כיון שקיבל זכות לבור בעצמו מהמחבור, היה מקום לומר

דלשון זה מתפרש בירושלמי כמסקנא, ומקום הספק אע"פ שבאבטיח שנינו אפי' כ"ש, שאני אבטיח שאין דרך לאכול שתי חתיכות יחד, ולכן אע"פ שעשה עתה שתי חתיכות קטנות הנאכלות יחד חייב, משא"כ ברימון, ולא נתיישב לפ"ז תיבת קניו, ואמנם הגר"א מוחק תיבה זו, וגריס נמי אבטיח שספת ב' אפי' כ"ש, ואם נקיים גרסת קנאו אפשר דכיון שאמר לו באבטיח שאבור לי מכיון שהתחיל לספות בו קנאו כולו במחבור, דתו לא מצי הדר ביה ליקח אבטיח אחר, ובעי ר"י אם גם ברמון כן דסו"ס נטל מעט מהרמון, או דכיון שהם נפרדים לא קנה כולו עי"ז, וצ"ל שע"ז הוחלט הקנין כסף דמעיקר וסתמות הדברים משמע שמגרר אחת אחת ולא מהני מה שגרר אחת לקנות כולו, ושמא אשכול שאני אבל הפשטות הוא דלא קנה במחבור בשום ענין, וצ"ע.

בטעמא דהזכירו במתני' טעמא דקנה במחבור, ולא אמרו מצד דהוי קודם גמר מלאכה

ז. שם מפני שקנה במחבור לקרקע, הק' מרן זללה"ה בדמאי ס"ז ס"ק י"ח ל"ל טעמא דמחבור לקרקע תיפו"ל דלא נגמרה מלאכתו ואין מקח קובע, והביא דבירושלמי פריך כן במתני' פ"ה ה"א ומוקים לה כר"מ, [וכבר נתבאר לעיל סק"א דאע"ג דמודה ר"מ בענבים לעשותן יין מ"מ איצטריך לטעמא דמחבור מפני שאין שינוי בפרי בין מחבור לתלוש, ואי לאו טעמא דמחבור הוה מדמינן להו לתאנים לקצות], והוכיח מזה דאף הלוקח קודם שנגמרה מלאכתו ואח"כ נגמרה מלאכתו ביד הלוקח הר"ז נקבע מיד אף קודם ראית פני הבית דאנהי מקח דמעיקרא לחייב כשתגמר מלאכה, דאל"כ מה שייך להזכיר דמקח אינו קובע במחבור אפי' היה קובע הרי אין שייך מעשר במחבור, וע"כ דהי' מקום לומר שיועיל המקח לחייב כשתגמר מלאכה, עי"ש בס"ק כו'.

כ"צ, מכיון שליקט שתיים בטל שריותא דדרך אכילה אע"פ שלוקח אחת אחת, ועוד נראה דכיון דמתני' אתיא אף כר"מ ע"כ מיירי בנשאר מחובר, דאל"ה אע"פ שהוא בעצמו לקט את האשכול מ"מ כיון שלא יכול לזכות בו ובשליחות בעה"ב קעביד הר"ז כנוטל מבעה"ב דלר"מ לא יאכל עד שיעשר, ואפשר דאף בתאנה אחת אם לקטה בשליחות בעה"ב וחזר וזכה בה, לר"מ חייב.

הוכחה מהא דאבטיח דאף ב' חתיכות חשיבא קביעות ולא דוקא קיבוץ נפרדים

שם באבטיח שאבור לי סופת ואוכל, באשכול ורמון היה מקום לומר דכשתים דמי דיש בהם קיבוץ, אבל מאבטיח יש להוכיח דלא בעינן קיבוץ נפרדים כעמיר גורנה, אלא כל שנאכל ע"י חתיכת חלקים בפ"ע תו ליכא שריותא דדרך אכילה, כיון שהחלק הנותר חל עליו שם מקח, והיינו נמי טעמא דשתים, ונראה דאף בסופת אבטיח שלם במלח קבעה ספיתא, ואע"פ שהוזכר בגמרא ב"מ פ"ט ב' טעמא דכי קבצם כעמיר גורנה, (ולפו"ר היינו מלשון עמיר אחד), מ"מ הענין תלוי בדרך אכילה, ודרך לטבל החתיכות שבא לאכול, אבל המטבל אבטיח ואשכול שלם הר"ז מענין גורן וגמר מלאכה ולא חשיב דרך אכילה.

בר"ש הביא הירושלמי דמגרר אחת אחת ואוכל, דלא נימא כיון שאינו מוריד האשכול כולו, אע"פ שנוטל כמה גרגרים בידו אוכל ופטור, [ועירושלמי פ"ד ה"ג גבי שעורים דקתני מקלף אחת אחת ה"ה שתיים שתיים ורק ג' חייב, ולע"כ], ובתר הכי אמרו בירושלמי תני בשר"י אבטיח שספת בו אפי' כל שהוא קניו, ר"י בעי אף ברימון כן, ולפי' הגר"א ה"ק אבטיח שספת בו אפי' חתיכה ב"ש אם צירף לה עוד חתיכה חייב, ור"י בעי אם אף ברמון כל גרגיר בפ"ע, או דאפי' כמה גרגרים פטור, כיון שנאכלין בב"א, וכמדומה

י"ל דהתם עיקרה לדיוקי דמקח קובע בהן, ואע"פ שאינן לאכילה וס"ד דמקח קובע רק בנוטלן לאכילה, דמקח משוי לה קבע כחצר ושבת, א"נ ס"ד דמודה ר"מ בהני כדמודה בענבים לעשותן יין, כיון שגמר מלאכה כשיוסיפו לצמוח, ועוד שהרי התירו כאן לזרוע אע"פ שבעלמא אסרי רבנן וכמ"ש בירושלמי, וס"ד דמקח נמי לא קבע, ולא אצטריך לאשמועינן ד"ז אלא לר"מ דלרבנן מקח אינו קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא ניחא לי' לתנא למיסתם כר"מ, לכך נקט הדין דבמחומר פטור שהוא אמת לכו"ע, ומינה דמקח קובע בתלוש לר"מ, ואפשר דאף לרבנן נפ"מ היכא דבעה"ב עקין לאכילה והלוקח מתכוין לשלחן דמקח קובע, ואע"ג דבעלמא בתור לוקח אזלינן, היינו דוקא בתיקון השלמת הפרי, אבל כשדעתו לזריעה י"ל דלא חסר בהשלמתו דמחשבת זריעה בדבר שעומד לאכילה הר"ז מחשבת עקירה ולא מחשבת תיקון, וכדתנן בלפת וצנונות שהוא גרנן, ורק בלקט מתחלה לכך פטור לרבנן, ויש ליישב בזה דעת הרמב"ם דנהי דבירושלמי דייקו דמתני' ר"מ משום דמתני' מיירי בעוקר לזריעה דלכך לקחן במחומר, ובזה לרבנן ה"ה בתלוש, אבל אכתי נפ"מ שפיר בלקטן מתחלה לאכילה דלא מהני דעת לוקח לזריעה, שו"ר דדברי הרמב"ם מתפרשים שפיר בכל הפירות, שלא הזכיר שתלים.

דעת מרן זללה"ה דמקח קודם גמר מלאכה קובע למעשר אחר שתגמר מלאכה

י. דעת מרן זללה"ה דמקח קודם גמר מלאכה אע"פ שלא קבע בזמן המקח, מ"מ כשהלוקח גמר מלאכה חייב, דאהני קביעות מקח דמעיקרא, דומיא דהכנסה לבית דמהני בכמה דברים לענין שאם יגמר מלאכה בבית חייב, [וראיתו ממתני' פ"ה מ"א וכבר נתבאר בזה לעיל סק"ט], מיהו מקח ל"ד לבית

והנה פשוט דאף לר"מ לא איצטריך לאשמועינן דהמוכר פירותיו משבאו לעונת המעשרות אין המקח קובע בהן לכשיתלשו, וע"כ הנדון במשניות אלו מפני שעיקר המקח הוא לתלשן, כענין ששנינו בעשר תאנים שאבור לי, והי' מקום לומר דבכה"ג חיילא קביעות המקח עם התלישה, שהרי לא ניתן לו זכות להחזיקן מחוברין, ובדעת בנ"א אין בין זה למקח דרישא כלום, והר"ז כמקח לאחר גמר מלאכה, והיינו דקמ"ל מתני' דמ"מ אזלינן בתור חלות הקנין וכיון שקנה במחומר פטור, אבל אין ללמוד מזה לדבר שהי' חסר תיקון דגמר מלאכה ונגמרה מלאכתו ביד הלוקח, דהמקח לא היה על הדבר הגמור, ותדע דר"מ נמי מודה בענבים לעשותן יין, ומ"מ איצטריך לאשמועינן במחומר, דפסיקה על מחומר ללקוט חשיבא הלקיטה ממעשה המקח, ולא כגמר מלאכה שנעשה ברשות הלוקח.

וה"פ נראה דלא דייקו בירושלמי דמתני' ר"מ אלא בההיא דפ"ה ה"א דאף לאחר הלקיטה עדיין לא נגמרה מלאכתו דהשתלים עומדין לישתל, וכמ"ש מרן זללה"ה שם ס"ק כ"ו, והיינו דדייק הא תלוש חייב אע"פ שלא נגמרה מלאכתו, אבל במתני' דהכא שאחר הלקיטה נגמרה מלאכתו, איצטריך לאשמועינן אף לר"י דאין מקח קובע בכה"ג, כיון שהלקיטה היא כחלק מהמקח ולא נעשית ברשות לוקח לאחר שנשלם המקח, ובמתני' יש גם חידוש דקנה במחומר לקרקע בכה"ג, [ומ"ש באו"ש ב"ה ה"ב ליישב דעת הרמב"ם שהעתיק מתני' דלקח במחומר לקרקע פטור משום דנפ"מ כשגמר מלאכה אח"כ, צ"ע דא"כ למה לא תירצו כן בירושלמי, ועי' מהריק"ו בזה, ועי' להלן, שו"ר דדברי הרמב"ם מתפרשים שפיר בכל הפירות ולא בשתלים].

והא דאיצטריך תו למיתני לקח במחומר לקרקע פטור אע"ג דכבר תנא לי' הכא,

בדין דשבת קובעת למעשר, אם בעינן דוקא יחוד לשבת קודם שבת או אף בנטלן בשבת לאכילה מתחייבים

ובשבת דעת אאמו"ר שליט"א דאם ייחדן לשבת קודם גמר מלאכה וגמר מלאכה בשבת חייב, דמה בכך שכבר ייחדן קודם שבת, סו"ס השתא נמי לסעודת שבת קיימי, וכי היכי דבייחדן באמצע שבת מסתברא דקבעה, השתא דייחדן גם מעיקרא לא גרע, ולכאורה היה מקום לדון בזה דאכילת שבת לחוד אינה אסורה, ורק ע"י הייחוד לשבת נאסר, אבל הנוטל בשבת מן המוקצה פטור מלעשר, ול"ד לאכילת קבע ע"י הייחוד לשבת כמו מכאן אני אוכל למחר, דמיירי שאינו מזמין בפיו ואינו מחליט לאכלן בשבת, אלא נותן דעתו עליהם לשבת משא"כ בהזמנה דמוקצה שנותן דעתו להזמין לסעודתו במוחלט ולפ"ז יש מקום לומר דכיון דכבר אזמני' מאתמול לשבת ולא נתחייבו השתא נמי דגמר מלאכה בשבת לא נתחייבו מיהו צ"ע אם האמת כן דשבת תליא בהזמנה לשבת או דכל אכילת עראי בשבת אסורה, ולע"כ בזה, ואף לפי דברנו עדיין י"ל דשבת אוסרת בכה"ג, ועדיין צ"ע, - ויש לדקדק בביצה ל"ד ב' דמוכח ממתני' דשבת קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ומאי קו' הרי בשבת כשנוטל מן המוקצה כבר נגמרה מלאכתו ע"י שמפריד מן המוקצה כדתנן פ"ג מ"ב אבל לא מן המוקצה, ומש"ה איצטריך למיתני בשביעית כדי שלא יקבעו באמצע השבת, ואם נימא דתו לא קבעה שבת ניאח, וי"ל דאמנם אי מעייל להו לביתו או שנוטלן למקו"א חשיב כנגמרה מלאכתו בשבת, אבל אם בא לאוכלן על המוקצה אוכל כדרכו ופטור מפני שהוא מחזיר את המותר ואכילתו נטפלת למוקצה שלא נגמרה מלאכתו, וס"ל

דהתם ההכנסה לבית היא השלמת חשיבותו ושפיר מהניא הכנסה דמעיקרא כשהיתה בדרך הראוי', אבל כאן כשנגמרה מלאכתו ביד הלוקח אין חוזר וניעור כח המקח דמעיקרא דמה חשיבות קובע המקח בפירות ורק אחר גמר מלאכה אסורוהו חכמים כענין אכילת קבע, וגם מכירה יש בה משום קבע, מצד המוכר וגם מצד הלוקח, כמו מכאן אני אוכל ביצה ל"ד ב', אבל כל שלא נקבע בזמן המכירה בטל קביעות המקח, והגמר מלאכה ברשות לוקח כברשות בעה"ב דמי.

האם דעת מרן זללה"ה גם בשאר קביעות למעשרות כמו תרומה ושבת דקובעים קודם גמר מלאכה לכשתגמר מלאכה

ויעוד יש לדון בקביעות דתרומה ושבת כשלא נגמרה מלאכתו בזמן הקביעות אם חוזר וניעור כשתגמר מלאכה, וכבר הביא מרן זללה"ה במעשרות ס"ו ס"ק י"ד דבירושלמי מבואר דאם תרם קודם שנגמרה מלאכתו ואח"כ גמר מלאכה לא קבעה, דרק בתרם תאנים שדעתו לקצות ונמלך שלא לקצות מיבעיא לן בפרקין ה"ג אם איגלאי מילתא דהתרומה קבעה, אבל בגמר מלאכה אח"כ פשיטא לן דלא קבעה וכמש"פ בבהגר"א, ודעתו ז"ל דאין ללמוד מקח מתרומה, ונראה הטעם משום דתרומה קביעה קלישתא היא ואין לך בה אלא כשנקבעו בשעת הרמה, אבל אאמו"ר שליט"א אמר דתרומה עדיפא ממקח שהרי הפירות כבר נטלה תרומתן ולא מעשה ההרמה קובע אלא זה שהתחיל בהפרשה, משא"כ במקח דמשעה שהן ברשות לוקח כבר נשתכח ענין המקח, והגמר מלאכה שברשות לוקח כברשות בעה"ב דמי, וכמו בלקח במחובר שאינו חוזר וניעור ולפ"ז מסתברא דבמקח פשיטא דאפי' נמלך שלא לגמר מלאכה פטור, ורק בתרומה מספק"ל דבנמלך חוזר וניעור.

להוכיח דאין למקח ראשון להיות חוזר וניעור
שכבר נשתכח ענין המקח, ונגמרה מלאכתו יד
הלוקח כאילו הוא הבעלים.

**האם בעיני שיעשה קנין גמור כדי שיקבעו
למעשר מדין מקח, או אפי' רק נתן דמים,
ובדעת הרמב"ם בזה**

יא. בדין נתנית דמים בלא משיכה אם קובעין
כמקח, בפשוטו נראה דאם לבסוף
לא נתקיים המקח לא נטבלו ביד המוכר, מיהו
יש לשאול מי גרע כה"ג ממוליך פירות לשוק
שנטבלו שמה ימצא לקוחות, והכא שכבר פסק
וקיבל מעות עדיף טפי, וי"ל דמאורע פרטי
שבא למכור פירות שבביתו אין בעסק המכירה
משום קבע, ורק בשוק דקבע מסתתא כבר
הוקבעו כמקח, וכמש"כ לעיל ס' סק, ובכה"ג
יש לקבוע הדין בהלכות מו"מ דכ"ז שלא חל
המקח לא חשיבא קביעות, אבל אם בא לאכול
בינתיים ולא ביטל המקח הרי ממילא קנה מה
שאוכל במשיכה.

ומה שאמרו בירושלמי פ"ג ה"ג דמים כמקח
פי' הגר"א במוצא מציאה שעושה אותה
דמים, ובכה"ג כבר הוחלטו הפירות לרשותו
בלא דעת אחרת שתעכב, שהרי הוא רשאי
לאכלן מיד, ול"ד לנתנית מעות דמקח, שביד
המוכר לעכב, ולא הוחלטה המכירה עדיין,
ומ"מ נסתפקו בירושלמי כיון שאף המשיכה
אינה מחליטה המקח, שהרי אם יבא הבעה"ב
בנתיים מוציאן מידו, וא"כ לא יקבעו אלא
בראית פני הבית, ומסיק דמשנתנן לתוך פיו
נקבע המקח, ולכן ע"כ לאסרו לאכול עראי.

והגר"ע ז"ל בגליון הרמב"ם פ"ה ה"א פי'
הירושלמי בסתם מקח וכ"כ בכ"מ
שם שזהו מקור דברי הרמב"ם, וכבר תמה
בזה מרן זללה"ה בדמאי ס"ז סק, ובאמת אי
מירי בסתם מקח ל"ל טעמא דנמאס בפיו הרי
משלקחן בידו כבר משך, וצ"ע בדברי הגר"א
ז"ל שכ' בזה דאוקמוה אדאורייתא, והרי יש
כאן משיכה וגם יד וכן פיו כחצרו.

לגמ' דלא הו"ל לתנא למיתני שביעית כיון
דמיתוקמא מתני' שפיר באוכל על המוקצה,
ומזה הוכיחו דשבת קבעה, ותדע דהא בכניסה
לבית ודאי נקבעו בשבת, ולא אמרו בגמרא
דנקט שביעית מפני שמכניס לביתו בשבת,
דלא הו"ל לתנא למיחת לנדון דמעשר אא"כ
בכל ענין חייב.

**עוד הוכחה דמקח קודם גמר מלאכה אינו קובע
לכשתגמר מלאכה**

ובדין מקח לכאורה יש להביא ראייה מדברי
התו' ב"מ פ"ח א' שכתבו דלא
משכח"ל גונא שפועל אוכל ומקח קובע אלא
בשתיים, דלאחר גמר מלאכה אף פועל אינו
אוכל, וקודם גמר מלאכה אף מקח אינו קובע,
ואם איתא דמקח קובע קודם גמר מלאכה
לכשתגמר מלאכה, א"כ בכל גמר מלאכה ביד
הלוקח חייב ופועל אוכל, כגון פועל שנטל
קשואין שלא פקסו ומפקס ואוכל דהשתא
נגמרה מלאכתו ופועל נטפל לבעה"ב ופטור
והלוקח חייב, וכן אם נטל יין קודם שיקפה
וקייפה מה שנטל דפועל פטור ולוקח חייב,
א"ו דעת תו' דכל שלקח קודם גמר מלאכה
תו לא מיחייב.

ועוד כתבנו לעיל סק"א דמהא דמודה ר"מ
בענבים לעשותן יין שאין מקח קובע
בהן, יש ללמוד דאף לאחר שיעשו יין לא
יועיל הקביעות דהשתא, דעיקר הסברא לחלק
בין קציעות ליין הוא משום דבגמר מלאכה
פנים חדשות באו לכאן, ואם איתא דמ"מ
מהני הקביעות מקח לאותה שעה, למה לא
תועיל מיד, ועוד יש לשאול מ"ש מחובר
ומ"ש תלוש הרי בחצר אפי' נכנס מחובר חייב
כיון דאורחי' הוא כמ"ש הראשונים ז"ל ב"מ
פ"ח א' בנוטה לחצר, ועוד נתנה הלוקח
במתנה והמקבל גמר מלאכה מאי, מי אמרי'
לא עדיפת מגברא דאתית מיני', או"ד סו"ס
מכחו לא נתחייבו, והמקבל מתנה פטור, וכן
יש לשאול החזירם לבעלים מהו, וכ"ז טעמים

דמתנה אינה קובעת כמכר, ולפי גרסת התוספתא והירושלמי דהאוכל במנין חייב יש לפרש דלגבי ידי' כמקח דמי, שהרי בכך הגיס דעתו שאינו כמקבל מתנה אלא משלם תמורת הכ' תאנים, אבל האומר צא ולקט כו' לא נתכוין למקח, ונפ"מ שאם האוכל במנין לא לקט התאנים אין השני רשאי למלאות כריסו, אבל האוכל במנין רשאי לאכול אע"פ שהלה חזר בו ואינו רוצה למלאות כריסו, דמעיקרא נמי לא נתכוין לזכות בקנין גמור, ומכח רשותו הוא אוכל, וכמתנה דמי, ואפשר שאחר שאכל הכ' תאנים יכול לחזור בו שלא יאכל משלו, וצ"ע בזה, ונראה דבמלא כרסך ואמלא כרסי דינו כלקוט כ' ואלקט כ' ושניהם חייבין בצירף.

בדין הא דבנו אוכל וחייב לפני הקציעה אם דוקא בשתים או אפי' אחת אחת

יג. פ"ב מ"ז ובנו אוכל חייב כו' ולאחר הקציעה אוכל וחייב כו', בתו' הר"פ והריטב"א ב"מ צ"ב א' פירשו דהא דקתני חייב היינו בשתים כדין מקח, דהא קתני אוכל אחת אחת ופטור, אבל לפמ"ש בירושלמי פ"ג מ"ב דמוקצה כמצורף דמי אתיא מתני' כפשטה, דכיון דמיירי במוקצה אפי' אחת אחת אסור, דכיון שיש להם זכות לאכול שתים והכל לפניו במוקצה הר"ז כמצורף, וכל היכא דהוזכר שריותא דאחת אחת מיירי במחובר עי' פ"ג ובב"מ פ"ט ב', מיהו אחת בלבד יש להתיר אף בתלוש, וכבר נתבאר בזה לעיל סק"ד, והרמב"ם בפ"ה ה"ט סתם הדברים מפני שלא העתיק בתחלת דבריו לקצות כמו במשנה אלא פתח בין במחובר בין בתלוש, וכיון דאין דינם שוה סתם דדין כלוקח ע"ש.

בדין שומרי פירות האוכלים מהלכות מדינה, אם דינן כפועל או דחשיב מקח

כתב אאמור"ר שליט"א בפ"ג מ"א דיש להסתפק אם שומרי פירות שאוכלין

אבל הרמב"ם שם פסק דמשעת נתינת דמים נקבעו אע"פ שלא משך, ומשמע שאם רוצה להחזיר אפי' בהסכמת שניהם כבר נתחייבו במעשר, ואמנם לפי שיטתו שם בביאור סוגיא דב"ב פ"ח א' דיר"ש לא יחזיר עד שיעשר מפני שנקבע בהם המקח, י"ל דכל אדם במעות כיר"ש במחשבה, אבל יש לדחות דיר"ש כבר קנה וכיון שאינו חוזר בו נקבע המקח, אבל אם ירצה לבטל המקח לא נקבע ע"י מחשבתו, וכן במעות אמנם ראוי ללוקח שאף אם רוצה לחזור לא יבטל, אלא יחזור וימכור למוכר, וממילא גם נתחייב במעשר, ועוד דבמעות עדיין לא קנה כלל אלא שראוי שלא לבטל, אבל ביר"ש שם כבר קנה, אבל אין מזה ראייה דכשרוצה לבטל אמרי' שכבר נקבעו, ועי"ש ברמב"ן דמשמע ג"כ כהרמב"ם בפ"י הגמ' שם, ובפשוטו צ"ע דהגמ' מיירי במוכר בשוק שכבר נטבלו כדתנן פ"א מ"ה, והנודן משום מכירת דמאי לע"ה, וכבר תמה בזה מרן זלה"ה שם, ועי' מה שכתבנו בדמאי ס"ס ק"ט"ו, ואם נימא דדמים קובעין כמ"ש הרמב"ם אפשר דהטעם כמ"ש הרמב"ן שם דכיון שאינו ראוי לחזור כבר זכו שמים בחיוב המעשרות, ולא כל כמיניהו להפקיע ד"ז בחזירתם, וזוהי סברא שכך תיקנו חכמים, אבל לא משום דבאמת כבר נקבעו ע"י המקח דכיון שחזרו בהן איגלאי מילתא דבטל מקח מעיקרו.

בדין האומר לחבירו לקט לך תאנים משלי ואני אוכל משלך, אי מתחייב מדין חליפין

יב. רמב"ם פ"ה ה"ב האומר לחבירו צא ולקט לך כ' תאנים משלי ואני אמלא את כרסי משלך שניהם פטורים שאין זה חליפין כדי שיהא מכר ואם צירף ואכל חייב והמתנה אינה קובעת כמכר, פי' מרן זלה"ה בדמאי ס"ז סקט"ו דה"ק שניהם פטורים אפי' צירף שאין זה חליפין, שאם היה חליפין היה דינה כמכר דצירף מיהא חייב, אבל כאן דינה כמתנה שאפי' צירף פטור

מהלכות מדינה דינם כפועל דאכולין אפי' שנים ופטורין או דדינם כמקח, ובירושלמי סוף פרקין נראה דדינם כפועל, דדיינין התם אם אוכל את האשכול הראשון כיון שלא התחיל במלאכה וכן את האחרון כיון שגמר מלאכתו, וקאמר דיכול לאכול את הראשון מפני שהוא משמרן והו"ל כשומרי פירות דאכולין מהלכות מדינה, וכ"ה בבהגר"א וסתמו כפירושו שנוטל את כל האשכול וא"צ לגרר באשכול, ובסברא נמי נראה דאכילת פועל מענין לא תחסום הוא, ודכוותה גם הלכות מדינה, וא"כ הר"ז כמתנה, וכ"ה סתמות הדברים דאף מהלכות מדינה אוכל יתר על שכרו, וש"מ דלאו מקח הוא ומאותו ענין שאוכל מן התורה, ולע"כ בסוגיא דפועל.

בביאור האופן שאין להם עליו מזונות, ומה החידוש בדין הפועלים

יד. פ"ג מ"א הפועלים שעמו בזמן שאין להם כו', בפשוטו פועל המוליך לקצות אוכל מן התורה, ומשכח"ל כשאינם המוליכין או בשעה שאינם במלאכה וכשאינן זה בדין מאומן לאומן, ואאמו"ר שליט"א כתב דבכלל אין להם עליו מזונות גם באופן שאוכלין מן התורה ואין מזונותן עליו, ויש לעי' לאיזה צורך שנה התנא כאן

דין פועלים, אי לאשמועינן דין דמוקצה כמצרף מסיפא שמעינן לה אבל לא מן המוקצה, ואפשר דאם אין להם עליו מזונות פטורין איצטריכא ל' לאשמועינן דאין חצר בעה"ב קובעת לפועלים, ול"ד לבניו וב"ב שהם כאוכלין על המוקצה מפני שמחזירין המותר, דמקבל מתנה עיניו במתנתו ואינו מחזיר את המותר, וא"כ הדין נותן שתקבע לו החצר, אלא דחצר בעה"ב אינה קובעת לפועלים, א"נ לאידך גיסא דחצר בעה"ב קובעת לפועלים כמ"ש מרן זללה"ה מעשרות ס"ג ס"ק י"ד בההיא דב"מ פ"ח א', נועי' לעיל ס"ק"א דמיתוקמא שפיר בחצרו של הפועל או של הלוקח דרך הגינה של בעה"ב ששם גוף האילן וקמ"ל דלגבי פועלים נמי איכא שריותא דעומד על המוקצה ואין החצר קובעת, ואע"פ שבמקח כה"ג עיניו במקחו דהיינו ביש להם עליו מזונות, מ"מ במתנה גרידי בתר בעה"ב, וצ"ע, שו"ר בזה בספר מרן זללה"ה ס"ד ס"ק כ"ז.

שם אבל אם יש להם עליו מזונות, יש בזה חידוש דאע"פ שחייב מזונותיו הוא פת וקטנית ולא נתחייב ליתן להם תאנים, מ"מ כשנותן להם תאנים הר"ז מכח חייב מזונות וחל גם ע"ז שם מקח.

סימן ד

בדיני קביעות מקח ודיני צירוף

(תמצית הדברים בקיצור)

א. פ"ב מ"ח המחליף עם חבירו כו', בביצה ל"ה ב' מפרשינן דפליגי אם מקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל נראה דעיקר חידושא דמתני' דחליפין כמכר ולא חשבינן ל' כמתנה, ובזה לאכול וזה לקצות החידוש דלא נחשוב המקח רק בלאכול והנוטל לקצות כתשלום, ומבואר בירושלמי ובתוספתא

דמודה ר"מ בענבים לעשותן יין, מיהו לענין הא דע"ה מעשר פירות שלא נגמרה מלאכתו מסתברא דאף בענבים לעשותן יין הדין כן, אבל לפמ"ש בירושלמי הטעם מפני שבכניסתן לבית נטבלין, י"ל דהיינו דוקא בתאנים לקצות, עס"ק, החילוק בין תאנים לענבים משום דבזו"ע ושכלין בגמר מלאכה פנים חדשות באו לכאן, ויש לדקדק מזה דבהני שלא קבע המקח בשעתו תו לא מיחייבי כשנגמרה מלאכתו, והיינו טעמי דר"מ דבתאנים לקצות גם לאחר גמר מלאכה שייך לומר שאלו הם שנקבעו במקח, והא דמדמי בירושלמי מחובר לקודם גמר מלאכה היינו מפני שאין שינוי בגוף הפרי, רק זה שהוא מחובר.

שם המחליף לאכול לחייב ולקצות פטור, מבורר דבתר דעתו של לוקח אזלינן, ויש לעי' מ"ש ממולך לשוק נטבל מיד, וי"ל דהתם בירק מיירי, וכן תאנים הנמכרין בשוק בודאי לאו לקציעות קיימי, דהרוצה לקצות לוקח בשדה והרבה ביחד, מיהו קשה דבביצה מייתי ברייתא ברוב בנ"א דורסין, ומשמע דאל"כ היה נקבע בדעת המוכר אע"פ שלוקח לקצות, והטעם משום דברובן לאכילה חשיב הגמר כמוחלט, ואפשר דבדעתו למכור לא נחלט ע"י המוכר, והברייתא מיירי בלא היה דעתו למכור, ומ"מ סמכין שעושה דאל"כ לא היה מוכר, וכ"מ בירושלמי דמעשרן מפני שידוע שיטבלו בביתו, מיהו מתני' מיתוקמא שפיר בסוג תאנים העומדין לקצות עי' פיה"מ, או דבשדה אדעתא דחברי' גמר מלאכה.

הא דתניא בביצה שם אוכל מהן עראי מיירי בלקחן לקציעות דאל"כ היו נקבעין במקח דבתר דעת לוקח אזלינן, וכמבואר במתני' דזה לאכול חייב, וכן בתוספתא קתני בעתיד לדרסן, וכ"מ בר"ש פ"ג מ"א, וכ"מ ב"מ פ"ח א' דגמר מלאכה ביד לוקח סגי לחייב, מיהו התם אין חסרון בתיקון הפרי.

ב. פ"ג מ"א המעביר תאנים בחצרו כו', יש לעי' מ"ט בניו וב"ב מותרין לצרף שתיים בחצר מ"ש מלק' מ"ח, וי"ל דהכא חשיבי כאוכלין על המוקצה מפני שמחזירין את המותר, והנה מבואר כאן ובמ"ב ובמ"י דבלא קביעות מקח וחצר אוכלין שתיים ופטורין אע"פ שענין הפועל באכילתו ואינו נטפל לתאנה כבעה"ב, וכ"מ בתו' ורמב"ן ב"מ פ"ח א', ולכאורה לאו דוקא שתיים אלא ה"ה בכלכלה מליאה דבלא קביעות אינו חייב אף כשאין דעתו להוליכה לבית, וענין מולך לשוק משום קביעות מקח הוא, דכמו שבהגיעו לשוק חשבינן ל' כהוחלט למקח ע"י קביעתו למכור, ה"ה משעה שמולך, וכ"מ ברע"ב וכן מוכח להרא"ש, וכן מתפרשת סוגיא דב"מ דבענין קביעות גורן לחייב, ולא שדעתו להוליך לבית מונע חיובו בשדה, וכן בכמה דוכתי כמשה"ק מרן זללה"ה, וצ"ע מ"ט נקט ז"ל דכל שאינו מולך לבית נטבל מיד.

שם הרי אלו לא יאכלו, משמע אפי' אחת, וי"ל הטעם משום דמוקצה מצרף כמ"ב, והא דלא הקשו הכא מפני שאין מפורש דאסור אחת, ואפשר דרק ממוקצה עצמו מותר אחת, אבל מסל וקופה אפי' אחת בלבד דליכא טעמא דצירוף אסור, ובשטמ"ק ב"מ שם בשם הראב"ד מבואר דחצר עם מקח יחד קבעי טפי ואפי' אחת אסור, אבל הדברים מחודשים, ועי' בזה ברשב"א שם פ"ט ב'.

ג. נראה דמקח קובע אפי' באחת, והא דשרינן אחת אחת היינו דוקא במלקט מדבר שלא נגמרה מלאכתו, דהגמר נעשה עם האכילה, ולא חל קביעות המקח באמצע, אבל בעה"ב המולך כלכלה לביתו ומכר אחת קבע, וכן במכניס אחת קבע לחצר וכ"מ בתוספתא, וכ"כ מרן זללה"ה, ולפ"ז מיושב בפשיטות ההיא דסל וקופה כיון שכבר נגמרה מלאכתו אפי' אחת אסור, ולר"מ ודאי יש לקיים כן שהרי מקח קובע אף בדבר שלנגמרה מלאכתו, ויתכן לפ"ז דמתני' דהעביר תאנים בחצירו חשיב כהביאן גם לצורך הפועלים, ודינם כסל וקופה ולא כמוקצה.

ד. ענין ההיתר של אחת אחת מצינו בד' דברים, במקח ובחצר ובספיתה ומקלף שעורים ומלילות, והנה שתיים אינן כגורן לחייב בלא קביעות מקח או חצר, כדחזינן שבגנה אוכל כדרכו, אלא שחשיב כנגמרה מלאכתו לענין שתועיל קביעות לחייב, ויש לשאול מה חסרון יש באחת הרי כנגמרה מלאכתו אף אחת חייב, ובב"מ פ"ט ב' גבי ספיתה הובא קרא דגורן, אבל במתני' מבואר דה"ה רמון ואבטיח אחד, ובביצה י"ג ב' אמרו דקילף ונתן לתוך חיקו חשוב גמר מלאכה. ועי"ש ברש"י ותו', ונראה דההיתר משום דדרך אכילה הוא ולא חל שם קביעות כשנטול ואוכל כדרך אכילה, וכל דבר שאינו נאכל כאחת חל קביעות על הנוסף שא"א לחשבו כמעשה אכילה בלבד, ולפ"ז נטל אחת ולא בא

לאכלה ג"כ חייב. ועי' בזה לק' סק, מיהו שמעתי מאמור"ר שליט"א דלא פסיקא לי' ד"ז, די"ל שהענין מפני החשיבות ואע"פ שאינו אוכלו, מיהו בתוספתא מצינו דאחת בבית נמי חייב, וכן בדבר שנגמרה מלאכתו כמש"כ סק"ג, וגם שני ענבים ופריטי רימון לא חשיבי כתאנה וגם בקילוף שעורים מתפרש כן וצ"ע.

ה. פ"ב מ"ה האומר לחבירו הילך איסר זה ותן לי בו כו' לכאורה טעמי' דר"מ לא תלוי בדין מקח קודם גמר מלאכה, שהרי בלוקט בידו פטור, ובלוקט בעה"ב ג"כ לא זכה אלא כשהגיע לידו, ועוד טעמא דדרך אכילה לא תלוי בגמר מלאכה, שהרי ביד הלוקח נגמרה מלאכתו, וכ"מ בירושלמי דהשיב ר"י לר"מ מהלוקט ונותן לבנו, ולא הוזכר בירושלמי דר"מ כר"א אלא במתני' דהמחליף לקצות, והיינו ר"מ דתוספתא, וכן בתלמודן ביצה שם לא לאפוקי מדר"מ אלא מת"ק דר"י, ונראה טעמי' דר"מ דחשוב לי' כנוטל אחת מן הסל, דאף בלא טעמא דצירוף חייב כמ"ש סק"ג, וה"נ אחר שלקטה בעה"ב הר"ז כנוטל אחת ממקום שליטת בעה"ב דחייב, ור"י סבר דכיון שהבעה"ב לוקט ונותן לו, לא נתבטל שם אכילה מלקיטה זו, כמו בלוקט ונותן לבנו. ויש להסתפק אם גם במוקצה מודה ר"מ בלוקט בידו דאחת פטור, או לדידה מוקצה כמו סל לרבנן, כיון דס"ל דמקח קובע במוקצה ואינו מודה אלא במחורב, ומקום הספק דכיון דסו"ס לא נגמרה מלאכתו י"ל דחשיב דרך אכילה. ונראה דאע"ג דמודה ר"מ בענבים ליין שאין מקח קובע בהן מ"מ לא יאכל עד שיעשר בנוטל מבעה"ב, וקצת משמע כן מסיפא דאתיא כר"מ.

ויש לעי' לקט בעה"ב שתיים בידו ונתן לו אחת אחת מה דינו לר"י, ונראה דהר"ז כנוטל אחת אחת מכלכלה שלא ליקט כ"צ, ובזה מסתברא דאע"פ שלא נגמרה מלאכתו דבעה"ב עיניו בתאנתו, מ"מ אין לנו שריותא דאחת אחת אלא בדבר שחסר תיקון בגופו, שלא היה כאן אוכל שעמד לימכר ועם אכילתו נעשה המקח ובכ"ג לא קבע, אבל בדבר הגמור כשבא למכרו אין גריעותא בחשיבות הפרי בזה שלא נשלם חיובו של בעה"ב, ואף במוקצה היה מקום לזון אי לאו דביארו בירושלמי טעמא דצירוף, והנה בתרומה מצינו כן דמודים חכמים בכלכלת תאנים דתרומה קובעת אע"פ שלא ליקט כ"צ, וכן אמרו בתוספתא גבי מקח דמודים חכמים לר"מ בדבר שא"צ גמר מלאכה. ויתכן לאוקומה בכ"ג, אלא דלפ"ז נפ"מ באחת אחת בלבד, ואפשר דאתא לאשמועינן דמקח קובע אף כשעדיין לא גמר ליקח הכל, כגון שפסק עמו על עשר וקיבל שתיים, דמ"מ עיניו במקחו בשתיים שקיבל.

ו. יש להסתפק מאי קסבר ר"מ בפסק עמו על תאנה אחת בלבד, האם טעמו משום דהפסיקה על חמש ג"כ מצרפתן לחיוב אפי' אחת אחת, או דה"ה באחת בלבד, ומהא דארי' והיו תאנים נמכרות מג' וד' באיסר יש לדקדק דנחית לאשמועינן חידוש זה דאע"פ שהיו פוסקין על ג' וד' כאחת לא הופרשו תרו"מ, אבל אכתי י"ל שאין טעמו של ר"מ תלוי בזה, וגם יתכן שנקט כן דמשום חשיבותן היו נלקטות אחת אחת, וממ"ש בירושלמי דה"ה דפליגי בחצר וכן מדהשיב ר"י לר"מ מהלוקט ונותן לבנו יש להוכיח דאין טעמו של ר"מ מפני שקצץ על ה' בב"א, וה"נ מסתברא שלא לחדש שני טעמים בדר"מ, שהרי בלקט בעצמו מודה שאין הפסיקה מצרפתן, מיהו צ"ע בר"ש פ"ג מ"ב.

בירושלמי אמרי' דפליגי ר"מ ור"י אף בחצר והיינו בלוקט ונותן לאחר אם החצר קובעת, ואמרו שם דלמ"ד חצר דאורייתא ה"נ לכו"ע אפי' אחת אחת אסור, ומרן זללה"ה הק' ממשניות דלק' דאחת אחת מותר בחצר, אבל התם בלוקט בידו מיירי. אלא דלטעמי' אזיל דבחצר פליג ר"מ אף בנוטל בידו, דרק במקח ס"ל לחלק בין נוטל מבעה"ב או בעצמו, ואמנם לפמ"ש הגר"א נמצא דבבית לכו"ע אסור. וכ"מ בירושלמי לעיל דבית קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ויש לעי' א"כ מאי מייתי מלוקט ונותן לבנו, לוחיב ר"י לנפשי' בבית, ואפשר דאמנם דחיויא הוא דמהא דמותיב ר"י לר"מ מבנו ש"מ דאינו מודה בבית, מ"ש ר"י לר"מ מבנו יש לפרש דהיינו הלוקט ונותן לבנו בחצר דידע דמודה ר"מ בזה דכלוקט בעצמו דמי, ומ"ש באחר דפליג, בירושלמי בעי דמודה ר"מ בלוקט בעצמו, ואפשר דהנדון מפני שר"י לא ביאר בדבריו עיקר הראיה, ומשני מבואר כן במ"ש גינת הורדים.

ז. שם ר"א אוכל אחת אחת ופטור, נראה דאוכל דוקא פטור. דכל ההיתר משום דרך אכילה, וכ"מ בתוספתא לענין בית דהניח על השלחן אפי' אחת חייב, מיהו עמש"כ בזה בסק"ד בשם אמור"ר

שליט"א, ויש להסתפק לקח ע"מ לאכול ונמלך, ובעיא כע"ז בירושלמי לענין תרומה, וי"ל דהכא קבע כיון שההיתר של דרך אכילה הוא מחודש לעקור המקח מכאן וכ"ז שלא עקרו נשאר כח המקח, ולפ"ז אפי' לקח מעקרא רק אחת וחזר ולקח עוד אחת וצירף חייב. ואאמו"ר שליט"א צידד בזה דהראשון פטור.

ח. פ"ה מ"ו האומר לחבירו כו' בורר ואוכל כו', במתני' מודה ר"מ, ואף לר"י יש חידוש דכיון שכבר הוחלט זכותו לבור בעצמו מהמחומר היה מקום לומר דכזכה במחומר דמי, או שזכה ממש בכח ברירה, וג' אופני פסיקה נשנו ובכולהו כבר נשלם המקח בנתינת האיסור, אלא שבמ"ה לא נתן לו זכות ללקט אלא נתחייב ליתן לו. וברישא דמתני' כבר הרשהו ליטול, ובסיפא קנה ממש, וכמ' ברש"י פ"ג מ"ב.

שם באשכול שאבור לי פ"ה הראשונים ז"ל במחומר דוקא, ולפמשנ"ת לא מהני אם יתלוש כולו ולא יזכה אלא בענבים שמגרגר מהתלוש, כיון שאם בעה"ב לוקט שתיים נמי לא מצי יהיב ללוקח אחת אחת ופטור, וצ"ע בספר מרן זללה"ה בזה, ועוד דמתני' מתפרשת אף כר"מ.

שם באבטיח שאבור לי, לפמש"פ הטעם מפני שאין חל שם אכילה על כולו, ונראה דאף בספת אבטיח שלם במלח חייב.

בר"ש הביא ירושלמי דמגרגר אחת אחת, ואשמועינן דלא סגי בזה שמניח האשכול מחומר, ולפי' הגר"א ה"ה בשתי חתיכות קטנות של אבטיח דחייב, וכן בשני גרגרי רמון, והנידון ברמון מפני שהדרך לאכול כמה ביחד, משא"כ באבטיח, ולכן אפי' חתיכות קטנות דינם כשתיים, ולפי' הגירסא בירושלמי קנאו יתכן דהנידון כיון שהתחיל לאכול ממנו מעט כבר הוחלט קנינו במחומר דתו לא מצי לבור אבטיח אחר, ומעתה יוכל לאכול כדרכו, אבל בפשוטו ל"מ כן, ויש לפרש דתו לא הדר כח הכסף דמעיקרא להקנות לו במחומר.

ט. שם מפני שקנה במחומר לקרקע, הק' מרן זללה"ה תיפו"ל מפני שלא נגמרה מלאכתו, והביא דבירושלמי פ"ה ה"א מוקים מתני' כר"מ, ומ"מ הק' דאף לר"מ אין צורך להשמיענו דלא נקבע במחומר שהרי אין תרו"מ במחומר, והוכיח מזה דאף מקח שלא קבע בזמן המקח חוזר וניעור בשעה שנגמרה מלאכתו לחייב. והנה אף לר"מ לא איצטריך לאשמועינן דהלוקח פירות משבאו לעונת המעשרות לא נקבעו, אלא הכא דלא קיבל זכות להחזיקן במחומר, והקליטה היא השלמת מעשה המקח, ממש כמו ברישא בתאנים שאבור לי, אלא שכאן בירר במחומר איזה מהן, ובכה"ג היה מקום לומר דהכל ממעשה המקח עד שיתלוש ומקח כה"ג קובע, ולפ"ז נראה דלא דייקו בירושלמי דמתני' ר"מ אלא גבי שתלים שגם לאחר השתילה לא נגמרה מלאכתו, דבזה שייך לשאול מה טעם להזכיר מחומר, אבל במתני' דבשעת תלישה לכו"ע מקח קובע איצטריך לאשמועינן לכו"ע, ולאשמועינן נמי דבכה"ג קונה במחומר, אע"פ שבבבבנו דמי לרישא, ואין להוכיח מכאן לנגמרה מלאכתו ע"י הלוקח דהמקח נשלם בשעה שאינו ראוי לקבוע.

הא דהדר תניא למיתני בפ"ה ה"א דלקח במחומר לקרקע פטור, עיקרו לדיוקי דלקח בתלוש חייב, אלא שלא רצה לשנות בהדיא דלא כרבנן, והחידוש בזה מפני שאין המקח לאכילה, ומפני שהתירו כאן זריעה אף לרבנן וס"ד דאף במקח מותר, ולאשמועינן דר"מ פליג גם כאן ול"ד לענבים ויין, ואפשר דנפ"מ אף לרבנן אם בעה"ב עקן לאכילה דתו לא מהני מה שהלוקח דעתו לשתלן כיון שמחשבת שתילה אינה כמחשבת גמר מלאכה, וכבר נקבעו בקליטת בעה"ב ורק במחומר מפני דעתו לשתלן.

י. כבר נתבאר דעת מרן זללה"ה דמקח קודם גמר מלאכה אע"פ שלא קבע בזמן המקח מ"מ מפני שכשיגמר מלאכה ביד הלוקח נקבע, וכתב דה"ה בחצר דאשכחן דראית פני הבית דקודם גמר מלאכה מהניא, מיהו ל"ד דהתם הקביעות מפני חשיבות הבית וכיון שנכנסו בדרך הראוי' נשארה החשיבות כשהם בבית, אבל מקח אין בו חשיבות וכיון שלא קבע בזמן המקח נשתכח ענין המכירה, ופירות דיד' הוא גומר, ויש לדון מה הדין בשבת ובתרומה אם נגמרה מלאכתו אח"כ אם חוזר וניעור, ובירושלמי מוכח דאינו חוזר וניעור בתרומה, מדדנו התם בתרם תאנים שדעתו לדוש ונמלך, אלמא אם לא נמלך אלא גמר מלאכה אח"כ פשיטא דלא קבע, וכתב מרן זללה"ה דאין ללמוד מקח מתרומה, וכנראה טעמו דתרומה קביעות קלישתא היא, משא"כ מקח שסו"ס נשתנית הבעלות, ואאמו"ר שליט"א

אמר דתרומה היה מקום לומר דדמיא לבית כיון שהמציאות שהפירות הורמה תרומתן קיימת, משא"כ במקח שנשתקע שם הבעלים הראשונים, וכמו בלקח במחורב שאינו חוזר ונעור, וא"כ יש ללמוד מקח מק"ו דתרומה, ולפ"ז נראה דבמקח פשיטא לן דנמלך שלא לגמר מלאכה נמי פטור, ובשבת אומר אאמו"ר שליט"א דדמי לבית כיון שהענין מפני חשיבות סעודת שבת, ואין מגרע מה שכבר הוזמן לשבת, ולכאורה היה נראה לדקדק מסוגיא דביצה ל"ד ב' דאף בשבת העיקר נקבע מפני היחוד לשבת, וא"כ משייחודן לשבת ועדיין לא נקבעו תו לא יקבעו בשבת, והיינו מדאמר"י התם דהא דעומר על המוקצה חשיב קביעות שבת קודם גמר מלאכה, ואכתי הרי בשבת כשיטלם תגמר מלאכה, ויש לדחות דאם יאכלם על המוקצה אף בשבת דינו כקודם גמר מלאכה כיון שמחזיר את המותר, וסגי בזה שיש אפשרות לאכול בפטור דתו לא הו"ל לתנא למיתני שביעית, ולענין מקח יש לה"ר מתו' ב"מ פ"ח א' שכתבו דלא משכח"ל שמקח מחייב ופועל אוכל אלא בשתיים שתיים, דאחר גמר מלאכה אין פועל אוכל וקודם גמר מלאכה אין מקח קובע, ואם איתא הרי בכל גמר מלאכה ביד הפועל במקח כה"ג חייב, כגון שלקח קשואין ופיקסן או שלקח מהיין ככוס ושלח, דפועל נטפל לשל בעה"ב ופטור, א"ו פשיטא להתו' דבכה"ג שנגמרה מלאכתו ביד הלוקח לא קבע, ועוד דקדקנו לעיל סק"א מהא דמודה ר"מ בענבים לעשותן יין דאין מקח קובע, ש"מ דכל הנידון מתחיל אם לאחר שתגמר מלאכה שייך לומר שזהו הפרי שנעשה בו המקח, ועוד דמ"ט פסיקא לן דמחורב לא חוזר וניעור, הרי בחצר אף בנוטה לחצר קבע, וגם יש לשאול אם נתן לאחר במתנה והוא גמון איך נחייבו, והחזיר לבעלים מאי, ומזה משמע דכל שלא קבע בשעתו אין לחדש חוזר וניעור, וענין הדיוק מהמשנה כבר נתבאר בסק"ט.

יא. בדין נתינת דמים אם קובעין בלא משיכה, בפשוטו היה נראה דכיון שבטל המקח בטלה הקביעות, מיהו יש לשאול מי גרע ממוליך לשוק דנקבע, וי"ל דהתם מוכר דרך קבע אבל מאורע פרטי נקבע לפי הלכות מו"מ וכל שלא חל המקח לא נקבע, ומ"ש בירושלמי במוצא מציאה ששם דמיהן ואוכלן התם אין מי שיעכב בעדו, אבל הכא עדיין תלוי בדעת המוכר. והגרע"א ז"ל בגליון הרמב"ם פ"י הירושלמי בכל מקח וצ"ע שהרי כבר זכה בפיו במשיכה, ומסוגיא דב"ב פ"ח א' אין ראייה שהלוקח זכה במקחו אלא שרשאי להתחזיר ויר"ש אינו מחזיר וממילא נקבע המקח, ובפשוטו לא מיירי התם בקביעות מקח שהרי כבר נקבעו בהליכתו לשוק, אבל הרמב"ם והרמב"ן הזכירו שם דנקבעו במקח, והנה הרמב"ם כתב דדמים לחדר קובעין, ויש לפרש שכך תקנו חכמים שיקבע מיד כיון שאין ראוי לחזור בו.

יב. רמב"ם פ"ה ה"ה האומר לחברו צא ולקט כו' פי' מרן זללה"ה דשניהם פטורין אפי' צירף, ולגרסת התוספתא והירושלמי דרך האוכל במנין חייב יש לפרש דאם האוכל במנין לא יאכל לא יוכל חברו למלא כריסו, אבל אם לא ימלא כריסו יוכל ליטול ב' תאנים, ולכן חשוב הכ' מקח והמילוי כריסו רשות ולכן אינו קובע.

יג. פ"ב מ"ז ובנו אוכל וחייב כו' במתני' דמירי במוקצה הו"ל כמצרף ואפי' אחת אחת אסור, ומ"ש הראשונים ז"ל ב"מ צ"ב א' דדוקא שתיים אסור היינו בעיקר הדין דבעינן צירוף, ונפ"מ במחורב והרמב"ם סתם הדברים מפני שבתחילת דבריו מיירי בין במחורב בין בתלוש, אאמו"ר שליט"א נסתפק באוכלין מהלכות מדינה אם מותרין שתיים שתיים, ונראה מהירושלמי סו"פ דאוכל את כל האשכול וא"צ לגרגר, וכן בסברא דאכילתן מענין לא תחסום ולא מדין מקח.

יד. פ"ג מ"א הפועלים שעמו כו' יש לעי' למאי הלכתא תנא הכא דין פועלים, ואפשר לאשמוענין דבאין להם עליו מזונות אוכלין אפי' בחצרו, אם מפני שחצרו אינה קובעת להם, או מפני שהם כב"ב שכאוכלין על המוקצה חשיב. שם אבל אם יש להם עליו מזונות כו', החידוש דאע"פ שלא נתחייב אלא פת וקטניות מ"מ כשנותן התאנים הרי ג"ז בכלל המזונות.

סימן ה

בדיני קביעות חצר

מקום לומר בזה דאף מדאורייתא הסדר הראוי הוא לעשר בגורן ויקב כדכתיב כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב, וכדאמרי' ב"מ פ"ח ב' דגורן בהדיא כתיב בהו, ומ"מ לא מיחייב משום טבל אלא באותן שהכניס לביתו, אבל בגמרא שם מבואר בהדיא דכ"ז שלא הכניס לבית לא נגמרה מלאכתו, דמפרשין לברייתא דקתני ואיזהו גמר מלאכה מלאכת הכנסתן דהיינו הכנסתן לבית, ואיך אפשר לומר שהכנסתן לבית דירה זהו גמר מלאכת הכנסתן, והרי גמ' זו כמפורשת דכל שהכניסן לעיר במקום שהוא גמר הכנסתן חייב, ועוד דאיך אפשר לסתום הגמר מלאכה דפ"ק דמכילתין ולפרושי דהיינו בבית, הרי אין הדבר מצוי כלל לעשותן בבית דירה [ועי' לעיל ס סק כתבנו דאף לל"ק בכל הני גורן קובע מדרבנן, אבל יש מהראשונים שלא פי' כן], וכן אמרו מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת כו' ופי' הראשונים ז"ל שמערים שלצורך בהמתו מכניסה, ואטו בהמתו לבית דירתו מעייל לה, ובלא"ה נמי מתפרש סתמא לאוצרו כיון דלבהמתו מעייל לה, כמ"ש הראשונים ז"ל דלצורך אדם אסור להערים, וכן אמרו דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות כו' ומשמע דהיינו בשעת הכנסת הפירות, ולא משמע דבכל פעם שמכניסין מהאוצר לבית עושין כן, וכן אמרו בחבר שמת והניח מגורה מליאה פירות דשמא הכניסן במוץ, והרי סתם מגורה אינה בבית הדירה, וא"כ לא נפטר הפירות, ומכ"ז חזינן דמיירי בהכנסה בדרך הרגיל לבית האוצר, ולא במאורע שמכניס לבית דירתו, וזהו הבית דמיירי ביה.

חצר החייבת אפי' מדרבנן דוקא חצר שלפני הבית ולא סתם חצר

א. פ"ג מ"ה איזוהי חצר שהיא חייבת במעשרות כו', יעוי' בר"ש דאף למ"ד דמדאורייתא רק בית קובע, מודה דמדרבנן חצר קובעת, ונראה דאף למ"ד חצר קובעת היינו חצר הבית, אבל אין דין קביעות בחצר בפ"ע, דלא מסתבר לחדש מדרבנן קביעות בחצר אטו בית אלא בחצר הבית, ולא מצינו שנחלקו בחצר מסוימת דלר' ינאי אפי' מדרבנן לא קבעה ולר"י קבעה, וע"כ היינו טעמא דאף ר"י דדריש מבשעריך לאתויי חצר היינו שערי הבית, דהא בקרא בית נמי כתיב, וה"ק קרא מן הבית וכבר משערי הבית חייב, וכיון דאפקי' קרא לחצר בלשון שער שמעינן נמי דרך שער, ולר' ינאי מפרשין בשעריך דרך כבוד כמו לכל באי שער עירו וכן בשעריך תאכלנו, וילפינן מיני' דרך שער.

הוכח דבית התבן ובית הבקר והעצים והאוצרות שבתוך העיר חייבים מדאורייתא, אפי' אין בהם בית דירה

ונראה להוכיח דבית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות שבעיר קובעין מדאורייתא, ואע"פ שאין בהם בית דירה, ול"ד לאורוות ואוצרות דתניא בתוספתא דדוקא ביש בהן בית דירה קובעין, ותחלה אקדים ההכרח לזה מסברא ואח"כ הראיות, חדא כמשה"ק אאמו"ר שליט"א דאי בעינן בית דירה דוקא א"כ נמצא שעיקר המצוה היא לעשר כל פעם המעט שמכניס לביתו לאכילה, שהרי אין דרך לאצור הכל במקום דירתו, ובפשוטו משמע שמעשר כל תבואת גורנו ויקבו כאחת, והי'

ובאמת בכל דוכתא חזינן דבית התבן ואינך הרי הם בכלל בית דקרא בפשטי' דקרא או מריבויא וכבר כתבנו בנגעים ס"א סק"ד דלא הצריכו ריבויא לבית התבן אלא במצות שהם חובת הדר כמזוזה ומעקה וכן בעורכי המלחמה דבעינן חנכו שעשוי לדירה, אבל בנגעים ובתי ע"ח שהדין תלוי בבית לחוד הדבר פשוט דהני נמי בכלל בית הן, שהדין נקבע לפי בית הראוי לדירה, כיון דלא בעינן דיור ממש, ודכוותה יש לפרש בקביעות מעשר דכיון שאינה תלוי' בדירה ממש, סגי בבית הראוי לדירה וכבר ביאר אאמו"ר שליט"א בנגעים ס"ט סק"ב דבית סתמא כולל בית התבן עי"ש.

ועוד דאיכא תנאי יומא י"א א' דסברי דבית התבן ואינך חשיבי בית דירה, ומאן דממעט להו דריש מביתך המיוחד לך פרט להני, וש"מ דבית סתמא כולל אף הני, ואף לרב יהודה דסבר דסתמא פטירי היינו דוקא במזוזה דחובת הדר היא, ולפמש"כ בנגעים שם דמהברייתא חזינן דבשערים מרבה אף אוצרות ורפת, והנודן אם ביתך ממעט להו, לפ"ז יש להוכיח מדר' יוחנן דמרבה חצר לקביעות מבשעריך, דה"ה בית התבן והאוצרות, וכבר כתבנו דלא מצינו פלוגתא בין ר' ינאי ור"י איזו חצר קובעת, וא"כ מדר' יוחנן נשמע לר"י דהני נמי בכלל בית.

ועוד דאיכא תנא ערובין ע"ב ב' דמי שיש לו בית התבן בחצר חבירו אוסר עליו, וכן מניחין בו עירוב לכו"ע, ולכו"ע הדר שם אוסר, וש"מ דבית גמור מיקרי.

והנה לגבי עיבור לעיר ג"כ מחלקינן עירובין ג"ה ב' באורוות ואוצרות שבשדה בין יש בהם בית דירה או לא, ואילו בית התבן ובית הבקר שבעיר נראה דאם חרבה העיר הרי הם מכלל בתי העיר, חדא דהא איכא תנא שהם בעצמם אוסרין, ועוד שהדר שם אוסר ולא בעינן שיהא לו בית דירה שם, דהני בית

דירה גמורה נינהו, ואם בא בעה"ב לדור בבית תבנו בשבת זו אוסר לכו"ע דאינו כאורח ואין חסרון בדירתו, נכ"נ לפור"ר עי' סי' ש"ע ס"ח דאורח אינו אוסר וכתב במ"ב דאפי' שכן, ומ"מ צ"ע בבעה"ב מאין, אע"פ שעיקרו לתבן בלבד, ואינו כאוצרות שיש בהן בית דירה, ומה"ט גם נותן עירובו שם, ועוד דלא מצינו שיבדקו בחורבות העיר איזה בית התבן ואיזה בית דירה.

ואורוות ואוצרות שבשדה סתמא דמילתא אין זה גמור מלאכת הכנסתן, דכל אדם רוצה להכניס פירותיו לעיר במקום המשתמר ושבנ"א מצויין, אלא דמ"מ אם יש שם בית דירה הר"ז בית המחייב, ועוד שאם השומר דר שם אינו ממנהר כ"כ להכניסן, וחשיב שפיר גמור מלאכה.

ונראה שבודרך הרגיל יש חילוק בתכונת הבית בין אורוות ואוצרות שבשדות לבית התבן ובית הבקר שבעיר, אבל לדינא אף אם יעשה כבית התבן בשדה לא יקבע אא"כ יש בו בית דירה, דמקומו מוכיח עליו שאינו ראוי לדירה, ויש לעי' אם אוצרות שבשדה מטמאין בנגעים, דאף אם בית התבן מטמא, מ"מ י"ל דאין שם בית לאוצר זה, ואף אם בנגעים מטמא, אכתי יש לקיים מסברא דבית דמעשר ענינו הכנסה לעיר, וכן צ"ע במזוזה ומעקה ולע"כ, וסתמות הדברים דאין חילוק היכן האוצרות נמצאין כיון דסגי בשימוש זה לחייב במזוזה, אלא שיש לדון דחשיבי כבית עראי, (ועי' ד' סי' רפ"ו סי"א דחנויות שבשווקין פטורין ממזוזה, ועי' מעשרות פ"ב מ"ב).

סיכום הדינים שנתבאר בבית התבן שבעיר, ובדעת מרן זללה"ה בזה

קצרין ש"ד אורוות ואוצרות שבשדה לאו היינו בית התבן ובית הבקר כדחזינן לענין עיבור, וכן בכל דוכתא הוזכרו בשמם, וכן הרי הם בכלל בית בשאר דוכתי, וכיון שכן יש לנו לנקוט כפשטות הדברים שהבית שמכנסין

הדרים שם קובעין עצמן כבעל הבורגנין וכדחזינן לענין עיבור דמצטרפי לעיר.

בביאור מסקנת הירושלמי, לדעת הגר"א למסקנא אין טובלין, אבל לג' הר"ש והרמב"ם למסקנא טובלים לבעל הבורגנין

מסקנת הירושלמי לגרסת הגר"א שאין טובלין לבעל הבורגנין, וגרס בברייתא דבית הספר ובית התלמוד שיש בהם בית דירה לסופר ולמשנה טובלין רק להם, ומדאיצטריך לאשמועינן בהני שהם בית גמור אפ"ה איצטריך לאשמועינן שטובלין לבעל הדירה, ש"מ דסתמא פטורין אף בעלי הדירה, וכ"ש בורגנין דגריעי טפי, ובסברא הדבר מיושב כן, דלית לן למגזר על הסופר אם אינו דר שם, וא"כ מתפרשא הברייתא ביש לו בית דירה שם, ומ"מ אינן טובלין לאחרים דהיינו שהפירות שנכנסו שם לא נטבלו, כיון שאין מקום זה ראוי לאצירת פירות וניכר שזה עראי, אבל הדר שם בקביעות כיון שזה בית גמור ראוי לאסור עליו מדרבנן.

אבל גרסת הר"ש והרמב"ם שהם טובלין לבעלי הבורגנין, וברמב"ם פ"ד ה"ה ו' נראה דהא דטובלין לסופר ולמשנה היינו אף שאין להם בית דירה שם, ופשיט מינה דכ"ש שיש לאסור לבעל הבורגנין שדר בהם, ונע"ש ברמב"ם דבאלקטיות סתם דלכו"ע פטורין, ולא חשש לזה שבמשנה נשנו יחד, דלא מיירי תנא אלא בבית החשוב לקבוע, ומה שאסרו מדרבנן לבעל הבורגנין זהו איסור פרטי, וגם נשמר בלשונו להעתיק הירושלמי בבית ספר וביהמ"ד, והתוספתא בביהכ"נ ובית תלמוד ועי' להלן, עי"ש.

ואפשר דמה שנסתפקו בירושלמי בבעלי הבורגנין לאו היינו סתם בורגנין, דאמנם השומר לן שם אבל אין דירתו קבועה שם, ובעלי הבורגנין זהו מצב קבוע יותר, והיינו דפשיט לה מסופר ומשנה, דאע"פ שאין

התבואה בעיר אינו בית הדירה, ומ"מ קובע למעשרות, אבל מרן זללה"ה בס"ד סק"ט כתב דבעינן דוקא בית שנעשה לדור בו אדם ולאפוקי בתים לאצור בהם תבואה או אורוות סוסים, ומייתי לה מהתוספתא הנ"ל.

בדין הא דחצר קובעת אי איירי בבעל החצר עצמו או באדם אחר, וביאור ספק הירושלמי בדין בורגנין לפי"ז

ב. שם איזוהי חצר שהיא חייבת במעשרות, לשון זה מתפרש שא"א לאכול עראי בחצר כזו, וסתמא דמילתא זהו הנדון הרגיל בחצר, שהרי אין דרך לאצור פירות בחצר, ולא מיירי מתני' במעביר דרך חצירו, דפלוגתא דרבי וריב"ז היא, ואם מכניס לבית שבאותו חצר אמנם י"ל דמתחייב כבר בחצר דקרינן ביה בשערין מדאורייתא או מדרבנן, אבל בכה"ג לית לי' נפ"מ כ"כ, ועיקר מתני' מתפרשת בקביעות החצר לעצמה, והיינו כשבא לאכול בחצר.

ולפ"ז מתפרשת מתני' בדין בעל החצר עצמו, שהרי אחר בלא"ה אינו אסור בחצר חבירו, ולא מיירי בקביעות פירותיו לענין שיחא אסור לאכלן אפי' בחוץ, ויש לעי' א"כ מאי מספק"ל בירושלמי אם הבורגנין טובלין לבעל הבורגנין הרי עיקר מתני' מיירי בדין בעל החצר ודכוותה בבורגנין וקתני פטורין, ואפשר דהיא הנותנת כיון דבחצר הדבר מובן דלא מיירי במקום אצירת פירות, ואילו בצריפין ובורגנין מתפרש שפיר באצירת הפירות, איכא למימר דהא כדאיתא והא כדאיתא ובצריפין ובורגנין קמ"ל דאף באוצר שם פירותיו לא נקבעו.

ונראה דמדאורייתא פשיטא לן שאין חילוק בין בעל הבורגנין לאדם אחר, דכיון דמקום זה אינו חשוב בית לטבול הפירות, אף בעה"ב עצמו אוכל ופטור, אבל מדרבנן יש לאסור לבעל הבורגנין כיון שזוהי דרך קביעותו, ול"ד לסוכת גינוסר וסוכת החג דאין

להם בית דירה אהני קביעותיהו לאסרן באכילת עראי שם.

בדין ביהכ"נ ובית תלמוד אי גם הסופר אוכל בהן עראי בלית בהו בית דירה

בתוספתא קתני בביהכ"נ ובית תלמוד ביש בהם בית דירה לא יאכל בהם עראי, ובאין בהם ב"ד אוכל בהן עראי, ולשון זה כמפורש דאף הסופר אוכל בהן עראי, ומה"ט דקדק הרמב"ם לשנות דהתוספתא מיירי בדליכא סופר שהוא קבוע טפי מאחריני, והא דקתני לא יאכל בהן עראי העתיק הרמב"ם דלכו"ע קבעי, ואמנם כ"ה פשוט הדברים, אבל אם באנו להשוות הירושלמי והתוספתא וכגרסת הגר"א א"כ בדקדוק שינו הלשון בהני ולא קתני חייבין ופטורין כברישא, דכאן הנדון רק על בעל הדירה, אבל לאחרים אינו טובל כלל, ודכוותה באורוות ואוצרות שבשדות שג"כ אין הדירה מחשבתן קבע, דגמר מלאכת הכנסתן לבית ורק לבעל הדירה טבלי, וזה סייעתא למש"כ סק"א דדוקא בשדה מיירי, דבעיר פשיטא דאם יש בבית האוצרות דירה שהם טובלין כבית גמור אף לאחרים.

בפולוגתא דאמוראי בירושלמי בבאור טעמיה דר"י

ג. **ירושלמי** פ"ב סוף ה"א ר"י ור"ג שניהם אמרו ד"א כו', תוכן הסוגיא לפי הגר"א, דר"א מפרש טעמי' דר"י מפני שיושב במקום שבוש לאכול שם, ובמקום זה אין חצר קובעת, ויש ללמוד מזה שהעובר בשוק אמר להם כן, וכפי' הר"מ והגר"א, וכיון שיושבין במקום שהעובר בשוק רואה אותן ע"כ בוש לאכול שם, ובלא"ה ג"כ זהו פשטא דמתני', ור"י מפרש טעמי' מפני שהתאנים ניתנו לכולם יחד, וע"כ לא נקבעו כולם מפני שיש לכולם זכות בהם ואין ביתו קובע להם, וע"כ הקביעות לגביה בעה"ב חיילא כשנוטל לאכול,

ובזה הדין שאחת אחת פטור, [כיון שנוטל ממקום שאינו ראוי ליקבע, והו"ל כמחבור לענין קביעות חצירו, שהרי הכל בפנים ולא נקבע עדיין, אבל אם היו יושבין בחוץ והי' נוטל מבפנים ומכניס ואוכל י"ל דהו"ל כמכניס אחת מן הסל דחייב, ע"י לעיל ס סק"ג ועי' לק' סק"ד], והיינו דקתני עד שיחזיר את פניו שיפריד עצמו מחבורתם, ותו לא מהניא לי' קביעותיהו, וכאן מבואר דאחת אחת בנגמרה מלאכתו חייב שהרי נוטל רק אחת ומ"מ קבעה לו חצרו, והיינו דמסיק דנפ"מ בין ר"י ור"א אם מותר לבעה"ב לאכול שתיים שתיים, ואם מותר לו בנתנו לכל אחד בפ"ע או דדוקא כשנתן הכל לכולם יחד, וכן אם מותר לו לאכול משנתפרדה חבילה דכיון שלא נשתייר שוב אינו תלוי בהם וחצרו קובעת לו.

שם אר"י הוינן סברין מימר כו' מקום שהוא בוש פטור כו', יש להסתפק מאי קסבר ר' יוחנן בד"ז.

בדין חצר שבחציה בוש לאכול ובחציה לא

ויש לעי' אם חצר שחציה פטורה שייך שיהא חציה האחר חייב מדאורייתא, דבפשוטו נראה דכיון דחציה פטורה שוב אין הפרדה בחציה השני ובלא מחיצות לא קרינן ביה בית ובשעריך, ואף שיש סברא לומר דכיון דמדין טפילות לבית אתינן עלה א"כ שייך לומר שהמקום שאינו בוש כבר נטפל לבית, מ"מ אין נראה כן, והגע עצמך כשהמקום שאינו בוש מרוחק יותר מהבית מאי, ובפשוטו משמע דבכל מקום שאינו בוש חייב, ולפ"ז נראה דמדאורייתא ודאי בעינן שאינו בוש בכולה, ומ"מ מדרבנן חייבוהו במקום שאינו בוש אטו חצר שאינו בוש, ואף למ"ד חצר דרבנן שייך ענין זה דכולה חדא גזירה היא, ויש ליישב בזה הא דמהני חזרת פנים כדי לחייבו, דכיון שאוכל באופן שאינו בוש הרי ג"ז כמקום שאינו בוש, דכל כה"ג שייכא ביה גזירה אטו חצר שאינו בוש.

דקביעתה חמורה ולא אזלינן בתר דעתו, ואף שיש מקום לחלק דכניסה גמורה קובעת טפי משא"כ מעביר, מ"מ האמת דכניסה קודם גמר מלאכה גריעא טפי, תדע דתנא דמתני' אתא לאשמועינן דאין חצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו וקתני המעביר, וש"מ דאם היתה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, כו"ע מודו דקבעה במעביר.

ויש לעי' מ"ט מוקמינן לה כרבי, הא אף לריב"ז נהי דלא נקבעו, אכתי כשלוקחין לאכול הרי החצר קובעת להם, ובשלמא במוליכין לקצות כיון שהם מחזירין את המותר חשיבא אכילתן מדבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל בנגמרה מלאכתו תקבע להם החצר, וי"ל דאמנם שתיים שתיים אף לריב"ז אסור, אבל אחת אחת מותרין, ואכתי קשה אחת אחת אמאי מותרין, הרי בדבר שנגמרה מלאכתו אף אחת אחת אסור כמשנ"ל לעיל ס' סק"ג וכ"כ מן זללה"ה דהיינו טעמא דמסל וקופה אסור אפי' אחת, והיינו נמי טעמי' דר"מ דבדלוקט בעה"ב ונותן לו חייב אפי' אחת, ואף בחצר כמ"ש בירושלמי, עי' לעיל שם סק"ו, וי"ל דאמנם במכניס לחצר חשיבא קביעות אף באחת, אבל הכא שהכל כבר בחצר ולא נקבעו, אף כשנוטל אחת חשיבא דרך אכילה ולא קבעה החצר, ודכוותה מצינו לעיל בירושלמי פ"ב מ"ב דבעל השער אוכל אחת אחת ופטור משום דחשבינן ל' כנוטל ממחובר, עי' לעיל סק"ג בזה.

ביאור דאין הפטור אלא כשמכניס לחצר בשביל להעביר לגג ולא בשביל שמירה כלל

ה. שם בירושלמי הביא תאנים מן השדה והעבירן לחצרו לאוכלן בראש גגו רבי מחייב וריב"ז פוטר, נראה דפלוגתתם דוקא כשאין לו תועלת בהכנסה לחצר המשתמרת, אלא שזוהי הדרך לראש גגו, או שבאמצע דרכו נכנס ליטול דבר מביתו וע"כ מכניס עמו, אבל אם מכניס ע"מ לשמרם

ולפ"ז יתכן דר"נ פליג אר"י וס"ל דבחצר כזו אף במשנה מקומו פטור, ואמרו ד"א דר"י כר"נ ס"ל, ומדר"י מוכח דר"נ מצריך שתהא כולה שאינו בוש, אבל במה שנתחדש דמקום שאינו בוש חייב, בזה לא שמענו דעתו של ר"נ, אלא דלית לן לחדש פלוגתא נוספת.

בדין בית דירה דבוש לאכול בתוכו

ונראה דבבית דירה אפי' בוש לאכול בתוכו חייב, דסו"ס בית דירה הוא, ולא אמרו אלא בחצר שכ"ז שבוש לאכול הרי הוא כרה"ר ולא כבית, אבל בבית כבר הגיעו לגמר חשיבותן, וע"כ יצטנע במקום שאינו בוש כדי לאכול, אבל אין מתבטל שם בית ע"י שבוש לאכול במקצתו ואפי' בכולו, מיהו צ"ע מה נקרא בוש שאם עומד בפתח ויכול לנעול מסתברא דחייב, וע"כ מיירי באופן שפרוץ לרה"ר, וק"ק מאי פסקי' דר"י דמיירי בשער וחנות שבוש לאכול בתוכה, אם מפני שראהו העובר בשוק, אכתי יכול לנעול, וי"ל דמ"מ שער וחנות גרע שהם פתוחים לכל עובר לצרכו, ולפמ"ש"כ החנות דינה כחצר.

בביאור חידושי דמתני' אם היינו משום דהוי קודם גמר מלאכה או מצד המעביר בעלמא

ד. פ"ג מ"א המעביר תאנים בחצרו לקצות כו', עיקר מתני' לאשמועינן דאין חצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו וכמבואר ביצה ל"ה ב' דתני עלה ר' יעקב מחייב וריב"ז פוטר, וכ"מ בירושלמי דמתני' דלא כר"מ דסבר מקח וה"ה חצר קובעין בדבר שלא נגמרה מלאכתו, מיהו בירושלמי אמרו דמתני' דלא כריב"ז דלדידיה המעביר אפי' שלא לקצות פטור דכיון שאין דעתו שישארו בחצר זו לא קבעה, ואע"פ שכבר נגמרה מלאכתו, וא"ת א"כ למה נשנו בברייתא דברי ריב"ז לחלוק על ר"י הא לדידיה בלא"ה לא קבעה, וי"ל דאם חצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו קובעת נמי במעביר, דכיון דקבעה קודם הגמר ש"מ

דהא אמרי' לעיל דמודה רבי בשכח, אלא דהתם מיירי בדעתו להביאן למקום פטור, ואיכא למימר דנקט הכי משום דבדעתו להביאן למקום חיוב בלא"ה יתחייב, אבל מ"מ אין ללמוד מקום חיוב ממקו"פ כדחזינן במעביר דפליגי ריב"ז ורשב"י בזה.

ולק"ה אמרי' נתגלגלה מאליה מהו מחזרתה כמה דתימר תמן מחזירן למקומן ואוכל ואוף הכא כן, תמן במחזירן במקו"פ ברם הכא במחזירן למקום חיוב, מה דמי לה היה עומד כו', והנה דינינן בנפלה התאנה מראש האילן שלא ברצונו דהיינו כשוכח אם יכול להחזירה למקומו, ודחי דראש האילן מקום חיוב הוא, אבל אכתי אין לפשוט מזה לנדר"ד.

וביאור הירושלמי נראה דמספק"ל אם פטורא דראש האילן משום דלאו כעומד בחצר דמי, ואף אם מכניס תאנים מבחוץ לאכלן בראש הזית פטור, או דדוקא במלקט מהתאנה הזו מינכר דרך אכילה ולכך פטור, אבל האוכל בראש התאנה והזית כאוכל בחצר דמי, ומעיקרא נקט כצד זה דתאנה כחצר דמי, וא"כ אין מועיל מה שיחזירנה לראש התאנה דגם שם חצר הוא, ורק מה שליקט במקומו מותר, ובתר הכי מספק"ל דשמא בראש התאנה כמקום בפ"ע דמי, וא"כ גם במביא לשם ממקו"א אוכל ופטור, [ודעת הגר"א דמסקנא דאינו יכול להחזירה למקומה, וההמשך בעיא בפ"ע היא], ועי' לק' סק"י.

עוד בדברי הירושלמי דמוקי למתני' בגג מבוצר לאויר החצר

ו. שם פ"ג ה"ג א"ר לעזר בגג מבוצר לאויר החצר היא מתני', פי' שאויר החצר מבצר את הגג סביב, ואם הכונה רק לענין היקף החצר יש לפרש דה"ק ר"א דרבותא דמתני' איצטריך בכה"ג שהחצר מקיפתו סביב דמ"מ אינו נטפל לחצר, אבל בפסחים פ"ז הי"ב מתפרש האי לישנא לומר שהחצר בגובה

בחצרו עד שיבא לאכלם בראש גגו לכו"ע חייב, דאף בבית האוצר אינו אוכל, ומ"מ נקבעו, דכל שמכניסם לבית או לחצר לשם אוצר זהו גמר מלאכת הכנסתן, ואין לנו ענין מה דעתו לעשות בהם לאח"ז, מיהו אפשר דבחצר כיון שאינה מקום קבע לאצור פירות, מהני טפי דעתו לחשבו כמעביר בלבד.

ומהא דאר"י משום רשב"י דהעבירן בחצרו שבמגדלא לאוכלן בחצרו שבטבריא, יש לרדק דאע"פ שאין זה המעבר הכרחי בדרכו ג"כ פטור, ולא דוקא מחצרו לגגו, דסתמא דמילתא אין המעבר ממגדלא לטבריה דרך חצרו, מיהו מיירי דוקא בדרך העברה כגון שהוצרך ליכנס לביתו וע"כ נטלן עמו.

יש להסתפק אם פלוגתייהו מדאורייתא או מדרבנן, ולכאורה למעוטי בפלוגתא עדיף ואית לן למימר דמודה רבי דמדאורייתא לא קבעה כיון שאין דעתו להכניסן, אלא דמדרבנן ראוי לאסור מאחר שנכנסו לחצר לרצונו.

בדברי הירושלמי במכניס לחצר אחת ע"מ להכניס לחצר אחרת

שם בירושלמי ר"י בשם רשב"י היו לו שתי חצרות כו', אתיא דרשב"א כריב"ז ורובה מן דריב"ז כו' פי' דלריב"ז במעביר מחיוב לחיוב חייב, ויש להבין מ"ש, סו"ס בחצר זו נכנסו באופן עראי, מאי מהני שדעתו להכניסן בחצר אחרת דרך קבע, ונראה דכשדעתו לאכלן בראש גגו דהו"ל אכילת עראי, נמצא שהכניסה לחצר צריכה לשנות את ייעודן, ולא אלימא כניסה דרך העברה לשוויינהו קבע, דאכילה בחצר אכילת קבע חשיבא, מלבד מה שנשלב חיובן מדין בית, ולפ"ז היה מקום לרדן בדעתו להכניסן לאוצר בחצר אחרת שלא יטבלו בחצר זו, אבל אין לחלק כן דכל הכנסה לאוצר ג"כ כאכילת קבע משוי להו.

ויש להסתפק שכח והכניסן לחצר ודעתו להכניסן לחצר אחרת לרבי ולריב"ז מאי,

הגג, ועכ"פ הגג אינו גבוה מהחצר י"ט, וזהו לשון מבוצר לאויר החצר, שאם הגג גבוה י"ט אין אויר החצר מבצרו דאויר החצר חשיב רק עד י"ט, [כדחזינן נמי לק' בה"ד עי"ש], ולפ"ז ה"ק ר"א דלא איצטריך לאשמועין דאין הגג כחצר אלא באינו גבוה י"ט מהחצר, אבל בגבוה פשיטא שהרי אף החצר אינה קובעת יותר מי"ט, [ולפ"ז אף מרפסת מיירי דוקא באינה גבוהה י"ט, א"נ כשיש איצטבא סמוך לה דהמרפסת בתוך י' לאיצטבא והאיצטבא בתוך י' לחצר], ואף אם נימא דחצר קובעת גם למעלה מי' מ"מ בגג גבוה י' פשיטא דאינו נטפל לחצר.

בביאור השיטות במתני' בדין חצר החייבת, וכמאן פסקינן הלכתא

ז. פ"ג מ"ה איזוהי חצר שהיא חייבת כו', בנדה מ"ז ב' אמרי' הלכה כדברי כולן להחמיר, ומבואר ברש"י דאף ר"ע ור' יוסי מפרשי איזוהי חצר החייבת, וה"ק ר"ע כל שאחד הוא הפותח והנועל חייבת ואע"פ שאין שם שומר, וכן לר"י כל שנכנס ואומר לו מה אתה מבקש, וכ"מ ברמב"ם פ"ד ה"ח דכשנכנס וא"ל מה אתה מבקש חייבת, [מיהו קשה מש"פ שם דאף באחד פותח ואחד נועל חייבת, דבפשוטו רבנן דפליגי אר"ע היינו רבנן דמתני', אבל לא מצינו רבנן שאמרו דבפותחין ונועלין חייבת ועי' להלן], ויש לעי' א"כ מ"ט לא אמרוה בהאי לישנא, ואפשר דהי' מתפרש דכ"ש שומר דחייבת, ואפשר עוד דלא מצי למיסתם כל שנכנס וא"ל מה אתה מבקש חייבת, דבעינן נמי שתהא החצר משתמרת וגדורה יפה, אלא דמ"מ הכלל הקובע הוא בא"ל מה אתה מבקש שזה קובע את החצר כבית, וכן לר"ע בבעה"ב ודיוורו חייבת אע"ג דאיכא שני בנ"א כדאמר בירושלמי, ולכן לא מצי למיתני כל שאחד פותח ונועל חייבת, אבל השתא מתפרשים דבריו כלפי רי"ש לומר דאע"ג דאיכא שומר פטורה.

ולכאורה נראה דבכל שיטה איכא קולא וחומרא דלרי"ש תלוי בשימור הכלים דכיון שהחצר משתמרת הו"ל אוצר הראוי להכניס שם פירותיו והו"ל כבית מדאוריתא או מדרבנן, ואף אם בוש לאכול בתוכה וכן אינך, וכשאין הכלים משתמרים

הגג, ועכ"פ הגג אינו גבוה מהחצר י"ט, וזהו לשון מבוצר לאויר החצר, שאם הגג גבוה י"ט אין אויר החצר מבצרו דאויר החצר חשיב רק עד י"ט, [כדחזינן נמי לק' בה"ד עי"ש], ולפ"ז ה"ק ר"א דלא איצטריך לאשמועין דאין הגג כחצר אלא באינו גבוה י"ט מהחצר, אבל בגבוה פשיטא שהרי אף החצר אינה קובעת יותר מי"ט, [ולפ"ז אף מרפסת מיירי דוקא באינה גבוהה י"ט, א"נ כשיש איצטבא סמוך לה דהמרפסת בתוך י' לאיצטבא והאיצטבא בתוך י' לחצר], ואף אם נימא דחצר קובעת גם למעלה מי' מ"מ בגג גבוה י' פשיטא דאינו נטפל לחצר.

ולפ"ז נראה דגג גבוה י' אע"פ שאין בו ד"א על ד"א אינו מתבטל לחצר, דכולה שמעתין מתפרשא בגג מבוצר לאויר חצר דהיינו שאינו גבוה י', וע"ז אמרו דבאין בו ד"א בטל לחצר [וכן אם מפרשינן מבוצר לענין ההיקף סביב, ג"כ י"ל שאם אין החצר מקפת את הגג אינו נדון כחצר אף באין בו ד"א, כיון שיש אפשרות שימוש בגג בלא החצר הרי הוא נדון בפ"ע, אבל אין נראה כן דמ"מ עיקר השימוש דרך החצר].

שם מכיון שהעביר דרך חצר לא נטבלו, נראה דקו' זו לא תליא בהא דקאמר דמתני' בגג מבוצר לאויר חצר, ואמנם אם נפרש מבוצר מוקף סביב בחצר, א"כ ע"כ מיירי בהעביר דרך החצר, אבל גם אם אין הגג מבוצר סתמא דמילתא מכניסין דרך החצר, ולית לאוקומי מתני' במאורע שזרק דרך רה"ר לגג, ועוד דבכה"ג פטור כיון שלא הכניסין דרך שער, ואמנם אין שער לגג אבל שער החצר מיהא צריך, וע"כ קמ"ל דמתני' דאע"פ שהכניסין דרך שער החצר אין החיוב חל עליהם בגג, ושפיר פריך דלרבי נטבלו בדרכן לגג.

שם ה"א רבי וריב"י היו מכניסין את הכלכלה לאחורי הגגות כו' ולא ריב"י

ביאור ענין חצר הצריכה שומר, ולמה נחשב חצר המחייבת

שם חצר הצורית, בנדה שם מפרש שכן בצור מושיבין שומר על פתח החצר, ונראה דסתם חצר מוקפת יפה ומבחינת המחיצות החצר משתמרת, וכ"ש אם יש לה דלת אלא דאין דרך לנעול החצר אלא בלילה אבל ביום הדלת פתוחה כדי שבנ"א שצריכין את בעה"ב יוכלו ליכנס לבית, והיינו דצריכין שומר שישגיח על הנכנסים לחצר ולא היו נועלין, ועי' ב"ב ז' ב', ולפ"ז ניחא דאין השומר כמחיצה לחצר אלא שהוא מונע את הרבים מליכנס, והחצר שמורה מצד עצמה, ולא דוקא שומר דאם החצר נעולה כ"ש דחייבת.

בביאור דעת ר"ע באיזה אופן איירי שאחד פותח ואחד נועל

שם רע"א כל שאחד פותח ואחד נועל פטורה, מבואר שיש לה פתח ומנעול, ולכאורה פירוש דאין החצר תלוי בדעת אדם אחד לנועלה אם ירצה, שיש שם שני דיורין ואם הייר השני רוצה שתהא פתוחה לא יוכל לנועלה בע"כ, ולפ"ז לא הוזכר במתני' אם באמת רגילין לנועלה בכל פעם, דאף אם עתה נעלוה שניהם פטורה כיון שאין אחד מהם מרגיש בה כבכיתו, ובע"כ שותפותם בחצר באופן שלא יוכלו להשתמש בה כבית, ובדאיכא רק בעה"ב אחד, או אפי' יש לו דייר מ"מ העיקר תלוי בדעתו של בעה"ב, בזה אע"פ שהבעה"ב מניחה פתוחה חייבת כיון שיכול לנועלה אם ירצה, [והדייר פטור כמ"ש בשנות אליהו, וזהו מוכיח כמ"ש דלא מיירי כשאמנם בעה"ב החליט שתהא נעולה תמיד, דסתמא אין נועלין את החצר, עי' ב"ב ז' ב'], ולפ"ז אפשר שאין הכלים נשמרין בתוכה ומ"מ חייבת לר"ע, וזהו שכ' רש"י נדה מ"ז ב', ואאמור' שליט"א תמה דבנועלה לכו"ע חייבת, ועי"ש מ"ש בזה.

פטורה אע"פ שאינו בוש לאכול בתוכה, וכן לר"ע העיקר תלוי אם יש ביד בעה"ב לנעול חצרו לפי רצונו, ולא מהני מה שיש שומר שהנכנס לא יטול הכלים משם, דכיון שאין ביד בעה"ב לעשותה רשות פרטית לפי רצונו אינה קובעת, וכשאחד הוא הפותח והנועל אע"פ שהחצר פתוחה כל היום כדרך החצרות, אפי"ה חייבת, וכן לר"נ מבואר בירושלמי דבחנות אם בוש לאכול בתוכה פטורה ואע"פ שהבעה"ב שומר שם כל היום וגם נועלה, וכן לענין החיוב איכא גוני דאף בלא שומר אינו בוש לאכול בתוכה, [והכי משמע דר' יהודה פליג אר"נ, ואע"פ שמורה לו דבעינן שלא יהא בוש לאכול בתוכה כדאמר בירושלמי], וכן לר"י, וכן לר' יהודה כדמשמע פשוט הדברים שדבריו כדברי התנאים הראשונים הם, ואמנם לא ברירא לן מדבריו כלל לא לחצר אחת, אבל שמענו מדבריו דפעמים שחייבת אע"פ שאין שומר והיינו הפנימי והחיצונה בכל ענין פטורה.

והיינו דקאמר הלכה כדברי כולן להחמיר שבכל תנאי מהם סגי לחיוב וכמ"ש הרמב"ם, ובאופן דמשכח"ל קולא בדבריהם כגון שהכניס לחצר שלא דרך השער, דלמ"ד שזוהי חצר החייבת תו לא מיחייבא בחצר אחרת, [ובבית אחר תליא בפלוגתא אם חצר דאוריתא או דרבנן], בזה מחמירין ככולהו ועתו"י יומא י' ב', וכצ"ל בכונת רש"י נדה מ"ז ב', ולכאורה שתי הלשונות שוין לדינא, ופלוגתתם רק בפירוש לשון להחמיר אם הכונה דלחומרא בעינן כולהו או דמחמירין ככל חד מינייהו, אלא דל"א דבעינן כולהו מצינן לפרושי דר"ע ור"י לא פליגי לחייב בא"ל מה אתה מבקש ובאחד פותח ונועל, ולכן הזכיר רש"י רק דברי ר"ש ור"נ, אבל אכתי דברי ל"א אמת לל"ק שברש"י.

והחיצונה פטורה דאינה יכולה לנעול מפני הפנימית, וזהו שאמרו בירושלמי דלא הוסיף ר"י כלום ע"ד ר"ע, ואמנם לרשב"א בירושלמי דבבב"ב ודיוורו מחייב ר"ע, איכא למימר דר"י בכל ענין פטר לחיצונה, אבל לתנא דמתני' דמשמע דבכל ענין פטר ר"ע, א"כ ר"ע ור"י שוין, [וגם יש לדון אם גם בדיוורו מהני רגל הפנימית בחיצונה לפוטרה], ויש ללמוד מזה דר"י מיירי בדיוור אחד בכל חצר, דאל"כ הרי הוסיף טובא על ר"ע ועל כולו תנאי דשמירת חיצונה מהניא לפנימית.

והרמב"ם בפ"ד ה"י כתב שתי חצרות זו לפנים מזו שתייהן קובעות, והיינו דלא כר"י כמ"ש הכ"מ, וצ"ע איך סתם הדברים דע"כ מיירי כשהחיצונה ראוי' לקבוע מפני שהשומר משמר או שאינו בוש לאכול, ולר"י אף בחצר אחת כה"ג פטורה דהעיקר תלוי אם אחד פותח ונועל, וא"כ לא חידש ר"י בחיצונה פטור טפי מסתם חצר, וכיון דקיי"ל דחייבת תו לא איצטרך לאשמועין בחיצונה, ונראה מזה דהרמב"ם מפרש דלר"י גרע פנימית בחיצונה טפי משני דיוורין בחיצונה ואפי' בעה"ב ודייר פטר דייר לחיצונה, והיינו דקמ"ל דלא כר"י ולא פטר פנימי את החיצונה אם בחיצונה יש תנאי חיוב, מיהו עמשה"ק לעיל דלא מצינו חולק אלא תנאי דמתני' וי"ל דר"ע פליג עלי', דכל שחיצון הוא הבעה"ב ויכול לנעול חייבת.

ביאור דין בית שער האם איירי בבית שער הבית או החצר

שם מ"ו בית שער, פ"י הר"ש והר"מ בפיה"מ מבוא הבית, אבל בפ"ד ה"ט פ"י בית שער של חצר וכ"ה במלחמות סוכה ח' ב', ואמנם ודאי דמתני' מתפרשת אף בבית שער של חצר, כדתנן בפ"ב מ"ב היו יושבין בשער והיינו שער הפתוח לרה"ר והוא שער החצר, אבל יתכן דגם בית שער של בית דינו כחצר שאינו מקום חשוב לעצמו, לפי שאינו עשוי

והרמב"ם בפ"ד ה"ח מפרש לה בנעולה שכ' דחצר שאחד פותחה ונכנס ואחד בא ונכנס או יוצא ונועל הואיל והן פותחין ונועלין הר"ז קובעת, משמע דמפרש דלר"ע כל חצר משותפת אינה קובעת כיון שחבירו נכנס ופותחה לדעתו, ולכן אע"פ שהוא נועלה כשיוצא פטורה, ופסק דחייבת כרבנן דר"ע כיון דסו"ס החצר נעולה בפני כל אדם, והשותף השני אע"פ שנכנס לדעתו אינו מבטל ממנה שם חצר, וצ"ע דלפ"ז הו"ל למיתני חצר שיש בה שני דיוורין אע"פ שנועלין כשיוצאין פטורה כיון שכל אחד פותחה לדעתו, גם מה שפסק כרבנן דר"ע צ"ע כמשה"ק לעיל דלא מצינו רבנן דסברי דחייבת ככה"ג אלא בדאיכא שומר או שאינו בוש לאכול בתוכה והני כבר כתב הרמב"ם דחייבת, [ונראה שזוהי תמיהת הכ"מ, ודוק], וצ"ע. שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ה ס"ק י"ב שכ' בדעת הרמב"ם דע"י שנועלין איכא טעמי דשאר תנאי לחיובי עי"ש.

בביאור הטעם למה החצר הפנימית חייבת בכל ענין

שם רי"א שתי חצרות כו' יש לעי' בדברי ר"י דמשמע דפנימית חייבת בכל ענין אע"פ שיש שני דיוורין בפנימית, שהרי לא הזכיר כמה דיוורין בחצר, וא"כ מ"ט הפנימית חייבת, אע"ג דליכא שומר, ויש לפרש הטעם מפני שבני החיצונה מונעין את רגל הרבים וכיון שהנכנסין מועטין משתמשין בה כבית דירה, ואם נימא דדוקא בחצר דחד בפנימית וחד בחיצונה, א"כ לא חייב ר"י את הפנימית אלא מפני שאחד פותח ונועל, ואתיא דר"י כר"ע, שהרי חייב ר"י את הפנימית אע"פ שאין שומר יושב ויכולין בני רה"ר ליכנס דרך החיצונה (או בני החיצונה) וגם לא התנה שלא יהא בוש לאכול [מיהו לר"א בירושלמי פ"ב ה"א מצריך ר"י גם תנאי זה, וי"ל דסתמא אינו בוש בפנימית] ושאל מה אתה מבקש, וע"כ דבזה שיכולה הפנימית לנעול סגי לחיוב,

לשימושי דירה אלא למעבר, והרי הוא עם החצר במצב שוה, וצ"ע.

ירושלמי ה"ג רבי אומר ד"א אע"פ שאין שם ד' דפנות כו', הגר"א פי' דפלותתם בגדר בית אם צריך ד' דפנות, אבל לפ"ז איכא תנא דלא מצריך ד"א בבית ול"מ כן, ובפשוטו פלוגתתם בדין סוכה דרבי מצריך ד"א ור"ש מצריך ד' דפנות, והכי איתא בתלמודן, וכאן נוסף דר"י מצריך תרווייהו, ולפ"ז נראה דלכו"ע בית בעי ד' דפנות דאל"כ הו"ל אכסדרה, דרק בסוכה קמפלגי, ועמש"כ בזה אאמו"ר שליט"א בנגעים ס סק.

האם צירוף שתיים חייב מדאורייתא, או דהוי דרבנן להרחיק מהדאורייתא

ח. שם מ"ח תאנה שהיא עומדת בחצר כו' ואם צירף חייב, לכאורה נראה דמדאורייתא אפי' צירף פטור דכל שנוטל בדרך אכילתו לא חל ע"ז קביעות דהכנסה לבית, ואמנם היה מקום לומר דלא בעינן קביעות דהכנסה לבית אלא דכ"ז שלא הכניסן לבית לא נגמרה מלאכת הכנסתו, וא"כ בכה"ג חייב מדאורייתא, אבל לפ"ז קשה מנלן דאחת אחת פטור, וע"כ דבעינן חשיבות דהכנסה לבית, וא"כ מסתברא דאף בצירוף כל שנוטל בדרך אכילתו פטור, ומיושב בזה שלא התירו חכמים בדבר שקרוב לאיסור דאורייתא.

אבל קשה דבב"מ פ"ח א' מפרש ר"פ לברייתא בתאנה שנוטה לחצר ומתפרש דלוקח דומיא דפועל חייב מדאורייתא כיון שהכניסן לבית או לחצר, ואין לומר דמיירי בלוקח יותר מכדרך אכילה, דהא פועל לא הותר לו אלא כדרך אכילה, ואפשר דבמקח חשיב טפי קבע דבעה"ב שאוכל מתאנתו חשיב הכל דרך אכילה, אבל בהקדים ולקח שתיים איכא טפי קביעות בחצר ומדאורייתא נמי חייב, [וזכינו בזה לסברת הראב"ד ב"מ שם וברשב"א פ"ט ב' דבדאיכא מקח וחצר אפי' אחת אסור, הובאו דבריו לעיל ס סק

ולפ"ז אין הטעם משום דתרי קביעות גרע, אלא דהא דלא חשיבא הכנסה לחצר היינו דוקא בלוקט מתאנתו, אבל בלוקח מחבירו הר"ז כמכניס מבחוץ לחצר דאפי' אחת חשיבא קבע], מיהו אכתי מסברא לא הוה מדמינן פועל ללוקח בזה, דסו"ס הפועל בדרך אכילה מלקטן.

ואפשר דכי איצטריך קרא באוכל מהסל והקופה שבחצר שעדיין לא ליקט כ"צ ולא נגמרה מלאכתו, אבל מ"מ יש כאן הכנסה גמורה לחצר, ולוקח כה"ג אפי' אחת חייב כמשנ"ת לעיל ס סק"ג, ולא רצו להאריך בגמרא ונקטו גונא דתאנה הנוטה לחצר אע"ג דאיסורה מדרבנן, ואפשר דפועל רשאי להכין כמה תאנים באופן ששייך קביעות מדאורייתא דלא נפיק מכלל דרך אכילה לענין פועל, אבל איכא שפיר חשיבות קבע דהכנסה לחצר, ולפ"ז אמנם שתיים לאו דאורייתא הוא אבל חמש או יותר הוי דאורייתא, ובזה מיושב דהרחיקו חכמים מהדאורייתא, וכן בסברא דשתים לא נפיק מדרך אכילה כ"כ.

בסברת פלוגתת ר"ש ור"ט והאם פליגי גם במקח, או רק בקביעות דחצר

מ. שם רש"א אחת בימינו כו', טעמי' דר"ש משום דכל אחת בפ"ע וניכר בה דרך אכילה ובצורה זו לא חשיבא קביעות דהכנסה לחצר, ולפ"ז מודה ר"ש לר"ע דמגרגר באשכול, דהתם איכא צירוף כמה גרגרים יחד, מיהו ת"ק דר"ש סבר דאף לר"ט אחת בימינו ואחת בשמאלו חייב, דסו"ס תרתי נינהו, ואשכול שאני שהוא גוף אחד.

וכן טעמי' דר"ט במשנה ט' דנוטל את כל האשכול משום דהכי אורחא דמילתא בדרך אכילה ואין בזה קביעות דהכנסה לחצר, וכתב אאמו"ר שליט"א דאם נטל שני גרגרים מהמחומר מודה ר"ט דחייב, ורק מפני שהכניס כל האשכול כדבר אחד אין כאן צירוף וחשיב הכל דרך אכילה, והדבר מוכח כן שהרי אף

בין מקח לחצר הוא מפני שהמקח מצרפן דיש כאן שנים שלקחן.

ולפמשי"פ אאמו"ר שליט"א בירושלמי דנותנין לו שהות לפצע בה פעם ראשונה

ושני' ושלישית ואם לקט את השני' בתוך כדי שהות ראשונה נטבלו שתיהן, דלענין אותה שבפיו קאמר דאם ליקט את השני' קודם זמן זה נטבלה גם אותה שבפיו, לפ"ז מבוואר דלרבנן אף אותה שבפיו נטבלת ומיושב הענין יותר וכ"ה פשטות הדברים דמדין צירוף אתינן עלה, - בביאור הירושלמי פי' אאמו"ר שליט"א דאם נמצאת בפיו שיעור כדי ללעוס בה ג' פעמים (כלשון הפוצע זיתים פ"ד מ"א) תו לא מצטרפא, ואפשר דבעינן דוקא שיפצע בה ג' פעמים דעי"ז חשיבא כליתה לענין צירוף, ולפי שלשון שהות אינו מבוואר לפיכך הוצרך ר"ז לבאר דלענין צירוף השני' קאמר, וה"ק אם רוצה שלא תטבל אותה שבפיו לא ילקוט את השני' בתוך שהות הראשונה עד שיפצע בה ג"פ ואז מותר לו ללקוט השני', א"נ י"ל דאמנם לפצע היינו אכילה, אבל אף באינה בתוך פיו אם כבר היה יכול לאכלה תו לא מצטרפא.

בטעמא דראש התאנה אינו קובע למעשר, אם משום דלא חשיב חצר, ואם דוקא בלמעלה מעשרה

י. שם עלה לראשה ממלא חיקו ואוכל, יש להסתפק מהו ההיתר של ראש התאנה האם הטעם מפני שמקום זה לא חשיב חצר, או מפני שחשיב טפי דרך אכילה ולא חשיבא הכנסה כשאוכל במקום לקיטתו, ונפ"מ אם הביא שאר פירות ע"ג התאנה לאכלם שם, והרמב"ם ב"פ ה כתב שאין אויר חצר קובע, ומבוואר דה"ה אם יביא שאר פירות לשם דפטור, וכבר נתבאר לעיל סק"ה דזוהי סוגית הירושלמי בנתגלגלה מאל"י דמעיקרא סבר דבראשה ג"כ מקום חיוב הוא, ודחי ד"ל דלאו כקרקע חשיב.

בנוטל אשכול גדול פטור לר"ט אע"פ שאילו חלקו לשנים יש כאן שני אשכולות, וש"מ דטעמי' דר"ט רק מפני שהוא דבר אחד ונלקט בב"א.

והנה לא מצינו שנחלקו ר"ש ור"ט במקח דדוקא אחת ודוקא מגרגר וכ"כ הר"ש פ"ב מ"ו דמודה ר"ט במקח, ונראה הטעם משום דבמקח אין לחלק בחשיבות המקח באיזו צורה אוזחו הלוקח את מקחו, דסו"ס יש כאן מקח על שתיים והם ביד הלוקח, וה"ה באשכול לפמ"ש אאמו"ר שליט"א דבחילק שני ענבים בידו חייב, אבל בחצר גם מצב הפרי משתתף בצורת ההכנסה, ובכה"ג דרך אכילה הוא.

וי"ש להסתפק בהא דאמר ראב"ש בירושלמי דג' בימינו וג' בשמאלו כו' אם גם במקח פליג דאוכל ג' ג' ופטור, דג' ידי' כאחת דאבוהי', או"ד עיקר הא דמשער בגרמיה היינו דוקא בחצר, ומודה ראב"ש דשאר בנ"א אף בחצר שיעורן א' בימינו וא' בשמאלו אלא דס"ל דכל שנוטל כדרך אכילתו לא נקבעו, וכל אחד משער בגרמיה, אבל במקח הדין נקבע לפי סתם בנ"א, ואף ראב"ש חייב בשתיים במקח, והכי מסתברא.

בנידון האם גם אותה שבפיו נטבלת או רק זו שבידו

שם ואחת בפיו, משמע דרבנן חשבי צירוף אף כשאחת בפיו ואחת בידו, ולכאורה נראה דאותה שבפיו אינה נטבלת, אבל אותה שבידו לא חשיבא דרך אכילה כיון שאחת בפיו ועדיין לא הגיע זמן אכילה של שני', וק"ק דא"כ מה לי אם תאנה בפיו או פרי אחר, ובפשוטו משמע דאם אוכל בפיו תאנה מביתו ג"כ לא מצטרפי לחייב השני', ויש ליישב, ועוד ק"ק דא"כ הו"ל לר"ש לחלוק גם במקח דאחת בפיו לא מצטרפא, כיון שאין הנדון אלא על השני', ולעיל כתבנו דהחילוק

סולם כעומד בשדה דמי, וש"מ דאילן דוקא קובע מקום לעצמו.

בגדון כמה זמן ישהה ולא יעטרפו ב' התאנים ליחשב קביעות למעשר, בדברי הירושלמי בזה

יא. עיקר ענין הצירוף שאמרו בירושלמי בשמות כדי לפצע ובזרק למעלה מי' לא ברירא לן, שהרי כתבנו לעיל ס"ד סק"ז ע"פ התוספתא דהמכניס אחת לחצר שלא ע"מ לאכלה ג"כ חייב, וא"כ גם הראשונה מיתלא תליא שאם לא יאכלנה אלא ניחנה על השלחן חייב כדתניא בתוספתא סופ"ב, ואילו בירושלמי משמע דהראשונה נקבעת בפטור אם לקט את השני' לאחר שהות, ואמנם לפמ"ש"פ אאמו"ר שליט"א דדין שהות נאמר בפיו דוקא א"כ י"ל דבירו בכל ענין נטבל, אבל אכתי מזרק למעלה מי' משמע שאם הוציאה לגמרי מהחצר תו לא מיחייבא, ורק מפני שעתידה לחזור מאל"י מיד למטה מי' נטבלו שתייהן, ועכ"פ ש"מ דאיכא גוויי שלא נטבלה ראשונה ואע"פ שלא אכלה, אלא די"ל דהיינו דוקא בפיו או חוץ לחצר, אבל בחצר אפי' אחת נטבלת, וקצת ל"מ כן, ושמא כ"ז שהיא בידו חשיב דרך אכילה באחת אע"פ שאינו אוכלה עתה, ורק בהניחה על השלחן חייב.

ודעת אאמו"ר שליט"א דאחת בלבד אע"פ שאין דעתו לאכלה פטור דהו"ל כקודם גמר מלאכה דניכר שזה עראי ולא קבעה חצר וכן מקח בכה"ג, ומ"מ מהני צירוף דלא חשיב כהכניסה במוץ כיון שנכנסה כדרך, וכמו דמהני פיקוס ועשיית יין ושמן בבית, וכן מרן זללה"ה בס"ד ס"ק ל"ב תמה ע"ד התוספתא הנ"ל מ"ט חייב באחת, וש"מ דס"ל דאחת בכל ענין פטור, מיהו לאחר גמר מלאכה קבעה חצר אפי' באחת דלא אלים כח חצר ומקח לשוויי גמר מלאכה וקביעות באחת לחוד, ולפ"ז טעמא דאבטיח ורמון משום דחשיבי טפי ליקבע בפ"ע, אבל לפמ"ש"כ

ויש להסתפק אם דוקא למעלה מי' פטור, [ותוך ג' נראה דכרקע דמי], ומצינו בירושלמי דלמעלה מי' כחוץ לחצר דמי, אלא דהתם באויר מיירי, אבל באילן י"ל דתוך י' נמי כמקום בפ"ע חשיב, או"ד היינו דקתני עלה לראשה דמשמע למעלה, לומר דדוקא למעלה מי' פטור, וכע"ז יש לדון בהא דתנן ברכות ט"ז א' האומנין קורין בראש האילן כו' אם גם למטה מי' אסור, דלפמ"ש"פ רש"י שם דע"ג הזית והתאנה שענפיהם מרובין ליכא ביעתותא, אפשר דה"ה פחות מי' דשרי, ולפ"ז לשון בראש האילן נשנה בדוקא, ואין הכונה כל שע"ג האילן, וצ"ע כיון שלא הוזכר חילוק בזה, שו"ר דאאמו"ר שליט"א דקדק מהירושלמי הנ"ל דבאילן נמי דוקא למעלה מי', והיינו ע"פ לשון הרמב"ם שכ' ע"ז שאין אויר חצר קובע.

הא דאמרי' בירושלמי שם דאויר למעלה מי' אינו כחצר, אע"ג דבעלמא רה"י עולה עד לרקיע, נראה דהיינו משום דבעינן הכנסה למקום קביעות, כדתניא ב"מ פ"ח ב' דזהו גמר מלאכת הכנסתן, ובאויר למעלה מי' כחוץ לחצר דמי לענין זה, [ובבית נראה דכמאן דמליא דמיא], ולפ"ז נראה דאם מונחין כמה תיבות וע"ז אפי' הפירות במונחין בעליונה הרי"ז כמונחין בחצר דכל כה"ג כמונחין למטה דמי, ודוקא באילן חשבוהו כמקום בפ"ע כמשנ"ת לעיל דנסתפקו בזה בירושלמי, ולפ"ז י"ל דה"ה אם האדם עומד ע"ג סולם למעלה מי' דכעומד בקרקע דמי, דלא אמרו אלא באילן שקובע מקום לעצמו ואינו מתבטל לקרקע, וכענין שכ' הרא"ש ברכות שם דע"ג אילן כעומד בעלייה דמי ולא חשיב עומד ע"ג מקום גבוה ומתפלל אלא בעומד ע"ג כסא ושרפרף, ודכוותה לענינו ע"ג כסא מתייחס לקרקע וכמונח בחצר דמי, וכ"ש ביד האדם דאין לחלק בין אם הוא עומד ע"ג קרקע לעומד ע"ג כסא וסולם, ולפמ"ש"פ לעיל סק"ה בירושלמי הרי הדבר פשוט דאדם העומד ע"ג

הטעם משום דדרך אכילה לא נקבע, ובהני דרך אכילה דמה"ט לא קבעו מקח וחצר ע"כ נשאר חלק שאינו דרך אכילה, מיהו אכתי באחת דכדרך אכילה חשיבא, וצריך לחזור יתכן דאע"פ שאינו אוכל מיד ג"כ שייך פטור ולהתבונן בכל מש"כ, ולא זכינו לזה כעת.

סימן ה בדיני קביעות חצר

(תמצית הדברים בקיצור)

א. פ"ג מ"ה איזוהי חצר וכו', יעוי' דלכו"ע חצר קובעת אלא דפליגי אם מדאורייתא או מדרבנן ולא מצינו שנחלקו בדיני חצר מכח פלוגתא זו, ויש ללמוד מזה דלכו"ע רק חצר הבית קובעת דאף למאן דילף מבשעריך קרא דבית סמך אלא דבשעריך מוסיף שמשערי הבית כבר חייב, ויש לעי' מהו בית דקרא, אם בעינן בית דירה דוקא או דסגי בראוי לדירה, ובכל דוכתא מצינו שבית התבן ובית האוצרות בכלל בית, אלא דאיכא דוכתי דמצריכין להו ריבוי מקרא, והיינו היכא דהמצוה תלוי' בדירה כגון מזוזה ומעקה ועורכי המלחמה, אבל בנגעים ובתי ע"ח לא איצטריך ריבויא ששם הדין בגוף הבית ולא מחובת הדר ולפ"ז מסתברא דאף לענין קביעות מעשר בעינן רק חשיבות בית ולא בחובת הדר תליא, וגבי מזוזה משמע קצת דבשעריך מרבה אף בית התבן, אלא דביתך ממעט להו, ולפ"ז הכא דכתיב בית וכתיב בשעריך הנהו נמי בכלל.

והנה אי לאו דאשכחן בתוספתא דאורוות ואוצרות שבשדה פטורין אא"כ יש בהן בית דירה, היה הדבר פשוט דאוצרות התבואה זהו עיקר בית דקרא, אלא דמזה משמע דבדירה תליא מילתא, ונראה דאוצרות שבשדה לאו היינו בית האוצרות שבעיר, דה"נ לענין עיבור העיר מצריכין בהו בית דירה, ואילו בית התבן והאוצרות שבעיר נראה דדינם כעיר אף בלא דירה, כגון אם חרבה העיר דהני נמי מצטרפי, דהא לגבי עירובי חצרות איכא למ"ד דשימוש זה לחוד משוי להו דירה, ולכו"ע הדר שם אסור, ונותן עירובו שם, דכיון דבית גמור ניהו וראוין לדירה נקבע דינם כבית קודם השימושין, ואין בשימושי התבן לגרע, וכדחזינן במזוזה דאיכא למ"ד דע"י שימוש זה חשיבי דירה, וקיי"ל הכי, ואפשר דטעמא דמילתא משום דבעיר הכל מתייחס לדירה, וכמו שהדר בבית כל חדרי הבית כדירה חשיבי, אף שאינם מקום פיתא, ה"ה אוצרות שבבתי העיר, ולענין קביעות מעשר הדבר מובן יותר דאוצרות שבשדה אינם לקבע. דאין אדם מניח אוצרותיו בשדה דליכא אנשי ולא משתמר, אלא דכשיש בהן בית דירה ע"כ בית מיקרו, ועי' לק' סק"ב דלהגר"א אפשר דאף בבית דירה קבעי רק לבעל הדירה.

ולפ"ז מיושב הא דקתני בברייתא דהכנסה לבית זהו גמר מלאכת הכנסתן, כ"מ לל"ק ב"מ פ"ח ב' דמיירי בהכנסה לבית האוצר, וכן הגמר מלאכה שהוזכר בגמרא שנעשה בבית היינו בבית האוצר ולא בבית הדירה, כללא דמילתא בית הראוי לדירה בעינן ולא מקום פיתא ולינה אבל מרן זללה"ה לא כ"כ, וצ"ע. ואאמרו' שליט"א ג"כ תמה בזה דא"כ נמצא שמצות המעשר לעשר כל פעם המעט שמכניס לביתו לאכילה, ובפשוטו משמע שמעשר כל גרנו ויקבו בב"א.

ב. שם איזוהי חצר שהיא חייבת במעשרות, לשון זה מתפרש שאסור לאכול בה עראי, ולא מיירי לענין קביעות הפירות שאפי' יוצאים יהא אסור לאכול מהן עראי, וסתמא דמילתא אין מכניסין לחצר כדי לאצור בה, ולפ"ז צ"ע מאי מספק"ל בירושלמי אם טובל לבעל הבורגנין הרי עיקר מתני' בבעל החצר מיירי, ודכוותה בבורגנין וקתני פטורין וי"ל דהא כדאיתא והא כדאיתא דאמנם בחצר מובן דהנדרון

באכילה שם אבל בבוגגין שייך לדון בדין אוצר ולכן מספק"ל אם גם אכילת בעל הבוגגין פטור, ונראה שהנידון מדרבנן כיון שזוהי דירתו הקבועה ול"ד לסוכת גינוסר שזה עראי טפי, אבל בעל הבוגגין דר שם זמן מרובה כדחזינן דעושין אותם עיבור לעיר, והר"ז לגבי דירי' קביעות בית, אבל הפירות שאוצר בהן אינן נקבעין דאין הכנסתן דרך קבע שסופו להביאן לעיר.

מסקנת הירושלמי לגרסת הגר"א דאינו טובל לבעל הבוגגין וכן בית הספר שיש בו בית דירה טובל רק לסופר, ובסברא הדבר מיושב שבלא בית דירה אין לאסור על הסופר, ועם בית הדירה ג"כ י"ל שאין בית זה ראוי לאוצר קבע, אבל מ"מ לדידיה יש לאסור שהרי יש לזה חשיבות בית וזוהי דירתו, ופשיט מינה דבוגגין גריעי מיניהו, וסתמא דקתני פטורין מתפרש אף לבעל הבוגגין, ולדעת הרמב"ם והר"ש המסקנא דטובל לבעל הבוגגין, והתוספתא דקתני בביהכ"נ ובית התלמוד אוכל בהן עראי, פירשה הרמב"ם בהני דלית בהו סופר ומשנה, ולדעת הגר"א יש לפרש דבדקדוק קתני בתוספתא אוכל בהן עראי ואין אוכל, כיון שהנידון רק לגבי הסופר שיש לו הבית דירה, ולפ"ז אף באוצרות שבשדה הדין כן, וצ"ע, ויתכן דבעיא דירושלמי לאו בכל בוגגין אלא בדיאכא בעל בוגגין דקביע בהו טפי, ויתיישב בזה סתמות המשנה, והרמב"ם לא חש לסתמות המשנה דבאלקטיות סתם דפטירי לגמרי.

ג. ירושלמי פ"ב ה"א ר"י ור"נ שניהם אמרו דבר אחד כו', תוכן הסוגיא לפי הגר"א דלר"א טעמי' דר"י דכיון שכל העובר בשוק רואה אותן יושבין ע"כ במקום זה הוא בוש לאכול, ובמקום זה אין החצר קובעת, ולר"י טעמי' דר"י מפני שהתאנים ניתנו לכולן יחד וכיון דלדידהו לא קבעה החצר לדידיה נמי לא נקבע, וכ"ז שאוכל עמהם הר"ז כנוטל אחת אחת מן התאנה שבחצר, עד שיחזיר את פניו שהפריד עצמו מחבורתם, וזהו שאמרו בירושלמי דלר"י דוקא אחת אחת ודוקא בניתן לכולם ודוקא בשייר שלא נפרד מחבורתם.

ולכאורה נראה דחצר שבוש במקצתה למאי דנקטינן דבמקום שבוש פטור א"א שחציה השני יהא חייב מדאורייתא דבעינן בית או שעריך, וע"כ דמדרבנן חייבוהו כיון דדמיא לחצר החייבת. ולפ"ז אפשר להבין מ"ט בחזרת פנים חייב, דכל שאוכל בחצר זו באופן שאינו בוש הר"ז בכלל האיסור, ונראה דבבית אין פטור דמקום שבוש, דסו"ס בית דירה הוא, ורק בחצר אמרי' דבמקום שבוש אינו נטפל לבית ולא קרנין ביה בשעריך, ולפ"ז חנות כחצר.

ד. פ"ג מ"א המעביר תאנים בחצרו לקצות כו', עיקר מתני' לאשמועינן דאין חצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, ובתלמודן ביצה ל"ה ב' מייית ברייתא דר' יעקב פליג ומתני' ריבר"י, ובירושלמי אמרו דמתני' דלא כריבר"י כיון דלדידיה המעביר פטור אף בנגמרה מלאכתו, ויש לעי' א"כ למה שנה ריבר"י פלוגתי' עם ר"י בכה"ג, וי"ל דאם חצר היתה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו היה מודה ריבר"י דקובעת אף במעביר, דכיון דחזינן דחצר קביעותה אלימתא לא היה מועיל דעתו, וכ"מ מתנא דמתני' שעיקרה לאשמועינן דבר שלא נגמרה מלאכתו, ומ"מ קתני לה במעביר.

ויש לעי' מ"ט מוקים לה דלא כריבר"י, הרי בניו וב"ב נמצאים בחצר, ונהי דלא נקבעו בכניסתן, אכתי יקבעו כעת, שהרי כבר נגמרה מלאכתו, וי"ל דאמנם שתי שתיים אסור, אבל אחת אחת שרי, וא"ת הרי בדבר שנגמרה מלאכתו אף אחת אחת אסור כמשנ"ת לעיל, וי"ל דהתם כשמכניס אחת אחת, אבל כאן שהכל בפנים ועוד לא נקבע אוכל אחת אחת ופטור, כדלעיל סק"ג גבי היו יושבין בשער עי"ש.

ה. שם בירושלמי הביא תאנים מן השדה כו' רבי מחייב וריבר"י פטור, נראה דפלוגתתם כשלא הכניסם לתועלת ההכנסה אלא שזהו דרכו או שהוצרך ליכנס לביתו ונטלם עמו, אבל אם הכניסם לתועלת שמירה זהו אוצר דלעולם אינו אוכל באוצר דוקא, ומסתברא דכו"ע מודו דמדאורייתא פטור כיון שלא הכניסם בכונת אוצר, שם בירושלמי ר"י בשם רשב"י היו לו שתי חצרות כו' מבואר בירושלמי דזה חידוש טפי מדריבר"י, ויש להבין מ"ט יש לחייב בכה"ג סו"ס הכניסן בחצר זו שלא בכונת אוצר, וי"ל דכשדעתו לאכלן עראי צריך לעקור כונתו ע"י ההכנסה לחצר וכיון שלא נתכון להכניס אין בכחה

לשווייה קבע, אבל כדעתו לקבע סגי בהכנסה כל דהו להשלים כונתו.

ויש לעי' שכח והכניסן לחצר ודעתו להביאן למקום חיוב מאי, לריב"ז ולרבי, ובירושלמי ל"ק ה"ד דיינין בנתגלגלה תאנה מראש האילן לחצר אם דינו כשכח, וקאמר דכיון דמחזירה למקום חיוב חייב, אלא דהתם הכל באותה חצר, ולכאורה סוגית הירושלמי שם דמספק"ל אם פטור דראש האילן הוא דוקא למה שלוקט מאילן זה דחשיב דרך אכילה, או דע"ג האילן חשוב מקום בפ"ע ואף פירות אחרים יכול לאכול שם. ועי' ל"ק סק"י.

ו. ירושלמי פ"ג ה"ג בגג מבוצר לאויר חצר היא מתני', אם הכונה שהחצר מקפת את הגג, א"כ מתפרשים דברי ר"א דבאינו מבוצר פשיטא דאינו כחצר. אבל בפסחים פ"ז ה"ב מבואר דמבוצר הכונה שהגג אינו גבוה מהחצר והיינו דקאמר ר"א דקמ"ל מתני' דאף בכה"ג שהגג בגובה החצר מ"מ חולק רשות לעצמו, ולפ"ז אם הגג גבוה י' מהחצר אע"פ שאין בו ד"א אינו כחצר דחצר גופה לא קבעה למעלה מ', הא דפריך מ"ט לא נקבע בהעברה דרך החצר יש לשאול אף כשאין החצר מקיפתו סביב דסתמא דמילתא מוליכין דרך החצר ואינו זורקן מרה"ר לאחריו הגגות.

שם בעובדא דרבי וריב"ז שפטרו הפירות נראה דל"ד לההיא דברכות ל"ה ב' דהתם דעתן לאכלן בבית, והו"א הערמה, אבל רבי וריב"ז היה דעתן לאכלן בראש הגג.

ז. פ"ג מ"ה איזוהי חצר כו', בנדה מ"ז ב' אמרי' הלכה כדברי כולן להחמיר, ונראה מפרש"י והרמב"ם דאף ר"ע ור"י באו לפרש איזוהי חצר החייבת, ולר"ע מתפרש כל שאחד הוא הפותח והנועל חייבת ולר"י כל שנכנס וא"ל מה אתה מבקש, ויש לעי' מ"ט נקטו דבריהם בחצר הפטורה, וי"ל דר"ע איצטרין לאשמועין דאף שומר לא מהני, ועוד דאיכא גונא דבעה"ב ודיוורו דחייבת, וכן ר"י היה צריך לבאר דלא סגי בקפידת בעה"ב, ולכאורה נראה דבכל תנא איכא קולא וחומרא דפלוגתם איזה ענין קובע חשיבות החצר כבית ומשכח"ל הא בלא הא, כגון לרי"ש שהכלים נשמרין אע"פ שיש שני דיוורין או הרבה דיוורין שבוש לאכול, וכן לר"ע שאחד פותח ונועל אבל מניח החצר פתוחה בדרך כלל. וכן מצינו לר"ג דבחנות ושער כשבוש לאכול פטורה אע"פ שבעה"ב יושב ושומר והוא יחיד בהעלותו לנעול החנות, והיינו דקאמר הלכה כדברי כולן להחמיר דסגי בתנאי אחד לחייב, ואי משכח"ל קולא כגון שנכנס שלא בדרך השער לא נפטרו.

חצר הצורית, בנדה אמרי' שכן בצור מושיבין שומר וכו' ונראה דמיירי בחצר המשתמרת מחמת המחיצות, והא דמושיבין שומר, היינו מפני שביום החצר פתוחה.

שם רע"א כל שאחד כו', פי' דלא תליא פתיחתה ונעילתה בדעת אחד, וכיון שאם ירצה לנועלה חבירו יכול לעכב על ידו, נמצא שאין חצר זו יכולה לשמש אצלו כבית. ולא הוזכר במתני' דאומנם החצר נעולה או פתוחה דמיירי רק בזכות הנעילה, וזהו שכ' רש"י בנדה שם דמשכח"ל שאין הכלים נשמרין והחצר חייבת לר"ע, וכ"מ בשו"א דהדייר פטור, והיינו מפני שאין באפשרותו לנעול, ואם היה החיוב לבעה"ב מפני שהחצר באמת נעולה א"כ מ"ט לא תקבע לדייר, וברמב"ם משמע שהחצר נעולה בדרך כלל, ומ"מ פטורה מפני שכל דייר נכנס לדעתו, וצ"ע דא"כ הו"ל למיתני חצר שיש בה שני דיוורין אע"פ שנעולה פטורה, וגם בעיקר הדין יש לדון דחצר שנעולה תמיד יתכן דר"ע נמי מודה, ועי' לעיל בזה, והנה הרמב"ם פסק כרבנן דר"ע. וכנראה פי' דזוהי הכונה כדברי כולן להחמיר, אבל בפשוטו לא מצינו רבנן דפליגי אר"ע אלא שאר תנאי דמתני', תדע דליכא למימר בדר' יוסי דרבנן דפליגי עלי' סברי כל שאין אומר לו מה אתה מבקש חייבת, דע"כ בעינן תנאי לחיוב, ומרן זללה"ה כתב דכונת הרמב"ם בדאיכא שאר תנאים.

שם רי"א שתי חצרות כו', לא ביאר ר"י כמה דיוורין יש בפנימית ואם אף בשיש כמה דיוורין חייבת צריך לפרש הטעם מפני שהחיצונה מונעת את רגל הרבים, ואי מיירי בדיוור אחד דוקא א"כ הטעם כדר"ע, דהחיצונה אינה יכול לנעול מפני הפנימית. וזהו שאמרו בירושלמי דר"י היינו ר"ע, מיהו נפ"מ אם בפנימית דייר ובחיצונה בעה"ב דלר"ע חייבת ולר"י פטורה, אלא דזה אמר רשב"א בירושלמי ומשמע דלתנא דידן אין חילוק, והרמב"ם כתב בשתי חצרות דהחיצונה חייבת, והיינו דלא כר"י כמ"ש הכ"מ, וצ"ע שלא ביאר היכי מיירי בחיצונה, ונראה מזה דר"י חידש פטור בחיצונה טפי משני דיוורין

בחצר אחת, והטעם מפני שכשדורים ביחד אין מפריעין זל"ז כמו פנימית בחיצונה שאין רגל החיצונה בפנימית ורגל פנימית תדירה בחיצונה וכבני רה"ר דמין עלייהו, ובזה פסק דלא כר"י, ועיקר הדבר דפסק דלא כר"י צ"ע כמשה"ק לעיל, וכאן י"ל דר"ע פליג עלי'.

שם מ"ו בית השער, בית שער של חצר דינו כחצר, אבל אפשר דאף בית שער של בית דינו כחצר שאינו מקום חשוב בפ"ע ונטפל לבית.

שם בירושלמי ה"ג ד"א אע"פ שאין שם ד' דפנות כו' לפי הגר"א פלוגתתם בדין בית אם בעינן ד' דפנות, וצ"ע דלא מצינו תנא דבית א"צ ד"א. ולכאורה פלוגתתם בדין סוכה. וכ"ה בפ"מ, ולפ"ז בית לכו"ע צריך גם ד' דפנות.

ת. שם מ"ח תאנה שהיא עומדת בחצר כו', לכאורה נראה דמדאורייתא אף שתיים פטור דסו"ס דרך אכילה הוא, אבל קשה מב"מ פ"ח א' דמשמע דלוקח דומיא דפועל חייב מדאורייתא, והרי פועל לא הותר לו אלא בדרך אכילה, ובדוחק י"ל דקביעות המקח מחשיב טפי ההכנסה לחצר, ואפשר דיש שיעור שלגבי פועל דרך אכילה המותרת, אבל מ"מ מיקרי הכנסה לחצר כגון שמלקט עשרה תאנים בב"א, מיהו שתיים מסתברא דמדאורייתא לא חשיבא הכנסה לחיוב, ואפשר עוד דאיצטריך קרא באוכל מן הסל והקופה דלוקח כה"ג אפי' אחת חייב.

ט. שם רש"א אחת במינו כו', טעמי דר"ש משום דבכל חדא מינכר דרך אכילה, ולא חשיבא הכנסה המחייבת ככה"ג, ומורה ר"ש דמגורג באשכול דהיכא דמצורפין שנים במקו"א גרע, וה"ק דר"ש סבר דאף לר"ט אחת במינו ואחת בשמאלו חייב, וכתב אאמו"ר שליט"א דמורה ר"ט שאם צריך שתי גרגרים חייב. ורק כשנטל את כל האשכול חשוב דרך אכילה. ותדע דהא פטר ר"ט אף אשכול גדול, ואילו חילקו לשני אשכולות פשיטא דחייב, וש"מ דטעמא דפטר רק מפני שהכניס דבר אחד כסדר אכילה הוא, ובמקח לא אשכחן דפליגי, והטעם משום דבקביעות מקח אין לחלק באיזו צורה הוא אוזח את הפירות, אבל בהכנסה לחצר ס"ל לחלק בזה, ומסתברא דראבר"ש דמשער בגרמיה היינו ג"כ בחצר דוקא, דס"ל שכל אחד אוכל בחצר כדרכו, ואמנם שאר בני אדם חייבין בשתיים אף לראבר"ש, וכן במקח אף ראבר"ש חייב.

שם ואחת בפיו, לכאורה נראה דלרבנן רק אותה שבידו נטבלת, אבל לפי"ז א"צ לדין צירוף ואף אם היה בפיו תאנה מעושרת מביתו, יש לחייב אותה שבידו, ול"מ כן, ולפמש"פ אאמו"ר שליט"א בירושלמי דאף אותה שבידו נטבלת ניחא, בביאור הירושלמי י"ל בעינן שיפצע בה ממש ולא רק שהות שיפצע, וה"ק שלא ילקט את השני' בשהות זו כיון שצריך להצע הראשונה בפיו ג"פ.

י. שם עלה לראשה כו', יש להסתפק אם ראשה כחוץ לחצר דמיא, או דחשוב טפי דרך אכילה לתאנים שמלקט ממנה, וברמב"ם מבואר דהטעם שאין אור חצר קובע, ולכאורה זוהי סוגית הירושלמי בנתגלגלה מאל"י, דמעיקרא סבר שזה פטור מיוחד בתאנים אלו ומשנפלה לחצר לא יועיל לה ראש התאנה, ודחי דאפשר דלכל מילי כחוץ לחצר דמיא, ויש להסתפק אם דוקא למעלה מ' קאמר, דאפשר שלשון ראשה מתפרש למעלה דוקא, וכ"מ בירושלמי דלמעלה מ' לא קבע, מיהו י"ל דע"ג אילן אפי' למטה מ' אם גבוה ג"ט כמקום בפ"ע חשיב, וכע"ז יש להסתפק בפ"ב דברכות דהאומנין קורין בראש האילן כו' אם הנידון דוקא למעלה מ' דאיכא ביעתורא עי"ש ברש"י.

הא דאמר' דאור חצר למעלה מ' אינו קובע היינו משום דחסר בחשיבות ההכנסה דרך קבע, אבל אם מניח תיבות זע"ז אף למעלה מ' קבע, ולפ"ז ה"ה אם האדם עומד ע"ג תיבה למעלה מ', דביד האדם חשיב קבע כמו ע"ג קרקע, וע"ג אילן שאני דכמקום בפ"ע חשיב, וכע"ז כ' הרא"ש בברכות שם דע"ג אילן כעל"י דמי.

יא. עיקר ענין הצירוף לא ברירא לן דלעיל כתבנו מהתוספתא דאחת לחוד ג"כ חייב במניחה על השלחן, ורק דרך אכילה פוטר, וא"כ למה הראשונה צריכה צירוף כשאנו אוכלה, ודעת אאמו"ר שליט"א דאחת אינה קבע אף כשאנו אוכלה דכיון דלא חשיבא לא חל עלי' שם קבע, וצ"ת.

סימן ו

בפטור לקוח

ולא מכר ונמלך לאכלו י"ל דחייב מדאוריתא, דנמלך משוי לי' חייב מעיקרא, כענין שמצינו בחלות תודה שעשאן למכור בשוק חייב, וכ"כ הרמב"ן ע"ז מ"א ב' בזרען לבהמה ונמלך, דמחשבת הפטור אינה החלטית, וכשנמלך אמרי דאיגלאי מילתא דלהכי הוה קיימא, אבל אם מכר וחזר ולקח אין לחייבו מדאוריתא] ואפשר דאי לאו קרא דתבואת זרעך הו"א דבגמרא למכור מתחייבין ביד הלוקח דאז הוא גמרן, ואף בהקדש כה"ג לא היה חל פטור.

אפשרות נוספת למה בעינן תרי קראי

ועוד י"ל דאיצטריך תרי קראי להיכא שלא נגמרה מלאכתו ביד המוכר אבל גם הלוקח לא עשה מעשה לגמר מלאכה, דמצד המוכר לא חל פטור דואכלת ולא מוכר, והלוקח לא עשה מעשה שיחשב תבואת זרעך, והיינו בגונא דשמעתין שהבעה"ב עיניו בתאנתו ועדיין לא נגמרה מלאכתו, אבל החלק שמוכר ללוקח נגמרה מלאכתו מיד עם המקח שהלוקח עיניו במקחו, ואי לאו תבואת זרעך היה חייב כיון שבשעת הגמר מלאכה היא ברשות זה שעתיד לאכלן, ונמצא שיש כאן גמר מלאכה חשוב, אבל מדין תבואת זרעך מימעיט דלא נעשה מעשה שנוכל לחשבה תבואת זרעך, שהרי מיד עם המקח נגמרה מלאכתו.

בדעת הרמב"ן בדין גזונא שנעשה הקביעות במעשה הלקיחה, אי חשיב גמר מלאכה ביד מוכר או ביד לוקח

אבל ברמב"ן נראה דבכה"ג חשיב נגמרה מלאכתו ביד המוכר ע"מ למכור, שכ' דהיינו טעמא דלוקח דומיא דפועל פטור מדין

בטעמא דבעינן תרי קראי, גם ואכלת וגם תבואת זרעך, ולבאר דאחד מגלה על חברו **א.** ב"מ פ"ח ב' עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח, יש לעי' תרי קראי ל"ל הרי מתבואת זרעך לחוד שמעינן דלוקח פטור, ולא משמע דאי לאו קרא דואכלת ולא מוכר היה חיוב מן התורה לעשר קודם המכירה אע"פ שאינו בא לאכלה, ואפשר דלבתר דשמעינן מתבואת זרעך דלוקח פטור איצטריך קרא דואכלת לאשמועינן שהגומר ע"מ למכור לא נתחייבו הפירות, דאל"כ היה המוכר מבטל המצוה במכירתו שכבר חל חיוב מעשר ברשותו, וע"י מכירתו מפקיע מצות מעשר, והשתא קמ"ל קרא דכיון שלא גמרן לעצמו חסר בחשיבות המחייבת וברשות מוכר ג"כ לא נתחייבו, וא"ת א"כ קרא דתבואת זרעך ל"ל הרי כבר נפטרו בגמרו למכירה, [כפי' הראשונים דגמרו למכירה פטור], וי"ל דאי לאו דכתיב תבואת זרעך הוי לוקח בכלל ואכלת, והוה ממעטינן רק גמר מלאכה לזרע ולבהמה, דלא הוה מחלקינן מי האוכל רק שתהא לאכילת אדם, אבל השתא דלוקח פטור מתפרש ואכלת ולא למכירה, ולפ"ז למדנו משני הפסוקים רק הלכה אחת דגמר מלאכה ע"מ למכור פטור.

עוד אפשרות לומר דתבואת זרעך בא לחדש שגם הלוקח פטור ולא רק המוכר כשגמר מלאכה ע"מ למכור

ובסברא הדבר מיושב לומר שאין כאן אלא הלכה בדין הטבל, וכל שנתחייב ביד המוכר שוב אינו נפטר, וכל שנפטר שוב אינו מתחייב, דאין לחדש בידי טבל שיפטר ויחזור ויתחייב לפי הבעלים, [מיהו בגמר ע"מ למכור

מלאכתו, וקודם שהכניס בפיו כבר נפרדו מתאנתו של בעה"ב, אבל עדיין הם ברשותו של בעה"ב אלא שאינם נטפלין לתאנתו ליחשב קודם גמר מלאכה, ובזה אי לאו קרא היה חייב דחשיב אחר גמר מלאכה, ופריך אכתי לוקח הוא ולוקח כה"ג שלקח לגמרי אחר גמר מלאכה מי מחייב, ועי' להלן ד"ה עיקר.

וב"ז אם אחר שנתחייב ביד מוכר אין הלוקח פטור, אבל אם גם בנתחייבו ביד מוכר הלוקח פטור, א"כ ניחא בפשיטות דאיצטריך תרי קראי שגמר מלאכה למכור פטור אף ברשות המוכר, כגון שנמלך לאכלן, ועכ"פ לאכלן עראי, אם נימא דבנמלך איגלאי מילתא למפרע, עי' לעיל, ומתבואת זרעך שמעינן דהלוקח פטור אף שלקח טבל גמור שגמרו המוכר לאכילה.

ובן אם נימא דגמר מלאכה ביד לוקח ג"כ פטור ניחא דאיצטריך קרא בגמר ע"מ למכור דפטור, ובגמר הלוקח דפטור, אבל אחר שנגמרה מלאכתו בחיוב תו לא פקע.

בביאור דעת תו' והראשונים דגמר מלאכה ביד לוקח קרינן ביה תבואת זרעך

עיקר הדברים שכ' תו' והראשונים ז"ל דגמר מלאכה ביד לוקח קרינן ביה תבואת זרעך, נראה דאין הטעם משום דע"י הגמר מלאכה שעושה בה מיקרי זרעך, אלא דפירושא דקרא הוא עשר תעשר את תבואתך ובשעת גמר מלאכה ניתנה המצוה והיא נאמרה על תבואתך, לאפוקי תבואה שאינה שלך בשעת גמר מלאכה וממעטינן מיני' תבואה שעומדת למכירה לומר שלא יתחייב הלוקח או שאף הלוקח אחר גמר מלאכה פטור, ומה"ט לא ס"ל דתבואה שנגמרה מלאכתו עם המקח בב"א מימעטא מתבואת זרעך, דכיון שבשעת גמר מלאכה ידי' היא ואינה עתידה לצאת מרשות לרשות תבואת זרעך קרינן ביה, [מיהו עי' לק' סק"ג דאין ד"ז פשוט], מיהו

לקוח, משום דפועל זוכה באכילתו וכבר נגמרה מלאכתו ברשות בעה"ב דכיון שליקט תאנה בבית נגמרה מלאכתו, וש"מ דאע"פ שברשות בעה"ב לא נגמרה מלאכתו שהרי עיניו בתאנתו, מ"מ כיון שעם המקח או עם זכיית הפועל באכילתו הוחלטו אלו כפירות בפ"ע שנגמרה מלאכתו, חשיב הגמר מלאכה ברשות בעה"ב בב"א עם חלות המכירה, שו"ר בספר מרן זללה"ה מעשרות ס"ג ס"ק ט"ז שתמה מ"ט חשיב גמר מלאכה ברשות בעלים ככה"ג, ודעתו ז"ל כמש"כ לעיל דמתבואת זרעך יש למעט ד"ז, אבל לא חשיב גמר מלאכה ביד המוכר, [והא דלא חשיב ככה"ג שהפועל כאוכל אחר גמר מלאכה, היינו משום שהבעה"ב נותן לו לאכול דבר שלא נגמרה מלאכתו, ועם זכייתו נגמרה מלאכתו ובכה"ג חשיב שפיר קודם גמר מלאכה, ואמנם הרשב"א הק' ע"ז שהרי לא הותר לו לאכול אחר גמר מלאכה, ודעת הרמב"ן דגם בעה"ב שענינו בתאנתו עם אכילתו כבר נפרדו אלו מלקיטתו, ומ"מ לא חשיב כאוכל אחר גמר מלאכה, וה"נ פועל, אלא דמה"ט קשה מ"ט חשיב כגמר מלאכה למכור, ואולי צריך לדחוק דכונת הרמב"ן שאין כאן גמר מלאכה ביד לוקח, כיון שלא נתחדש גמר בידו מה שלא היה ביד מוכר, ולפ"ז ס"ל כמש"כ דפטור משום תבואת זרעך, ועי' להלן דדעת הראשונים ז"ל נראה דהא דגמר מלאכה ביד לוקח חייב אין הטעם מפני שע"י מעשה הגמר מיקרי זרעך, אלא דסגי בזה שבשעת החיוב התבואה שלו ולא תצא מרשות לרשות, ולכן ס"ל דאם שעת הגמר ביד לוקח חייב, ועי' סק"ג.

ואפשר דמודה הרמב"ן בלוקח דומיא דפועל דלא חשיב גמר מלאכה ביד בעה"ב כיון שעם המקח נגמרה מלאכתו ואח"כ בשעה שאוכלן ברשות לוקח קיימי, ורק בפועל ס"ל דכאוכל אחר גמר מלאכה ברשות בעה"ב חשיב כיון שעם לקיחתו לאכילה נגמרה

ותו לית לן לחדש פטור ברשות לוקח אחר שנתחייבו, ור"ת שפי' כן היינו משום שברשות מוכר לעולם חייבין, וע"כ דאע"פ שכבר נתחייבו, מ"מ הלוקח פטור.

מיהו כבר כתב הגרע"א ז"ל בגליון הרמב"ם דאפשר דדעת הרמב"ם דאף בגמרא לאכילה ומכרן פטור הלוקח, וקצת משמע כן בלשון הרמב"ם ש' בפ"ב ה"ב וכן הלוקח כו' בר"א כו' ומשמע דבכל ענין שנגמרה מלאכתו ביד המוכר הרי הלוקח פטור, ולפ"ד ניהא דאיצטריך תרי קראי חד למעוטי גמרא למכור דלא נתחייבו כלל, וחד למעוטי לוקח, [ואף הרשב"א לא הכריע בזה בבירור, וגם הרמב"ן הזכיר ועוד כו'].

בדעת הריב"ם והראב"ד דלוקח קודם גמר מלאכה פטור, מה הגדר בזה

דעת הריב"ם והראב"ד דלוקח קודם גמר מלאכה פטור, ויש להסתפק אם גם בלקח אחר שליש במחובר פטור דלשון הר"ש בסופ"ק דפאה משמע דכל שלקח במחובר קרינן ביה תבואת זרען, והראב"ד דימה פטור לקוח להפקר, וכן בתו', ואמנם בהפקר סגי בשעה אחת אפי' במחובר, אבל לקוח לא עדיף מהקדש, ואפשר לומר דבעינן שיהא בבעלותו בהבאת שליש כמו בהקדש, מיהו נראה דאף לפ"ז יש חילוק בין פטור נכרי לפטור לקוח דבשל נכרי אם הקרקע שלו הפירות פטורין, ובשל ישראל אם מכר הפירות במחובר הרי הלוקח חייב, שו"ר שכ"כ בתו' הרא"ש דבכה"ג משכח"ל חיוב בשל נכרי אף למ"ד יש קנין, [ולפ"ז הקדש יש לדמות לנכרי, ואמנם כ"כ אאמו"ר שליט"א אבל ברמב"ם פ' ממעשר ה' נראה דבתר בעלות הפירות אזלינן, ועמש"כ בזה לעיל ס' סק].

וראיתי בתו' הרא"ש קדושין מ"א ב' ש' דבלקח גוי מישראל אחר שליש קרינן ביה תבואת זרען כיון שגדל הרבה ברשות הגוי, א"נ בזרעה גוי ורק בשעת שליש היתה

אם נימא דדרשא מיותרת היא דלא נילף מינה לפטור לוקח אחר גמר מלאכה, אפשר לומר דקרא לבב"א אתא.

(יעו"י ברשב"א ויש חסרון בדבריו, אבל לכאורה ר"ל דרק לס"ד דחיובא דפועל הוא ע"י המקח בזה הוצרכנו לפרש מקח דומיא דפועל ממש, אבל למסקנא דהחיוב משום ראית פני הבית, א"כ מתפרש בפועל אחר גמר מלאכה דראית פני הבית, ודכוותה בלוקח באופן אחר, והיינו שלקח אחר גמר מלאכה, [וזה כמש"כ בדעת הרמב"ן עי' לעיל ד"ה ואפשר], ומ"ש דאין פועל אוכל אחר גמר מלאכה, היינו דאי לאו כנפשך היה הפועל אסור לאכול בחצר שתים כיון דהו"ל אחר גמר מלאכה, ומכנפשיך ילפינן תרוייהו שרשאי לאכול וגם פטור מן המעשר, ולפ"ז איצטריך כנפשיך לדרשא גמורה שיהא הפועל רשאי לאכול דחשיב כבעה"ב שענינו בתאנתו, ול"ע כה"צ בזה).

בדעת ר"ת דלעולם מוכר פטור כשבא למכור הפירות, אף בגמר מלאכה לאכילה

ב' דעת ר"ת נראה דאין חילוק בין גמר מלאכה ע"מ למכור או גמר לאכילה דבכל גונא המוכר בעצמו חייב, אבל אם בא למכרן א"צ לעשר וכן הלוקח פטור מלעשר, ואיצטריך תרי קראי חד לפטור את הלוקח וחד לפטור את המוכר, דאי הוה כתיב רק תבואת זרען הוה מפרשין שהמצוה מוטלת על בעה"ב, שהרי הפירות טבל והלוקח יהא פטור מלהפריש, ואי הוה כתיב רק ואכלת הוה מחייבין ללוקח להפריש, ואיצטריך קרא למעוטי גמר מלאכה לזרע ולבהמה.

ולפ"ז מבואר הא דפשיטא להתו' דבחזר ולקחן חייבין ולא חילקו בין גמר ע"מ למכור לגמר לאכילה, דלפ"ד אין חילוק בזה, וזהו שנקטו הרמב"ן והרשב"א בדעת הרמב"ם דאחר שנתחייב לא פקע, לפי שברמב"ם מבואר דהפטור בגמר מלאכה ברשות מוכר,

גרנן, דפירות גמורין לזריעה זהו גרנן ואין חסרים הכנסה לבית אלא משאירן בשדה זורע, ולכן חשיב כנגמרה מלאכתו, ולע"כ, וכ"כ אמו"ר שליט"א בזרעים ס"ב סק"ט.

דינים העולים בפטור לקוח ומוכר שגמר מלאכה ע"מ למכור או לאכול

ג. דינים העולים.

א. מירח הבעלים ע"מ למכור ומכר היינו פטורא דלקוח ואין הלוקח חייב אלא מדרבנן, מיהו יש להסתפק אם זה פטור מוחלט ואף אם הפריש אינו חל, או שהתורה פטרה את הלוקח, וכן יש לדון בחזר המוכר ולקחן אם חייב לעשר מה"ת, ונה"ה בנמלך לאכילה, אלא דבנמלך יש לדון משום איגלאי מילתא, עסק"א, ולכאורה נראה דלדעת תו' דאף הלוקח אחר מירוח פטור, לא מחדשינן דחל פטור בגמר מלאכה למכור ולדעת הרמב"ם והרמב"ן נראה דחל פטור גמור.

ב. מירח ע"מ לאכול ואח"כ מכר לדעת ר"ת והראב"ד [וכן נקט הכ"מ], הלוקח פטור, ולדעת הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן והריב"ם הלוקח חייב, וד"ז אינו מוכרע בדבריהם כמש"כ לעיל דהגרע"א ז"ל מסתפק בדעת הרמב"ם, וכן הרמב"ן והרשב"א הזכירו ליישב גם פר"ת, מיהו הרמב"ן כתב תחלה דפר"ת אינו מחזור לו, ובקדושין מ"א ב' ג"כ לא הזכירו פי' הרמב"ם ועי' דין ז'.

ג. לקח קודם מירוח ומירח הלוקח דעת ר"ת והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן והטור דחייב מדאורייתא, ודעת הריב"ם והראב"ד דפטור, והובא בר"ש סופ"ק דפאה דה"י נראה דלא כר"ת, וצידד אמו"ר שליט"א דנקטינן דחייב מדאורייתא, וכן בב"י ביאר דהטור לא חש לכתוב שיטתם הריב"ם.

ד. מירח ע"מ למכור ומכר וחזר ולקח נתבאר בדין א' דתליא בפלוגתת תו'

ברשות ישראל וחזר הגוי וקנאה ממנו, ונראין הדברים דלא פסיקא לי' ע"י מה נקבע ליחשב תבואת זרעך, אלא דמסתבר לי' דלא תליא בשליש כיון שהפירות בני חיובא נינהו, ול"ד להפקר והקדש בזה, שו"ר בתו' גיטין כ"ג ב' ג"כ כמ"ש בתו' הרא"ש.

מה הדין לדעת ריב"ם בגמר מלאכה ע"מ למכור

ויש לעי' גמר מלאכה ע"מ למכור לפריב"ם מאי, ובפשוטו נראה דחנויות היו מוכרין דבר שנגמרה מלאכתו, וע"כ דפטורא דידהו משום שגמר מלאכה ע"מ למכור, ויש לדחות שהם היו לוקחין התבואה קודם גמר מלאכה וגומרין אותה ואח"כ מוכרין, אבל מלשון הגמ' משמע דפטורא דידהו מדין ואכלת ולא מוכר, ועוד דדרשא דולא מוכר במאי מוקמת לה, אי קודם גמר מלאכה כיון דמותר באכילה מדאורייתא כ"ש מכירה, א"ו קרא ממעט גמר מלאכה ע"מ למכור, וכ"נ בר"ש סופ"ק דפאה שהביא מירושלמי אתיא דר"ע כחנויות דבית חנוך, ופר"ש דה"פ דמקרא דואכלת איכא למעוטי נמי זורע, ולדידהו היו לוקחין לזרוע גם לאחר מירוח, ור"ע אתא לאפוקי מינייהו דאחר מירוח אסור, ולפריב"ם הרי לא מצינו שהיו מוכרין אחר מירוח, א"ו בגמר מלאכה ע"מ למכור פטור להריב"ם, וה"ה גמר מלאכה ע"מ לזרוע, ור"ע אתא לאפוקי מתרוייהו דרק קודם מירוח מותר לזרוע, [בירושלמי שם לכאורה יש לפרש דה"ק דטעמי' דר"ע דשרי משום דמדאורייתא אחר מירוח נמי שרי במירוחן לכך, והשתא שנוטל קודם מירוח לא גרע ממירוחן לכך, ולכן אין לאסור מדרבנן, דהא טעמא דרבנן נראה משום דזריעה הוי קבע, ול"ד למאכיל לבהמה שמאכיל כל השנה אחר המירוח ולכן חשיב עראי, אבל לזריעה זהו הקבע שלה, והיינו טעמא דרבנן דחשבי להו כנגמרה מלאכתו לזריעה, וע"ז קאמר ר"ע דנגמרה מלאכתו לזריעה גופי' נמי פטור, וכן שנו בזה בפ"ה דמעשרות מ"ב מפני שהוא

והרמב"ן, וכן להריב"ם לפי מה שצדדנו
סוסק"ב פטור.

ה. מירח ע"מ לאכול ומכר וחזר וקנה חייב
מדאורייתא, ועי' דין א' דלדעת תו'
אף ברשות לוקח שייכא הפרשה אלא שהוא
פטור.

ו. לקח קודם מירוח ומירח לאכול ואח"כ
מכר וחזר ולקח, אם נקטינן כבדין ג'
דכשמירחן נתחייב מדאורייתא, ה"ה דבחזר
ולקחן חייב, דאף לפי' תו' לא חל פטור גמור
ע"י מכירתו אלא שהלוקח פטור.

ז. מכר קודם מירוח ומירחו הלוקח לאכול
וחזר המוכר וקנאו לכאורה היה נראה
דין המוכר כאיניש דעלמא, כיון דמפרשינן
דין תבואת זרעך דקרא בשעת גמר מלאכה,
ודינו כבדין ב', אבל בר"ש מבואר דלפר"ת
חייב בכה"ג, מיהו בלא"ה גם בדין ב' יש
לנקוט דחיובו מדאורייתא כיון דאף לר"ת לא
פקע ענין ההפרשה ע"י המכירה, וא"כ אף אם
הוא פטור חיילא ההפרשה, וצ"ע אם חשיב
מן הפטור על החיוב. דינים אלו מסודרים ע"פ
מש"כ אאמו"ר שליט"א שם.

י"ד אם מעשה הגמר מלאכה גורם החיוב, או
שרק בידו לגרום פטור כשגומר ע"מ למכור,
ונפק"מ אם יכול להפריש קודם גמר מלאכה

בדין לקח קודם מירוח אם יכול להפריש
קודם מירוח מתחייב במירוח מדאורייתא
נסתפק מרן זלה"ה בשביעית ס"א ס"ק ט"ז,
וצדדי הספק יש לבאר דהנדון אם מעשה
הגמר מלאכה גורם החיוב דעי"ז מיקריא
תבואת זרעך, או דכל עיקר פטורא דלוקח
נאמר בשעת גמר מלאכה שאם גמר ע"מ
למכור או שלא היו שלו בשעת גמר מלאכה
פטור, ולפ"ז קודם גמר מלאכה אין שום
הלכות בדין לקוח וממילא גם יכול להפריש

כמו הבעלים הראשון, ולעיל סק"א כתבנו
בדעת הראשונים ז"ל כצד האחרון, אבל
מפר"ש סופ"ק דפאה משמע דאף קודם גמר
מלאכה מיקרי תבואת זרעך, לענין זה שהמוכר
קודם גמר מלאכה וגמרו הלוקח וחזר ולקחו
ממנו קרינן ביה תבואת זרעך, ולפ"ז יש לפרש
דגמר מלאכה ביד לוקח זהו ג"כ זמן חשוב
ליקרא תבואתו של הלוקח, אבל גם קודם גמר
מלאכה חל פטור של לקוח.

והנה אאמו"ר שליט"א הביא מדברי הרמב"ן
והרשב"א והריטב"א קדושין מ"א ב'
שפי' שהגוי לקח מישראל אחר שליש והקדים
להפריש קודם מירוח, ש"מ דאף בלקוח יכול
להפריש קודם גמר מלאכה אבל בתו' הרא"ש
שם מבואר דהטעם משום דחשיבא תבואת
זרעך ע"י שגדלו הרבה ברשות הנכרי, א"נ
בזרען הנכרי והיו ברשות ישראל רק בשליש
עיי"ש, ולפ"ז אין משם ראייה להפרשה קודם
גמר מלאכה כשלקחן בתלוש ד"ל שעדיין
חסר החיוב של תבואת זרעך, שו"ר שכ"ה
בתו' גיטין כ"ג ב', וראיתי מכתב מאאמו"ר
שליט"א שכ' דאין להכניס בדבריהם ענין גדלו
הרבה ברשותו שלא הזכירוהו, אף שהרשב"א
בגיטין הזכיר דברי הר"מ שם.

ואמנם נראה דדעת הרמב"ן והריטב"א דאף
לר"ת לאו משום מעשה הגמר מלאכה
מחייבין לי', שהזכיר בדבריהם הטעם מפני
שלא יצאו מרשות לרשות אחר גמר מלאכה,
והיינו דעיקר פטור לקוח נאמר כשבשעת
החיוב לא היתה שלו, ולפ"ז אין הגידול
ברשותו קובע כלום, וגם אין פטור לקוח קודם
גמר מלאכה אבל לדעת הר"ש והרא"ש תבואת
זרעך למעוטי מי שלא היתה התבואה שלו
בשעת זריעה, והוסיפו מכח הקו' דה"ה בשעת
גידול, ולהר"ש סגי בהי' שלו במחובר, וה"ה
בהי' שלו בשעת גמר מלאכה, ולפי' זה הענין
מחודש יותר לכלול בתבואת זרעך גמר
מלאכה, מאחר דכונת הכתוב תבואת זריעתך.

לצורך ישראל הלוקח ממנו ליין לא חשיב גמר מלאכה, וכ"ש בענבים המיוחדים ליין, ולפ"ז כ"ש אם לקטו פועלים נכרים אצל בעה"ב ישראל דחייבין בהפרשה ואף אם הפריש מהענבים קודם גמר מלאכה מהני כמשנ"ת לעיל.

המנהג בדין הלוקח ענבים לאכילה מגוי, ואם יש להוכיח מזה דגמר מלאכה ביד גוי פטור אף בדבר שצריך רחפ"ב

ד. הלוקח ענבים לאכילה מגוי המנהג שאין מפרישין מהן תרו"מ כמש"כ מרן זללה"ה מעשרות ס"ה סק"ב, ואף שהישראל מכניסין לבית והגוי לא הכניסן, והנה מבואר מזה דנקטינן שגמר מלאכה ביד גוי פטור אף בדבר שצריך ראית פני הבית לכו"ע, דהא בזו"ע אמרי' ב"מ פ"ח ב' דבהני מיירי ר"י, ויש לעי' אמאי הא במידי דלאו בר גורן הוא חשבינן גמר מלאכת אסיפתן בהכנסה לבית, ולל"ק בכל מילי, וא"כ מנ"ל דגמר מלאכה דגורן פטור, וכן בכל דוכתא הוזכר פטור דמירוח גוי, ודוחק לאוקומה בבית, ונראה מזה דדרשא דדיגונן מתפרשא בעשיית דגן והיינו גורן כדכתיב כדגן מן הגורן, ומכיון שבשעת דיגון היה של גוי תו לא קרינן ביה דיגונן ע"י הכנסה לבית.

ולפ"ז אפשר דאם בשעת מירוח היה של ישראל ומכרן לגוי והכניסן לביתו מתחייבין אף ברשות הגוי, שיש כאן תבואה דקרינן בה דגנן וכבר נכנסה לבית, מיהו מסתברא דרשות גוי לא מהני, אבל מ"מ גם אינה גורמת פטור, ואם תכנס אח"כ לבית ישראל תתחייב, וכן ברשות הקדש כה"ג בתר מירוח אזלינן דמדגנן ילפינן לה, והכנסה לבית הקדש לאו כלום היא לא לפטור ולא לחייב, שו"ר בספר מרן זללה"ה מעשרות ס"ג סק"ח וס"ד ס"ק כ"ד, ולע"כ בזה, וכבר ביאר אאמו"ר שליט"א בזרעים ס"א סק"א דמירוח קובע אף דבעינן ראית פני הבית עי"ש.

סברא שיהיה אפשר להפריש קודם מירוח כיון דלא מצינו חיוב תרו"מ שחל בתלוש

מיהו אף אם המעשה של הגמר מלאכה מחייב בלוקח, מ"מ י"ל דאפשר להפריש קודם הגמר מלאכה, דלא מצינו חיוב תרו"מ שחל בתלוש, ובשלמא אם הפירות שייכין בדין הפרשה, אלא שלא חייבתו תורה בזה מצינו כן בכל מילי קודם גמר מלאכה, אבל שיהיו הפירות מופקעין לגמרי מדין הפרשה זה לא מצינו ובאמת נראה שזהו ספיקו של מרן זללה"ה, ופשיטא לי' דמהעשה של הגמר מלאכה גורם החיוב כמש"כ סק"א עי"ש. ואפ"ה י"ל דמ"מ מהניא הפרשה קודם הגמר מלאכה, ולכאורה יש ללמוד לוקח בק"ר מגוי, שהרי אם יגמור הגוי פטור ומ"מ מהניא הפרשה קודם גמר מלאכה, כ"ש בלוקח שאם יגמרם חייבין, והרי לא חל פטור חיובי בעצם המקח, אלא שחסר הבעלות המחייבת.

לענין הלכה בלוקח ענבים לעשות יין והפריש קודם גמר מלאכה

ולענין הלכה כתב אאמו"ר שליט"א דהלוקח ענבים לעשות יין ועישרן קודם גמר מלאכה א"צ לחזור ולעשר, דלדעת הרמב"ם והרמב"ן לא מצינו פטור לקוח אלא שהגמר מלאכה ע"מ למכור פטור, וכמו שאחר גמר מלאכה אין פטור לקוח ה"ה קודם גמר מלאכה, ולהריב"ם והראב"ד איכא פטור לקוח אחר שיגמר מלאכה וא"כ אינו מתחייב אח"כ יותר, ואין כאן אלא ספק בדעת ר"ת, וגם לדידיה מסתבר דמהני, וכן הביא מכתב מרן זללה"ה דה"ה בלוקח מעכו"ם.

בדין הלוקח מעכו"ם ענבים לעשות יין, אי חשיב גמר מלאכה ביד מוכר

הלוקח מעכו"ם ענבים לעשות יין, אם ליקטם המוכר לצורך הלוקח נראה דלא חשיב גמר מלאכה ביד מוכר, ואף אם רוב בנ"א קונים לאכילה, מ"מ כיון שלקטן

סימן ו

בפטור לקוח

(תמצית הדברים בקיצור)

א. ב"מ פ"ח ב' עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח, יש לעי' תרי קראי ל"ל, ואם נימא דאיכא תרי פטורי חד בגמר מלאכה ע"מ למכור שגם ברשות מוכר פטור, וחד אפי' גמר מלאכה לאכול מ"מ הלוקח פטור ניהא, וכן אם נימא דגמר מלאכה למכור פטור וכן גמר מלאכה ביד לוקח פטור נמי ניהא, אבל אם נימא דרק גמר מלאכה ע"מ למכור פטור, אבל משנתחייב ביד מוכר אף הלוקח חייב, וכן גמר מלאכה ביד לוקח חייב א"כ מואכלת ולא מוכר שמעינן לה, וי"ל דמהאי קרא לחוד לא הוה ממעטין לוקח דסו"ס לאכילה הוא, ורק לבתר דאימעט מתבואת זרעך לוקח, מפרשינן ואכלת לפטור ביד מוכר, ואי לאו ואכלת היה המוכר כמפקיע המצוה ע"י מכירתו כיון שהלוקח פטור, ואפשר עוד דאי לאו תבואת זרעך הוה פטרינן גמר מלאכה ע"מ למכור שעדיין לא נתחייבו ברשות המוכר אבל לא נקבע בהן פטור אלא גמר מלאכה יהא כשיכנסו לרשות שעומדין לישראל שם לאכילה.

ולכאורה משכח"ל שלא נגמרה מלאכתו ביד המוכר, אבל גם הלוקח לא עשה מעשה לגמר מלאכה, כההיא דשמעינן שהלוקח עיניו במקחו ועם לקיחתו נגמרה מלאכתו, ולכאורה נהי דמולא מוכר לא מימעט, אבל אכתי לאו תבואת זרעך מיקרי כיון שכלקח דבר הגמור חשיב, ולפ"ז ניהא בפשיטות דאיצטריך תרי קראי, ונראה דעת הראשונים ז"ל דבכה"ג לא מימעט מתבואת זרעך דלהסוברים שגמר מלאכה ביד לוקח חייב מפרשינן מיעוטא דקרא דכל שאין הגמר מלאכה חשוב לפי שאינם עתידין לישראל ברשותו פטור, וא"כ בכה"ג אע"פ שלא עשה מעשה גמר ברשותו חייב כיון שאחר הגמר מלאכה לא יצאו מרשות לרשות, ועי' לק' סק"ג שד"ז אינו מוסכם.

בעיקר הדברים משמע ברמב"ן שבעה"ב המוכר באמצע לקיטתו כיון שעם המקח נגמרה מלאכתו של אלו, חשיב גמר מלאכה ביד בעה"ב ע"מ למכור, וכבר תמה מרן זללה"ה מ"ט, ואפשר לדחות שכונת הרמב"ן רק בפועל שעם לקיחתו לאכילה קודם שיכניס בפיו כבר נגמרה מלאכתו, אלא שלא זכה בהם אלא בפיו, ודכוותה בלוקח לא מייירי בכה"ג שהגמר מלאכה ע"י מקחו, אלא בלוקח אחר גמר מלאכה, ונפמ' לדינא בלוקח מעכו"ם באמצע לקיטתו אם חשיב גמר מלאכה ביד עכו"ם, וכבר כתב מרן זללה"ה להחמיר בזה.

ב. דעת ר"ת נראה דאין חילוק בין גמר ע"מ למכור לגמר לאכילה, שברשות מוכר בכל ענין חייבין וברשות לוקח פטורין, ונראה דלא חל בהן פטור כהקדש ואף ברשות לוקח חיילא הפרשה, כיון ששייך בהם חיוב אם יחזרו לרשות מוכר, ולפ"ז איצריך תבואת זרעך למעוטי לוקח אפי' אחר גמר מלאכה, ואיצטריך ואכלת שלא נחייב את המוכר להפריש מאחר שהפירות טבל והלוקח יהא פטור, וזהו מה שהביאו הרמב"ן והרשב"א מדברי הרמב"ם שחל פטור ברשות המוכר כשמירת ע"מ למכור, ואחר שנתחדש פטור גמור בשעת מירוח ס"ל דתו לא מחדשינן שיש פירות שהם בדין טבל ומ"מ הלוקח פטור, אבל ד"ז אינו מבואר ברמב"ם בהדיא וקצת משמע מלשונו דאף אחר שנתחייבו מ"מ הלוקח פטור, וכן נסתפק הגרע"א ז"ל בדעתו, ואף הרמב"ן והרשב"א הזכירו אפשרות ליישב ענין דמאי גם אם הלוקח לעולם פטור, ועי' לק' סק"ג עוד בבאור הא דגמר מלאכה ביד לוקח חייב.

דעת הריב"ם דרך לוקח קודם גמר מלאכה פטור, ויש להסתפק אם המוכר גמר מלאכה ע"מ למכור מאי, ולכאורה נראה שהחננויות היו מוכרין דבר שנגמרה מלאכתו, ויש לדחות שהם לקחום קודם גמר מלאכה אבל ע"כ קרא דולא מוכר מייירי לאחר גמר מלאכה, וע"כ היינו בגמר מלאכה ע"מ למכור,

וכ"מ בר"ש סופ"ק דפאה דאיכא למידרש ואכלת ולא זורע, וע"כ היינו בגמר מלאכה ע"מ לזרוע. ויש לעי' מהו הזמן הקובע דחשיב זרעך, ובר"ש הוזכר דכל שהי' שלו במחובר מיקרי זרעך, ובתו' הרא"ש קדושין מ"א ב' כתב דבלקח אחר שליש כיון שגדלו ברשותו הרבה מיקרי זרעך, א"נ בזרע ומכר בשעת שליש וחזר ולקח, ומבואר דל"ד בעלות זו לדין דגנך דתליא בשליש, דסו"ס בני חיובא נינהו.

ג. דינים העולים מסודרים כמ"ש אאמו"ר שליט"א בשנוי מעט, ובדין לקח קודם מירוח אם יכול להפריש מיד נסתפק מרן זללה"ה די"ל שהחייב מתחדש רק ע"י הגמר מלאכה שברשותו ועכשיו אין חיוב מעשר כלל, ולכאורה הספק תלוי אם הוא דגמר מלאכה ברשות לוקח מחייב הוא משום דע"י מעשה זה חשיבא תבואתו, או דכל עיקר פטור לקוח נאמר משעת גמר מלאכה, דבעינן תבואת זרעך בשעה זו, אבל קודם לכן לא חל שום פטור, ונדון זה נראה שהוא במחלוקת הראשונים ז"ל דלדעת הרמב"ן באמת הכל תלוי בגמר מלאכה בלבד, דכל שנגמרה מלאכתו ברשות שישאר שם לאכילה הו"ל גמר מלאכה חשוב, ולא בעינן כלל תבואת זרעך של שעת זריעה וגידול, אלא שתהא התבואה שלך לאכילה בזמן חיוב מעשר, אבל בר"ש ורא"ש נראה דשעת גידול ודאי קובע דחשיבא תבואת זרעך, ונפ"מ דבחזר ולקח אפי' אחר מירוח של הלוקח חייב, אלא שהוסיף ר"ת דאף שעת גמר מלאכה משוי ל"י תבואת זרעך, מיהו אף לפ"ז י"ל דמהני הפרשה קודם גמר מלאכה כיון שיכול לבא לידי חיוב, ואמנם נראה דמרן זללה"ה נסתפק לפי צד זה דהגמר מלאכה מחייב, דמ"מ תהני הפרשה ואאמו"ר שליט"א הביא ראייה מדברי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א קדושין מ"א ב', אבל למ"ב בתו' הרא"ש שם חשיב תבואת זרעך כיון שגדלו הרבה ברשותו וא"צ גמר מלאכה לזה, ולענין הלכה כתב אאמו"ר שליט"א דמהני. והלוקח ענבים ליין מגוי נראה דחשיב קודם גמר מלאכה לא מיבעיא בענבי יין אלא אפי' ענבי מאכל כל שלוקט לצורך קונה זה אזלינן בתר דעתו ורק בלוקח סתם מן השוק שייך לדון בתר רובא ולפ"ז כ"ש בליקט גוי בשל ישראל דחייב במעשר. שאין כאן פטור גוי כלל קודם גמר מלאכה.

ד. הלוקח ענבים לאכילה מגוי נוהגין שלא לעשר אע"פ שעדיין לא ראו פני הבית ביד גוי, ואע"פ שבזה לכו"ע בעינן ראיית פני הבית, ונראה מזה דפטור מירוח גוי תלוי בדיגונך בשעה שנגמר מעשה הדיגון, והיינו בגורן כדכתיב כדגן מן הגורן. וה"ה פטור הקדש, ולפי"ז במירח ישראל ומכר לגוי והכניס גוי לרשותו י"ל דחייב וי"ל דגוי כמאן דליאת ומ"מ לא נקבע פטור ע"י הכנסתו, ועי' לעיל.

סימן ז

בגבולות ארץ ישראל

דה"ק כל שהחזיקו עולי בבל מצד דרום והיינו כל א"י, לומר שהחזיקו בכל השטח שהחזיקו עולי מצרים, אבל אין נראה כן מהירושלמי והראשונים ז"ל בריש גיטין, ולהרמב"ם אפשר דהכי הוא], ובספרי סוף עקב (הובא בתו' ובראשונים גיטין שם) ובתוספתא פ"ד ה"ה ובירושלמי מפרש העיירות שהם גבולי כיבוש עולי בבל, ומבואר בירושלמי ובתוספתא סוף אהלות דאשקלון פטורה ממעשרות ושביעית, וכן תנן בריש גיטין דאשקלון כחול לגיטין, והקשו תו' והראשונים ז"ל דבקראי מבואר שכבשו עולי מצרים את אשקלון, ושהיו צריכין לכבוש את עכו, ותירצו דמתני' בכיבוש עולי בבל, וכן הקשו בירושלמי מקראי אשקלון ועזה, ותירצו ליתא אשקלון פי' הגר"א דלית היא אשקלון דמתני', ופריך מעתה ההן נחל מצרים ליתא נחל מצרים, פי' אטו נאמר דגם נחל מצרים דקרא אינו נחל מצרים, וכיון דגבול דרום של א"י הוא בנחל מצרים ממילא אשקלון ועזה בתוך גבול א"י, ונראה תירוצ' הירושלמי שלא גזרו עליהם כמו שגזרו בצפונה של א"י מכזיב ולהלן, אבל ממה שהביאו הא דפתח משמע שאף יהושע לא קידשם, וכמשי"ת בסמוך.

הוכחה דרק מה שהחזיקו עולי בבל מהצפון עד כזית חייב בשביעית ולא מהדרום

ומייתי בירושלמי ארץ טוב זו סוסייתא שפטורה מן המעשרות, ובתוספתא אהלות הובאה בר"ש פי"ח מ"ז איתא עיירות המובלעות בא"י כגון סוסייתא וחברותי' אשקלון וחברותי' אע"פ שפטורות מן המעשר ומן השביעית אין בהם משום ארץ העמים, ומשמע דר"ל דאע"פ שכבשום לא גזרו עליהם

בדין מן הנהר ומאמנה ולפנים אי הוי חול' לגמרי או שזה נחשב משטח א"י

א. שביעית פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית, יש לעי' מ"ט חשיב להו שלש הרי מטורי אמנון ולחוץ חול', ואין בא"י אלא שתי ארצות, ולכאורה היה נראה דמן הנהר ומן אמנה ולפנים דקתני היינו בשטח א"י שכבשו עולי מצרים, דגם שם לא חייבו אלא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, ומיושב בזה הא דקתני ולפנים, דבאמת בצד הפנימי שהוא שטח א"י קאמר, ומיושב נמי הא דקאי מכזיב ועד הנהר מכזיב ועד אמנה כדפי' בירושלמי, והיינו שמותחין קו מכזיב עד הנהר באלכסון וכן עד אמנה, וכל שלפנים ממנו נאכל אבל לא נעבד, ואח"כ מותחין קו ישר מאמנה לנהר והשטח שביניהם אע"פ שהוא א"י נאכל ונעבד, [ועי' להלן דלא בכל שטח עולי מצרים גזרו שביעית] ואף אם נפרש קו ישר מהנהר לאמנה, אכתי י"ל דחוץ לנהר הוי ג"כ א"י, ואפשר שהנהר במזרח ואמנה בצפון, ומנהר לצפון ומאמנה לפנים דהיינו למזרח הוי ג"כ א"י, אבל הראשונים ז"ל לא פי' כן, אלא מותחין קו ישר מהנהר לאמנה וכל שלפנים ממנו נאכל אבל לא נעבד, ומהנהר ולחוץ חול', ומעשר משמע דקיל משביעית דאף מכזיב ולהלן פטור, ודוחק לומר דמשום חלה נקט ג' ארצות דהיא נמי כל חול' שוה

בביאור מה הן העיירות שהחזיקו עולי בבל

שם כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב, במתני' לא קתני מה החזיקו עולי בבל אבל פירושה כל השטח מא"י שהחזיקו עולי בבל, ולאפוקי השטחים מא"י לצד דרום שהחזיקו רק עולי מצרים [ויתכן גם לומר

ונעבד או לא נאכל ולא נעבד, ולפמשנ"ת הענין מבואר דא"י לצד דרומה של כזיב עד ארץ מצרים ועמון ומואב לא חילקו שם ג' ארצות, אלא מה שכבשו עולי בבל לא נאכל ולא נעבד, ומה שכבשו עולי מצרים נאכל ונעבד, ומה נראה ג"כ כמו שצדדנו במתני' דמן הנהר ואמנה ולפנים היינו ג"כ בתחום כיבוש עולי מצרים, דכמו כן מתפרש שתי ארצות דהכא בתחום כיבוש עולי מצרים, [ועי' להלן ד"ה בירושלמי, שהביאו ברייתא זו ועסק"ג במה שהובא מתוספתא בחלה פ"ב, ולפ"ז משמע דתנתי קתני ואיזוהי א"י מדרומה של כזיב ואילך ובתר הכי קאמר דסמוך כו'].

בדין עירות שבתוך א"י שלא כבשום עולי בבל כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית

יש לעי' מ"ט לא הוזכרו כרכים שכבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל והניחום כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית, ונראה דהיינו דקתני כל שהחזיקו עולי בבל מא"י, לאפוקי תחום עולי מצרים שבדרום ולאפוקי עירות שבתוך התחום שלא כבשום עולי בבל, ודינם מבואר בתוספתא שאינם אלא שתי ארצות דכל שהניחו לעניים ע"כ נאכל ונעבד, וכמ"ש רש"י חולין ז' א' [ועסק"ג מ"ט לא קתני הכי בחלה], ומכזיב ואילך אין כרכים שהניחום לעניים, וגזרו בהם שאינו נעבד, ולענין מעשר אפשר לקיים כמ"ש בירושלמי פ"ק מה הדין מכזיב ולהלן לענין מעשר, דדמאי דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, אבל בשמעתין משמע דציר חייב במעשר, אע"פ שלא כבשו עולי בבל, [וכן בדמאי פ"ב ה"א מגי עירות האסורות בתחום ציר], ולפ"ז מ"ש דכזיב פטורה אף מן הודאי היינו דיש קנין לעכו"ם במקום שלא כבשו עולי בבל כמ"ש הגר"א, וזה שנמנו על אשקלון לפוטרה מן המעשר טפי מצור, דלא נימא דאע"פ שאשקלון לא כבשו עולי בבל, מ"מ דינה כמכזיב ועד הנהר ועד אמנה, [ומהא דקתני בתוספתא פ"ד ה"ה וכן בנוסחאות

מעשרות ושביעית, עי"ש, ובעי מפני מה לא גזרו על אותו הרוח שבגדריקו, אולי צ"ל שבדרומה, ר"ס בשם ריב"ל מפני שנוויה רע עד היכן ר"ח בשם רשבר"י עד נחל מצרים ומבואר דמאשקלון עד נחל מצרים לא גזרו, ויש להסתפק אם בזמן יהושע קידשום לתרו"מ או דכסוסיתא דמו, [ועי' עמודי ירושלים נדפס עה"ג דסוסיתא סמוכה לטבריא (מעבר השני של הכנרת, כ"נ) ועי"ש בשם כו"פ], ופריך והרי עזה נזיה יפה, פשפשה, פי' הגר"א כשתפשפש תראה שאין נזיה יפה, עכ"פ מבואר כאן דאשקלון ועזה אע"פ שהיו בתחום א"י שבפ' מסעי, מ"מ פטורין ממעשרות ושביעית ואתיא מתני' כפשטה דרק מה שהחזיקו עולי בבל מהדרום עד כזיב יש בו דין שביעית, [וכ"מ בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג דעזה כחול"ל, מיהו שם מוזכר גם צור].

ולאחד שינויא בערכין ל"ב ב' ובמגילה י' ב' איכא תנא דסבר אליבא דריב"ר דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא, ומהא דנסתפק אם להתיר אשקלון משמע דהגדון היה בקדושה ראשונה דאל"כ הול"ל דלא נמנה עמהם מפני שלא בטלה קדושה ראשונה, מיהו יש לדחות דהאי ברייתא סברה אליבא דריב"ר דלא קדשה לע"ל, ובסברא ג"כ י"ל דענין נזיה רע לא נתחדש בבית שני, (כענין שכתוב ביהושע כי ארץ הנגב נתתני), ואם יהושע קדשה למה לא קדשה עולי בבל, הרי הרבה כרכים לא קדשום בשביל עניים, וכאן שלא גזרו כלל מעשרות, ע"כ מעיקר הכי הוה, אא"כ נימא דהדרים שם עניותם מרובה ואין ארצם מוציאה פירות כ"כ וזה היה בבית שני יותר.

בדין א"י בעד דרומה של כזיב עד ארץ מצרים דלא חילקו שם ב' ארצות

שו"ר בתוספתא ה"ד ואיזוהי א"י מנהר דרומה של כזיב ואילך סמוך לעמון ומואב [ו] ארץ מצרים שתי ארצות, או נאכל

ירושלמי דמאי שהיו עיירות המותרות בתחום ציר ונאסרו יש ללמוד דע"י שנתיישבו בהם ישראל נאסרו, והיינו כפי' הגר"א דמעיקרא היה הכל בחזקת של גויים].

בדין מכזית ועד הנהר בשביעית האם מעשרין מע"ע או דהפירות הפקר

וי"ש להסתפק מכזית ועד הנהר האם מעשרין מע"ע בשביעית, או שהפירות הפקר, דמהא דאינו נעבד ש"מ דאינן מהכרכים שהניחום לעניים, וא"כ לית לן למיעבד תרתי דסתרי שיהא איסור עבודה ויהיו חייבין במעשר, ואם נימא דנאכל היינו לענין ביעור וספיחין אבל יש בפירות קדו"ש י"ל דהפירות הפקר, וכ"נ ממ"ש הר"ש דנעבד בתלוש וש"מ שהפירות קדושין אלא שהתירו עבודה, וכן הדין בסוריא מיהו בסוריא יש גם חיוב ביעור אלא דאפשר דבתרוייהו אין הפירות נאסרין, שו"ר בזה בספר מרן זללה"ה ס"ג ס"ק כ"א כ"ב.

דינים העולים

א. מה שכבשו עולי בבל מאשקלון ועד עכו והרצועה שעד כזיב חייב במעשר ובשביעית, ואין קנין לעכו"ם לפוטרה מן המעשר.

ב. כרכים שבתוך שטח זה שלא קדשו עולי בבל כגון בית שאן ותחומה, אין שביעית נוהגת בהן, וחייבין במעשרות, ובשביעית מעשרין מע"ע, ויש קנין לעכו"ם בהם כמו בסוריא, כ"מ לדעת הגר"א מכזיב ולהלן, וצידד מרן זללה"ה בדמאי ס"ד סק"ד דה"ה בכרכים אלו, ולכו"ע פטורין מן הדמאי.

ג. מכזיב עד הנהר ואמנה נאכל אבל לא נעבד, והפירות הפקר, ולענין מעשר דינם כסוריא דיש קנין לגוי, ושל ישראל חייב, כ"ה לפי' הגר"א, אבל לפר"ש משמע דפטורין לגמרי, ולפ"ז החמירו בשביעית טפי ממעשר.

ד. מהנהר ומאמנה לענין שביעית דינם כחול, ומסתברא דאף אם זה בחלק שכבשו עולי מצרים הדין כן, ולענין מעשר לדעת הגר"א דעד הנהר חייב לא נתפרש מה דין מהנהר, אם נימא שיש שם שטח שכבשו עולי מצרים ובסמוך הוכחנו מהירושלמי דפטור.

ה. מאשקלון ולדרום שלא כבשו עולי בבל אע"פ שכבשו עולי מצרים פטורין מן המעשר ומן השביעית ובפשוטו אף שדה ישראל פטורה מן המעשר, [וכ"מ בירושלמי שכתבנו בסמוך], ולדעת הר"ש פשיטא דפטורין לגמרי, דלא גריעי מכזיב ועד הנהר.

ו. עמון ומואב ומצרים במעשר חייבין ופטורין מן השביעית ומעשרין מע"ע בשביעית.

ז. בירושלמי יתכן לפרש דעמון ומואב שלא טהרו בסיחון פטורין לגמרי, ועכ"פ הדבר ספק שם אם עמון ומואב דתנן בידים פ"ד היינו אותן שטהרו בסיחון, ועתו' יבמות ט"ז א', (ובמצרים גזרו לפי שהרבה ישראלים דרו שם כדאמרי' באלכסנדריא ובבית חוניו), א"נ איפכא מיבעיא לי' דשמא אותן שטהרו קדשו עולי בבל ואין נקראין בשם עמון ומואב כלל, שו"ר דבר"ש ורא"ש ידים פ"ד פי' דלא מיירי בשטהרו בסיחון.

בדברי הירושלמי בדין בצרה

בירושלמי בפרקין דנו בדין בוצרה, ומעיקרא סבור דכבשו עולי בבל שהיא בצר שבעבר הירדן בחלק ראובן והכי ס"ד דר"ל בתלמודין ע"ז נ"ח ב', ומן מה דא"ל ר"י דבוצרה כבבל בעי למידק דהקונה שם פטור, ודחי דצור הקונה שם חייב ומ"מ אסור לצאת לשם אשכח תני סימן לעמון ומואב ולארץ מצרים שתי ארצות אחת נאכלת ונעבדת ואחת נאכלת ולא נעבדת, ונראה דט"ס הוא וצ"ל כבתוספתא סמוך לעמון ואחת לא נאכלת כו', [שו"ר שכ"ה בהגר"א] ומייתי מינה דבדרום א"י כל שלא כבשו עולי בבל

לא נוהגת בהם שביעית כלל, ונראה דיליף מינה אף למעשר, הלכך בוצרה פטורה מן המעשר, וכדמסיק נמי בתלמודן בע"ז שם, ול"ד לצור שאינה נעבדת בשביעית ולכן הקונה שם חייב, ויש ללמוד מהירושלמי הזה דכל שנאכל ונעבד פטור מן המעשר.

(בירושלמי שם מבואר דהא דא"ר שלכבוד אמו אינו יודע אם אסור לצאת לבוצרה דאף מעולי בבל לעולי מצרים מספקא לי', וכן בתלמודן נראה בקדושין ל"א ב' דבעי מיני' ברישא מהו לצאת מא"י לחו"ל וא"ל אסור, ואי חוץ לעולי מצרים מאי קמיבעיא לי', מיהו ר"א נפיק מספק, ואכתי לא שמענו לחו"ל ממש מא"י שו"ר דרש"י פ"י דס"ד דר"י שרוצה לצאת לגמרי מא"י ולחזור למקום אמו, וצ"ע, ושמעתי מאמור"ר שליט"א דממ"ש הפוסקים בסי' שאסור לתקן פרסות הסוס לצאת לחו"ל ש"מ דלאו איסור גמור (הוא).

שעולה הגבול באלכסון לצד צפון, ונאולי רצועה נפקא שהיא חו"ל לצד מערב כגרסת הגר"א והשאר א"י לצד מזרח, וממה שהוזכר שם יגר שהדותא ונימרין ונחל זרד נראה שכבשו הרבה מעבר הירדן בעומק, שהרי יגר שהדותא בהר הגלעד בגבול שבין יעקב ללבן, והוא סמוך לסוריא שאמרו ע"ז שכיבש דוד ארם נהרים וארם צובה, והי' עיקר הישוב בצפון ומתפשט לצד מזרח, וסוריא סמוכה לעבר הירדן לצד צפון, ולכן היה קרוב לגזור בה, והגיעו עולי בבל עד ים המלח בעבר הירדן ואח"כ לעמון ומואב כמ"ש בתוספתא ולרקם גיאה דהיינו קדש ברנע ומשם לגנייה דאשקלון, ולפי המצירין קדש ברנע אחר המקום שנקרא מדבר צין וקודם עצמון נמצא דתחום המעכב שמגיע עד אשקלון הוא כמעט בקו ישר, ונפ"מ למעשה שבאר שבע (ותפרח) עדיין בתחום עולי בבל.

מה הן גבולות עולי מצרים

גבול עולי מצרים לצד צפון נראה בת"י פ' מסעי שהוא למעלה מהר חרמון לצד צפון, דטור תלגא מוזכר אחר שיוורד הגבול לכוון דרום, וכן ממ"ש שבאמנה יאמרו שירה ואח"כ מוזכרין שניר וחרמון, [וכן בשטח עבר הירדן דכתיב בדברים עד הר חרמון מפרש בתרגום ירושלמי פסוק ט"ו שממשיך הגבול עד חובה אשר מצפון לדמשק וכן כתיב את הגלעד עד דן, וברש"י בראשית משמע דדן הוא חובה אשר משמאל לדמשק, ולכוון מזרח עד נהר פרת] וכן מתאים הדבר בחלוקת ערי מקלט שהם משולשין באורך א"י, ואם מקדש שבנפתלי עדיין יש רבע משטח א"י, כמקדש עד שכם ומשכם עד חברון, א"כ תחום א"י למעלה מהחרמון ודן [וכן שמעתי ממאמור"ר שליט"א להוכיח גבול דרום מחברון ואילך], וכן ממ"ש דטבריא טיבורה של א"י הוכיח אאמור"ר שליט"א שא"י נמשכת עוד הרבה לכוון צפון, דטבור אמצע באורך ורוחב, ובלא"ה אין נופל לשון זה על דבר ארוך וצר

מה הן גבולות עולי בבל

ב. גבולות עולי בבל כל ההיקף סביב מאשקלון לצפון ולמזרח ולדרום ולמערב עד אשקלון מבואר בתוספתא פ"ד ה"ה ובירושלמי ובספרי סו"פ עקב, עם שינויי נוסחאות, תחום א"י כל שהחזיקו עולי בבל פרשת אשקלון וחומת מגדל שיר ושינא דרור ושורא דקיסרא שורא דעכו כו' ולכאורה משמע שלא היה הגדול גבול מערב, אבל בגיטין מבואר דעד הים ודאי כא"י, וכפי הנראה עולה תחום עולי בבל לצפון יותר מכנגד עכו שנקראת היום שהרי ראבר"ש היה במירון ונקבר שם ולא משמע שלא היה בתחום עולי בבל, [והוזכר בירושלמי תרנגולא עילאה דלמעלה מקיסרין, וכן בירושלמי דמאי פ"ב ה"א, ושם משמע שהוא בתחומי בית שאן, ובת"י פ' מסעי הוא מוזכר בתחום הצפוני דעולי מצרים, ובאמת זה רחוק טובא, וי"ל דתרתיו הוון, ואם עכו שלו זהו עכו צ"ל

עולי בבל כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית מפרישין חלה אחת בלבד, שהרי הארץ טהורה מק"ו דאשקלון, ועדיפא מינה שחייבת במעשרות, ורק לענין שביעית בעינן כיבוש עולי בבל, דאותן שלא כבשו נאכל ונעבד, [וראיני בתוספתא חלה פ"ב ה"ו מנהר דרומה של כזיב ואילך שתי חלות דמאי רש"א אם לא תרם את הא' כשיעור לא יאכל מן השני, והגר"א הובא במ"ב מפרש לה מכזיב ועד הנהר, אבל מאחר שנתבאר לעיל סק"א דכהאי לישנא קאי אעיקר א"י, יש לפרש כן גם הכא, אבל קשה דלא מצינו שתי חלות דמאי דבפשוטו שורפין את החלה על טומאת ע"ה, עירושלמי דמאי פ"ז, ואפשר דצ"ל [אלא] מנהר דרומה של כזיב ואילך, וארישא קאי דר"ג אומר שצריך להפריש חלת דמאי בסוריא, וחכ"א א"צ להפריש חלת דמאי אלא מנהר דרומה של כזיב ואילך, דבא"י כו"ע מודו שגזרו חלת דמאי בלוקח מן הנחתום כדתיא שם פ"א ה"ז, [וזוהי דעת הגר"א פ"ח דדמאי דגזרו חיוב דמאי בחלה], א"נ צ"ל מנהר דרומה של כזיב ואילך דמאי, פי' בלוקח מן הנחתום דקתני ברישא, ובתרי הכי קתני בבא בפ"ע שתי חלות רש"א כו' וקאי אמתני' שאם מיעט בשיעור של ראשונה נאסרת גם השני', כדין התורם ועלה בידו פחות מששים שמוסיף וחל ע"ז שם תרומה, ה"נ חל שם חלה על הנוסף].

בתוספתא משמע דביאור מתני' מאי ועד כזיב, היינו מנהר דרומה של כזיב ואילך

מא"י ועד כזיב, תניא בתוספתא ואיזוהי א"י מנהר דרומה של כזיב ואילך, סמוך לעמון ומואב ולארץ מצרים שתי ארצות או נאכל ונעבד או לא נאכל ולא נעבד, ומשמע שהוא פירושו דמתני' דא"י היינו מדרומה של כזיב עד עמון ומואב וארץ מצרים, מיהו סמוך לעמון ומואב לא גזרו שלא יעבד אלא מה שאינו בכלל קדוש עולי בבל נאכל ונעבד, וכבר נתבאר לעיל סק"א, לשון מנהר נתפרש

לאמצע רחבו, [הר ההר תרגומו הוא טורי אמנון או טוורוס אמנוס, ונראה שהוא תרגום של הר על גבי הר, דגם בהר ההר של אהרן מתרגמין כן, ואם צור שנקרא היום הוא צור שבירושלמי, ע"כ דהר ההר הוא אח"ז ואפשר שהוא בצדון או אח"כ, ברא"ש נראה דאמנה וטורי אמנון תרי דוכתי ניהו, ולכן ל"ק להו קו' הר"ש מכל ששופע כו' אבל פשטות הדברים דחדא ניהו, וצ"ע].

הא דאמרו גיטין ז' ב' רצועה נפקא אפשר לפרש רצועה שהיא א"י ואפשר לפרש רצועה שהיא חו"ל, ותלוי בגרסת הגמ' שם, ע"י הגהות הגר"א, ובציור הנדפס ברמב"ם פ"א מה"ת מבואר כמ"ש התו"ט בשם הכו"פ שא"י נמשכת עד כזיב, אלא שמעכו עד כזיב יש רצועה שהיא חו"ל, ולפי' זה מיושב דא"י נמשכת עד מירון ויותר אע"פ שהם יותר בצפון מעכו, וכן אם נפרש רצועה נפקא בצד מערב בין עכו לכזיב וכגרסת הגר"א, ולפ"ז גבי גיטין גבל התנא בעכו להודיע לנו הרצועה, אבל כל שאינו כנגד הרצועה עד כזיב חשיב א"י, וגבי שביעית נקט החומרא שעד כזיב א"י הוא.

הא דקתני ג' ארצות לשביעית מתפרש בא"י עצמה ולא החו"ל (ומ"מ בזה לעיל סק"א)

ג. עוד בביאור המשנה, ג' ארצות לשביעית, לשון זה מתפרש שבא"י יש ג' ארצות, והיינו שיש שטחים שכבשום עולי מצרים ודינם נאכל ונעבד, ובאמת כן הדבר דלצד דרום של א"י מה שלא כבשו עולי בבל נאכל ונעבד, וכן יש כרכים בא"י גופא שנאכל ונעבד, וכן אפשר לפרש מהנהר ומאמנה לפניו בשטח שכבשו עולי מצרים.

בדין מה שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל לענין חלה

כ"ל שהחזיקו עולי בבל, גבי חלה תנן נמי כה"ג ולא הוזכרו שם עולי בבל ועולי מצרים, ונראה ללמוד מזה דכרכים שהניחום

אם כך הדין לפר"ש, אבל ממה שדן דבתלוש מותר לעבוד נראה מוכח דהפירות קדושים, וכן ממש"פ בסוריא דמיירי בפירות משומרין אבל במופקרין אף בארץ מותר, ש"מ דצריך להפקיר הפירות, וכ"מ מדתנן בפ"ד דחלה ר"א מחייב פירותיהן במעשרות ובשבועית, וכן בתוספתא תניא ביעור בסוריא, ודברי הר"ש אפשר לפרש שאותן נאסרין אחר הביעור, ובסברא נמי הוכחנו לעיל דאם אינן הפקר ראוי לחייבן במעשר ככל השנים, ולא מצינו איסור נעבד וחיוב מעשר, מיהו לפר"ש מכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי וא"כ אין בהם חיוב מעשר כלל, אבל בירושלמי מבואר דצור חייבת במעשר, אלא שבשטח זה יש קנין כמו בסוריא, כן פי' הגר"א.

אבל לא נעבד, פר"ש במחבור, ולפר"ש שטח זה קיל מסוריא, דסוריא חייבת במעשר, וכן אם נימא דבסוריא יש דין ביעור כדקתני בתוספתא דאין שם ג' ארצות, וכאן פר"ש נאכל לאחר הביעור, מיהו בר"ש כתב דאין ד' ארצות וצריך לדחוק דבתרווייהו יש מצות ביעור ואינו נאסר אחר הביעור, וכ"כ מרן זללה"ה ס"ג ס"ק כ"ד.

לפרש דמנהר ואותה ולפנים היינו ג"כ בשטח א"י, לפי"ז איך מתפרש לענין חלה

מהנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד, אם נפרש דהכל בשטח א"י שכבשוהו עולי מצרים, ועכ"פ בתחום שצריכין לכבשו, נחא דקרי לה ג' ארצות, וסוריא עדיפא מארץ זו, אע"פ שא"י היא, מ"מ בתר עיקר היישוב אזלינן.

ולפי"ז אפשר לפרש בחלה דלא הצריכו שתי חלות אלא בשטח שהוא של א"י, אבל בחו"ל אוכלה כהן טהור ולא הצריכו שתיים אלא בדליכא כהן ע"ש, ומיושב בזה כדעת תו' חולין ק"ד א' ובכורות כ"ז ב' אלא דלפירושם הדבר סתום, שלא הוזכר במתני' ענין סמוך לא"י, אבל למש"כ דלפנים הוא

אבל גם בחלה תניא כהאי לישנא, - לא נתברר אם עולי מצרים קדשו סמוך לעמון ומואב או שגם הם הניחום.

לבאר דלאו כל מה שהחזיקו עולי מצרים לא נעבד

ובל' שהחזיקו עולי מצרים, לאו כללא הוא דכל מה שהחזיקו עולי מצרים לא נעבד, ומתני' הכי קתני וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר כו', וכל שהחזיקו עולי מצרים מהנהר ומאמנה כו', כך צדדנו לפרש לעיל סק"א, ועיקר הדין מבואר דהרבה כרכים כבשו עולי מצרים ודינם שנאכל ונעבד, וכן סמוך לעמון ומואב וארץ מצרים וכן בירושלמי לענין בוצרה הובא לעיל שם.

ביאור הדבר מכזיב ועד הנהר ועד אמנה

מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אמנה היינו טורי אמנון שהוא קצה צפונית מערבית של א"י והוא הר ההר שבפ' מסעי, הנהר לא נתבאר בהדיא איזה נהר, [ומסיק הר"ש שאין לפרשו בנחל מצרים, ופי' הרמב"ם צ"ע, ועי' ציורו בפ"א מה"ת, וצ"ב], והרמב"ן בגיטין כתב שהוא נהר פרת, ובפשוטו הוא רחוק טובא משם, מיהו להרמב"ן שם נכנס פרת בצפונה של א"י, ותנן נמי כדי שיגיע אחרון שבשיראל לנהר פרת (תענית י' י"א) ובתורה הוזכר נהר פרת בגבול הארץ, ובת"י כתוב שמעבר לירדן מגיע הגבול לפרת, שו"ר בספרי ריש דברים עד הנהר הגדול נהר פרת שרובו ותקפו כנגד א"י ושם כתוב שבתחלה קטן הוא ביותר ואח"כ מפרה והולך עכ"פ בפשוטו מתפרש שמכזיב שבמערב [על שפת הים או משוך מעט למזרח], לנהר שהוא במזרח משוך לצפון יותר מכזיב, ומכזיב ועד אמנה שהוא בקצה צפונית מערבית של א"י.

הא דלא נעבד, מתפרש ג"כ דהפירות הפקר ונוהגות בהם קדו"ש

נאכל אבל לא נעבד, וה"ה שהפירות הפקר ונוהגת בהם קדו"ש, ובמל"מ מסתפק

דסמוך לעמון ומואב שתי ארצות וכמשנ"ת לעיל).

ש"ר ברמב"ן גיטין אמנם מבואר דמהנהר ולפנים דאי נאכל ונעבד, ע"י בנדמ"ח ובציור.

בדין עבר הירדן לענין שביעית ולענין מעשר

ד. **הרמב"ם** והראב"ד בפ"ד משמיטה ויובל הכ"ח נקטו דעולי בבל לא

כבשו עבר הירדן, ועפ"ז כתב הרמב"ם דספחי עה"י מותרין שלא יהיו ארצות אלו חמורין מא"י שהחזיקו עולי מצרים דנאכל, ומרן זללה"ה בסדר השביעית ס"ד העתיק כן להלכה דספחי עה"י מותרין, והדברים צ"ע דבירושלמי מנו כמה עיירות מעבר הירדן, וכן בתלמודן ע"ז נ"ח ב' אי בצר היינו בצרה חייבין במעשר, וכן בירושלמי נראה דאי היינו בצר היינו בצרה חייבת בשביעית, וכן נסתפקו אם עמון ומואב שטהרו בסיחון הם בדין עמון ומואב או בדין א"י, ובאמת הדבר מבואר במתני' פ"ט מ"ג ג' ארצות לביעור, והי' אפשר לדחוק דבבית ראשון קאמר, אלא שהרמב"ם מפרש לה בעבר הירדן המערבי דמפרש שהכונה לשפלת לוד כו' וזה צ"ע דבירושלמי מבואר שם הר' ושפלה ועמק מערי סיחון ועוג עי"ש ובירושלמי חלה פ"ד ה"ד מייתי פלוגתא אם הירדן מא"י או מחו"ל, והוזכר שם שאם נתרחב הירדן בצדו המזרחי ונטל מא"י ונתנו בסוריא חזקתו למעשרות ולשביעית, ומשני דנפ"מ לחזקות ולביעורין ולמע"ב, ונראה מבואר דעבר הירדן דביעור היינו עבר המזרחי והנדון למי שייך תוך הירדן, ולענין מעשר אין נפ"מ מפני שגם עה"י חייב, ומ"ש ונעשה בסוריא לישראל בעלמא הוא והכונה בצד של סוריא, ונפ"מ לביעור, וכן ראיתי מוכיחין בשם התשב"ץ ח"ג סי' קצ"ח מערכין ל"ב ב' דבני הגולה קדשו עיירות המוקפות שבעה"ל, ובתו' יבמות ט"ז א' ב"ב נ"ו א' מבואר דעה"י קדשו עולי

א"י (ודוקא קתני ולפנים), א"כ אין לנו ד"ז אלא בשטח א"י, [ולפ"ז אפשר דלר"א פ"ד דחלה דין סוריא כשאר חו"ל דסגי בחלה אחת, מיהו הפשטות דכא"י משוי לה, ולע"כ, אבל משמע דלאו תרתי דסתרי הוא קולו של ר"ג ושל ר"א] מיהו אף אם מתני' מיירי בשטח שהוא מא"י, י"ל דה"ה כל חו"ל, ודעת הרמב"ם והרמב"ן בה' חלה דמתני' כוללת כל חו"ל, ומנהגנו ע"פ הרמ"א כפי' תו'.

ומה שאמרו בירושלמי דמהנהר ומאמנה ולפנים שניהם מדבריהם, יש לפרש מפני ששטח זה פטור מן המעשרות והדין נותן שגם בחלה לא יתחייב, אבל אין מזה ראייה ששטח זה אינו מכיבוש עולי מצרים, או עכ"פ תוך גבולות שבפ' מסעי אם לא כבשו כולם, והרי כבר נתבאר דבדרום א"י יש שכיבשו עולי מצרים ופטורין מן המעשר ומן השביעית והדין נותן שחלתן כחלת חו"ל, ומה שהחמירו בחלה י"ל מפני שאין חיובה נראה כקשור לקרקע.

בדעת הראשונים דמנהר ואמנה ולפנים הוי שטח חו"ל ובדעת הרמב"ם בזה

הראשונים ז"ל פירשו מהנהר ומאמנה ולפנים בשטח שהוא חו"ל, ואמנם הרמב"ם בפ"א מה"ת ה"ו כתב דג' ארצות בכל העולם, אבל בא"י יש שתי ארצות בלבד, והנה לדעת הרמב"ם שכבשו עולי בבל בדרום כל מה שכבשו עולי מצרים, לא מצי למיתני ג' ארצות בא"י גופה, אבל לדעת הראשונים ריש גיטין דאשקלון כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, טפי הו"ל למיתני ג' ארצות בא"י גופה, ומצינן למימר דבהני נאכל ולא נעבד, אבל אכתי לכו"ע קשה ליתני הרבה כרכים שהניחום כדי שיסמכו עליהם עניים דנאכל ונעבד, (אבל לפמש"כ דנקט בגבולות א"י שלא גזרו בהם כלל אף בלא טעמא דעניים ניחא טפי למיתני הני שלא קדשו כלל ואף מדרבנן פטורין, וכן קתני בתוספתא

ספיחין, ומתני' דשין וזורין קתני, וגם אין הריות מצוי בשל הפקר שכולם בוזזין, וגם אין סברא להקל במלאכות בשל הפקר, שהרי אין ראוי לנהוג כבעלים בשל הפקר, וצ"ע, [ובר"ש מבואר דשל הפקר מותר, ול"ע בזה] ובבהגר"א על הירושלמי הנ"ל מבאר דדינא דמתני' אף בשל גוי'.

לבאר דר"ע פליג ושרי אף קצירה ובצירה ובטעמא דמילתא

שם כלל אר"ע כו', בתוספתא מוכח דר"ע פליג, וס"ל דאף קצירה ובצירה מותר, דקתני מודה ר"ע שאין זורעין ואין חורשין ואין מנכשין בסוריא לפי שאין כיו"ב מותר בארץ שכל כיו"ב מותר בארץ עושין אותו בסוריא, [וזה מוכיח גם שהנדון בשדה של גוי שאסור לזרוע, אבל הקצירה מותרת כיון שבא"י מותרת בשל הפקר, דבשדה של חשוד לא איצטריך לאשמועין דזריעה אסורה], ולישנא דכלל אמר כו' נשנה בכמה מקומות לפלוגי את"ק, אלא דיש מקומות שהוזכר שם התנא החולק קודם הכלל שאמר, דאל"כ הו"ל זה הכלל, ועוד דבאמת לאו כללא דרישא הוא שהרי כבר נשנה הכלל דתלוש מותר ומחובר אסור, ואי לאו בהכי תליא לא הו"ל לת"ק למיתני מחובר ותלוש, אלא דשין וזורין כו' בסוריא אבל לא כו' כלל אר"ע כו', [אח"כ ראיתי בספר אאמו"ר שליט"א זרעים ב' ס"א סק"ב בכ"ז, ועי' סק"ח].

ולכאורה נראה דר"ע לית לי' טעמא דשלא ישתקעו שם, ולכן אסר רק מה שמעיקר הדין אסור, דנהי דיש קנין לעכו"ם בסוריא, היינו שפירותיו פטורין ממעשר ושביעית, אבל הקרקע בקדושתא קיימא, ולכן עבודת קרקע אסור, אבל קצירה כדרך, דבקדושת הפירות ובדין הפקר תליא, מותרת בסוריא בשל גוי.

שו"ר דלמ"ד יש קנין כתבו תו' גיטין ס"ב א' דמותר לעבוד בשל נכרי (עכ"פ

בבל, והנדון בשני התירוצים אם עמון ומואב דמס' ידים היינו מה שטהרו בסיחון או לא, ונקטו עיקר דמייירי במה שלא טהרו בסיחון, וכ"כ הסמ"ג עשין מצוה קמ"ח דלא נאכל ולא נעבד, [והר"ש והרא"ש בידים פ"ד כתבו בלשון מסופק, עי"ש], ולפ"ז נראה דיש להחמיר בספיחי עה"י, וצ"ע.

איך מתפרש הא דשרי לעשות בתלוש בסוריא, אם בשדה ישראל או רק בשדה גוי

ה. **שם** מ"ב עושין בתלוש בסוריא כו', מש"פ הר"ש אצל ישראל המשמר פירותיו צ"ע, דמה סברא יש להתיר לסייע ידי עובדי עבירה בסוריא, ועוד שהתירו בתלוש כדי שיהא לו קצת ריוח ולא יצא לחו"ל, וכי ראו חכמים לנכון שיתפרנסו מהעבריינים, ועוד דלא התירו במחובר כדי שלא יצאו לשם וכי לזה הוצרכנו לאסור במחובר הרי הטעם לאסור פשוט, והו"ל לפרושי מ"ט התירו, ובירושלמי מבואר דאף בשל גוי בא"י אסור, וכן בה"א מוזכר שם שאצל גוי בסוריא נאכל אבל לא נעבד, וכן הדין נותן דיש קנין אינו מפקיע קדושת הארץ ואין להתיר לעבוד בשדה גוי, שו"ר דאינו כן, [עי' להלן בסמוך ולק' סק"ח].

ולפ"ז יש לפרש מתני' בישראל שבאין לעבוד ולהשתכר בשדה גוי, ומן הדין היה שיהיו מותרין לעבוד אף במחובר, דהיינו בקצירה ובצירה, אלא כדי שלא ישתקעו שם לעבוד באריסות אצל גוי, [וכדקניס להו ר"א לאריסין בפ"ד דחלה שיתחייבו במעשרות ובשביעית, ואף ר"ג אסור להיות אריסין אלא שאינו קונס כדתניא בתוספתא שם, (וצ"ע אם זה לכו"ע אליבא דר"ג)], ובתלוש התירו כדי שימצאו להתפרנס בסמוך לא"י, ולא יצאו לחו"ל, וכ"מ בתוספתא כאן ובחלה כמשי"ת בסמוך בדברי ר"ע, שו"ר במלאכ"ש שהביא פ"י זה, [ובשנות אליהו פ"י דהנדון במופקר, ואין מצוי שדות תבואה מהפקר כי אם מעט

שבועית אסור], ואי במופקר כפי' הגר"א מה שייך לחלק מי הקוצר.

בדין סוריא לענין שבועית ולענין מעשר

ו. דין סוריא לא נתפרש בהדיא אם דינו כמכזיב ועד הנהר, או דחמיר מיני' או קיל מיני', והרמב"ם בפ"ד משמיטה ויובל הכ"ח התיר ספיחי סוריא דאינו בדין שתהא סוריא חמורה מכיבושי עולי מצרים, ולענין חלה כתב בפ"ה מה' ביכורים ה"ח שדין סוריא כמאמנה ולחוק, וכן בפ"ג מה' מעשר ה"ד נראה דלענין דמאי לא חמירא סוריא מעולי מצרים, (ולא הביא דמכזיב ולהלן פטור מודאי), נמצינו למידין דעת הרמב"ם דעולי מצרים דינם כסוריא לכל הפחות ולא הזכיר הרמב"ם דיש קנין לגוי אלא בסוריא, וכן הראב"ד נקט דלא כבשו עולי בבל את סוריא וממילא דינה כמכזיב ולהלן, אלא שדבריהם לשיטתם דגם עבר הירדן לא כבשו.

והר"ש בדמאי פ"ו מי"א כתב דגזרו על הדמאי בסוריא אפי' למ"ד לא שמיה כיבוש דלא פטרו אלא מכזיב ולהלן, ובפ"ק שם כתב דברי הירושלמי דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, עי"ש במ"א ובמ"ג, וכ"כ הרא"ש בכל הני דוכתי, ובאמת לישנא דמתני' בפ"ו דדמאי דביש לו שדה בסוריא חייב לעשר משמע דגזרו על הדמאי בסוריא, אלא דאיכא לאוקומה כר"מ דסבר שמיה כיבוש, ועכ"פ נשמע מינה דלדידיה חמירא מעולי מצרים, ובשבועית פ"ו כתב דדין עולי מצרים בסוריא דעושי בתלוש, אבל לא כתב דסוריא נאכל כעולי מצרים, אלא דממ"ש דא"כ ליתני ד' ארצות משמע שדינם שוה, ואין זה מוכרע, דאם לישנא דלא נעבד פירושו במחובר, הרי סוריא בכלל א", ולא נחית התנא לדין הפירות בתלוש, אבל אם לא נעבד כולל תלוש, הו"ל סוריא ארץ בפ"ע, וכ"ש אם סוריא דינה שלא נאכל דהו"ל לתנא להזכירה בפ"ע שהחמירו באכילה והקלו בעבודה,

מדאוריתא), ולפ"ז בסוריא מעיקר הדין יש להתיר אף זריעה וחרישה בשל גוי, ורק כדי שלא ישתקעו אסורו, וכ"כ מרן זללה"ה ס"כ סק"ז, אבל מה שנקט דאף מדרבנן מותר לעבוד בשדה גוי בסוריא, לפמ"ש"כ היינו מתני' דרך בתלוש עושיין, ולכו"ע זריעה וחרישה אסור, אלא דמרן זללה"ה מפרש לה בשדה ישראל כפר"ש, ועי' להלן סק"ח בדברי הירושלמי סוף ה"א בהדין יבלונה.

בביאור דברי תוספתא שלא יסמוך האיגוד לעקירה

בתוספתא שם אין עושיין במחובר בקרקע בסוריא אבל עוקרין ואוגד על ידיהן ובלבד שלא יהא הוא מלקט והן אוגדין על ידיו כו' ולכאורה נראה שהם דברי חכמים דאין קוצרין אבל עוקרין, ובלבד שלא יהיו אוגדין על ידיו סמוך לקצירתו, ונראין הדברים דטעמא משום דדרך בעלות הוא שהפועלים קוצרין ובעה"ב אוגד על ידיהן, וכה"ג תניא בתוספתא דחלה גבי ישראל שהיו אריסין אצל עכו"ם בסוריא, אלא דשם מסיים בה שהם קוצרין והוא אוגד, ואם גם כאן מסיים בה הכי ע"כ שהם דברי ר"ע, מ"מ הדין אמת אף לרבנן כדתניא התם ונראה שזהו מקור דברי הרא"ש שביאר דלהכי סמך מעמרין לאבל לא קוצרין לאשמועינן דאם שכרו לעמר כשהוא קוצר אסור, ואף אם לא נדייק מהסמיכות לאבל לא קוצרין, מ"מ מדנקטי' בתר דישא וזרייה ש"מ דבעימור בפ"ע מיירי, ולא בסתם עימור שהוא סמוך לקצירה, ומדנקט דריכה באמצע עניני תבואה יש לדייק דה"ה דריכה לבתר בצירה אסור וכדתניא בתוספתא.

וי"ש ללמוד מכאן דמתני' בשדה גוי דומיא דההיא דחלה, [ועוד דבחשוד לית לן לפלוגי בכה"ג, מאחר דסו"ס באיסורא קעביד וי"ל דכשמינכר להדיא שהוא אינו שומר

ובפ"ד דחלה פ"י ה"מ [והרא"ש] טעמי' דר"א דחלה אחת בסוריא דמשוי לה כ"א.

ודעת הגר"א דמכזיב ולהלן שדה עכו"ם פטור וזהו שאמרו בירושלמי דפטור אף מן הודאי, אבל שדה ישראל חייב, וכן אמרו בפרקין דצור אסור לילך לשם דהו"ל חוץ לגבול עולי בבל, והלוקח שם חייב דלא אמרו אלא שיש קנין לעכו"ם בעולי מצרים, [ובפשטו משמע דלענין דמאי לא גזרו שם שאפי' יש לישראל שם שדה הלוקח ממנו א"צ לעשר דמאי, ודלא כסוריא, דאל"כ יש דמאי מכזיב ולהלן אלא שרובן של גוים], ועי' בספר מרן זללה"ה דמאי ס"ד סק"א דלענין שביעית אין קנין בעולי מצרים, ונראה טעמו כמו לפר"ש דמכזיב ולהלן פטור מן הודאי ומ"מ נאכל ולא נעבד, ה"נ להגר"א אין ללמוד שביעית ממעשר לענין שדה עכו"ם, ולשון הביאור הגר"א ריש דמאי דעולי מצרים כסוריא דכמו שבסוריא יש קנין ה"ה בעולי מצרים, (אלא שלא הוזכר שם שביעית).

ויש כאן לבאר דהא פשיטא שקדושת א"י בעולי מצרים עדיפא מקדושת סוריא למאי דקיי"ל כ"י ל"ש כיבוש, שהרי סוריא לא נתקדשה מעולם, אלא שבגזירת מעשר ושביעית מדרבנן אפשר שהחמירו בסוריא לפי שהיו ישראל מצוין שם, ומכזיב ולהלן לא היו ישראל מצוין או שכלל היישוב שם היה מועט, וכדאשכחן באשקלון ועזה שלא גזרו מעשרות כלל, ואמרו בירושלמי מפני שנויה רע, ולעומת זה בעמון ומואב חייב במעשרות, ולכן אין ללמוד הגזירות זה מזה.

האם סוריא חמורה מקידוש עולי מצרים או דדינה ככל כיבוש עולי מצרים, ומה שיחייב בסוריא חייב גם בכל כיבוש עולי מצרים

גיטין ח' א' וכ"ש סוריא דמרחקא טובא, אם נפרש דסוריא לא עדיפא מעולי מצרים אף למ"ד כ"י שמיה כיבוש, א"כ דין עכו כדין סוריא, שהרי עכו בכיבוש עולי מצרים

הוא, אבל תו' והראשונים ז"ל לעיל ב' א' פשיטא להו דסוריא עדיפא מחלק עכו שהוא חו"ל, (עכ"פ) למ"ד שמיה כיבוש, [דמפרשי הבעיא למ"ד שמיה כיבוש, והכי ס"ל לר"מ ע"ז כ"א א'], ועי' רמב"ן שם שצידד דחציה שבחו"ל דינה כסוריא וסיים וצ"ע ותלמוד, ובריטב"א כנראה פ"י שכבשוה ככיבוש יחיד, וצ"ב דאי מא"י היא אין זה כיבוש יחיד, ויש לפרש דעת הרמב"ן שדין עולי מצרים כדין סוריא, אבל לא הכריע בזה.

ובאמת פשטות הדברים דהקונה שדה בסוריא כקונה בפרורי ירושלים נאמר בבית שני, דהא לענין עובדא דביכורים מייתי לה בסופ"ד דחלה, וכן הא דכותבין עליו אונו אפי' בשבת, אלא די"ל שאף מכיבוש עולי מצרים מביאין ביכורים, אבל פשטות המשנה שהביא וקרא, ואי מעולי מצרים כיון דלא קדשה לע"ל הדין נותן שלא יקרא, וא"כ משמע דסוריא עדיפא, וכן משמע מדקאמר בסמוך חייבת במעשר ובשביעית קסבר כיש"כ, והנה לכו"ע סוריא חייבת במעשר ושביעית מדרבנן, ואי למ"ד שמיה כיבוש נמי חיובה בזה"ז מדרבנן, א"כ מנ"ל דסבר ש"כ, ומצאתי בבהגר"א סי' של"א סק"ד שכ' דמשמע לגמ' דמדאורייתא קאמר, ומשמע דאף למ"ד לא קדשה לע"ל מ"מ סוריא קדשה מדאורייתא דהא ר"מ ס"ל חולין ו' ב' דלא קידשה לעתיד לבוא, וס"ל בע"ז כ"א א' כבוש יחיד שמיה קידוש, ובע"ז נמי משמע דבמכירת שדה לגוי בסוריא מפקע לה מתרו"מ דאורייתא לר"מ, אבל הדברים מחודשים לומר שכבשו עולי בבל בסוריא, ולמ"ד כ"י ש"כ קדשוה, דאף אם הקידוש מועיל, מ"מ לאו כדין הוא לקדש חו"ל קודם שקידשו א"י, ולומר שכיבוש יחיד בחו"ל אינו פוקע בגלות לא מסתבר, דיציבא בארעא.

ועל כרחנו נלמד משמעתין דאף במקום שלא קדשו עולי בבל איכא משום יישוב א"י, והמוכר שדה בכיבוש עולי מצרים חשיב

בסוריא, והק' מדברי הראב"ד שכ' דסוריא לא כבשוה עולי בבל, [מיהו הראב"ד סבר דגם עבר הירדן לא כבשוה, וממילא פשוט שגם סוריא דמרחקא טפי, אבל לפמשנ"ת סק"ד דכבשו עה"י אין הכרח דלא כבשו סוריא], וצידד לתרץ דכיון שגם בבית ראשון תקנת חכמים היתה ולא תליא בקידוש, הניחוה בבית שני כדינה בבית ראשון, אבל אכתי קשה למ"ד כ"י שמיא כיבוש, דלידידה הדין נותן שבלא קידוש עולי בבל דין סוריא כדין מכזיב ולהלן.

ושוב הביא ז"ל מדברי הגר"א דמכזיב ולהלן חייב בשדה של ישראל אלא שיש קנין, וסיים דלפ"ז דין מכזיב ולהלן כסוריא, ועדיין לא נתיישב בזה הראיות מדנוהג דמאי ומדר"א.

ובעיקר הדברים מצינו בתלמודן גיטין מ"ז א' דלמ"ד כ"י שמיא כיבוש אין קנין לעכו"ם בסוריא, ואם סוריא דינה כעולי מצרים א"כ הדין נותן דבעולי מצרים לכו"ע אין קנין כמו בא"י, ואם באנו לקיים הירושלמי דיש קנין מכזיב ולהלן כמו סוריא, ע"כ ס"ל לתלמודן דסוריא חמירא מעולי מצרים.

ביאור העולה מדברי תו' והראשונים דסוגיא חמירא מכזיב ולהלן

נמצינו למדין דעת תו' והראשונים ז"ל דסוריא חמירא מכזיב ולהלן, וכפשטא דגמ' דמעכו לכזיב במזרח פטור ממעשרות ושביעית, וכן אמרו חולין ז' א' בכרכים שהניחום עולי בבל דלא גזרו עליהם שביעית ולא מעשרות, [ועי"ש בתו' דר"ל דמאי, וברש"י דרק דגן תירוש ויצהר, והרמב"ם בפ"א מה"ת ה"ה העתיק דרבי התיר בבית שאן וכן אשקלון, ומשמע דהני פטורין לגמרי, ועי"ש בראב"ד שכ' כפרש"י], ואילו גבי סוריא שנו בגמרא חיוב מעשר ושביעית ופשטא משמע דלגמרי כא"י קאמר וכמש"כ

כמפקיע מתרו"מ, אע"פ שלא קדשוה עולי בבל, מ"מ כדאורייתא חשבינן לה, וכן מביאין ביכורים מכזיב ולהלן, וכן לענין יש קנין דין מכזיב ולהלן כדין כל א"י, כללא דמילתא כיבוש עולי מצרים לא גרע מכיבוש סוריא למ"ד שמיא כיבוש, דסוריא נמי לא קדשוה עולי בבל, [כדעת הרמב"ם [כ"נ] והראב"ד].

אבל תו' והראשונים ז"ל לא נקטו כן, ונראה שמקורם מהברייתא דלעיל ז' ב' היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשר ומן השביעית כו' והרי מכזיב ועד הנהר אמנה כבשו עולי מצרים כדתנן שביעית פ"ו, והנה מבואר כאן דמעכו לצפון חוץ מהרצועה פטורה ממעשר ושביעית וטמאה משום ארץ העמים, ואילו גבי סוריא תניא חייבת במעשרות ובשביעית והרוצה ליכנס לה בטהרה נכנס, אלמא סוריא עדיפא ממעכו לצפון, [ואף הרמב"ם קיים גמ' זו כפשטה אלא שמפרש דלא כבשו עולי מצרים מעכו לצפון], ואמנם יש מקום לדחות ולפרש דפטורה מדאורייתא קאמר, וזה לא יתפרש בדכוותה דברייתא דסוריא, אבל כיון שברייתא זו נשנית בתוספתא דאהלות, והתם קתני במתני' פי"ח מ"ז הקונה שדה בסוריא סמוכה לא"י אם יכול להכנס לה בטהרה טהורה וחייבת במעשרות ובשביעית, הר"ז מתפרש בדכוותה דסוריא דמ"מ מעכו לכזיב במקום שלא קדשו פטורה לגמרי, וכ"מ שם בתוספתא דעירות שלא קדשו פטורין, ומ"מ המובלעות בא"י פטורות מן המעשר, ומרן זללה"ה באהלות סכ"ה סק"ה הוכיח מזה דגם כיבוש עולי מצרים טמאה משום ארץ העמים.

וכעת ראיתי בספר מרן זללה"ה שביעית ס"ד סק"ג שכבר העיר בזה שמשמע דסוריא חמירא מכזיב ולהלן, והיינו לפי הירושלמי דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, והוכיח כן מהא דסוריא נוהג בה דמאי, [כמש"כ לעיל ממתני' דמאי פ"ן], וכן מדלר"א חלה אחת

ובדין היה שיביאו תרומה משם כמו ביכורים וכדס"ל לר"ש, וכן לא גזרו טומאה על אוירה, כללא דמילתא החמירו בסוריא כעין א"י, וגזרו בה על הדמאי, ור"א אף גזר דאריסין חייבין במעשרות ובשביעית, [ולפ"ז אפשר דספיהי סוריא אסורין, ועי' להלן בדברי הירושלמי פ"ו סוף ה"א], - לדעת הרמב"ם והראב"ד דעה"י לא נתקדשה בעולי בבל ה"ה סוריא, ודברנו אם עה"י נתקדשה כמש"כ סק"ד.

(הוספה נראה דאף אם עזרא כיבש סוריא נשאר דינה ככיבוש יחיד כיון שעדיין לא כיבשו כל א"י, ולפ"ז ניחא שנשאר דינה כבזמן דוד לכו"ע, והיינו אם נימא דעזרא כיבש סוריא, ונשארה כדינה הראשון, שו"ר שכבר הוזכר מזה לעיל).

האם הא דאריסטון הביא ביכורים מאפמיא אחיא אף למ"ד כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש, ומדרבנן או רק למ"ד שמיה כיבוש ומדאורייתא

ז. ויש להסתפק אם כו"ע מודו להא דתנן בסוף"ד דחלה דאריסטון הביא ביכוריו מאפמיא וקיבלו ממנו מפני שאמרו הקונה כו' דלשון זה נשנה בבב"א גיטין ח' א' בדברי מ"ד כיבוש יחיד ש"כ, ואיכא למימר דסתם מתני' ר"מ דאית לי' ע"ז כ"א א' שמיה כיבוש, ואין תימה לומר דיש חולקים כיון דריה"ג דס"ל שאין מביאין ביכורים מעה"י בסוף"ק דביכורים, פליג נמי אסוריא, ובסברא הדבר מיושב לומר שלא תיקנו חיוב ביכורים מדרבנן, [אע"פ שמצינו מביא ואינו קורא שחיובן מדרבנן, מ"מ אם א"צ לגזור בסוריא בקל יכלו לקבוע שאין מביאין אלא מא"י], וגם פשטא דמתני' שהביא וקרא, ומדרבנן אין לתקן קריאה ולומר הארץ אשר נשבע לאבותינו בסוריא, והא דהוצרך לטעמא דמפני שאמרו כו' י"ל דאי לאו הכי לא היו מתירים להביא מפני שגושה טמא, ואם נימא דלכו"ע קיבלו ממנו, צ"ל שלא קרא עליהם, וקיבלו ממנו אע"פ שאין מקבלין תרומה מחו"ל, אבל

לעיל מהגר"א, וכן במתני' דאהלות פי"ח מ"ז, וכיון שכן א"א לומר דפשיטא לגמ' דעולי מצרים עדיפא מסוריא, [ובערובין מ"ז ב' מבואר דצידון טמאה ומשמע גם שהיא חו"ל, ועכ"פ לא עדיפא מסוריא], ומצינו דסוריא חמירא לענין דמאי, ולר"א לענין חלה כא"י חשיבא, וגם פשטות המשנה בחלה פ"ד דנוהג שביעית בסוריא, וכן תניא בתוספתא דין ביעור בסוריא, ואילו מכזיב ולהלן דעת הר"ש דנאכל אחר הביעור, [וגם מתני' דעושין בתלוש אי מתפרשא בשל גוי מוכחת דשביעית נוהגת בשל ישראל], וכן הא דמביאין ביכורים מסוריא לא משמע דה"ה מעיירות שלא קדשום עולי בבל, [ועי' להלן בדעת הרמב"ם], וכן פשטות הדברים שלא נסתפקו אם מעשרין מ"ע בשביעית בסוריא, דודאי הפקר ניהו, וכרכים שהניחום עולי בבל קילי מסוריא בזה.

ולפ"ז נראה דלמ"ד כ"י שמיה כיבוש קידשו עולי בבל את סוריא דכו"ע מודו דסוריא בבית שני כקדושתה בבית ראשון, ואף למ"ד ל"ש כיבוש החמירו בסוריא מדרבנן [וכמו שה' דינה בבית ראשון], והטעם לפי שה' עיקר היישוב סמוך לסוריא, שהיא בין בבל לא"י, וכבשו עולי בבל בעבר הירדן הרבה עד סמוך לסוריא כמו שאמרו בירושלמי שם שכבשו יגר שהדותא ועוד וכ"מ מדיכול ליכנס לה בטהרה מא"י, ש"מ דעולי בבל בגבול סוריא, דכרכים שהניחום הוכיח מרן זלה"ה דטמאין, וכן חששו שלא ישתקעו בסוריא ולעומת זה החשיבו מצוה ליישב את סוריא [עי' להלן אם זה לכו"ע], וכן אסרו למכור בה שדות לכו"ע, מיהו בזה אמרו לר"י טעמא דגזירה אטו א"י, וכן התירו להביא משם ביכורים אע"פ שגזרו על גושה, וכן התירו לר"ש להוציא פירות שביעית לשם, [מיהו בירושלמי משמע דפליגי נמי בא"י אם מותר להוציא עד כזיב או עד אמנה, ועכ"פ חזינו דלרבנן אף מכזיב בכלל חו"ל סתמא],

כדי להחשיב יישובה קיבלו ממנו, ועי' להלן בדברי הרמב"ם.

ויש לדקדק מתוספתא דתורות פ"ב דהא דהקונה שדה בסוריא כקונה בפרוריי ירושלים אתיא ככו"ע, דקתני ברישא שאין תורמין מפירות סוריא על פירות הארץ ובתר הכי קתני הא דהקונה כו' לענין שחיבת במעשרות, וע"כ היינו כמ"ד לא שמיה כיבוש, דלמ"ד ש"כ תורמין מזע"ז, [לפמש"כ דדינה כא"י], ואפשר שלכך אמרו הקונה שדה ולא בית דלמ"ד ל"ש כיבוש אסור לדור שם, מיהו מסתברא דאף בקונה בית מותר לכתוב וכ"ה ברמב"ם, [אבל בא"י אמרו בית בב"ק פ' ב' ע"ש] מיהו מהא דר"י מתיר ע"ז כ"א א' למכור בתים בסוריא משמע דאין בה משום יישוב א"י, ואין זה מוכרע דכיון דלא עבר איסורא דאוריתא לא החמירו באיסור מכירה, אבל אמרו שהקניה מצוה, [תדע שהרמב"ם פסק בפ"י מע"ז ה"ג כר"י ופסק בפ"ו מה"ש הי"א דכותבין עליו אנו בשבת], ואם נימא דלמ"ד ל"ש כיבוש אין כותבין בשבת, יש לפרש דסמך תלמודא אדיוקא דסיפא דס"ל שמיה כיבוש, אבל ברישא הו"מ למידחי דחיבת במעשרות ובשביעית מדרבנן, מיהו י"ל דמשמע לגמ' דעיקר החידוש בזה שהיא כא"י, דחיוב דרבנן יש גם בעמון ומואב למעשרות.

בדעת הרמב"ם ושרי לכתוב שטר בשבת לקונה בסוריא

והרמב"ם בה' שבת שם פסק דכותבין בשבת אף לקונה בסוריא, וכבר תמה המ"א בסי' ש"ו סק דסוגיין כמ"ד ש"כ ואנן קיי"ל ל"ש כיבוש, ולפמש"כ י"ל דמשמע לי' להרמב"ם דכו"ע מודו לד"ז שאמרו הקונה כו', כדמשמע סתמא דמתני' בחלה ובתוספתא דתורות, אבל באמת להרמב"ם נחא בפשיטות טפי שהוא פסק בה' ביכורים פ"ב ה' דמדרבנן מביאין ביכורים מסוריא, [ומעבר

הירדן, לשיטתו דלא כבשוה עולי בבל] דמשמע לי' מתני' דחלה ככו"ע, וממילא מבואר גם דכותבין אנו בשבת כדמסיים עלה במתני', ובמנח"ח פ' תבא כתב בדעת הרמב"ם דמביא וקורא וכן מתפרש סתמות הדברים בסדר ההלכות שם דדין קריאה אכולהו קאי וכן במתני' משמע קצת שקיבלו כדין ביכורים, אבל הדבר צ"ע לחדש קריאה מדרבנן וכמש"כ לעיל, [ומש"כ הרמב"ם דסיוחן ועוג מדרבנן היינו בבית שני שלא נתקדשו לשיטתו, אבל בבית ראשון קיי"ל כרבנן דריה"ג דמביאין ביכורים מעה"י].

האם איסור לא תחנם שייך דוקא אחר כיבוש א"י, או אף קודם כיבוש שלא ידורו שם נכרים בדין לא תחנם קיי"ל דאסור למכור להם בתים בא"י אף בזה"ז כמ"ש בשו"ע יו"ד סי' קנ"א, ואע"פ שלענין מעשרות נקטינן דקדושה שני' בטלה עשו"ע סי' של"א ס"ב בהגה, ומצינן למימר דלמ"ד בטלה באמת האיסור רק מדרבנן, וסוגיא דגמ' אליבא דר"י דסבר לא בטלה, ויתכן דהא דלא תחנם נאמר בא"י אף קודם קידוש, שלא יניחו העכו"ם לדור בארץ, ולא מהני מה שלא יקדשו עריהם, ולפ"ז אף במקום שלא קדשו עולי בבל איכא איסור לא תחנם וא"כ א"י דתנן במתני' ע"ז שם כולל כל גבולות שבפ' מסעי, אבל קשה דטעמא דשדות איכא תרתי ליכא במקום שלא קדשו, וצ"ל שלא חילקו בא"י ואם חייבות במעשר מדרבנן י"ל דחשיב תרתי, אע"פ שבעמון ומואב לא חשיבא הפקעה, ואם נימא דכשבטלה הקדושה בטל האיסור, מתפרשא מתני' במה שהחזיקו עולי בבל, [ונראה דכולל גם עיירות המובלעות אע"פ שלא קדשו], ומ"מ נשאר האיסור אף בזה"ז לכו"ע, וצ"ע.

בדין לא תחנם בסוריא

ויש לצי" בסוריא למ"ד ש"כ אם יש איסור לא תחנם מדאוריתא, ואם נימא דבא"י אף במקום שלא קדשו אסור

שקלים פ"ד ה"א אמרו דשומרי ספיחין כו' כרי"ש, ונראה דלא נאמרו הדברים משום איסור ספיחין, אלא שלא יצטרכו להעמיד שומרין, ויקחו משדות גוים או שיתירו לזרוע ושם אמרו דאתיא ככו"ע שמא לא ימצאו בסוריא, ואף אם הכונה משום איסור ספיחין מ"מ סוריא קיל טפי דכולה דרבנן, ועכ"פ נראה דלישנא בעלמא הוא והכונה כל חו"ל, ולא נחתין לדרבנן שיש בסוריא.

ירושלמי פ"ו ה"א ר"ח בעי משרי ההן יבלונה כו' אנטונינוס יהבה לרבי תרין אלפין (ד)שנין באריסות לפיכך נאכל אבל לא נעבד כסוריא ופטור מן המעשרות מפני שהיא כשדות עכו"ם, פי' הגר"א דרצה להתיר עבודה בשביעית כדין ישראל שהם אריסין אצל גוי בסוריא, ומסיק דהו"ל אריס לעולם ובה אין להתיר עבודה בשביעית, ומ"מ פטורין מן המעשר, ומכאן הביא מרן זללה"ה בשביעית ס"כ סק"ז דיש קנין לגוי בסוריא להתיר עבודת קרקע בשביעית.

ולכאורה אפשר לפרש שרצה להתיר אותו מקום לגמרי, כדמתפרש בכל דוכתי רבי התיר מקום פלוני, והי' סבור שמקום זה מחוץ לתחום סוריא, לפי שראה שאין מעשרין ושנאכל בשביעית ואמנם היו פורעין ממנו מס המלך, אבל לא היה ניכר שם בעלות גוי, וא"כ ע"כ ההיתר מפני שאין זה סוריא, ומסיק דניתנה באריסות לתרין אלפין שנין ולכן אין שם בעליו עליו, אבל זה בגבול סוריא, ולכן אין להתירה לגמרי.

ומה שאמרו נאכל אבל לא נעבד כסוריא לכאורה ר"ל כדתנן עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר, ולפמשנ"ת לעיל סק"ה היינו בשדות של גוי, דמ"מ לא התירו במחובר כדי שלא ישתקעו שם, אבל בשדות של ישראל בסוריא לא נאכל ולא נעבד.

מדאורייתא, י"ל דבסוריא אף אם קדשו אין איסור דאורייתא, דקרא דלא תחנם גבי ז' אומות כתיב וכמ"ש תו' ע"ז כ' א' עי"ש, ואף אם תלוי בקידוש אכתי יש מקום לומר דעיקר קרא בגבולות שנצטוו לכבשם, (ויתכן גם דשאר גוים מדרבנן), והנה לשון הגמ' שם משמע דמכירת בתים בסוריא אסירא משום גזירה, וכן פרש"י במתני', אלא דמשמע שהכל לס"ד דכ"י לש"כ אבל למסקנא הגיה מהרש"א בפרש"י דאף מכירת בתים מעיקר הדין אסור, וכן משמע סיום הלשון ומיהו כו', ולפמש"כ יש לדון בזה דאפשר דאף למסקנא אין עיקר האיסור אלא בא"י, והרע"ב העתיק פרש"י שבמשנה, וזה כמ"ש דנשאר טעם זה למסקנא, ומיושב בזה מה שלא גזרו שכירות בתים כמו בא"י, [ורש"י כתב ומיהו לא אחמור כו' ולא פי' מ"ט, ואפשר שאם לא יתירו להשכיר לא יוכלו לעמוד בה וימכרו ג"כ, לפי שהרבה פעמים אין מצויין ישראל לשכור בסוריא], וערשב"א בשם הראב"ד שכ' דמ"מ כיון שלא נכבשה כדין לא גזרו בה כ"כ, וצ"ב כונתו, ואם נימא דכיון שלא נכבשה כדין לא קאי עלה לא תחנם ניחא, ולפ"ז אם יכבשו כל א"י ואח"כ יוסיפו יהא בו איסור לא תחנם, ופשטות הראשונים ז"ל דבכל מקום שקדוש בקדושת א"י יש איסור לא תחנם, ולע"כ בסוגיא שם.

בדברי הירושלמי אם אפשר להביא עומר מסוריא

ח. ירושלמי פ"א ה"ג ר"י כדעתי דרי"א אין העומר בא מסוריא, פי' שאין עומר בא מחו"ל, ונקט סוריא ששייכת לישראל, והיינו כמ"ד כ"י לא שמיה כיבוש, ואע"פ שמדרבנן יש שביעית בסוריא, לגבי עומר לא חיישינן לאיסור דרבנן, כדמייתינן ספיחין ואילו היה בא מחו"ל לא היו מעמידין שומרי ספיחין היו מביאין מסוריא ובירושלמי

איך מתפרשא למסקנא מתני' דעושין בתלוש בסוריא להעד דשייכא בה שביעית ולהעד דלא שייכא

מ. כלא דשמעתתא אם הדבר פשוט ששביעית נוהגת בסוריא ע"כ מתני' בחשוד או בגוי, ואם דין שביעית בסוריא נשנה במשנה זו, יש ללמוד מכאן שאין הפירות הפקר, ומדברי הר"ש והרא"ש נראה דפשיטא להו ששביעית נוהגת בסוריא, ולכן פי' מתני' בחשוד, וכן ברמב"ם פ"א מה"ת ה"ד כתב דסוריא כא"י לשביעית, מיהו בפ"ד משמיטה ויובל הכ"ז כתב דאסורה בעבודה בשביעית כא"י, ושם כתב דספיחי סוריא מותרין, והיינו נאכל אבל לא נעבד לפירושו, וכן בבהגר"א סי' של"א סק"ד כתב דמ"ש בגיטין ח' ב' דבדייתא דקתני חייבת במעשרות ובשביעית אתיא כמ"ד כ"י ש"כ היינו משום דמשמע שחייבת מדאורייתא כא"י, וש"מ דמדרבנן לכו"ע חייבת, וכבר נתבאר לעיל סק"ו דפשיטא להראשונים ז"ל דלמ"ד שמיה כיבוש חייבת בבית שני ככל א"י, וזה מבואר גם בר"ש וברא"ש במתני' שכ' דמתני' כמ"ד ל"ש כיבוש, וש"מ דלמ"ד ש"כ עדיפא סוריא מעולי מצרים, ולפ"ז ראוי לומר דלמ"ד ל"ש כיבוש דינה כבבית ראשון, וקרוב לומר שבבית ראשון היתה חייבת לגמרי מדרבנן, דלא נחלקו בעיקר דיני סוריא אלא אם חיובה מדאורייתא או מדרבנן, וכ"נ ממה שלא דנו אם בסוריא מעשרין מ"ע או מ"ש בשביעית, דחיובי סוריא קדמו לבבל ולעמון ומואב, אלא לפי שסוריא נוהג בה שביעית, והדבר מפורש במתני' דאהלות ובחלה ובתוספתא דשביעית ובירושלמי לענין ביעור, אלא דמצינן לאוקמינהו כמ"ד כ"י ש"כ, אבל הראשונים ז"ל לא נקטו כן, וכמשנ"ת.

(ואפשר שסוריא נכללת בא"י עד כזיב כמו שעבר הירדן נכלל בזה, תדע שהרי היא מחוץ לנהר ודינה שאינה נעבדת, וע"כ

אינה בכלל דמתני' או שהיא בכלל א"י לר"מ דכ"י ש"כ).

ברם ראיתי בספר אאמו"ר שליט"א שביעית ס"א סק"ב דנקט בפשיטות דסוריא לא חמירא מעולי מצרים, ואם בעולי מצרים אין קדו"ש בפירות ה"ה בסוריא, [והק' א"כ למה כתב הר"ש דאתיא כמ"ד כ"י לש"כ, אבל באמת דעת הר"ש דלמ"ד ש"כ דין סוריא כעולי בבל וכמשנ"ת לעיל ובסק"ו], ואם נאכל לפר"ש היינו בלא קדו"ש, וה"ה סוריא, א"כ גזור שלא לעשות מלאכה במחובר אע"פ שאין בפירות קדו"ש, והק' מנ"ל להר"ש להתיר אף אצל חשוד, ועי"ש עוד בכ"ז ובביאור המשנה.

ביאור לישנא דמתני' דישאל שהיו אריסין בסוריא לפמשנ"ת

שיעור לשון המשנה לפמש"כ הוא כך, ישראל שהיו אריסין אצל עכו"ם בסוריא עושין בתלוש אבל לא במחובר, ומענינו הוא נלמד דבנזע באיסור מיירי דאין דישה וזרייה בשביעית, ולא מתפרש אסתמא בספיחין וממילא מובן דבשל גוי מיירי, מיהו לא נתפרש למה סתם התנא כ"כ, [ועי' להלן דאפשר דה"ה בלוקח השדה מגוי ולכך סתם התנא], ואפשר דרישא מיירי גם בשל גוי, ובמקום שלא נעבד אף של גוי לא נעבד, ואם נימא דאף בתלוש אסור שם אפי' בשל גוי, שפיר מסיים עלה אבל בסוריא משכח"ל היתר עשיה בתלוש, ועי' להלן מדברי הירושלמי דמשמע דבתלוש מותר בצור, ולפר"ש ג"כ מתפרש עושין במקום הגדל באיסור, והיינו משום דדין שביעית בסוריא ידוע, וצ"ע.

והרמב"ם ג"כ נשמר בלשוננו ושנה דין עושין בתלוש בסוריא גבי עכו"ם בפ"ח ה"ט ולא שנאו בעיקר דין סוריא בפ"ד הכ"ז, והיינו מפני שמתני' מתפרש בפירות האסורין, ולא מיירי בספיחין דבפ"ד יליף ספיחי סוריא מעולי מצרים, וע"כ דבגוי מתפרשא ולכן

שם מהו לטחון כו', מתניתא אמרה שהוא אסור כו' נראה דדריכה ודישה פשיטא לי' דאסור, ומיבעיא לי' בטחינה שאינה ממלאכות השדה ואינה מענין גמר מלאכה, ופשיטא לי' ממתני' דכילא כל מלאכות התלוש דרק בסוריא מותר, ווהיינו בשביעית ואח"כ י"ל דמותר].

שם מקום שהוא נאכל ולא נעבד מה להשכיר כו', פי' אם החמירו באיסור זה אף להשכיר לחשוד, או"ד לא חמיר איסורי כ"כ.

שם יהב לעממיא פריטין, לכאורה פי' שלא רצה להשכיר בהמתו לעבוד בשל גוי, ומפרש דאין איסור בזה שבהמתו עובדת בשדה בשביעית, ולא לפ"ע בגוי, וכדי לפייסן נתן להם פרוטות שישכרו במקו"א, ועדיין צ"ע.

שם אם בפירות שביעית שיצאו למוצ"ש לחרוש מותר ולקצור אסור, פי' בתמיה, דכיון שמותר לחרוש אז בשדה, אין לגזור איסור לעבוד בשל גוי, דתו ליכא חשש שישתקע, וגם הדבר משונה להתיר חרישה וזריעה ולאסור קצירה, אבל אם הטעם משום קדושת הפירות מאי קו' אם לחרוש מותר, סו"ס הפירות קדושים ויש לאסור, וכן אצל חשוד שפיר יש לאסור, ונקשה לפרש בניהותא, דא"כ פשיטא דאזלינן בתר קדושת הפירות ומאי קמיבעיא לי' במאי קיימינן].

שם ר"ח אזל לצור ואסר לון הדא אשקיתיה, פי' דלהשקות השדות הו"ל עבודה במחובר, ואפשר דמיירי בשדות של ישראל להכינם לזריעה במוצ"ש, דצור מכזיב ולהלן היא, כדאמר' עירובין ס"ד ב' בר"ג שהי' מהלך מכזיב ג' מילין עד שהגיע לסולמה של צור, א"נ בשדות של גוים שאין עושין עמהם במחובר כמו בסוריא, ואפשר דעיקר החידוש לר"ע דאע"פ שכיו"ב בא"י מותר מ"מ מלאכת מחובר היא בסוריא, דהתם לאוקומי הזרעים

העתיק ד"ז בתר דינא דמחזיקין ידי עכו"ם כו' אבל לא יסעדנו ביד, ווהיינו אע"פ שאינו אריס, ובתר הכי מסיים דבסוריא עושין בתלוש.

ויש לעי' מאי קמ"ל רב גיטין ס"ב א' דאין עורדין עם העכו"ם בשביעית, הא אפי' בסוריא לא שריא מתני' אלא בתלוש, והי' נראה דקמ"ל דאע"פ שאינו אריס, אבל קשה דמסתברא דבסוריא נמי אף מי שאינו אריס אסור, וי"ל דפירושו כמ"ש הרמב"ם אבל לא יסעדנו ביד, דאע"פ שאינו פועל, אלא מסייעו, אם במלאכה עצמה או סיוע אצל המלאכה אפ"ה אסור, וממתני' לא שמעינן אלא אריס או פועל.

בדין הלוקח שדה מעכו"ם עם פירותיה בשביעית אם חייב להפקירן

ויש להסתפק הלוקח שדה מעכו"ם [בסוריא או בא"י למ"ד יש קנין], עם פירותי' בשביעית אם מתחייב להפקירן, ולכאורה נראה דמשבאו לעונת המעשרות פטור, [ויש להסתפק בפגי תאנים שהוריהו וכן בענבים וזיתים שיש בהן קדו"ש, ומסתברא דבעונת המעשרות מתחייב], ולפ"ז משכח"ל דין המשנה אף בשדה שהיא לגמרי של ישראל, דמ"מ לא התירו לקצור כדרכו, ואע"פ שאין הפירות הפקר, ומ"מ בתלוש מותר, ויש ליישב בזה הא דסתם התנא ולא הזכיר בשל גוי, לאשמועינן דבשל ישראל נמי מותר, (ועי' לעיל ס סק"ה בהוספה לפרש מתני' דמעשרות פ"ה לענין שביעית).

בדברי הירושלמי הלכה ב' על הסדר

ירושלמי ה"ב אר"א שלא יהו הולכין ומשתקעין שם, פי' דמן הדין מותר כיון שהשדה של גוי ויש קנין בסוריא.

שם בתלוש למה הוא מותר כו', פי' למה חילקו והתירו מקצת, ומשני כדי שיהא אפשרות להשתכר מעט סמוך לא"י.

התירו, ושל גוי שנזרע באיסור לא שייך היתר זה.

שם ה"ד הוון בעון מימר לא פליגין אשכח תני ר"א עד כזיב ר"ש אומר עד אמנה, נראה לפרש דס"ד דר"ש פליג רק בסוריא אבל מכזיב ולהלן מודה דאסור, דסתמא דמתני' מתפרשא שכל שלא קדשו עולי בבל כחור"ל, ולכן לא מסתבר דס"ד שמוציאין מכזיב ולהלן, הרי לכו"ע גזרו טומאה מכזיב ולהלן כמש"כ לעיל סק"ו בשם מרן זללה"ה.

והנה מצינו פלוגתתם באין מוציאין כו' אבל בדינא דאין מביאין תרומה מחור"ל י"ל דמודה ר"ש דרק מכזיב מותר, וסוריא עדיפא כדאשכחן בבכורים, וכמשנ"ת לעיל.

הא דתניא בכמה דוכתי גבולות א"י מטורי אמנון כו' משום נסין שבים נשנו, דזה נפ"מ גם בעולי בבל, אבל לאו למימרא דלכל מילי בכלל ארץ ישראל היא, שהרי לא קדשוה עולי בבל ואין תורמין מזע"ז, וכ"מ בגיטין ח' א' דמייתי לה לענין נסין, אע"פ שמעכו לצפון חור"ל.

במקומות דהפירות נאכלים אבל אסור לעבוד, האם יש בפירות קדוש

י. שם משנה נאכל אבל לא נעבד, במל"מ נסתפק בדעת הר"ש אם יש בפירות קדוש, או שרק נאכלין לאחר הביעור, ובסוריא משמע בר"ש דרק חשוד משמר פירותיו, וש"מ שיש קדוש בפירות, ובפשוטו משמע בר"ש שאין ד' ארצות, אבל לפמש"כ לעיל ע"כ יש ד' ארצות דבסוריא יש גם דין ביעור, [ול"ק לי' הר"ש מ"ט לא הזכירו סוריא בזה, שהיא בכלל א"י ולא נחית תנא לקולא דעושין בתלוש, שאינו מעיקר דיני שביעית דבמפקד מותר, אבל אם במקום שנאכל ולא נעבד אסור אף בתלוש, א"כ מצינו ד' חילוקי דינים שיש שמקילין בזה ולא בזה ויש איפכא], ומ"מ יש להוכיח דלהר"ש יש קדוש

בפירות, דבלא קדוש אין לאסור מלאכה בתלוש, ואמנם לפמש"כ לעיל גזרו כן בשל גוי כדי שלא ישתקעו בסוריא, מ"מ לפר"ש הנדון בעולי מצרים מתפרש דומיא דסוריא, אם התירו לעשות בתלוש אצל חשוד, ואם בעולי מצרים אין קדוש אין מקום לדון בנדון דסוריא.

להעיד דרק בביעור הקילו מה הסברא בזה והסברא להקל בביעור לחוד הוא משום דבביעור יש הפסד וקושי, אבל קדוש אינה מכבידה על השומרים שביעית, והפקד שפיר הצריכו שתהא יד כולן שוה, [וכענין שמצינו בדמאי שאין לו ביעור], אבל להקל רק שלא יאסר אחר הביעור, ומ"מ צריך לבער זה דחוק טובא, דיתקנו קולא מיוחדת לעבריינים, ואמנם לפמש"כ בדעת הר"ש ע"כ יש חילוק בין סוריא לעולי מצרים בד"ז, דבסוריא לא נאכל ולא נעבד, ובעולי מצרים אין מצות ביעור כלל.

עיקר הנידון תלוי בנידון אם יש חיוב מעשרות מכזיב ולהלן

ובעיקר הדברים נראה דתלוי בנדון אם יש חיוב מעשרות מכזיב ולהלן, דהא מהא דלא נעבד מוכח שאין זה מעיירות שהניחום לעניים, וא"כ י"ל דפטורין מן המעשרות, וכן בירושלמי אמרו דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, וכן בגיטין ז' ב' תניא מימינו למזרח פטורה מן המעשרות ומן השביעית, ולפי צד זה מסתברא דרק איסור עבודה גזרו בהן למעלת א"י דסו"ס הוה בהו קדושה בעולי מצרים, וד"ז חובת קרקע ובלאו, אבל מצות עשה המעשרות ושביעית פטור בהם, וזה מיושב טפי בסברא שלא חילקו בפרטי המצוה, וכן מתפרשת שפיר הברייתא דפטורה ממעשר ושביעית שאין בהם מצות עשה דשביעית, ולא נחית תנא לחומרא דאיסור עבודה מדרבנן, [והלום ראיתי ברשב"א ביצה י"ב ב' שתמה למה פטרו עיירות

הסמוכות ממעשר וחייבו בבל ועמון ומואב, וי"ל הטעם מפני שלא היה היישוב שם וכמשנ"ת לעיל].

אבל אם נימא דמכזיב ולהלן חייב במעשרות כדמשמע בירושלמי דצור הקונה שם חייב, וכדפי' הגר"א דפטור מן הודאי היינו דיש קנין לגוי, אבל של ישראל חייב, לפ"ז יש לדקדק מסתמות הדברים שלא דנו אם מעשרין מ"ע או מ"ש בשביעית ש"מ דפטורין מן המעשר, וע"כ דהפטור מדין הפקר, וש"מ דיש בהן קדו"ש, ושמא יש לדחוק ההיא דירושלמי דהלוקח בצור חייב בדין נעבד, ועיירות האסורות בתחום צור הם מרצועה של עולי בבל, וצור עצמה אינה מעולי בבל, וכן אמרו ברצועה עד שיוודע לך שהיא חייבת ושהיא פטורה ופרש"י בעיקום הדרך, ואפשר שיש עוד עיירות במזרח ובמערב שיוצאין מן הכלל, והם השנויים בתוספתא בתחום צור, אבל אלו שלא כבשום עולי בבל וטמאין משום ארץ העמים פטורין ממעשרות אף בשל ישראל [ודתניא בתוספתא שהיו מותרות ונאסרו, היינו שנודע איסורן], וכ"ז צ"ע ותלמוד.

לפמשנ"ת יש להחמיר לא לעשר מפירות שמכזיב לצפון ע"י פירות שמכזיב לדרום
לפי מש"כ יש להחמיר שלא לעשר מפירות

שמכזיב ולהלן על פירות שמכזיב לדרום, דלדעת הר"ש פטורין מן המעשרות ואף לדעת הגר"א דינם כסוריא שאין מעשרין מפירות הארץ על של סוריא, וכן הדין להרמב"ם מעכו לצפון, אלא דלפירושו משמע שרק רצועה מערבית לא נכבשה, וא"כ רוב הצפון גם מכזיב ולהלן קדשוהו עולי בבל, [ומרן זללה"ה בשביעית ס"ג ס"ק ל"ב בהוספה אות ג' דחה פי' הכו"פ מפני שמפרש נהר נחל מצרים, אבל הרמב"ן פי' נהר פרת, ולפ"ז יש לקיים כפי' הכפו"פ שהוא הפשטות וכ"מ בתוספתא דמא"י ועד כזיב היינו מדרום לצפון], ואף לענין ברכה היה מקום לפקפק מכזיב ולהלן ומאשקלון לדרום, אלא שכבר הכריע מרן זללה"ה שם אות ד' דמושבות המסופקות בצפון מברכין על המעשר.

- נמצאו בזה עוד דברים -

לפזייר בירושלמי שקלים פ"ד ה"א בעי אם מותר לזרוע לצורך העומר, ומקשי קרי כאן ממשקה ישראל, ומשני דהו"ל כדברים הבאין בטומאה ואין נאכלין בטומאה, ואם הקו' מדאורייתא א"כ מוכח מכאן דהנזרע בשביעית אסור מדאורייתא, ומרן זללה"ה שביעית בסי' ג' ס"ק כ"ה הביא כן בשם הכפו"פ והרחיק הדבר, ויש לפרש הקו' מדרבנן, או לר"ע, ולע"כ.

סימן ז

בגבולות הארץ

(תמצית הדברים בקיצור)

א. שביעית פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית, יש לעי' מ"ט חשיב להו ג' ארצות הרי מאמנה ולחוץ חו"ל, ואין בא"י אלא שתי ארצות, ול"ד לחלה שבשלשתן יש חיוב חלה, ולא משמע דהא גופא קמ"ל שאין שביעית נוהגת בחו"ל, מיהו ברמב"ם ה' תרומות כתב ג' ארצות בעולם ובא"י שתי ארצות, ועוד קשה הרי בא"י גופא איכא הרבה כרכים שנאכל ונעבד ומ"ט שבקינהו ונקט חו"ל, ועי' להלן דבדרום א"י ג"כ נאכל ונעבד, ולכאורה היה נראה דאף מהנהר ואמנה ולפנים א"י הוא אלא ששם לא גזרו

שביעית כלל, ויש ליישב בזה לשון מאמנה ולפנים, דהנהר במזרח ואמנה בצפון מערב, ומותחין קו הגבול מכזיב לאמנה ומכזיב לנהר, ואח"כ מאמנה לנהר, וזהו ולפנים, הצד הפנימי שביניהם, שהוא א"י, ומ"מ פטור ממעשרות ושביעית, אבל הראשונים ז"ל לא פי' כן, וע"ע סק"ג, שו"ר ברמב"ן הנדמ"ח גיטין ז' ב' מבואר דלשון ולפנים ולא לחוץ משמע לכוון א"י.

שם כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב, לא נתבאר במשנה אם החזיקו עולי בבל בכל הצד הדרומי כפי שהחזיקו עולי מצרים, ולכן לא הוצרך לבאר דין צד דרום, וזו דעת הרמב"ם, או דמתני' ה"פ כל שהחזיקו עולי בבל מא"י, וסתם התנא ולא פרט מה החזיקו, וזו דעת תו' והראשונים ז"ל ריש גיטין שלא החזיקו עולי בבל בכל צד דרום, ואשקלון כדרום רק לעולי בבל, וכן הוכיחו בירושלמי בשמעתין מהני קראי שהוכיחו הראשונים ז"ל דכבשו אשקלון ועזה ומ"מ פטורין ממעשרות ושביעית, מיהו בירושלמי משמע דאף עולי מצרים לא קידשום ע"י להלן, ולפ"ז לא נתבאר במשנה מה דין החלק הדרומי שלא כבשו עולי בבל, ובתוספתא מצאתי ואיזהו א"י מנהר דרומה של כזיב ואילך סמוך לעמון ומואב ולארץ מצרים שתי ארצות או נאכל ונעבד או לא נאכל ולא נעבד, ותוכן הדברים דמכזיב לדרום מה שלא קדשו עולי בבל לא תיקנו בו שלא יעבד, ובכרכים שהניחום כדי שיסמכו עליהם עניים הדבר פשוט כן כמ"ש רש"י חולין ז' א', ודברי המל"מ כבר כתב בחזו"א דלק"מ, ובאשקלון מבואר כן בתוספתא דאהלות, ובירושלמי ביארו דעד נחל מצרים הדין כן, וכן למדו שם מתוספתא זו דבוצרה פטורה, ולפ"ז נרמז במתני' דין הכרכים שהניחום לעניים.

נמצינו למידין ז' חלוקות בסביבי א"י מלבד סוריא ובבל, א' כל שהחזיקו עולי בבל מכזיב לדרום חייבין במעשר ובשביעית לכל דבר ואין קנין, ב' כרכים שמובלעין בא"י ולא קדשום חייבין במעשר ופטורין משביעית ויש קנין כ"נ בחזו"א, ולענין חלה עסק"ג. ג' מכזיב ועד הנהר ואמנה חייבין בשביעית והפירות הפקר אלא שנאכלין לאחר הביעור וספיחין, דין מעשר להגר"א נתחדש רק דיש קנין, וכ"מ בירושלמי דצור חייבת, ולפר"ש משמע דלגמרי פטורין אף של ישראל. ד' מהנהר ואמנה פטורין ממעשרות ושביעית, אף אם כבשום עולי מצרים. ה' מאשקלון לדרום פטורין ממעשר ושביעית, להרמב"ם מפני שלא כבשום עולי מצרים, ובירושלמי משמע שלא קדשום, ולפר"ש פטורין מעשרות, ודין נעבד בשביעית לא נתבאר, וע"י לעיל מהתוספתא והירושלמי. ו' עמון ומואב ומצרים חייבין במעשר ופטורין משביעית. ז' עמון ומואב שלא טהרו בסיחון אפשר דפטורין לגמרי, ובעיא היא בירושלמי, ולפ"ז מבואר דעולי בבל לא קדשו מעמון ומואב כלל, וכן הוזכרו בתוספתא כגבולות עולי בבל, וע"י להלן דאפשר דמיבעיא ל' אם מה שטהר חשיב א"י ממש.

ירושלמי אשקלון כלחוץ כו' בתוספתא אהלות מבואר שפטורה ממעשר ושביעית.

שם למחר נמנו עלי' לפטורה מן המעשר משך ריב"י כו' אחד שינויא בתלמודן איכא תנא אליבא דריב"י דקדשה לע"ל, ולפ"ז ודאי יש לו ליהדר מלהתיר, ומזה משמע כדלהלן דאף קדושה ראשונה לא קדשה.

שם הדא אמרה אשקלון כלחוץ פי' שלא כבשוה עולי בבל, אבל עדיין י"ל שדינה כמכזיב לאמנה, והיינו דמייתי צור שלא כבשוה עולי בבל וחייבת, וכדי שלא נאמר דאף אשקלון כן לכך נמנו לפטורה, אבל עיקר הדבר שלא כבשוה עולי בבל זה היה ידוע לכו"ע.

שם הא כתיב וילכוד יהודה את עזה כו' ליתי עזה, פי' הגר"א דאין זו אותה עזה וכן אשקלון, פי' דעזה ואשקלון דמיירי ביה בברייתא לא קדשוהו עולי מצרים, ופרין מעתה ההן נחל מצרים כו' אטו נימא דאינו נחל מצרים דקרא, וכיון שכבשו עד נחל מצרים א"כ גם אשקלון ועזה דידן כבשו, ומייתי מסוסייתא דאף בתוך א"י שכבשו לא קדשו כולם, וכן בתוספתא דאהלות נשנית סוסייתא בהדי אשקלון ע"ש, ושם מבואר דאף בכבוש ראשון לא קדשוהו, ומפרש הטעם מפני שנויה רע, והיינו מאשקלון עד נחל מצרים וגם עזה בכלל, וכ"מ בירושלמי ביכורים דעזה כחו"ל.

שם בירושלמי מבואר דנסתפק ר"י אם מותר לצאת מעולי בבל לעולי מצרים לכבוד אמו, ובלא זה פשיטא דאסור, וכן מתפרש בתלמודן קדושין ל"א ב' שהנדרן מעולי בבל לעולי מצרים, ועיקר האיסור מבואר בגיטין גבי עכו.

שם בירושלמי בעי למפשט מדקרי ר"י לבוצרה בבל (ומן בבל לבבל בתמיה וכי באת מבבל בשביל לילך לבבל), ש"מ דפטורה ממעשר ושביעית, ודחי דאף לצור אסור לצאת וחיבת אשכח תני סימן לעמון ומואב כו' נראה דצ"ל סמוך כו' כבתוספתא דלעיל שו"מ דחיבת סמוך הגיה הגר"א אבל לא ההמשך, ופשיט מינה דבדרום אין דין נאכל ולא נעבד, וממילא פטורה ממעשר, וה"ה בצרה, וכ"מ בתלמודן ע"ז נ"ח ב'.

שם בירושלמי הקונה מעמון ומואב מהו, ופריך מאי קמיבעיא לי' הא כתוב בתורה ותנן במתני' שמעשרין מ"ע, צריכה לר"ש פ"י הכי קמיבעיא לי', אין תימה טהרה חייבת אין תימר לא טהרה פטורה, ולכאורה מיבעיא לי' אם מה שטהר בסיחון נקרא עמון ומואב ולא נתקדש, או דמה שטהר נקרא עבר הירדן ונתקדש, א"נ מיבעיא לי' אם ראב"ע מירי במה שטהר או לא, ועת' יבמות ט"ז א', ובר"ש ורא"ש ידים פ"ד מבואר דמירי בשלא טהרו בסיחון.

ב. בירושלמי וכן בתוספתא ובספרי מונה תחום כיבוש עולי בבל בכל ההיקף סביב מאשקלון עד אשקלון, וק"ק מ"ט מונה עיירות למערב דבגיטין משמע שהם ודאי א"י, ואפשר שעירות אלו סמוך לעכו ונכנסין לצד מזרח, ומזכיר שם חומת עכו, ואם זוהי עכו שלנו צ"ל שהגבול מרחיב לצפון שהרי ראב"ש דר במירון והוא יותר צפוני מעכו, ואם יש רק רצועה חו"ל מעכו לכזיב ניחא, וכ"ד הרמב"ם וכתב מרן זללה"ה בשביעית בהוספה ס"ג סוס"ק ל"ב דלהרמב"ם והגר"א כל כיבוש עולי מצרים בצפון כבשוהו עולי בבל, חוץ מרצועה אחת.

ממה שהוזכרו יגר שהודתא ונימירן ועוד, מוכח שכבשו מעבר לירדן וכ"מ במתני', וצ"ע ברמב"ם וראב"ד פ"ד משמיטה ויובל ונראה שנכנס הגבול הרבה למזרח עד שנעשית סוריא גבול הצפוני, ולכן היה קרוב לגזור בסוריא.

מהמשך הגבול היה מקום לדון אם באר שבע (ותפרח) בכלל עולי בבל, אבל ממה שהוזכר רקם גיא ואם זהו מה שקורין היום קדש ברנע נמצא שגבול הדרומי מרחיב, ורק כנגד אשקלון הוא נכנס, והרי ערים אלו בכלל עולי בבל, וכ"נ לדעת הרמב"ם וכן הוזכר בנחמ"י שישבו מבאר שבע עד גיהנם, [אם זוהי באר שבע].

גבול עולי מצרים בעבר הירדן מבואר בתורה שהוא עד הר חרמון, ובעבר המערבי נראה בת"י שעולה למעלה מחרמון ודן, וכן יש להוכיח מחלוקת ערי מקלט, שמקדש נפתלי ולמעלה יש עוד רביע מאורך הארץ, וכן מהא דטברי' טבורה של א"י.

ג. עוד בביאור המשנה לפי סדר – שלש ארצות, כבר נתבאר דבא"י גופה יש ג' חילוקים, - כל שהחזיקו עולי בבל לאפוקי כרכים שלא החזיקו, אבל גבי חלה לא קתני הכי בג' ארצות, ויש ללמוד מזה דאף בכרכים שלא קדשום חלה אחת לפי שהם טהורים, - בתוספתא דחלה קתני מנהר דרומה של כזיב ואילך שתי חלות דמאי, ונראה ט"ס ור"ל דמפרישין חלת דמאי בא"י, - מא"י ועד כזיב, בתוספתא מבואר דבדרום אין דין נאכל אבל לא נעבד, - וכל שהחזיקו עולי מצרים כו', לאו כלל הוא דיש שהחזיקו עולי מצרים ונעבד, - מכזיב ועד הנהר, מהו הנהר לא נתבאר, והרמב"ן והריטב"א כתבו שהוא נהר פרת, וכן הר"ש חזר בו שאינו נחל מצרים, ופי' הרמב"ם שהוא נחל מצרים צ"ע, עכ"פ יש לפרש שהוא נהר במזרח כזיב כמ"ש הר"ש, - נאכל אבל לא נעבד, במל"מ כתב דלהרמב"ם הפירות קדושים, ולהר"ש נסתפק בזה, וממה שהוצרך הר"ש לומר שנעבד כסוריא מוכח שהם קדושים, וכ"מ ממ"ש בסוריא, וכ"נ שהם הפקר דלא משמע שהם חייבין במעשר, - אבל לא נעבד, לפר"ש פטור ממעשר וקיל מסוריא, ובסוריא גם הוזכר ביעור, ולכ"ע עושין בתלוש שם, ער"ש ורא"ש, וברמב"ם כתב דשטח זה עדיף מסוריא, - מהנהר ומאמנה ולפנים, אם נפרש בא"י מיושב לשון לפנים, ומיושב נמי שאין שתי חלות בכל חו"ל אלא בא"י בשטח זה, וזו דעת תו' בבכורות וחולין, אבל אין כן דעת הרמב"ם והרמב"ן, ומה שאמרו בירושלמי דזו"ז מדבריהם היינו מפני שבשטח זה פטור ממעשרות והו"ל כחו"ל לענין חלה.

ד. הרמב"ם והראב"ד נקטו דעה"י לא קדשוה עולי בבל, ועפ"ז פסק מרן זללה"ה בסדר השביעית דספיחי עבר הירדן מותרין, אבל דעת תו' בכמה דוכתי דקדשוה עולי בבל, וכ"כ הסמ"ג דאינו נאכל

בעבר הירדן, וכן במתני' מבואר דיש ביעור בעה"י, והרמב"ם פירשה בעבר המערבי, ובירושלמי מוכח דבערי סיחון ועוג מיירי, גם בשמעתין מבואר בירושלמי ובספרי גבולות של עולי בבל ויש בהם ערי עבר הירדן, וכן בגמרא דידן מבואר דבצר חייבת במעשרות, ובערכין אמרו שקדשו עיירות המוקפות חומה בעבר הירדן, והר"ש והרא"ש בידים לא כתבו בזה לשון מוכרע, ויש להחמיר.

ה. שם מ"ב עושין בתלוש בסוריא כו' מש"פ הר"ש בחשוד דחוק טובא, ובירושלמי מוכח דאף בשל גוי אסור, ולפ"ז יש לפרש מתני' אצל גוי.

שם כלל אר"ע כו', בתוספתא מוכח דפליג ומתיר אף קצירה ובצירה, ואינו אוסר אלא זריעה וניכוש וכיו"ב, וכן מצינו בכמה מקומות דלשון כלל אמר פליג אכללא דת"ק, ועוד שהרי ת"ק חילק בין מחובר לתלוש ואין זה כלל אר"ע, ולכאורה ר"ע דאסר רק זריעה וניכוש היינו מעיקר הדין דקנין הגוי אינו מפקיע קדושת הארץ, ולא הוצרכנו לגזירה שלא ישתקעו שם אלא לרבנן, שו"ר בתו' גיטין ס"ב א' דלמ"ד יש קנין מותר לעבוד בקרקע הגוי, ויש לפרש דהיינו מדאורייתא, או דמשמע להו ממתני' פ"ד דחלה דאריסין עובדין אצל הגוי בשביעית, אבל לפמ"ש מבואר במתני' דלא התירו לעבוד אצל גוי אלא בתלוש, ומרן זללה"ה ג"כ נקט דמותר לעבוד בשדה גוי אם יש קנין ע"פ הירושלמי סוף ה"א, ועסק"ח ביאור הירושלמי בע"א.

יעוי' ברא"ש מש"פ בשינוי הסדר במשנה, ונראה שמקורו בתוספתא דקתני ובלבד שלא יהא הוא מלקט והן אוגדין על ידי, וכה"ג תניא בחלה גבי ישראל שהיו אריסין אצל גוי, ולכאורה הטעם דאז נראה שהם הבעלים, שהדרך כך שהפועלים קוצרין ובעה"ב אוגד, ויש ללמוד מזה דמתני' בפועלים ובשל גוי דבשל הפקר מי הוא הקוצר, וגם אין סברא להתיר מלאכות בפירות הקדושים בקדו"ש והם הפקר וגם אין זו פרנסה שנחוש לה אם יצא לבזו שדות הפקר.

ו. דין סוריא לא נתבאר בהדיא אם היא ככיבוש עולי מצרים מכזיב ועד הנהר, או דחמירא מינה או קילא מיני', ואף למ"ד שמיא כיבוש יש לדון אם היה כיבוש עולי בבל בסוריא, ואם לא היה, הדין נותן שדינה כעולי מצרים, והנה אי ל"ש כיבוש אין הנדון במעלת א"י מי עדיף, אלא בגזירת חכמים שמא גזור בסוריא טפי לפי הענין שהיו ישראל דרים שם וקרובה ליישוב א"י.

דעת הרמבם דספיחי סוריא מותרין מק"ו דעולי מצרים, ולפירושו היינו נאכל ולא נעבד, ולגבי חלה כתב דדין סוריא כמאמנה ולחוק, ודין יש קנין הזכיר רק בסוריא, ומשמע מלשונו דלענין דמאי דינה כמכזיב ולהלן, ולא הביא הירושלמי דפטורה מודאי, ולפ"ז מביאין ביכורים מכזיב ולהלן כמו מסוריא, ועוד דינים עי' להלן, כללא דמילתא להרמב"ם סוריא לא חמירא מעולי מצרים, והראב"ד כתב דסוריא לא כבשוה עולי בבל, ולכן דינה כמכזיב ולהלן, אבל דבריהם לשיטתם דאף עבר הירדן לא כבשו עולי בבל, וכ"ש סוריא דמרחק ועי' בזה לעיל סק"ד.

ודעת הר"ש והרא"ש דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, ובפ"ו דמאי כתב דגזרו על הדמאי בסוריא אף למ"ד ל"ש כיבוש, וכן משמעות המשנה דרק בסוריא נאמר דין יש לו שדה דחייב לעשר, וכן בשביעית פ"ו השוה עולי מצרים לסוריא לענין עבודה בתלוש, ואם בעולי מצרים אין בפירות הפקר מבואר בדבריו דבסוריא הם הפקר, מיהו מ"מ מ"ט לא קתני ד' ארצות משמע שדינם שוה, ויש לדחות, וכ"מ בדבריו דלמ"ד ש"כ עדיפא סוריא מעולי מצרים, וכן בפ"ד דחלה פי' דלר"א סוריא כא"י לחלה, ער"מ ורא"ש.

ודעת הגר"א דבעולי מצרים יש קנין כמו בסוריא, וזהו פטור מן הודאי שבירושלמי, מיהו לפ"ז אם ידוע שיש לו שדה מכזיב ולהלן חייב בדמאי ול"מ כן, ודעת מרן זללה"ה דלא מהני הקנין מכזיב ולהלן להתיר נעבד, ואילו בסוריא ס"ל דמותר לעבוד בשל גוי, ולשון הגר"א משמע דלגמרי כסוריא דמי.

גיטין ח' א' וכ"ש סוריא דמרחקא טובא, אם קדושת עולי מצרים כקדושת סוריא ניחא בפשיטות, דאע"פ שעכו כחול"ל שלא כבשוה עולי בבל, אבל כיון שכבשוה עולי מצרים דינה כסוריא, ואם עכו כחול"ל לעבדים כ"ש סוריא, אבל תו' הראשונים ז"ל הקשו דסוריא עדיפא מעכו שהיא חול"ל, ופי'

דאחציה שבא"י קאי שכבשוה עולי בבל, ונראה שמקורם מסוגיא דלעיל ז' ב' דתניא שמעכו לכזיב מימינו למזרח פטורה ממעשר ושביעית וטמאה משום ארץ העמים, ואילו בסוריא תניא בסמוך דחייבת במעשרות ובשביעית, וגם במשנה באהלות קתני דהלוקח שדה בסוריא חייבת במעשרות ובשביעית ומפליג התם בין יכול ליכנס בטהרה או לא, ועלה קתני בתוספתא ד"ז דמעכו לכזיב מימינו למזרח פטורה, הרי בהדיא דסוריא חמירא מעולי מצרים, ואמנם איכא לאוקומה כמ"ד כ"י שמיא כיבוש, אבל עכ"פ מוכח מזה דלמ"ד ש"כ עדיפא סוריא מעולי מצרים, וצ"ל שקדשוה עולי בבל, ולפ"ז נראה דסוריא לכו"ע בבית שני כדינה בבית ראשון לכל חד כדאית לי, ובאמת בגמרא מצינו שוכרים שהניחום עולי בבל אין בהם דין שביעית, וסוריא שביעית נוהגת בה, ולמ"ד ש"כ דינה כא"י לגמרי, וכ"כ בבהגר"א דדיוק הגמ' דש"כ מודקתני חייבת כו' כא"י, ומשמע דמדאורייתא קאמר, אבל מדרבנן לכו"ע חייבת, וכן בתוספתא ובירושלמי מבואר דין ביעור בסוריא, ובעולי מצרים כתב הר"ש דנאכל אחר הביעור, וכן הא דקבלו ביכורים מסוריא, לא משמע דה"ה מעולי מצרים, וכן פשטא דמתני' בחלה ששביעית נוהגת בסוריא, ור"א סבר אפי' באריסין של גוי, וכן סבר התם דסוריא כא"י לחלה, ולא הוי קולו של ר"ג ושל ר"א תרתי דסתרי, וכ"נ שלא נסתפקו אלא בעמון ומואב אבל סוריא קודמת לכולן, וכיון שפירות' הפקר לא נסתפקו במעשר, ובע"ז כ"א א' נמי משמע דלמ"ד כ"י ש"כ חשיבא הפקעתה ממעשר דאורייתא וכן בגיטין מ"ז א' מבואר דלמ"ד כ"י ש"כ אין קנין לעכו"ם בסוריא, וכן לענין דמאי חמירא סוריא מעולי מצרים.

וראיתי שכבר העיר בזה מרן זללה"ה דמהא דגזרו דמאי בסוריא מוכח דחמירא מכזיב ולהלן, וכן מדר"א בפ"ד דחלה, וכ"ש אם מכזיב ולהלן פטורה אף מן הודאי, ובסוף הביא מדברי הגר"א דמכזיב ולהלן שאמרו דפטורה מן הודאי היינו דיש קנין, וסיים דלפ"ז עולי מצרים וסוריא שוין, אבל בתלמודן מבואר דלמ"ד ש"כ אין קנין, וע"כ דעולי מצרים גרע, וגם הראיה מדמאי לא נתישבה בזה.

ולהאמור נמצא לדעת תו' והראשונים דסוריא דינה בבית שני כבראשון, ולמ"ד ש"כ דינה כעולי בבל, וטעמא דמילתא שעיקר היישוב היה בצפון א"י בין בבל לא"י וסוריא באמצע, וכ"מ בירושלמי שכבשו עד יגר שהודות וזה קרוב לגבול סוריא, וכ"מ במתני' דיכולין ליכנס בטהרה מא"י לסוריא, וש"מ שכבשו עד הגבול, דמה שלא כבשו עולי בבל הוכיח מרן זללה"ה דטמאין, וכן החשיבו היישוב בסוריא כיישוב א"י, ולא גזרו על איריה, וכן חששו שישתקעו שם לגמרי, ועוד, מכ"ז מוכח שהי' סמוך ליישוב עולי בבל, ולמ"ד ש"כ קדשוה ג"כ כמשנ"ת לעיל.

אבל לדעת הרמב"ם והראב"ד שעבר הירדן לא נתקדשה כ"ש סוריא, ועמש"כ בזה בסק"ד והרמב"ן הזכיר אפשרות שעכו כסוריא, אבל בריטב"א משמע שזה דין מיוחד בסוריא ולא בכל עולי מצרים.

ז. יש להסתפק אם כו"ע מודו להא דתנן דמקבלין ביכורים מסוריא, דבגיטין נשנית הברייתא למ"ד ש"כ, ואין תימה אם מתני' ר"מ דס"ל ש"כ, וע"כ ריה"ג דס"ל אין מביאין ביכורים מעה"י פליג, ובסברא ג"כ נראה שאין לתקן ביכורים מדרבנן, ובפרט דמשמע שקיבלו ככל דיני ביכורים שמביא וקורא, וזה לא מסתבר כלל מדרבנן, ואף למ"ד ש"כ כיון דגושה טמא אין להביא לכתחלה, ומ"מ קיבלו ממנו לחזק היישוב, אבל הא דהקונה שדה בסוריא כקונה בפרורי ירושלים אפשר לקיים ככו"ע, וכן משמע בתוספתא תרומות פ"ב דקתני שאין תורמין מא"י על סוריא ומסיים בה הקונה שדה בסוריא כו', והיינו כמ"ד לא שמיא כיבוש, מיהו בע"ז מצינו דלמ"ד לש"כ מוכרין בתים בסוריא, ולכאורה זה סותר לכתובת אונן בשבת, אבל מהרמב"ם מוכח דלאו סתירה היא, דפסק תרויהו, והרמב"ם פסק דמביאין ביכורים מסוריא מדרבנן, והיינו משום דמשמע לי' מתני' ככו"ע, וממילא פסק דכותבין אונן בשבת אף בסוריא, ומיושב משה"ק המ"א, ולדבריו עבר הירדן כסוריא.

בדין לא תחנם יש להסתפק אם גם כשבטלה הקדושה אסור מדאורייתא, ולענין מעשרות מקילינן דבטלה הקדושה, ומ"מ קי"ל דאסור למכור בתים בא"י, ושמא היינו מדרבנן, א"נ עיקר לא תחנם בא"י נאמר ואף קודם כיבוש, ובפשוטו א"י דמתני' כולל אף עולי מצרים, וק"ק דבשדות אמרו דאיכא תרת', והיינו במקום שקידשו, ולפ"ז יש לדון בסוריא דאע"ג דש"כ מ"מ אין איסור דאורייתא אלא בא"י, וכן פרש"י

במתני', אבל מפרש"י בגמרא משמע דלמ"ד ש"כ אסור מדאורייתא, ובמתני' פ"י לפי הס"ד, וברע"ב העתיק פרש"י, ולפ"ז צ"ב מ"ט חילקו חכמים בגזירתם שכירות בתים אטו מכירה, וכבר העיר בזה הרשב"א, וגם רש"י כתב לא אחמור ולא ביאר טעם.

ת. ירושלמי פ"א ה"ג דרי"ש אמר אין העומר בא מן הסוריא, יעו"ב בירושלמי שקלים דמשמע שבסוריא לא היו צריכין שומרי ספיחין, ונראה דהיינו משום דמדאורייתא אין שם שביעית, ויכולים לזרוע במשומר, משא"כ ספיחין א"י שהם מפוזרין וצריכין שימור, או לקנות מגוי, אבל אין להוכיח מזה ששדות ישראל אינם הפקר מדרבנן.

ירושלמי פ"ו ה"א ר"ח בעי מישרי ההן יבלונה כו', לפי הגר"א מותר לעבוד בשדה גוי בסוריא, ומסיק דכיון שהם אריסין לעולם אסור לעבוד, אבל אפשר לפרש דר"ח ראה שאין מעשרין ואוכלין הפירות בשביעית, וסבר שזה חוץ לתחום סוריא, ומסיק שהשדות של גוים אלא שנתנום באריסות לעולם ולכן נשתקע שם הבעלים מהם, וחזר דינם כשדה של גוי בסוריא.

ט. כלל דשמעתתא בביאור המשנה שאם יוצאים מתוך הנחה ידועה דשביעית נוהגת בסוריא, ע"כ מתני' בשל חשוד או בשל גוי, ואם כאן בא התנא להשמיענו עיקר דין שביעית בסוריא א"כ משמע שאין שביעית נוהגת שם כבא"י, ואאמו"ר שליט"א נקט כצד האחרון, וגם פשיטא ל"י דסוריא אף למ"ד ש"כ לא עדיפא מעולי מצרים, ונתקשה בדברי הר"ש, אבל לפמשנ"ת דעת הר"ש דסוריא למ"ד ש"כ כא"י, ולכו"ע שביעית נוהגת בה ולא משכח"ל אלא בחשוד, וכ"נ ברמב"ם ה"ת וכמ"ש בבהגר"א אבל בשמו"י משמע דרק עבודה אסורה כא"י, וכבר נתבאר לעיל המקומות שהוזכר דשביעית נוהגת בסוריא, שיעור לשון המשנה לפמש"כ הוא כך ישראל שהיו אריסין אצל עכו"ם בסוריא עושין בתלוש אבל לא במחומר, שהמשנה נשנית מתוך הנחה ידועה ששביעית נוהגת בסוריא, וע"כ מיירי בשל גוי או בחשוד כדפר"ש, ובשל הפקר בלא"ה מותר לפר"ש, וכך מתפרשת לפר"ש והר"מ דהמשנה נשנית אחר שידוע ששביעית נוהגת בסוריא, אלא דלפמש"כ לא מיירי מתני' באותן שדות ששביעית נוהגת בהן, והרמב"ם בה' שמו"י נשמר בהעתיקת המשנה שלא לכתבה בעיקר דין סוריא כפ"ד וכתבה בפ"ח בהלכות שדה גוי בלשון סתום כדי שיוכל להתפרש דבגוי מיירי, ויש לעי' מאי קמ"ל רב דאין עודדין עם העכו"ם פשיטא דאפי' בסוריא אסור, וי"ל כמ"ש הרמב"ם דאפי' לסעדו בחנם אסור.

ויש להסתפק הלוקח שדה עם פירותי' מגוי בסוריא בשביעית אם מתחייב להפקן, ובפשוטו לאחר עונת המעשרות פטור, עכ"פ לרבנן דפטרי בעלמא התוספת ממעשר, ולפ"ז משכח"ל דינא דמתני' בסוריא אף בשל ישראל.

ירושלמי ה"ב, לפמש"פ דמתני' בשל גוי תוכן הסוגיא דהי' ראוי להתיר הכל שהרי אין בהם קדו"ש, וגזרו שלא ישתקעו, והתירו בתלוש כדי שימצאו במה להשתכר מעט, ומיבעיא ל"י מה לטחון עם הגוי דטחינה אינה ממלאכות השדה, ודייק מלשון תלוש דהכל בכלל, ומפרש דמיירי דוקא בשביעית, אבל בפירות שביעית שיצאו לשמינית ויש בהם קדו"ש כיון שאז מותר לחרוש אין סברא לאסור מלאכה בשל גוי, שהרי אין בפירות קדו"ש, שם בביאור הירושלמי שאסר השקאה בצור משום דהו"ל בכלל נעבד במחומר.

שם ה"ד הוון בעון מימר ל"פ כו' עד אמנה, יש לפרש דס"ד דלכו"ע אסור להוציא מכזיב ולהלן, ואשכח תני דר"ש שרי, ומסתברא דהיינו רק בדינא דאין מוציאין, אבל לא בדינא דמביאין, - הא דהוזכרו גבולות א"י מטורי אמנון, היינו לענין נסין שבים.

י. שם מ"א נאכל אבל לא נעבד, עוד בביאור שיטת הר"ש דנאכל לאחר הביעור, ולא מסתבר לפרש רק בעבר ולא ביער, והקלו בזה מפני שיש בזה הפסד וקושי, משא"כ בעיקר שמירת קדו"ש והפקר שזה שוה לכל נפש, ואמנם נראה דבסוריא נוהג ביעור, וע"כ בד"ז יש ד' ארצות, ועוד בכ"ז.

ובעיקר הדברים נראה דאם מכזיב ולהלן פטור לגמרי ממעשרות כדמשמע בכמה דוכתי יש לנקוט דאין קדו"ש והפקר, ורק מלאכת הקרקע אסור דתלוי טפי בקרקע ושבתה הארץ והוי ל"ת וחמיר טפי, אבל אם חייב במעשרות מסתברא דהפירות הפקר שלא נסתפקו בסוריא אם מעשרין מ"ע בשביעית.